

การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอกโก – แสนครำลือ
ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา

**The Cultivation of Change Agents amongst the Youth in Aeko – Saenkumlue Village,
using the Contemplation-oriented Transformative Facilitation**

สมสิทธิ์ อัสตรนธิ
มนตรีพิทย์ กิจยิ่งโสภณ
ยิ่งยอด หวังประโยชน์
เดโช นธิกิตตน์ขจร
สุปรีย์ส์ กาญจนพิศศาล

คณะกรรมการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะ และวัฒนธรรม วุฒิสภา

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

มิถุนายน 2558

การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก – แสนคำลือ
ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษา

**The Cultivation of Change Agents amongst the Youth in Aeko – Saenkumlu Village,
using the Contemplation-oriented Transformative Facilitation**

สมสิทธิ์ อัสตรนธิ, มณฑิพย์ กิจยิ่งโสภณ, ยิ่งยอด หวังประโยชน์,
เดโช นริทิตตน์ขจร, สุปรีย์ส กาญจนพิศศาล

บทคัดย่อ

โครงการวิจัยเรื่อง การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก – แสนคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษา เป็นการวิจัยเชิงทดลองคล้ายธรรมชาติ โดยความสำคัญอยู่ที่การจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษาให้แก่ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่คัดเลือกมาเป็นผู้เข้าร่วมการวิจัยแบบเฉพาะเจาะจง โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านในอันเป็นศักยภาพภายในของผู้เข้าร่วม ประเมินผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินโครงการต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนชุมชนอันเป็นศักยภาพภายนอกของผู้เข้าร่วม และผลักดันให้เกิดการสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกันกับชาวบ้านของแอโก – แสนคำลือ ผลของการวิจัยชี้ว่า กลุ่มผู้เข้าร่วมเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านใน ได้แก่ การเริ่มที่จะสื่อสารความรู้สึภายในออกมาอย่างชัดเจน ความกล้าและมั่นใจในการพูดการแสดงออกต่อหน้าสาธารณะ การเริ่มประกอบสติและควบคุมกาย / ใจให้มีความสงบเย็น การเริ่มเห็นความสำคัญและแสดงออกในลักษณะของการเอาใจเขามาใส่ใจเราและการฟังพาทายกัน การได้รับแรงบันดาลใจในการเป็นผู้นำที่ดี และการมีสัมพันธภาพที่มั่นคงตั้งงามกับบุคคลใกล้เคียง อย่างไรก็ตาม ยังไม่เกิดมุมมองร่วมที่เชื่อมโยงพลังของกลุ่มเข้าด้วยกันให้สามารถขับเคลื่อนงานเชิงระบบในภาพรวมได้ ส่วนผลสัมฤทธิ์ภายนอกนั้นแม้กลุ่มสามารถพัฒนาทักษะของการพูดการแสดงออกต่อหน้าสาธารณะได้ดี รวมถึงให้ความสำคัญและฝึกฝนด้านการทำบัญชีครัวเรือนและการเขียนโครงการอย่างจริงจัง แต่กลุ่มก็ยังไม่สามารถรวมตัวเพื่อริเริ่มงานเชิงระบบได้ ส่งผลให้การขับเคลื่อนงานต่าง ๆ เพื่อชุมชนยังไม่อาจเกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมสื่อสารและพบปะกันระหว่างกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย คณะผู้วิจัย และชาวบ้าน สามารถสร้างการสานสัมพันธ์และปรับทัศนคติให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่า ผลของกระบวนการเรียนรู้ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของจิตสำนึกของผู้เข้าร่วมจนส่งผลดีต่อระดับสัมพันธภาพใกล้เคียง แต่ยังไม่ถึงระดับชุมชน / สังคมโดยรวม ผู้วิจัยได้ให้แนวทางการเรียนรู้เชิงลึกต่อเนื่องเพื่อการยกระดับจิตสำนึกและพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงให้มีความสมบูรณ์ โดยประกอบด้วยกรอบการดำเนินงาน 3 ด้าน คือ การพัฒนาศักยภาพมิติด้านในขั้นสูง การเชื่อมโยงกับรากเหง้าและวิถีชีวิตเพื่อเข้าถึงคุณค่าและเป็นแบบอย่างที่ดีงาม และการฝึกฝนทักษะการเป็นกระบวนการ

คำสำคัญ : ผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง จิตตปัญญาศึกษา แอโก-แสนคำลือ ชุมชน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
สารบัญ	ข
สารบัญตาราง	ง
สารบัญรูป	จ
บทที่ 1 บทนำ	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
คำถามงานวิจัย	6
วัตถุประสงค์	6
ขั้นตอนการวิจัย	7
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	8
บทที่ 2 กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	10
2.1 ความรู้พื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง	10
2.2 การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดทฤษฎีญาศึกษา	12
2.3 หนทางการเรียนรู้สู่ความสามัคคีกลมเกลียวที่ยั่งยืนของแอกโก – แส่นคำลือ	15
2.4 ทฤษฎีภาวะผู้นำ	18
2.4.1 ภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ	18
2.4.2 ภาวะผู้นำเชิงอำนาจและอิทธิพล	19
2.4.3 ภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม	20
2.4.4 ภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์	21
2.4.5 ภาวะผู้นำเชิงบารมี	21
2.4.6 ภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง	22
2.4.7 ทฤษฎีภาวะผู้นำแนวใหม่	25
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย	29
ขั้นตอนการวิจัย	30
สรุปผลการวิจัย	33

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 4 กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง	35
4.1 การออกแบบกระบวนการเรียนรู้	35
4.2 การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย	41
4.3 การจัดกระบวนการเรียนรู้	42
4.3.1 การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1	43
4.3.2 การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2	62
4.3.3 การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 3	93
4.3.4 การลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 1	122
4.3.5 การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 4	133
4.3.6 การลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 2	149
บทที่ 5 การสัมภาษณ์เชิงลึก	160
5.1 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกในการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 1	160
5.2 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกในการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 2	167
บทที่ 6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	174
6.1 การเปลี่ยนแปลงด้านในของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก้ – แสนคำลือ	175
6.2 ศักยภาพภายนอกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก้ – แสนคำลือ	183
6.3 การสื่อสารและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านแอโก้ – แสนคำลือ	186
6.4 บทสรุปรวม	187
6.5 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย	191
บรรณานุกรม	193
ภาคผนวก	194

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
4.1 สรุปเนื้อหาการอบรมเชิงปฏิบัติการทั้ง 4 ครั้งและการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชน 2 ครั้ง	40

สารบัญรูป

รูปที่	หน้า
4.1 การออกแบบแกนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้จากกรอบแนวคิดหลักจิตตปัญญา 7	36
4.2 การออกแบบเป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้จากผลของงานวิจัยก่อนหน้า	37
4.3 การออกแบบวิธีการของกระบวนการเรียนรู้จากผลของงานวิจัยก่อนหน้า	38

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

สืบเนื่องจากผลของโครงการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปรัชญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ อำเภอบางมะฝ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” โดย สมสิทธิ์ อัสตรนธิ และคณะ (2556) พบว่า การเข้าไปจัดกระบวนการเรียนรู้แนวคิดปรัชญาศึกษากับชุมชนเพื่อที่จะสร้างการเปลี่ยนแปลงในระหว่างเดือนตุลาคม 2555 ถึงตุลาคม 2556 ที่ผ่านมานั้น ได้สร้างความสนใจ ทำให้ชาวบ้านแอกโก – แสนคำลือได้เห็นแบบอย่าง และเริ่มเห็นความเป็นไปได้ของกระบวนการลักษณะนี้ แม้ว่าส่วนใหญ่จะยังไม่คุ้นเคยกับวิธีการเรียนรู้มิติด้านในก็ตาม ชาวบ้านบางคนเริ่มเข้าใจวิธีการสื่อสารความเป็นจริงภายในใจของตนเอง รวมถึงสามารถรับฟังและสืบค้นความเป็นจริงภายในใจของคนอื่นได้ลึกมากขึ้นกว่าเดิม อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางปัญหาที่มาจากการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยที่เริ่มเข้าสู่ความเป็นสมัยใหม่ รวมถึงอิทธิพลของวัตถุนิยม ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของชุมชนมากขึ้น ๆ กระบวนการเรียนรู้แบบนี้ยังไม่อาจส่งผลสัมฤทธิ์ให้เกิดขึ้นในวงกว้างทั่วทั้งชุมชนในระยะเวลาอันสั้น ที่จะช่วยให้ชุมชนสามารถคลี่คลายไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวและเกิดสุขภาวะที่แท้จริงขึ้นได้ (แม้ในงานวิจัยดังกล่าวจะได้ให้แนวทางสำหรับการเรียนรู้ทั้งระดับบุคคล และระดับชุมชนและสังคม เพื่อสร้างความสามัคคีกลมเกลียวที่ยั่งยืนได้อย่างละเอียดรอบด้านแล้วก็ตาม) ด้วยเหตุว่ายังมีอุปสรรคสำคัญ ๆ อยู่หลายอย่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อุปสรรคจากความไม่พร้อมของชาวบ้านส่วนใหญ่เองซึ่งเกี่ยวข้องกับ วิถีชีวิตประจำวัน การให้เวลากับกระบวนการเรียนรู้ ภาษาที่สื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมถึงสภาพจิตใจ (ความเครียด) ที่แต่ละคนเผชิญอยู่ในชีวิตการทำงาน เหล่านี้ล้วนมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพการเรียนรู้ที่ชาวบ้านจะได้รับ อาจกล่าวได้ว่า ในการสร้างกระบวนการเรียนรู้แนวคิดปรัชญาศึกษานั้น ความพร้อม ความตั้งใจมุ่งมั่น และสภาวะของตัวผู้เข้าร่วมการเรียนรู้เอง ถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด และในหลายกรณีก็มีความสำคัญมากกว่าความสมบูรณ์ของหลักสูตร หรือทักษะของตัวกระบวนการเองด้วยซ้ำไป

ด้วยสาเหตุข้างต้น ประกอบกับความเชื่อมั่นที่ว่า การค่อย ๆ ปูพื้นฐานด้วยกระบวนการทางจิตตปัญญาศึกษา เช่น สติ สมาธิ การตระหนักรู้ เท่าทันความคิดและอคติภายในตนเอง การเห็นความรู้สึกรู้สึก

ต้องการ การคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสารอย่างลึกซึ้ง การรับฟังด้วยหัวใจ รวมถึงการเปล่งเสียงของตนเองได้อย่างชัดเจน นับว่ายังมีความจำเป็นต่อทุกคนที่จะเติบโตด้านในไปสู่ความมั่นคงในความเป็นมนุษย์ จึงเป็นที่มาของงานวิจัยชิ้นนี้ที่มุ่งจะเจาะลึกเข้าไปสู่การดำเนินกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษานี้ในกลุ่มบุคคลที่จะถูกคัดเลือกขึ้นมาอย่างเฉพาะเจาะจง โดยพิจารณาจากการมีความพร้อมที่แท้จริงและการมีฉันทะที่จะเรียนรู้ ทั้งนี้เพื่อที่จะสร้างศักยภาพแห่งภาวะการนำ รวมถึงทักษะจำเป็นอื่น ๆ ให้เกิดขึ้นในคนกลุ่มนี้ จนสามารถนำกลับไปขยายผลและสร้างการเปลี่ยนแปลงอันพึงประสงค์ให้เกิดขึ้นในชุมชนวงกว้างได้ต่อไป อีกนัยหนึ่ง คือการสร้างเมล็ดพันธุ์แห่งผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนแออัด – แสนคำลือนั่นเอง

รู้จักหมู่บ้านแออัด – แสนคำลือ

หมู่บ้านแออัด – แสนคำลือเป็นหมู่บ้านของชาวไทยภูเขาเผ่าลาหู่แดง (มุเซอแดง) ตั้งอยู่ที่ตำบลถ้ำลอด (หมู่ที่ 2) ทางตอนเหนือของอำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน เนื่องด้วยมีพื้นที่ที่อยู่ใกล้ชายแดนระหว่างประเทศ หมู่บ้านแออัด – แสนคำลือจึงถือว่ามีมีความสำคัญและละเอียดอ่อนในแง่ของความมั่นคงของชาติ ประกอบกับเป็นชุมชนของชาวไทยภูเขาที่ยังคงวิถีทางการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิมอยู่ค่อนข้างมาก ขณะที่วิถีชีวิตแบบสมัยใหม่ก็ค่อย ๆ เริ่มคืบคลานเข้ามา สร้างความเปลี่ยนแปลงหลายอย่างให้แก่ชาวบ้านที่นี่ จนนำไปสู่ปัญหาและความท้าทายใหม่ ๆ หลายอย่าง ทั้งในแง่การเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ผ่านมามีโครงการจากภาครัฐที่ได้เข้ามาให้การดูแลและพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่น้อยไม่น้อย หนึ่งในโครงการสำคัญก็คือ โครงการ “สุขศาลาพระราชทาน” สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน พื้นที่บ้านแออัด – แสนคำลือ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน¹

ด้วยความมุ่งมั่นตั้งใจของหลายภาคส่วนที่อยากนำการพัฒนาและความเจริญอย่างยั่งยืนมาสู่ชุมชนแออัด – แสนคำลือ อันเป็นพื้นที่ชายขอบมากที่สุดแห่งหนึ่งของประเทศแห่งนี้ จึงได้เกิดความช่วยเหลือต่าง ๆ ขึ้นมากมายที่มุ่งมาที่นี้ หากแต่การพัฒนาที่แท้นั้นย่อมจะขาดซึ่งมิติด้านในและความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง

¹ สุขศาลาพระราชทานโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เป็นสถานบริการสาธารณสุขขั้นพื้นฐานแบบผสมผสาน ทั้งทางการแพทย์ ศึกษายาบาลและการปฐมพยาบาลเบื้องต้น การส่งเสริมสุขภาพและการฟื้นฟูสภาพ การป้องกันและเฝ้าระวังโรค ที่จัดให้มีขึ้นในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในชุมชนและในเขตพื้นที่เฉพาะกิจ พื้นที่เสี่ยงภัย โดยครูพยาบาลตำรวจตระเวนชายแดน ร่วมกับเครือข่ายสถานบริการสาธารณสุขในพื้นที่ และการมีส่วนร่วมของชุมชน โครงการนี้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบที่สำคัญ ได้แก่ สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน เป็นต้น

ต่อความเป็นมนุษย์ไปไม่ได้ นี่เองจึงเป็นที่มาของโครงการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนว
จิตตปัญญาศึกษาเมื่อรอบปีที่ผ่านมา (ตุลาคม 2555 ถึง ธันวาคม 2556; “กระบวนการเรียนรู้สู่การ
เปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้าน
แอกโก – แสนคำลือ อำเภอบางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” โดย สมสิทธิ์ อัสตรนธิ และคณะ) โดยมี
นายแพทย์จักรธรรม ธรรมศักดิ์ อดีตสมาชิกวุฒิสภาแบบสรรหา ผู้ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการดูแลงาน
พัฒนาชุมชนตามโครงการสุขภาพพระราชทานในพื้นที่นี้ เป็นผู้ให้การสนับสนุนหลักเพื่อการขับเคลื่อน
งาน

ผลการดำเนินงานตามโครงการที่สำเร็จไปแล้วนั้น ได้ปูทางมาสู่การเกิดขึ้นของโครงการวิจัยนี้ ซึ่งก็คือ
โครงการ “การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอกโก – แสนคำลือ ด้วยกระบวนการ
เรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา” ดังที่ได้อธิบายไว้แล้วข้างต้น ด้วยความมุ่งมั่นของ
คณะผู้วิจัยขณะนี้ที่อยากขับเคลื่อนงานวิจัยและพัฒนาขึ้นนี้เพื่อไปให้ถึงเป้าหมายที่ได้ตั้งใจไว้ นั่นก็คือ
การสร้างเมล็ดพันธุ์แห่งการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในเยาวชนคนรุ่นใหม่ของชุมชน จนสามารถนำ
ศักยภาพดังกล่าวนี้ไปต่อยอดสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนและสุขภาวะในทุกด้านให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนแห่งนี้
ได้จริงต่อไป

จุดตั้งต้นของโครงการวิจัยนี้

เมื่อวันที่ 13 – 16 พฤษภาคม 2557 คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ที่แอกโก – แสนคำลืออีกครั้ง (หลังจากที่เสร็จ
สิ้นงานวิจัยในโครงการก่อนหน้า) เพื่อสำรวจความเป็นไปได้ข้างต้น และค้นหาชาวบ้านที่มีความพร้อม
สำหรับการเรียนรู้ดังกล่าวและมีศักยภาพในการมาเป็นผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชน (ซึ่งคณะผู้วิจัยมีความรู้จัก
และคุ้นเคยกับชาวบ้านที่นี้คืออยู่ระดับหนึ่งแล้ว จากการที่ได้เคยลงพื้นที่เพื่อศึกษาวิจัยตลอดปีกว่าที่ผ่านมา)
จนสามารถนัดหมายคนกลุ่มหนึ่งที่มีความสอดคล้องกับศักยภาพข้างต้น มาพูดคุยแลกเปลี่ยนกัน
ในรายละเอียดในช่วงค่ำของวันที่ 15 พฤษภาคม โดยใช้เวลาสนทนากันทั้งสิ้นประมาณหนึ่งชั่วโมง
เมื่อผู้วิจัยได้ป้อนคำถามให้ชาวบ้านกลุ่มนี้ว่า แต่ละคนจากที่ก็ต่างเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนร่วมกันนั้น
อยากจะให้เกิดการเรียนรู้หรือสิ่งดี ๆ อะไรขึ้นแก่ชุมชนของเราบ้าง พบว่า คำตอบต่าง ๆ ที่ได้รับ
สามารถจำแนกออกได้เป็น 4 เรื่องสำคัญ ได้แก่

1. อยากเล่นกีฬา เช่น ฟุตบอล โดยให้มีสนามและวัสดุอุปกรณ์ที่พร้อม หรือได้ออกกำลังกายเป็นประจำ เช่น เต้นแอโรบิก ฮูลาฮูป ทุกวัน วันละ 30 นาที และอยากให้มีคนนำเต้น รวมถึงอยากให้
ให้มีห้องออกกำลังกายที่มีเครื่องออกกำลังกายที่ทุกคนจะใช้ประโยชน์ได้

2. อยากมีความสามารถในการสื่อสาร การพูด การเขียน และการอ่านภาษาไทยที่ดีขึ้นกว่านี้ ต้องการคนมาช่วยสอนให้ ทั้งนี้เพื่อให้ตนเองมีความมั่นใจที่จะสื่อสารสิ่งตนเองรู้ออกไปได้อย่างถูกต้อง
3. อยากให้มีโอกาสของการประชุมหรือหารือกันในระหว่างชาวบ้านด้วยกันเป็นประจำ เพื่อสร้างความสามัคคีกลมเกลียวและความใกล้ชิดกันให้มากยิ่งขึ้น
4. อยากให้มีโอกาสได้เรียนรู้ทักษะการสอนเด็กเล็กที่น่าสนใจ เช่น วิธีการพับกระดาษ เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เด็ก ๆ อยากเรียนหนังสือ

ต่อมา ผู้วิจัยถามต่อว่า อะไรคือสาเหตุที่ส่งผลให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องทำสิ่งข้างต้น ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้ช่วยกันอธิบายว่า มีคนในหมู่บ้านไม่น้อย โดยเฉพาะผู้ชาย ที่ว่างงาน ไม่มีอะไรทำ จึงหันไปกินเหล้า สูบบุหรี่ หรือทำสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่เป็นประโยชน์ ดังนั้น การออกกำลังกายหรือการเล่นกีฬาจะช่วยบรรเทาปัญหาที่ว่านี้ได้ ชาวบ้านอีกคนเสริมว่า ชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงหลายคนก็มีปัญหาภาวะอ้วน จึงอยากได้กิจกรรมดี ๆ ที่จะช่วยลดสุขภาพของคนในชุมชนให้ดีขึ้น นอกจากนี้ เนื่องจากชาวบ้านเป็นชาวลาหู่ที่ไม่ได้พูดภาษาไทยเป็นภาษาแม่ จึงพบปัญหาและขาดความมั่นใจมากเวลาต้องการจะบอกเล่าหรือสื่อสารอะไรที่ลึกซึ้งสำคัญ รวมไปถึงตอนที่จะต้องเขียนหรือติดต่อกับหน่วยงานราชการ ดังนั้น จึงเห็นความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาทักษะทางด้านภาษาไทยให้ดีขึ้น ส่วนสาเหตุสำคัญอื่น ๆ ก็คือ การดูแลเด็กเล็กนั้นต้องอาศัยความรู้ความสามารถโดยเฉพาะการสร้างแรงจูงใจที่ดีที่จะช่วยให้เด็กเกิดความสนใจอยากเรียน การพับกระดาษหรือวิธีการอื่น ๆ ที่จะช่วยเสริมทักษะตรงนี้ได้จึงมีความสำคัญ รวมถึงการสร้างโอกาสที่ชาวบ้านจะได้มาสนทนาหรือร่วมกันเป็นประจำนั้นก็สำคัญ เพราะจะช่วยสร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน

เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ทั้งหมดข้างต้นที่เผชิญอยู่ ชาวบ้านได้ช่วยกันหาข้อสรุปร่วมกันว่า แล้วอะไรคือความจำเป็นหรือความสำคัญที่มากกว่าสิ่งอื่น ๆ ที่ชุมชนของเราน่าจะต้องการมากที่สุดในตอนนี้ (พฤษภาคม 2557) (ซึ่งหมายถึง เป็นสิ่งที่ชาวบ้านกลุ่มนี้ในขณะนั้นคิดว่าอยากขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นด้วย) ชาวบ้านกลุ่มนี้ได้ลงมติเลือกเรื่อง การเล่นกีฬาและการออกกำลังกายเป็นประจำ มาเป็นโครงการที่อยากทำก่อน โดยระดมความคิดกันต่อไปว่า หากโครงการนี้จะเกิดขึ้นได้จริง ก็จะต้องคำนึงถึงสิ่งต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- การมีผู้นำ มีคนสอน
- การมีสถานที่ที่เหมาะสม

- การมีอุปกรณ์ที่พร้อม
- การสื่อสาร เชิญชวน และรณรงค์ให้ชาวบ้านเห็นความสำคัญและมาเข้าร่วม

โดยทั้งหมดนี้ บ่งบอกถึงเรื่องของความพร้อมภายนอก (วัตถุ อุปกรณ์ ปัจจัย) และความพร้อมภายใน (ความรู้ความสามารถและความมั่นใจ)

ผู้วิจัยพาต่อไปอีกเล็กน้อย โดยถามว่า แล้วใครพอจะทำอะไรได้บ้างในขณะนี้ บางคนบอกว่าเขาจะสำรวจและปรับปรุงสถานที่ (สนามฟุตบอล) ให้มีความพร้อมขึ้น อีกคนบอกว่าจะไปสำรวจความคิดเห็นและความประสงค์ของชาวบ้านว่าอยากเล่นกีฬาหรือทำกิจกรรมออกกำลังกายอะไรกันบ้าง ขณะที่อีกคนเสนอว่าเขาสามารถไปหาข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ของการออกกำลังกายที่จะส่งผลดีแก่สุขภาพและร่างกายที่อนามัยได้ ส่วนผู้วิจัยได้เสนอตัวว่าจะขอสนับสนุนโดยเป็นผู้เอื้ออำนวยให้สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้และจะให้ทักษะจำเป็นพื้นฐานต่าง ๆ โดยเฉพาะเรื่องการศึกษาและการใช้ภาษา เป็นต้น รวมถึงจะไปวางแผนเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้สำหรับทุกคนที่สอดคล้องและเหมาะสมให้เกิดขึ้น อีกทั้งได้สนับสนุนให้แต่ละคนที่พอจะทำอะไรได้ในขณะนี้ ให้ลองทำสิ่งนั้นดูเลย ชาวบ้านในกลุ่มยังได้แสดงความคิดเห็นกันด้วย

วันต่อมา คณะผู้วิจัยได้พาชาวบ้านคนหนึ่งในกลุ่มนี้มาลองเรียนรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับวิธีการเขียนโครงการเพื่อเป็นจุดเริ่มต้นของการทำโครงการนี้ ซึ่งให้ชื่อว่า “การออกกำลังกายเพื่อการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ของชาวบ้านแอโก – แสนคำลือ” โดยโครงการนี้ หากได้รับการสานต่อจากกลุ่มชาวบ้านกลุ่มนี้จริงจริง ก็จะเป็นแกนกลางของการทำงานที่สำคัญต่อไปสำหรับกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา เพื่อสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของหมู่บ้านแอโก – แสนคำลือ อันจะส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงอันพึงประสงค์ในชุมชนวงกว้างได้

จะเห็นได้ว่า การที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อพบปะกับชาวบ้านตั้งเหตุการณ์ข้างต้น ได้แสดงให้เห็นถึงตัวอย่างเล็ก ๆ ตัวอย่างหนึ่งของศักยภาพของชาวบ้านในการริเริ่มและลุกขึ้นมาเป็นกลุ่มแกนนำในการขับเคลื่อนบางสิ่งบางอย่างที่พวกเขาสนใจและเห็นว่าจะมีประโยชน์ต่อชุมชนของเขาได้ ซึ่งสิ่งนี้จะดำเนินไปได้แค่ไหนหรือบรรลุถึงเป้าหมายหรือไม่ ก็ขึ้นอยู่กับพลังร่วมของกลุ่มชาวบ้านเอง อาจกล่าวได้ว่า ชาวบ้านแต่ละคนที่คณะผู้วิจัยเข้าหา นั้น ได้แสดงออกถึงความมุ่งมั่นตั้งใจบางอย่างที่อยากจะทำสิ่งดี ๆ ให้แก่ชุมชนของตัวเอง อีกทั้งมีต้นทุนบางอย่างภายในเสมือนศักยภาพที่รอการบ่มเพาะและทำให้งอกงามขึ้น เพื่อวันหนึ่งข้างหน้าจะกลายมาเป็นผู้ที่นำการเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ มาสู่ชุมชนได้ จุดกำเนิดของงานวิจัยในโครงการนี้ จึงมาจากการมีส่วนร่วมของชาวบ้านที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย โดยเอา

ความพร้อมและความสนใจของพวกเขาเป็นต้น และทำให้เกิดการขับเคลื่อนโครงการนี้ไปสู่เป้าหมายที่ชาวบ้านมุ่งหวังไว้ร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรม ร่วมกับการอาศัยผลของงานวิจัยเดิมมาเป็นฐานแนวคิดและวิธีการในการสร้างกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษาสำหรับบ่มเพาะศักยภาพความเป็นผู้นำรุ่นใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นภายในตัวพวกเขาแต่ละคน ให้ได้ดำเนินไปพร้อม ๆ กัน

คำถามงานวิจัย

ผลของการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์

งานวิจัยนี้ เป็นงานต่อเนื่องจากงานวิจัยเรื่องก่อนหน้าที่คณะผู้วิจัยได้ลงพื้นที่และเข้าไปศึกษาในหมู่บ้านแอ่ง – แสนคำลือเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอ่ง – แสนคำลือ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ระหว่างเดือนตุลาคม 2555 ถึงธันวาคม 2556 ที่ผ่านมา งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงทดลองคล้ายธรรมชาติ โดยจะเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษาแก่ชาวบ้านที่คัดเลือกมาแบบเฉพาะเจาะจงกลุ่มหนึ่ง เพื่อที่จะสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ให้เกิดขึ้น บนฐานของการทำงานตามโครงการเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนของพวกเขาเอง โดยมีวัตถุประสงค์งานวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านในอันเป็นศักยภาพภายในของผู้รับการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา
2. เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินโครงการเพื่อการขับเคลื่อนชุมชน รวมถึงโครงการหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่ถูกริเริ่มและนำมาขับเคลื่อนให้เกิดขึ้น อันเป็นศักยภาพภายนอกของผู้รับการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ

3. เพื่อผลักดันให้เกิดการสื่อสารและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านแอโก – แสนคำลือเป็นระยะเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพภายในและภายนอกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก – แสนคำลือที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงเกี่ยวกับผลงานต่าง ๆ ที่จะถูกขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้นำดังกล่าวด้วย

ขั้นตอนการวิจัย

งานวิจัยนี้ อาศัยความรู้พื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง หรือหลักจิตตปัญญา 7 (7 C's) (ธนา นิลชัยโกวิทย์ และ อติศร จันทรสข, 2552) มาเป็นแกนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และอาศัยกรอบแนวคิดจากผลการวิจัยก่อนหน้าเพื่อเป็นฐานสำหรับการออกแบบเนื้อหาของกระบวนการเรียนรู้ อันเป็นการสร้างตัวแปรให้เกิดขึ้นสำหรับการวิจัยเชิงทดลองคล้ายธรรมชาติในโครงการนี้ กรอบแนวคิดจากผลการวิจัยก่อนหน้าดังกล่าว ได้แก่

1. กรอบแนวคิดที่ว่าด้วย ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวจิตตปัญญาศึกษา จากรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการบ่มเพาะความซื่อตรง” ของ สมสิทธิ์ อัสตรนิธิ และ กาญจนา ภูครองนาค (2555)
2. กรอบแนวคิดที่ว่าด้วย หนทางการเรียนรู้สู่ความสามัคคีกลมเกลียวที่ยั่งยืนของแอโก – แสนคำลือ จากรายงานการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอโก – แสนคำลือ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ของ สมสิทธิ์ อัสตรนิธิ และคณะ (2556)

และเพื่อนำไปสู่การตอบวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อข้างต้นของโครงการวิจัยนี้ การดำเนินงานของโครงการมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- การออกแบบกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา เพื่อการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก – แสนคำลือ
- การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยจากชุมชนแอโก – แสนคำลือ ตามเกณฑ์การคัดเลือกของโครงการ

- การจัดการกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา เพื่อการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ ให้แก่กลุ่มผู้เข้าร่วมการวิจัย
- การเก็บข้อมูล วัตถุประสงค์ ติดตามพัฒนาการของทั้งศักยภาพภายในและศักยภาพภายนอกของผู้เข้าร่วมการวิจัย และผลักดันกิจกรรมสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกับชุมชน
- การวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยของโครงการ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

โครงการนี้ มุ่งสร้างและพัฒนาศักยภาพทั้งภายนอกและภายในของผู้นำรุ่นใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนแออัด – แส่นคำลือ ด้วยวิธีการผ่านกระบวนการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งได้รับการออกแบบให้มีความเหมาะสมแก่บริบทของชาวบ้านและชุมชน ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นภายหลังจากงานวิจัยนี้สำเร็จลงก็คือ การมีกลุ่มชาวบ้านซึ่งมีศักยภาพพร้อมกลุ่มหนึ่งที่จะทำหน้าที่เป็นผู้นำการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในทางที่ดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมแก่ชุมชนของพวกเขาในวงกว้างได้เองต่อไป (Change agent) อีกนัยหนึ่ง คือการสร้างเยาวชนคนรุ่นใหม่ให้มีคุณสมบัติเป็น Active citizen ของชุมชน กล่าวคือ เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีหัวใจจิตอาสา มีความรอบรู้ สามารถจัดการ และรักถิ่นเกิด อันเป็นคุณสมบัติสำคัญที่นำไปสู่การขับเคลื่อนการสร้างเสริมสุขภาวะอย่างรอบด้าน รวมถึงการพัฒนาให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนของพวกเขาได้อย่างยั่งยืน

นอกจากนี้ โครงการนี้ยังมีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศไทยเนื่องด้วยเป็นโครงการที่ลงไปสร้างคุณภาพประโยชน์และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในพื้นที่ชายแดนที่มีความสำคัญและละเอียดอ่อน จนจำเป็นต้องมีการดำเนินงานพิเศษในหลายลักษณะ ตัวอย่างเช่น การเป็นที่ตั้งของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ที่ได้รับการดูแลใกล้ชิดโดยสำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

คณะผู้วิจัยหวังว่า ความสำเร็จจากโครงการนี้จะเป็นอย่างให้แก่พื้นที่อื่น ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน เช่น โครงการสุขศาลาพระราชทาน ได้เรียนรู้และนำไปปรับใช้ในการสร้างสุขภาวะให้เกิดขึ้นในชุมชนของตนได้ต่อไป อีกทั้ง ผลสำเร็จของโครงการนี้จะกลายเป็นผลงานแห่งความร่วมมือที่สำคัญ ซึ่งเกิดจากการทำงานร่วมกันอย่างใกล้ชิดระหว่างหน่วยงานของราชการ เอกชน และภาคประชาสังคม อีกนัยหนึ่ง เป็นการบูรณาการพัฒนาการทางสุขภาวะของชุมชน เป็นการขยายผล

ของการเปลี่ยนแปลงอันพึงประสงค์ลักษณะนี้ จากระดับปัจเจกบุคคล กลุ่มบุคคล ไปสู่ระดับชุมชน และสังคม และเป็นหนทางในการสร้างความเข้มแข็งและการพัฒนาสู่ความต้งามต่าง ๆ อย่างยั่งยืนและมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนได้ต่อไป เพราะนี่คือการสร้างการเปลี่ยนแปลงจากฐานรากที่แท้จริง

บทที่ 2

กรอบแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

โครงการวิจัยเรื่อง “การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา” จะเป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษาให้แก่กลุ่มผู้เข้าร่วมการวิจัย เพื่อสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ให้เกิดขึ้น ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงอาศัยความรู้พื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง หรือหลักจิตตปัญญา 7 (7 C's) มาเป็นแกนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และอาศัยกรอบแนวคิดจากผลการวิจัยก่อนหน้าเพื่อเป็นฐานสำหรับการออกแบบเนื้อหาของกระบวนการเรียนรู้ กรอบแนวคิดจากผลการวิจัยก่อนหน้าดังกล่าว ได้แก่ กรอบแนวคิดที่ว่าด้วย ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดตปัญญาศึกษา จากรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดตปัญญาศึกษาเพื่อการบ่มเพาะความซื่อตรง” และ กรอบแนวคิดที่ว่าด้วยหนทางการเรียนรู้สู่ความสามัคคีกลมเกลียวที่ยั่งยืนของแอ่ง – แสนคำลือ จากรายงานการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอ่ง – แสนคำลือ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

2.1 ความรู้พื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง

ตามแนวทางของจิตตปัญญาศึกษานั้น ในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพื้นฐานในตัวผู้เรียน จะถูกกำกับด้วยกรอบวิธีคิดหลักอยู่ 2 ประการ ได้แก่ กรอบวิธีคิดแบบความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ (Humanistic value) และกรอบวิธีคิดแบบกระบวนทัศน์องค์รวม (Holistic paradigm) (ธนา นิลชัยโกวิท และ อติสร จันทรสุข, 2552: 64)

กรอบวิธีคิดแบบความเชื่อมั่นในความเป็นมนุษย์ มองว่าผู้เรียนทุกคนล้วนมีศักยภาพภายในที่พร้อมจะเรียนรู้และเติบโตไปสู่ความเป็น “จิตใหญ่” ได้เสมอ นั่นคือการมีจิตสำนึกที่กว้างขวางกว่าเดิม เข้าถึงเข้าใจ และเชื่อมโยงกับสรรพสิ่งและธรรมชาติได้มากขึ้น ผู้การมีความสุข ความรัก และอิสรภาพที่มากขึ้นได้ ขณะที่กรอบวิธีคิดแบบกระบวนทัศน์องค์รวมนั้น มองว่ามนุษย์มิได้เป็นศูนย์กลาง หากเป็นส่วน

หนึ่งของมันและกัน ชุมชน สังคม สรรพสิ่งและธรรมชาติที่ยิ่งใหญ่ ทุกอย่างล้วนมีเหตุมีปัจจัยที่เชื่อมโยงถึงกันหมด ไม่มีอะไรดำรงอยู่อย่างแยกส่วน ดังเช่น การเรียนรู้ในห้องเรียนไม่แยกขาดจากชีวิตจริง ความจริงเชิงประจักษ์ไม่แยกขาดจากคุณค่าภายใน เช่น ความดีและความงาม การเรียนรู้ทางสติปัญญาไม่แยกขาดจากการรับรู้ทางอารมณ์ความรู้สึกและภูมิปัญญาของร่างกาย รวมถึงการเรียนรู้ของปัจเจกบุคคลก็ไม่แยกขาดจากการเรียนรู้ร่วมกันของกลุ่มและชุมชน จะเห็นได้ว่า กรอบวิธีคิดทั้งสองประการนี้คือมุมมองหลักที่จะกำกับการจัดกระบวนการเรียนรู้ เพื่อในที่สุดแล้วจะนำไปสู่เป้าหมายที่เป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญ 7 อย่างในตัวผู้เรียน ได้แก่

- การมีสติในชีวิตประจำวัน
- การเข้าใจและยอมรับตนเอง
- การมีความเข้าใจ ความรัก และความเมตตาต่อผู้อื่น
- การเข้าใจความเชื่อมโยงของสรรพสิ่ง และยอมรับความเป็นจริงของธรรมชาติ
- การมีความสมดุลภายในตนเอง ระหว่างความคิด ความรู้สึก และการกระทำ
- การมีเครื่องมือและวิธีการในการฝึกฝนและพัฒนาตนเองที่หลากหลาย
- การมีกัลยาณมิตรและชุมชนแห่งการปฏิบัติเพื่อการฝึกฝนและเรียนรู้ร่วมกัน

หลักจิตตปัญญา 7 (7 C's) คือหลักการพื้นฐานที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางของจิตตปัญญาศึกษา (ธนา นิลชัยโกวิทย์ และ อติศร จันทรสุข, 2552: 70 – 86) ประกอบด้วย

1. **Contemplation** การพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ เป็นสภาวะของจิตที่มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้สร้างการเรียนรู้ ด้วยการค่อย ๆ พิจารณาทั้งทาง กาย ใจ ความคิด และ จิตวิญญาณ เป็นการใคร่ครวญทั้งที่เกี่ยวกับสภาวะภายในของตนเอง ความคิดวิเคราะห์ และ สภาวะภายนอก รวมถึงความสัมพันธ์กับบุคคลและสรรพสิ่ง บนพื้นฐานของการมีความสงบ การเปิดรับ และการน้อมเข้ามาในใจ
2. **Compassion** ความรักความเมตตา เป็นบรรยากาศของการเรียนรู้ที่รับรู้ได้ว่า วงมีความปลอดภัย ความไว้วางใจ การเปิดกว้าง ความเข้าใจและการยอมรับ ความรัก และการเกื้อหนุนกันและกันอย่างจริงใจ
3. **Connectedness** การเชื่อมโยงสัมพันธ์ เป็นการบูรณาการการเรียนรู้ในแง่มุมต่าง ๆ ให้เกิดความเชื่อมโยงสัมพันธ์ ทั้งเชื่อมโยงกับชีวิตของตัวเอง เชื่อมโยงกับเพื่อนและคน

รอบข้าง เชื่อมโยงกับชุมชน สังคม และธรรมชาติรอบตัว รวมถึงเชื่อมโยงกับองค์ประกอบอื่น ๆ ของกิจกรรมการเรียนรู้ เช่น ภูมิปัญญาทั้งสามฐาน

4. **Confronting reality** การเผชิญความจริง คือการให้ผู้เรียนได้เผชิญหน้าและรับรู้ความเป็นจริงที่ไม่เคยเห็นมาก่อน โดยเฉพาะกับสิ่งที่ขัดแย้งกับกรอบการมองโลกหรือแบบแผนความคุ้นชินที่เคยยึดถืออยู่แต่เดิม ตัวอย่างเช่น การกลับเข้าไปเห็นสภาวะความเป็นจริงภายในตนเองที่ไม่เคยยอมรับมาก่อนหรือพยายามหลีกเลี่ยงหรือเก็บกดไว้ และการออกไปเผชิญกับผู้คนหรือสิ่งแวดล้อมใหม่ ๆ ที่ไม่คุ้นเคยหรือแตกต่างจากคุณค่าที่เคยเชื่อ
5. **Continuity** ความต่อเนื่อง หมายถึงความสืบเนื่อง หรือการดำเนินอยู่เสมอ เป็นระยะ ๆ ของกิจกรรมการเรียนรู้และเหตุปัจจัยเชิงกระบวนการเรียนรู้ นอกจากนี้ ยังหมายถึงการร้อยเรียงกิจกรรมต่าง ๆ ในกระบวนการเรียนรู้แต่ละครั้งให้มีความสอดคล้องกันอย่างเป็นขั้นเป็นตอน รวมถึงการทอเวลาให้นานเพียงพอเพื่อให้การเรียนรู้สัมฤทธิ์ผล และการสร้างเงื่อนไขให้มีการนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปใช้ได้จริงอย่างต่อเนื่อง
6. **Commitment** ความมุ่งมั่น เป็นการสร้างเจตจำนงในตัวผู้เรียนให้มีฉันทะที่อยากเปลี่ยนแปลงตนเอง และสร้างพันธะสัญญาต่อตนเองในการที่จะนำสิ่งที่ได้เรียนรู้กลับไปใช้ในวิถีประจำวันของตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง
7. **Community** ชุมชนแห่งการเรียนรู้ คือการเรียนรู้ที่บังเกิดขึ้นในกลุ่มในชุมชนที่แต่ละคนมารวมตัวกันเพื่อฝึกฝนและพัฒนาตนเองไปด้วยกัน บนพื้นฐานของการมีความหลากหลาย การเรียนรู้ใคร่ครวญบนความขัดแย้งแตกต่าง การยอมรับซึ่งกันและกัน การมีความรักความเมตตาต่อกัน การเกื้อหนุนกัน และการเห็นแบบอย่างและได้รับแรงบันดาลใจจากกันและกัน

ในการจัดกระบวนการเรียนรู้นั้น ย่อมไม่สามารถขาดองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งไปได้ แต่กระบวนการสามารถเน้นหลักการบางข้อเป็นพิเศษได้ ขึ้นอยู่กับวาระและความเหมาะสมในการดำเนินการ

2.2 การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดปรัชญาศึกษา

ในรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดปรัชญาศึกษาเพื่อการปมเพาะความซื่อตรง” ของ สมสิทธิ์ อัสตรนธิ์ และ กาญจนา ภูครองนาค (2555) ได้อธิบายถึงเป้าหมายสำคัญของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดปรัชญาศึกษาไว้ว่า เป็น

กระบวนการที่เข้าไปทำงานกับธรรมชาติด้านในของผู้เรียน จนส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่โครงสร้างของจิตใจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีมุมมอง กรอบการอ้างอิงเชิงความคิด และการให้ความหมายต่อโลกรอบตัวของคน ๆ นั้น กลายเป็นคุณสมบัติและการรับรู้ความหมายอย่างใหม่ที่ไม่เคยมีมาก่อน และจะดำรงอยู่กับคน ๆ นั้นอย่างยั่งยืนถาวร

การเปลี่ยนแปลง (Transformation) ตามแนวคิดนี้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงกรอบการอ้างอิง (Frame of reference) หรือมุมมองเชิงการให้ความหมายของบุคคล นำไปสู่การมีกรอบการอ้างอิงที่ใหญ่ขึ้น กว้างขวางขึ้น เกิดการเข้าใจ รู้คิด รับรู้ความหมายต่าง ๆ ได้มากและลึกซึ้งขึ้น รวมถึงสามารถเห็นเชื่อมโยงถึงความเป็นทั้งหมดของชีวิตและสรรพสิ่งได้มากขึ้น ซึ่งจะส่งผลถึงพฤติกรรมและการกระทำให้มีความจริงแท้ ถูกตรง สร้างสรรค์ และสามารถรับมือกับความซับซ้อนของความเป็นไปของโลกรอบตัวได้ดียิ่งขึ้น

ในรายงานการวิจัยฉบับเดียวกัน ได้ให้แนวทางสำหรับกระบวนการหรือวิธีการเรียนรู้ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงภายในตัวผู้เรียน ไว้ 3 แนวทางหลัก (สมสิทธิ์ อัสตรนธิ์ และกาญจนา ภูครองนาค, 2555: 63) ดังนี้

1. วิธีการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากภายในตัวผู้เรียนเอง นับว่าเป็นวิธีที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก ซึ่งกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญในกลุ่มนี้ ได้แก่
 - การใคร่ครวญในตนเอง (*Critical self-reflection*) คือ การสำรวจสภาวะด้านใน เพื่อกลับมาเห็นตนเองที่แท้ในทุกมิติ รวมถึงการเรียนรู้แบบแผนที่ตนเองยึดติด การใคร่ครวญนี้สามารถกระทำผ่านหนทางที่หลากหลาย ทั้งด้านเหตุผล อารมณ์ และญาณทัศนะ
 - การคิดเชิงวิพากษ์ (*Critical thinking*) คือ การฝึกการคิดที่ถูกต้อง คิดอย่างมีเหตุผลที่ครอบคลุมความเป็นจริงที่มากขึ้น ประเมินผลกระทบ และศึกษากรอบความคิดและมุมมองที่แตกต่างหลากหลาย
 - การเจริญสติ ภาวนา (*Meditation*) เป็นการสร้างพลังแห่งสติ เพื่อการตระหนักรู้ และการมองเห็นสภาวะตามความเป็นจริงและอย่างเป็นวัตถุวิสัยได้
 - การทดลองและลงมือกระทำเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในตนเอง (*Action plan*) เป็นการวางแผนการฝึกปฏิบัติอย่างมุ่งมั่น จริงจัง และต่อเนื่อง สร้างพันธะสัญญาต่อตนเอง ตั้งเป้าหมายและกรอบเวลา พิจารณาปัจจัยเสริมและอุปสรรค

นอกจากนี้แล้ว ยังอาจอาศัยการเตรียมความพร้อมของจิตใจด้านต่าง ๆ เช่น การบ่มเพาะความรักความเมตตา ความกระตือรือร้น ความเปิดกว้าง ความไว้วางใจ ความเท่าเทียม การเห็นความจำเป็นของการเปลี่ยนแปลง ความกล้าตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลง และความพร้อมในการต้อนรับและเผชิญหน้ากับความทุกข์ยากลำบากและความขัดแย้ง ขณะที่การทำงานกับจิตใจสำนึกและความฝันก็สามารถใช้เป็นส่วนเสริมได้

2. วิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากครอบครัว ครอบครัวยุคใหม่ และโรงเรียน มีกิจกรรมการเรียนรู้ที่สำคัญได้แก่

- *การสนทนาเชิงวิพากษ์ (Critical discourse)* เป็นการร่วมอภิปราย ระดมสมอง และคิดวิเคราะห์ในประเด็นของสถานการณ์ สะท้อนความคิดเห็นร่วมกันอย่างลึกซึ้ง รวมไปถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับคนที่มีระดับจิตสำนึกที่สูงกว่า ทั้งนี้เพื่อหาทางออก นำไปสู่การตัดสินใจ การตีความ มุมมอง และการให้เหตุผลอย่างใหม่ที่ดีและถูกต้องกว่าเดิม
- *การทำสุนทรียสนทนา (Dialogue)* เป็นการฝึกฝนทักษะด้านการสื่อสารอย่างไคร่ครวญ การรับฟังอย่างลึกซึ้ง การให้ความเคารพทุกเรื่องราวและความรู้สึก การเท่าทันและห้อยแขวนรูปแบบหรืออคติในใจของตนเอง การเปิดเผยเสียงที่จริงแท้และชัดเจน รวมไปถึงการตั้งคำถามที่เปิดกว้าง จริงใจ เพื่อสืบค้นเชิงลึก
- *การมีสังฆะกัลยาณมิตร (Community of practice)* เป็นการเรียนรู้ที่รับฟังกัน เกื้อหนุนกัน ตักเตือน และให้กำลังใจกัน รวมถึงการถักทอการเรียนรู้ร่วมกันแบบร่วมสร้างสรรค์ร่วมมือ และร่วมกันทำงานด้วยความรับผิดชอบและภาคภูมิใจ
- *การอบรมและฝึกปฏิบัติด้านคุณธรรม ศีลธรรม (Moral education)* หมายถึงการมีครูบาอาจารย์ ครูทางจิตวิญญาณ หรือผู้ชี้แนวทาง ให้เกิดการปลุกฝังทัศนคติและค่านิยมที่ดีงาม การสร้างแรงบันดาลใจจากต้นแบบที่ดีงาม รวมถึงการถือศีล ปฏิบัติธรรม

นอกจากนี้แล้ว ยังอาจอาศัยประสบการณ์ด้านอารมณ์ความรู้สึกเพื่อการช่วยเยียวยา บำบัด เช่น การใช้ละคร การเล่นบทบาทสมมติ อีกทั้งการดำเนินชีวิตประจำวัน ชีวิตคู่ หรือชีวิตครอบครัวด้วยความตระหนักรู้ก็เป็นส่วนเสริมที่สำคัญ

3. วิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากสังคม วัฒนธรรม และโลก เป็นการสร้างสิ่งแวดล้อมที่มีผลในทางส่งเสริมต่อกระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางข้างต้น ที่สำคัญได้แก่ การทำงานเชิงสังคมจิตอาสา การวิพากษ์เพื่อปลดปล่อยสังคมไปสู่สภาพที่พึงประสงค์ การมีอาชีพการงานและอยู่ในสังคมที่ดีงาม มีคุณธรรม โปร่งใส ตรวจสอบได้ และเป็นประชาธิปไตย รวมถึงการเชื่อมโยงบริบทของการเรียนรู้กับความเป็นทั้งหมดของชีวิตที่มีต้นทุนและรากเหง้า

ในความเป็นจริง แนวทางการเรียนรู้ทั้ง 3 แนวทางต่างมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงถึงกันและกัน ไม่สามารถตัดขาดหรือแยกออกมาเรียนรู้เฉพาะแบบใดแบบหนึ่งได้

การเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดทฤษฎีจิตศึกษา นี้ แม้จะมีความเป็นอัตวิสัยหรือเป็นความจริงเฉพาะบุคคล แต่ก็สามารถประเมิน สื่อสารออกมาได้อย่างเป็นลายลักษณ์อักษร และชี้ชัดได้ในเชิงประจักษ์ ไม่ว่าจะด้วยการสืบค้นเชิงปรากฏการณ์วิทยา ด้วยการสัมภาษณ์ การสนทนาพูดคุย บนความรู้จักกันอย่างลึกซึ้งระหว่างผู้ประเมินกับผู้เข้าร่วมการวิจัย การตอบแบบสอบถาม การเขียนบันทึก รวมไปถึงการสำรวจระยะยาวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งนี้ ผู้ประเมินสามารถอธิบายผลผ่านข้อมูลเชิงคุณภาพ ทำการวิเคราะห์เนื้อหา หรืออาจเทียบเคียงกับโครงสร้างระดับจิตแห่งการประกอบสร้างความหมายตามระเบียบวิธีแบบโครงสร้างนิยม

2.3 หนทางการเรียนรู้สู่ความสามัคคีกลมเกลียวที่ยั่งยืนของแอกโก – แสนคำลือ

ในรายงานการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดทฤษฎีจิตศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ของ สมสิทธิ์ อัสตรนธิ และคณะ (2556) ได้อธิบายเกี่ยวกับหนทางการเรียนรู้สู่ความสามัคคีกลมเกลียวที่ยั่งยืนที่มีความสอดคล้องกับสถานการณ์ของชุมชนแอกโก – แสนคำลือ ไว้ดังนี้

ด้วยวิถีชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากการเข้ามาของกระแสโลกสมัยใหม่ ทำให้วิถีชีวิตแบบเดิม เช่น การให้ความสำคัญและเคารพกันในสัมพันธภาพแบบเครือญาติ หรือ การเห็นคุณค่าของจารีตหรือกติการ่วมแบบดั้งเดิม ถูกเบียดบังออกไป ชาวบ้านแต่ละกลุ่มเริ่มมีสถานการณ์เฉพาะและความต้องการของตนเองที่แตกต่างกัน ชาวบ้านส่วนใหญ่หันมาดำเนินชีวิตอยู่บนฐานคิดแบบการยึดถือความต้องการเฉพาะหน้าของตนเป็นที่ตั้งบนปฏิสัมพันธ์แค่ฉันกับเธอ ดังนั้น หนทางสู่การพัฒนาความสามัคคีกลมเกลียวที่ยั่งยืนของแอกโก – แสนคำลือ ก็คือ การยกระดับจิตสำนึกของทั้งปัจเจกบุคคล และของสังคม ให้ไปสู่การเห็นคุณค่าความหมายของกฎกติการ่วม การเห็นความหมายของสัมพันธภาพทางสังคม (Mutual interpersonal expectations, Relationships, and Interpersonal conformity) และ

การมีระบบคิดและสำนึกเชิงสังคม (Social system and conscience) อีกนัยหนึ่ง คือการน้อมนำบรรทัดฐานประเภทต่าง ๆ ให้เข้ามามีบทบาทในการจัดระเบียบทางสังคมมากขึ้น

ในรายงานการวิจัยฉบับเดียวกัน ได้สรุปหนทางการเรียนรู้เพื่อจะยกระดับจิตสำนึกไปสู่เป้าหมายดังกล่าวข้างต้น ไว้หลากหลายวิธี (สมสิทธิ์ อัสตรนิตี และคณะ, 2556: 112) ดังนี้

- **หนทางการเรียนรู้ในระดับบุคคล**

- **การใคร่ครวญในตนเอง (Critical self-reflection)** เป็นการสำรวจสภาวะด้านในของตนเองอย่างละเอียดลึกซึ้ง เพื่อกลับมาเห็นความเป็นตนเองในทุกมิติ รวมถึงโลกทัศน์และรูปแบบทางความคิดและความรู้สึกที่ตนเองยึดติด กระบวนการนี้นับเป็นพื้นฐานที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้ผู้เรียนได้เห็น “กรอบการอ้างอิง” หรือชุดความเชื่อเชิงการให้ความหมายต่อโลกของตนเอง
- **การฝึกคิดเชิงวิพากษ์ (Critical thinking)** คือการขบคิด ตั้งคำถามต่อชุดความเชื่อเดิม ที่ตนเองมีและต่อมุมมองและความรู้สึกนึกคิดของคนอื่น เป็นการสืบค้นเพื่อพัฒนาศักยภาพทางการคิดให้เกิดการขยายฐานของการรู้คิดให้กว้างขวางและรองรับความซับซ้อนได้มากขึ้น
- **การสวมบทบาท (Role-taking)** คือการลองเอาตัวเองเข้าไปสวมเป็นคนอื่นดู ลองเข้าไปรับรู้ความรู้สึกนึกคิดของผู้อื่นในแบบที่เขาเป็น เพื่อศึกษากรอบความคิดและมุมมองที่แตกต่างไปจากของตนเอง
- **การฝึกทักษะการสื่อสารอย่างสร้างสรรค์** เช่น สนทนา (Dialogue) รวมถึงคุณสมบัติของการให้ความเคารพต่อกัน การรับฟังอย่างลึกซึ้ง การห้อยแขวนเสียงตัดสินใจใจ และการเปล่งเสียงของตนเองอย่างชัดตรง สนทนาเป็นเครื่องมือสำคัญเพื่อการเชื่อมโยง สร้างความเข้าใจต่อกัน รับมือกับความขัดแย้ง และสร้างการตระหนักรู้ในตนเองเพื่อยกระดับจิตสำนึกให้สูงขึ้น
- **การมีปฏิสัมพันธ์กับคนที่มีระดับโครงสร้างทางความคิดที่สูงกว่า** เป็นการเปิดโอกาสให้ตนเองได้สัมผัส คลุกคลี และแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคนที่มีรูปแบบการคิดที่สูงและซับซ้อนกว่า เพื่อนำไปสู่การเห็นและเข้าใจโลกที่กว้างขวางกว่า

- **หนทางการเรียนรู้ในระดับชุมชนและสังคม**

- **การศึกษา อนุรักษ์ และรื้อฟื้นภูมิปัญญา ธรรมเนียม และคุณค่าความเชื่อดั้งเดิม** เพื่อฟื้นคืนความเข้มแข็งของวิถีชาวบ้านและจารีตประเพณีต่าง ๆ ให้กลับมายึดโยงอยู่ในวิถีชีวิตอีกครั้ง
- **การร่วมสร้างกติกาทางสังคม** หมายถึงการสร้างวินัย ความรับผิดชอบ และพันธะสัญญา ร่วมกัน เพื่อปูทางให้เกิดความกลมเกลียวสามัคคีกันและมีศีลธรรมจริยธรรม อีกทั้งมีมาตรการ ร่วมกันให้เกิดการปฏิบัติตาม

- การสร้างภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ เป็นกระบวนการที่ค่อย ๆ บ่มเพาะคุณลักษณะสำคัญที่ผู้นำที่ดีในทุกระดับพึงมี เช่น ความรู้ความสามารถในการดูแลสวัสดิภาพ การจัดสรรผลประโยชน์ การนำพาต่อจารีตประเพณีที่ดีงาม การเป็นต้นแบบในการรักษาคุณค่าและกตติการร่วม การดำเนินชีวิตด้วยความซื่อตรงโปร่งใส รวมถึงการให้พื้นที่ต่อเสียงทุกเสียง (แม้จะแตกต่างและขัดแย้งกัน) ให้ได้ถูกรับฟังและมีที่ยืน เป็นต้น
- การมีธรรมาภิบาลที่โปร่งใสและเป็นประชาธิปไตย คือการขับเคลื่อนงานในภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเที่ยงตรงตามหลักการและสามารถถูกตรวจสอบได้โดยชุมชน เปิดเผย และมีความยุติธรรมอย่างเสมอหน้า
- การให้การศึกษาที่มีประสิทธิภาพและเท่าทันกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมสมัยใหม่ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถ่องแท้ มีภูมิคุ้มกัน และไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแสวัตถุนิยม

นอกจากนี้ หนทางการเรียนรู้สู่ความสามัคคีกลมเกลียวของแอกโก – แสนคำลือ ยังมีรายละเอียดปลีกย่อยที่มีความเฉพาะตัวต่อความเป็นชุมชน ดังนี้

- แม้ชาวบ้านหลายคนจะเริ่มเห็นแบบอย่างและประโยชน์และความเป็นไปได้ของกระบวนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา แต่ส่วนใหญ่ก็ยังไม่ค่อยคุ้นเคยและไม่ถนัดในการใคร่ครวญมิติด้านใน ประกอบกับการมีข้อจำกัดของตัวชาวบ้านเองหลากหลาย เช่น การให้เวลา ภาษาที่ใช้สื่อสาร และความพร้อมของสภาวะภายในจิตใจ ดังนั้น การจัดกระบวนการเรียนรู้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความยืดหยุ่นและปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ของชาวบ้านตลอดเวลา มีความค่อยเป็นค่อยไป ค่อย ๆ ปลูกพื้นฐานด้านความพร้อมของจิตใจ ได้แก่ ความผ่อนคลาย ความไว้วางใจ การเปิดรับ พื้นฐานด้านการเจริญสติ ผ่านการภาวนาอย่างง่าย ๆ และพื้นฐานทางจิตตปัญญาศึกษา เช่น การตระหนักรู้ การสังเกต การเห็นความรู้สึกและความต้องการภายใน การสื่อสาร และการรับฟัง
- ชาวบ้านหลายคนต้องเผชิญหน้ากับปัญหาและความยากลำบากในวิถีชีวิตของตนเอง ฉะนั้น กระบวนการเรียนรู้อาจเข้าไปเสริมการรับมือกับปัญหาเฉพาะหน้าเหล่านั้นได้ และช่วยให้เสียงต่าง ๆ ของชาวบ้านถูกได้ยิน นับเป็นการทำงานที่ต้องการการร่วมมือกันจากหลายฝ่ายทั้งในและนอกชุมชน
- ทุกคนและทุกฝ่ายที่มีส่วนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ใด ๆ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องกลับมาตระหนักรู้ภายในของตนเองอย่างลึกซึ้ง เท่าทันอคติภายในใจของตนเอง รักษาความสมดุล จรรยาบรรณ และความเคารพต่อความเป็นมนุษย์ของทุกคนอย่างจริงจัง

2.4 ทฤษฎีภาวะผู้นำ

ในตำราเรื่อง ภาวะผู้นำ : ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางสู่การพัฒนา ของรัตติกรณ์ จงวิศาล (2556) ได้สรุปความหมายของภาวะผู้นำ ไว้ว่า ภาวะผู้นำเป็นคุณลักษณะ พฤติกรรม ความสามารถ หรือกระบวนการที่เป็นปฏิสัมพันธ์ หรือเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล ที่สามารถมีอิทธิพลต่อผู้อื่น กลุ่มคน สามารถสร้างแรงบันดาลใจ สร้างความปรารถนา ทำให้เกิดความเชื่อถือศรัทธา การยอมรับ ความพยายาม การอุทิศตัว การใช้ความสามารถอย่างดีที่สุด และช่วยเพิ่มพลังอำนาจของผู้อื่น เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมาย

ภาวะผู้นำ เป็นปฏิสัมพันธ์หนึ่งที่ถูกสร้างขึ้นในบริบทของความเป็นมนุษย์ มีความสำคัญต่อพัฒนาการและความสำเร็จต่าง ๆ ของมนุษย์ ภาวะผู้นำถูกอธิบายด้วยคำสำคัญ (Keyword) ต่าง ๆ เช่น คุณลักษณะส่วนบุคคล พฤติกรรม อิทธิพลเหนือผู้อื่น รูปแบบของปฏิสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ในบทบาท หรือ การรับรู้เกี่ยวกับอำนาจอันชอบธรรมในการใช้อิทธิพล เป็นต้น พัฒนาการทางความหมายของคำคำนี้ ตั้งต้นจาก มุมมองในแบบที่จะเหนี่ยวนำให้คนอื่นยอมตาม เคารพ และให้ความร่วมมือ กระบวนการจัดระเบียบเพื่อนำไปสู่ทิศทางที่เฉพาะเจาะจง ความสามารถในการชักจูงที่เหนือกว่าอำนาจหรือตำแหน่งหน้าที่ ไปสู่ความหมายของการมีอำนาจที่มาจากยอมรับของสมาชิกของกลุ่ม การสร้างอิทธิพลที่ทำให้ทุกคนในกลุ่มเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ความสามารถในการไตร่ตรองและตัดสินใจ การสร้างแรงบันดาลใจต่อผู้อื่นให้ทำงานได้ตามเป้าหมาย และมาถึงระยะหลังที่ภาวะผู้นำถูกมองว่า เป็นการใช้อิทธิพลเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่สะท้อนถึงวัตถุประสงค์ที่มีร่วมกัน (รัตติกรณ์ จงวิศาล, 2556: 10, 185, 271)

2.4.1 ภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะ

แนวคิดทฤษฎีนี้ จะเน้นศึกษาว่าอะไรคือคุณลักษณะ (เช่น ลักษณะทางกายภาพ บุคลิกภาพ ความสามารถ) ของบุคคลที่จะส่งผลถึงประสิทธิผลหรือความสำเร็จของผู้นำ โดยอาจศึกษาจากเรื่องของวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ ศึกษาถึงลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล และพัฒนาเป็นคุณลักษณะทั่วไปขึ้นมา (ซึ่งนักวิชาการในยุคต่อมามองว่ายังไม่รัดกุมเพียงพอ) ตัวอย่างของคุณลักษณะ บุคลิกภาพ และความสามารถ ที่ได้รับการศึกษาวิจัยตามแนวคิดทฤษฎีนี้และยอมรับว่ามีความเกี่ยวข้องกับประสิทธิผลหรือความสำเร็จของผู้นำ มีดังนี้

- ความเชื่อมั่นในตนเอง
- ความไว้วางใจได้ ความซื่อตรง
- การมีลักษณะเด่น
- การมีลักษณะแสดงตัว
- การแสดงออกอย่างเหมาะสม
- การมีอารมณ์มั่นคง
- ความกระตือรือร้น
- การมีอารมณ์ขัน
- ความเป็นคนที่ดูอบอุ่น
- ความอดทนสูงต่อความคับข้องใจ
- การตระหนักรู้ในจุดอ่อน จุดแข็ง และเป้าหมาย
- ความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์
- การเข้าใจความรู้สึก เห็นอกเห็นใจผู้อื่น
- ความยืดหยุ่น ปรับตัว
- การเชื่อในอำนาจในการควบคุมของตนเอง
- ความกล้าหาญ
- ความสามารถในการฟื้นคืนสู่สภาพปกติ
- การมีระดับพลังงาน (กำลังกาย กำลังใจ) สูง
- การมีวุฒิภาวะทางอารมณ์ ความฉลาดทางอารมณ์ ความฉลาดทางสังคม
- การมีแรงจูงใจใฝ่อำนาจทางสังคม
- การมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ในระดับที่เหมาะสม
- การมีแรงจูงใจใฝ่สัมพันธ์ในระดับที่ไม่สูงเกินไป
- การเปิดใจใฝ่เรียนรู้

2.4.2 ภาวะผู้นำเชิงอำนาจและอิทธิพล

แนวคิดทฤษฎีนี้มองว่า ภาวะผู้นำไม่ใช่เรื่องของคุณลักษณะส่วนบุคคลแต่เพียงอย่างเดียว แต่เป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล โดยเฉพาะในด้านของอำนาจและอิทธิพลด้วย ที่เป็นปัจจัยทำให้การนำมีประสิทธิผล อำนาจมีหลากหลายประเภท ซึ่งสามารถแจกแจงได้ดังนี้

- อำนาจการให้รางวัล

- อำนาจการบังคับ ให้ผู้ตามได้รับการลงโทษได้หากไม่ปฏิบัติตาม
- อำนาจอันชอบธรรม ตามสิทธิและหน้าที่
- อำนาจความเชี่ยวชาญ อันมาจากการมีความรู้ความสามารถ
- อำนาจอ้างอิง อันเกิดจากความนิยมชมชอบ ศรัทธา
- อำนาจทางข้อมูล ในการควบคุมการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร
- อำนาจทางสภาวะแวดล้อมเชิงนิเวศ ในการควบคุมการจัดสภาพแวดล้อม เทคโนโลยี ระเบียบ / รูปแบบการทำงาน วัฒนธรรมองค์กร ฯลฯ

อำนาจนั้น ขึ้นกับเงื่อนไขและสถานการณ์ ทฤษฎีการแลกเปลี่ยนทางสังคมมองว่า การได้มาหรือสูญเสียอำนาจเป็นกระบวนการอิทธิพลระหว่างผู้นำและผู้ตามที่เป็นการแลกเปลี่ยนหรือสนับสนุนผลประโยชน์กันทั้งทางวัตถุและจิตใจ ส่วนทฤษฎีกฤษฎีเชิงสถานการณ์อธิบายเกี่ยวกับวิธีการได้มาหรือสูญเสียอำนาจของหน่วยย่อยต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับกระบวนการกระจายอำนาจเพื่อประสิทธิผลขององค์กรในสถานการณ์ต่าง ๆ ขณะที่ “กลยุทธ์อิทธิพล” ได้กล่าวถึงพฤติกรรมต่าง ๆ ที่นำไปสู่การสร้างอิทธิพลเหนือบุคคล 11 วิธี ได้แก่ การโน้มน้าวด้วยเหตุผล การแจ้งผลประโยชน์ การกระตุ้นให้เกิดแรงบันดาลใจ การปรึกษาหารือ การแลกเปลี่ยน (สัญญาว่าจะให้ผลประโยชน์) การขอความร่วมมือ การร้องขอส่วนตัว การยกย่องเอาใจ การสร้างความชอบธรรม (อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย) การกดดัน และการร่วมมือ (หาความช่วยเหลือสนับสนุนจากผู้อื่น)

2.4.3 ภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรม

แนวคิดทฤษฎีนี้ หันมาเน้นศึกษาสิ่งที่ผู้นำทำ มากกว่าคุณลักษณะส่วนบุคคลหรือแหล่งอำนาจ ภาวะผู้นำถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาพฤติกรรมมนุษย์ โดยศึกษาว่า พฤติกรรมแบบใดบ้างส่งผลถึงการมีประสิทธิผลของผู้นำ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงประเภทต่าง ๆ ของพฤติกรรมผู้นำ ดังต่อไปนี้

- พฤติกรรมที่มุ่งการริเริ่มโครงสร้าง มุ่งงาน เน้นการจัดองค์กร การบริหารจัดการ กระบวนการทำงาน กฎเกณฑ์ การบังคับบัญชา บทบาท และผลงาน
- พฤติกรรมที่มุ่งการคำนึงถึงความสัมพันธ์ มุ่งคน เน้นให้การสนับสนุน ความห่วงใย ความไว้วางใจ การสนองตอบความต้องการ

การศึกษาในระยะต่อมามุ่งศึกษาไปที่การผสมผสานกันของพฤติกรรมทั้งสองแบบในระดับต่าง ๆ การให้ความสำคัญกับทั้งสองด้าน (งานและคน) และความสามารถในการเลือกพฤติกรรมที่เหมาะสมสอดคล้องกับเวลาและสถานการณ์

2.4.4 ภาวะผู้นำเชิงสถานการณ์

แนวคิดทฤษฎีนี้เน้นศึกษาไปที่ปัจจัยสำคัญอื่น ๆ นอกเหนือไปจากตัวผู้นำ เช่น ชนิด / โครงสร้างของงาน สถานะทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ – ผู้ตาม อำนาจตามตำแหน่ง ธรรมชาติของสภาพแวดล้อม (เช่น ปัจจัยทางเศรษฐกิจ) เป็นต้น แนวคิดนี้เชื่อว่า พฤติกรรมภาวะผู้นำที่พึงประสงค์นั้นไม่ได้มีลักษณะตายตัว ประสิทธิภาพของการนำขึ้นอยู่กับความสอดคล้องระหว่างแบบพฤติกรรมของผู้นำกับสถานการณ์นั้น ๆ โดยมุ่งศึกษาการจัดรูปแบบของความสัมพันธ์ของมิติด้านคน มิติด้านงาน และมิติด้านสถานการณ์ อีกทั้งเชื่อว่าผู้นำควรปรับแบบพฤติกรรมของตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์และความต้องการที่เป็นแรงจูงใจของผู้ตาม ตัวอย่างเช่น

- ในสถานการณ์ที่ผู้ตามต้องการดำเนินไปสัมพันธ์มาก แบบพฤติกรรมของผู้นำที่เหมาะสมน่าจะเป็นแบบให้การสนับสนุนหรือมุ่งคน
- ในสถานการณ์ที่ผู้ตามต้องการโครงสร้างงานที่ชัดเจน แบบพฤติกรรมของผู้นำที่เหมาะสมคือแบบชี้แนะหรือมุ่งงาน
- ในสถานการณ์ที่ผู้ตามเชื่อในอำนาจภายในตนเอง แบบพฤติกรรมของผู้นำที่เหมาะสมคือแบบให้มีส่วนร่วม เน้นการปรึกษาหารือ เปิดรับแนวคิดของทุกฝ่ายประกอบการตัดสินใจ
- ในสถานการณ์ที่ผู้ตามเชื่อในอำนาจภายนอกตนเอง แบบพฤติกรรมของผู้นำที่เหมาะสมคือแบบชี้แนะหรือมุ่งงาน
- ในสถานการณ์ที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ – ผู้ตามไม่ดี งานมีโครงสร้างชัดเจน และอำนาจตามตำแหน่งมีมาก แบบพฤติกรรมของผู้นำที่เหมาะสมคือแบบให้การสนับสนุนหรือมุ่งคน

อาจกล่าวได้ว่า แนวคิดนี้ให้การยอมรับสูงในด้านความสำคัญของปฏิสัมพันธ์ ผู้นำแบบต่าง ๆ จะเกิดขึ้นตามการริเริ่มและการรักษาความสัมพันธ์กับผู้ตาม และผู้นำจะมีบทบาทมากขึ้นหากผู้ตามมีความสามารถน้อย

2.4.5 ภาวะผู้นำเชิงบารมี

แนวคิดทฤษฎีนี้เปลี่ยนมุมมองมาอยู่ที่แรงจูงใจภายใน เน้นความเป็นผู้ริเริ่ม ผู้ริ่ถอน และผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมในตัวผู้นำ และการมีพันธะสัญญาเพื่อการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้ตาม อีกทั้งเชื่อว่า ภาวะผู้นำมีอิทธิพลต่อผู้ตามในแง่ที่จะทำให้พวกเขามีการอุทิศตน และให้ความสำคัญต่อพันธกิจและความต้องการขององค์กรมากกว่าประโยชน์ของตนเอง

ทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงبارมี เน้นศึกษาเกี่ยวกับคุณลักษณะและพฤติกรรมของผู้นำที่มีลักษณะพิเศษเหนือธรรมดาทั่วไป เช่น ความต้องการในอำนาจอย่างแรงกล้า ความเชื่อมั่นในตนเองอย่างสูง ความตั้งใจสูง ซึ่งจะส่งผลต่อผู้ตามให้เกิดความเชื่อมั่น ยอมรับอย่างปราศจากคำถาม และตั้งใจที่จะเชื่อฟัง พฤติกรรมของผู้นำเชิงบาร์มี ประกอบด้วย

- การสร้างภาพประทับใจให้ผู้ตามเกิดความมั่นใจ
- การประกาศเป้าหมายทางอุดมการณ์เกี่ยวกับภารกิจอย่างชัดเจน
- การสื่อสารความคาดหวังที่มีอยู่อย่างสูง
- การแสดงความมั่นใจในความสามารถของผู้ตาม
- การสร้างวิสัยทัศน์ที่น่าดึงดูดใจ
- การเป็นแบบอย่างทางพฤติกรรม ให้ผู้ตามรู้สึกยกย่องและอยากเลียนแบบ
- การแสดงออกเพื่อกระตุ้นจิตใจตามความเหมาะสม เช่น พุดปลุกเร้าอารมณ์

ช่วงเวลาที่ภาวะผู้นำเชิงบาร์มีมักเป็นที่ต้องการก็คือ ช่วงสภาวะวิกฤต หรือช่วงที่ผู้ตามต้องการการเปลี่ยนแปลงจากสภาพเดิม ข้อโต้แย้งที่สำคัญประการหนึ่งต่อแนวคิดนี้คือ การเป็นผู้นำเชิงบาร์มีที่อาจมีทั้งดีและไม่ดี ทั้งที่อาจจะเป็นเผด็จการหรือหลงตัวเอง ซึ่งวิธีการที่สามารถใช้ตรวจสอบได้คือการดูที่ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากผู้ตาม และการพิจารณาที่ค่านิยมและบุคลิกภาพของตัวผู้นำ ว่าเขามุ่งเพื่อสืบทอดอำนาจส่วนตัวหรือทำเพื่อประโยชน์ของผู้ตาม

2.4.6 ภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง¹

เช่นเดียวกับทฤษฎีภาวะผู้นำเชิงบาร์มี แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงนี้ก็มีมุมมองอยู่ที่แรงจูงใจภายใน หากแต่มีพัฒนาการทางกระบวนการที่เด่นชัด นั่นคือเกิดการเปลี่ยนแปลงมาสู่ความเป็นองค์รวม เน้นที่การสร้างวิสัยทัศน์ การสร้างพลังอำนาจจากภายใน และการมีคุณธรรม ให้อำนาจแก่ผู้ตามให้สามารถกลายเป็นผู้นำและร่วมในกระบวนการสร้างการเปลี่ยนแปลงของส่วนรวม ให้ผู้ตามสามารถเห็นคุณค่าและความหมายของการทำงานได้ด้วยตัวเอง มีการยกระดับจิตสำนึกเชิงลำดับชั้น ความต้องการ และเชิงจริยธรรม (เช่นตามแนวคิดของอับราฮัม มาสโลว์ และลอว์เรนซ์ โคลเบิร์ต)

¹ คำว่า “การเปลี่ยนแปลง” ในที่นี้ มีความหมายทำนองเดียวกับคำว่า การเปลี่ยนแปลง ในคำว่า การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดจิตปัญญาศึกษา หรือ Transformative learning เนื่องด้วยมุมมองหรือกระบวนการที่มากำกับความหมายของคำเหล่านี้ตั้งอยู่บนกระบวนการที่สัมพันธ์กันคือ กระบวนการที่แบบองค์รวม หรือบางกรณีเรียกว่ากระบวนการที่เลือก ซึ่งโดยรวมหมายถึงการเปลี่ยนแปลงของระดับโครงสร้างของจิตสำนึกภายในบุคคล อันมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ การเห็น และการเข้าใจความหมายต่อโลกให้มีความครอบคลุมและกว้างใหญ่ขึ้นของคนคนนั้น

ตามลำดับ) ไปสู่ระดับขั้นที่สูงกว่าเดิม มุ่งความใส่ใจไปอยู่ที่ประโยชน์ของผู้อื่น ของกลุ่ม หรือของสังคม โดยรวมมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตัว พฤติกรรมที่เป็นองค์ประกอบของภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง ได้แก่

- การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ คือการที่ผู้นำประพฤติตนเป็นแบบอย่างทั้งในด้านพฤติกรรม เช่น การกระทำที่เน้นเรื่องค่านิยม ความเชื่อ และพันธกิจ และในด้านคุณลักษณะ เช่น ลักษณะเชิงอุดมคติและจริยธรรมที่สูงขึ้น
- การสร้างแรงบันดาลใจ โดยการสร้างแรงจูงใจภายใน การให้ความหมาย และทำทนายในเรื่องงาน การกระตุ้นจิตวิญญาณของทีม ส่งเสริมการอุทิศตัวเพื่อการบรรลุเป้าหมาย
- การกระตุ้นทางปัญญา การกระตุ้นให้เกิดการตระหนักรู้ เห็นถึงปัญหาและหนทางแก้ไข การเสริมความคิดสร้างสรรค์
- การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ด้วยการสร้างคุณค่าภายในของบุคคล รับฟังและใส่ใจความต้องการของบุคคล มีความเห็นอกเห็นใจ เห็นในความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สนับสนุนการเติบโตและเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ

จากผลการศึกษาที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงเป็นภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพ และมีความเหมาะสมมากต่อสถานการณ์ของโลกในยุคปัจจุบัน

หนึ่งในปัจจุบัน หลักสูตรภาวะผู้นำเป็นหลักสูตรการเรียนรู้ที่ได้รับความนิยมมากขึ้น ๆ ในแวดวงหลากหลายสาขา สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งก็คือ การเรียนการสอนด้านภาวะผู้นำมีแนวโน้มจะปรับเปลี่ยนไปจากเดิมที่เน้นเป้าหมายของการสร้างคุณลักษณะผู้นำในตัวบุคคลที่โดดเด่นและผลสัมฤทธิ์เชิงนโยบาย มาเป็นการให้ความสำคัญต่อกระบวนการสร้างความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเน้นการกลับเข้าไปทำงานกับ **มิติด้านในของบุคคล** ก่อนที่จะนำศักยภาพเหล่านั้นออกมาใช้ สร้างสรรค์ความร่วมมือระหว่างกันเพื่อนำสู่การเปลี่ยนแปลงในกลุ่ม องค์กร และชุมชนในที่สุด กล่าวอีกนัยหนึ่งในแง่ทฤษฎี การศึกษาภาวะผู้นำในยุคสมัยนี้มีความคาบเกี่ยวกันระหว่างกระบวนการทัศน์แบบเดิม (แบบปฏิฐานนิยมหรือแบบสมัยใหม่) กับกระบวนการทัศน์แบบองค์รวม (หรือแบบทางเลือก) จากการทบทวนเนื้อหาของหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำ ขององค์กรต่าง ๆ ที่มีชื่อเสียงในโลกตะวันตกจำนวน 18 องค์กร ทั้งที่เป็นองค์กรทางการศึกษาและองค์กรอื่น ๆ ที่ไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษา (ได้แก่ มหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด(University of Oxford, SAID Business School) มหาวิทยาลัยนอเทอร์ดาม (University of Notre Dame, Mendoza College of Business) มหาวิทยาลัยเวอร์มอนต์ (The University of Vermont) สถาบันทาวส์ (The Taos Institute) มหาวิทยาลัยนาโรปะ

(Naropa University) สถาบันการศึกษาบูรณาการแห่งแคลิฟอร์เนีย (California Institute of Integral Studies) มหาวิทยาลัยเวอร์จิเนีย (University of Virginia, Contemplative Sciences Center) วิทยาลัยชูมาเกอร์ (Schumacher College) สถาบันแกริสัน (Garrison Institute) องค์กรสังคมเพื่อการเรียนรู้เชิงองค์กร (Society for Organizational Learning, SOL) สถาบันไมนด์แอนด์ไลฟ์ (Mind and Life Institute) สถาบันพรีเซนซิง (Presencing Institute) สถาบัน Training for Change สถาบันสแตนฟอร์ดวู้ดส์เพื่อสิ่งแวดล้อม (Stanford Woods Institute for the Environment) มูลนิธิฟินด์ฮอร์น (Findhorn Foundation) ภาวะผู้นำเชิงสังคมแห่งออสเตรเลีย (Social Leadership Australia, Benevolent) ศูนย์ดาไลลามะเพื่อจริยธรรมและคุณค่าสู่การเปลี่ยนแปลง (The Dalai Lama Center for Ethics and Transformative Values) และ สถาบันการเรียนรู้แห่งสำนักพิมพ์ Dharma (Dharma Publishing Academy)) พบว่า ภาวะผู้นำที่ปรากฏอยู่ในหลักสูตรการเรียนรู้ต่าง ๆ เหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงแนวโน้มของการให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้มิติด้านในบุคคลในระดับที่แตกต่างกันไป อันเป็นพื้นฐานจำเป็นที่จะนำไปสู่ความสำเร็จภายนอก โดยมีมิติด้านในที่ว่านี้หมายถึง ความมั่นใจ แรงจูงใจ ศักยภาพภายใน ไปจนถึงกรอบเชิงความคิด สมมติฐานใหญ่ คุณค่า ความเชื่อ และโลกทัศน์ ขณะที่เครื่องมือการเรียนรู้ก็มีตั้งแต่เครื่องมือพื้นฐานเชิงการรู้จัก หรือที่อาศัยตัวชีวิตเชิงปริมาณ ไล่เรียงไปถึงการสนทนากลุ่ม การสนทนาอย่างลึกซึ้ง การทำ Reflection จนถึงการภาวนา เจริญสติสมาธิ ที่ส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงและเติบโตขึ้นทางจิตวิญญาณ ส่วนเบื้องหลังของการจัดหลักสูตรดังกล่าวนี้ ย่อมถูกกำกับด้วยกระบวนทัศน์ซึ่งมีผลสำคัญต่อการให้ความสำคัญต่อความเป็นผู้นำ กระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์กลไกที่พัฒนาบนความเป็นสมัยใหม่ย่อมสร้างผู้นำบนหลักการเชิงความคิดที่มุ่งสู่การกำหนดผลเลิศเชิงประจักษ์ ชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรม ขณะที่กระบวนทัศน์องค์รวมย่อมบ่มเพาะผู้นำที่สามารถเปิดมุมมองการตระหนักรู้ที่กว้างขวางขึ้น ซึ่งโดยมากต้องตั้งต้นจากภายในตนเองก่อน แล้วนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงภายนอกที่ลึกซึ้งและยั่งยืนได้ ไม่เพียงแต่กับชุมชนหรือคนรอบข้างเท่านั้น หากแต่ส่งผลกระทบถึงสังคมวงกว้าง โลก และธรรมชาติโดยรวมด้วย

ในด้านคุณสมบัติสำคัญของภาวะผู้นำที่เน้นการกลับเข้ามาให้ความสำคัญของมิติด้านในของบุคคล อาจสรุปเป็นองค์ประกอบต่าง ๆ ได้ดังนี้

- การรับฟังและการตระหนักรู้เห็นอย่างลึกซึ้ง สามารถให้พื้นที่กับเสียงทุกเสียงและทุกจุดยืนอย่าง ไม่มีการสกัดกั้นสิ่งใด ๆ
- การมีโลกทัศน์แบบองค์รวม สามารถเห็นและเข้าใจโลกในแบบที่กว้างและรองรับความซับซ้อน ได้มากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่หนทางการแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืนขึ้น

- การเป็นต้นแบบแห่งการเปลี่ยนแปลงด้วยวิถีการดำเนินชีวิต อันเป็นผลมาจากความสอดคล้องและสอดคล้องต่อคุณภาพภายในของตนเอง นำไปสู่การหลอมรวมระหว่างวิถีชีวิตจริงและการทำงาน
- การมีทักษะของการเอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ สามารถสร้างกระบวนการหรือเหตุปัจจัยที่จะเอื้อให้กลุ่มได้เกิดการร่วมสร้างสรรค์ผลงานอันนำไปสู่เป้าหมายหรือการเปลี่ยนแปลงที่พึงประสงค์
- การเข้าถึงคุณค่าภายในของบุคคลและบริบท โดยการร่วมใช้ชีวิต เชื่อมโยง เข้าใจ และเข้าถึงคุณค่าและวัฒนธรรมของกลุ่มได้ ทั้งนี้เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เป็นการหยั่งรากได้อย่างแท้จริง

2.4.7 ทฤษฎีภาวะผู้นำแนวใหม่

แนวคิดทฤษฎีนี้วางอยู่บนกระบวนทัศน์แบบองค์รวม ที่เชื่อมั่นอย่างยิ่งในความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (มากกว่าการมองว่ามนุษย์เป็นเพียงวัตถุหรือปัจจัยการผลิต) ต้องการนำเสนอหนทางที่จะพาสังคมออกจากวิกฤตอันเกิดจากแนวคิดแบบสมัยใหม่ที่ละเลยมิติด้านในของความเป็นมนุษย์ และมองว่าการเปลี่ยนแปลงที่ยิ่งใหญ่คือการปรับเปลี่ยนกรอบเชิงความคิดหรือกระบวนทัศน์

ทฤษฎีภาวะผู้นำแนวใหม่ สามารถจำแนกย่อยออกเป็นภาวะผู้นำแบบต่าง ๆ ได้ดังต่อไปนี้

ภาวะผู้นำแบบผู้รับใช้

แนวคิดนี้มีพื้นฐานอยู่บนแนวคิดของคริสต์ศาสนา โดยเฉพาะคำนิยามการเห็นแก่ผู้อื่น โดยมองว่าผู้นำต้องมาจากความรู้สึกอย่างเป็นธรรมชาติที่ต้องการจะรับใช้ (Service) หรืออุทิศตัวเพื่อผู้อื่นก่อน และในด้านการใช้บารมีแล้ว การรับใช้นับว่าเป็นคุณธรรมขั้นสูงที่สุด คุณลักษณะของผู้นำแบบผู้รับใช้มีทั้งหมด 10 อย่าง ได้แก่

- การรับฟังและความเข้าใจ ควบคู่กับการไตร่ตรองใคร่ครวญ
- การเอาใจเขามาใส่ใจเรา ยอมรับและเห็นคุณค่าในผู้อื่น
- การเยียวยา ทั้งตนเองและผู้อื่น ช่วยฟื้นฟูผู้คนจากสภาวะแห่งความทุกข์ ความล้มเหลว ความเจ็บปวด
- การตระหนักรู้ ด้วยการมีสติ การเปิดรับ และเผชิญหน้ากับความไม่รู้ สู่อุบัติการณ์ที่กว้างขึ้น
- การโน้มน้าว แทนการใช้อำนาจบังคับ ไม่ตัดสิน และนำไปสู่การมีความเห็นชอบร่วมกัน

- การมองเห็นภาพรวม การมีมโนทัศน์ในระยะยาว
- การมองการณ์ไกล หยั่งรู้ อดีต ปัจจุบัน และแนวโน้มในอนาคต และทำในสิ่งที่ควรต้องทำ
- การให้บริการ ดูแล รับผิดชอบต่อความต้องการของผู้อื่นและสังคม
- การมุ่งมั่นที่จะช่วยพัฒนาบุคคลให้เติบโต การพัฒนาคุณค่าภายในและจิตวิญญาณ
- การสร้างกลุ่มสังฆะหรือชุมชน เพื่อการมีเป้าหมายร่วมกัน บนความรัก ความไว้วางใจ ความรับผิดชอบ และการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ภาวะผู้นำเชิงจิตวิญญาณ

แนวคิดทฤษฎีนี้มองว่า มิติเชิงจิตวิญญาณ (Spirituality) ของบุคคลมีผลต่อประสิทธิผลของการทำงาน ซึ่งมิติทางจิตวิญญาณที่ว่ามีลักษณะกว้าง ๆ 2 ประการ คือ เป็นสิ่งที่อยู่เหนือตัวตน (Transcendence of self) และ เป็นสิ่งที่ให้คุณค่าอย่างลึกซึ้งในความเป็นมนุษย์ เช่น สัมพันธภาพที่มีความหมาย ความสุขสมบูรณ์ อีกนัยหนึ่ง มิติทางจิตวิญญาณ หมายถึงรวมถึง ความต้องการเบื้องต้นลึกในความเป็นมนุษย์ เช่น ความต้องการในเป้าหมาย การมีความหมาย การเติมเต็ม การมีความหวัง ความตั้งใจ ความเชื่อ ความศรัทธา การมีเสียงเรียก (Calling) ความรู้สึกว่ามีตัวตนดำรงอยู่ (Sense of being) ความเปี่ยมเต็มในตนเอง ความเบิกบานใจ ความรักความกรุณาที่ไม่มีประมาณ ความรู้สึกสัมพันธ์เชื่อมโยง เห็นความเป็นองค์รวมและบูรณาการในชีวิต ซึ่งทั้งหมดนี้อาจมาจากค่านิยมและแนวคิดที่อิงศาสนาหรือไม่อิงศาสนาก็ได้

ค่านิยมขององค์กรที่มีพื้นฐานมาจากมิติเชิงจิตวิญญาณ นอกจากจะมีผลต่อประสิทธิผลของการทำงานแล้ว ยังช่วยส่งเสริมพลังของการทำงานเป็นทีม การมีแรงจูงใจ การมีความผูกพัน ความพึงพอใจ การทำให้การทำงานมีความหมาย การเอาชนะความรู้สึกด้านลบ และรวมถึงการพัฒนาเติบโตในตนเอง แนวคิดหนึ่งในกลุ่มนี้อธิบายถึงคุณลักษณะของผู้นำเชิงจิตวิญญาณว่า มีอยู่ 3 ประการที่สำคัญ (ซึ่งค่อนข้างมีความเป็นนามธรรมสูง) ได้แก่

- การมีวิสัยทัศน์ ที่ให้ความหมายถึงการเดินทาง การไปสู่จุดหมายปลายทาง
- การมีความรักที่ไม่เห็นแก่ตัว เช่น ความไว้วางใจ การให้อภัย ความกรุณา ความเห็นอกเห็นใจ
- การมีความหวัง / ความเชื่อ การบรรลุถึงเป้าหมาย ชัยชนะ มุ่งสู่ความดีเลิศ

ภาวะผู้นำที่แท้จริง

แนวคิดทฤษฎีที่ว่าด้วยภาวะผู้นำที่แท้จริง หรือ Authentic leadership นั้นมีพื้นฐานมาจากจิตวิทยาเชิงบวกและทฤษฎีการควบคุมตนเอง เน้นความสำคัญไปที่คุณลักษณะเกี่ยวกับ การมีความมั่นคงในสิ่งที่พูด การกระทำ และค่านิยม นั่นคือเชื่อ พูด และทำไปในทางเดียวกันอย่างแน่วแน่ สม่ำเสมอ และชัดเจนโดยมิได้หวังจะให้คนอื่นมานิยมชมชอบ นอกจากนี้ยังรวมถึง การมีค่านิยมทางบวก หรือคุณลักษณะที่ดีงามทั้งหลาย มีการตระหนักรู้ในตัวเองอย่างสูง (High self-awareness) นั่นคือสามารถรับรู้ รู้จัก และยอมรับในความเป็นตัวเองได้อย่างลึกซึ้ง และพร้อมเปิดรับและเรียนรู้จากความผิดพลาดของตนเอง และมีสัมพันธภาพในแบบที่ไว้วางใจได้

ผู้นำที่แท้จริงจะส่งอิทธิพลต่อผู้อื่นผ่านแรงจูงใจภายในของตัวเอง ผ่านการเผชิญหน้ากับสถานการณ์ต่าง ๆ อย่างชัดเจน และผ่านความมุ่งมั่นในค่านิยมทางบวกที่เขามี รวมถึงความน่าเชื่อถือ ส่งผลให้ผู้นับตามเกิดความเชื่อมั่น ไว้วางใจ ผูกพัน มุ่งมั่นในงานที่ร่วมกันทำ บรรลุการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น นอกจากนี้ ยังช่วยให้ผู้ตามหันมารู้จักและเห็นความมีเอกลักษณ์และความสามารถในตัวเอง อนึ่ง นักวิชาการบางคนมองว่า ภาวะผู้นำที่แท้จริงเป็นเพียงส่วนต่อขยายของภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่บางคนก็เห็นว่า ภาวะผู้นำที่แท้จริงนั้นคือหลักทฤษฎีที่ชัดเจนของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม

จะเห็นได้ว่า ลักษณะร่วมของภาวะผู้นำทั้งสามแบบตามแนวคิดภาวะผู้นำแนวใหม่นั้น ได้แก่ การหันกลับเข้ามาให้ความสำคัญต่อมิติภายในบุคคล อุดมคติของชีวิตอันเป็นนามธรรมขั้นสูง สัมพันธภาพ รวมถึงค่านิยมที่ดีงามต่าง ๆ การให้ความสำคัญต่อการตระหนักรู้ในตนเองอย่างลึกซึ้ง และการมีความซื่อตรงและสอดคล้องกันระหว่างสิ่งที่เชื่อ พูด และกระทำ ผู้นำตามแนวคิดเหล่านี้จะสร้างอิทธิพลต่อผู้ตามด้วยวิธีการสำคัญคือ การทำตัวเป็นแบบอย่างและการมีวิสัยทัศน์หรือมุมมองที่ให้แรงบันดาลใจ

จากการทบทวนองค์ความรู้และแนวคิดทั้งหมดข้างต้นที่เกี่ยวข้องกับ การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดปรัชญาการศึกษา หนทางการเรียนรู้สู่ความสามัคคีกลมเกลียวที่ยั่งยืนของแอกโก – แส่นคำลือร่วมกับทฤษฎีภาวะผู้นำ พบว่า ภาวะผู้นำที่มีความสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดปรัชญาการศึกษาและมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ของชุมชนแอกโก – แส่นคำลือนั้น ส่วนหนึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านภาวะผู้นำเชิงคุณลักษณะในบางแง่มุม เช่น การเป็นผู้นำที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความกล้าแสดงออก หรือภาวะผู้นำเชิงอำนาจในแง่ของการมีความรู้ความสามารถและความเชี่ยวชาญในการดูแล แก้ปัญหาต่าง ๆ และมีข้อมูลความรู้ที่ช่วยให้ชาวบ้านเท่าทันกับความก้าวหน้าของ

โลกสมัยใหม่ หรือภาวะผู้นำเชิงพฤติกรรมในแง่ของการเป็นผู้นำแบบชี้หน้า มุ่งงาน และสามารถจัดโครงสร้าง ระเบียบ กฎกติกาที่มีความยุติธรรม โปร่งใส และเหมาะสมกับชุมชน รวมถึงการเป็นผู้นำแบบให้การสนับสนุน มุ่งคน และเน้นสร้างสัมพันธภาพที่ดีสู่ความสามัคคีกลมเกลียว อย่างไรก็ตามหากจะพิจารณาจากแนวคิดหลักรวมถึงเป้าประสงค์ของโครงการ ก็จะพบว่า แนวคิดทฤษฎีภาวะผู้นำที่สอดคล้องและตอบโจทย์ที่ว่านี้มากที่สุดน่าจะ ได้แก่ ภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง

ภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงแบบที่พึงประสงค์สำหรับชุมชนแออัด – แส่นคำลือ คือผู้นำที่หันกลับเข้ามาทำงานกับธรรมชาติภายในของบุคคล ไม่ว่าจะเป็นการใคร่ครวญในตนเอง การสร้างการมีสติตระหนักรู้ การรับฟังอย่างลึกซึ้ง การมีความเห็นอกเห็นใจ การเข้าใจความแตกต่างหลากหลาย สามารถเป็นต้นแบบในด้านค่านิยมและจารีตประเพณีที่ดิงามด้วยความจริงแท้ ชื่อตรง และสร้างแรงจูงใจแก่ผู้อื่น รวมถึงสามารถเอื้ออำนวยให้เกิดการทำงานร่วมกันและการแก้ปัญหาของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม เป้าหมายสำคัญของผู้นำลักษณะนี้ก็คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจจากภายในของบุคคล และการยกระดับจิตสำนึก เพื่อแผ่ขยายการรับรู้และเข้าใจโลกให้กว้างขวางขึ้น นำไปสู่การแผ่ขยายคุณค่าและประโยชน์ที่พ้นไปจากตัวเอง ไปสู่ผู้คนในวงกว้าง ชุมชน และสังคมได้ในที่สุด

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปรัชญาศึกษา” มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านในอันเป็นศักยภาพภายในของผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปรัชญาศึกษา
2. เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินโครงการเพื่อการขับเคลื่อนชุมชน รวมถึงโครงการหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่ถูกริเริ่มและนำมาขับเคลื่อนให้เกิดขึ้น อันเป็นศักยภาพภายนอกของผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ
3. เพื่อผลักดันให้เกิดการสื่อสารและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านแอ่ง – แสนคำลือเป็นระยะเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพภายในและภายนอกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงเกี่ยวกับผลงานต่าง ๆ ที่จะถูกขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้นำดังกล่าวด้วย

โครงการนี้เป็นการวิจัยเชิงทดลองคล้ายธรรมชาติ โดยความสำคัญอยู่ที่การจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปรัชญาศึกษาให้แก่ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งที่คัดเลือกมาแบบเฉพาะเจาะจง เพื่อที่จะศึกษาผลของการบ่มเพาะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ให้เกิดขึ้น บนฐานของการทำงานตามโครงการเพื่อการขับเคลื่อนชุมชนของพวกเขาเอง การวิจัยเชิงทดลองคล้ายธรรมชาติ (บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ, 2549: 207) ของโครงการนี้ เป็นการวิจัยที่มีเพียงกลุ่มทดลอง 1 กลุ่ม มาผ่านกระบวนการเรียนรู้ (การอบรมเชิงปฏิบัติการ) ในบรรยากาศของชั้นเรียนจริงอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งถือเป็นการจัดกระทำหรือตัวแปรทดลอง โดยไม่มีกลุ่มควบคุม ไม่มีการควบคุมตัวแปรภายนอก และประเมินผลเป็นเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสังเกต บันทึกเอกสาร และสัมภาษณ์ แล้วนำมาวิเคราะห์เชิงตรรกวิทยาและในรายละเอียดของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นซึ่งคาดว่าเป็นผลมาจากการจัดกระทำนั้น

ขั้นตอนการวิจัย ประกอบด้วย

1. การออกแบบกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตบัญญาศึกษา เพื่อการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่งโก – แสนคำลือ

คณะผู้วิจัยร่วมกันศึกษาและออกแบบกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตบัญญาศึกษา เพื่อการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่งโก – แสนคำลือ โดยอาศัยมุมมองและกรอบวิธีคิด ดังนี้ แกนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้อาศัยความรู้พื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง หรือหลักจิตตปัญญา 7 (7 C's) ส่วนเนื้อหา รวมถึงกิจกรรมและเครื่องมือ / วิธีการที่ใช้ในกระบวนการเรียนรู้อาศัยผลของงานวิจัยก่อนหน้า ซึ่งได้แก่ กรอบแนวคิดที่ว่าด้วย *ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดตบัญญาศึกษา* จากรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดตบัญญาศึกษาเพื่อการบ่มเพาะความซื่อตรง” และ กรอบแนวคิดที่ว่าด้วย *หนทางการเรียนรู้สู่ความสามัคคีกลมเกลียวที่ยั่งยืนของแอ่งโก – แสนคำลือ* จากรายงานการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตบัญญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอ่งโก – แสนคำลือ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน”

คณะผู้วิจัยร่วมกันกำหนด ระยะเวลา รูปแบบ และเป้าหมายโดยรวมของการอบรม จำนวนครั้งของการอบรม ระยะเวลา เป้าหมาย และเนื้อหาในการอบรมแต่ละครั้ง รวมถึงตัวกิจกรรมที่จะใช้ ตลอดจนเครื่องมือและวิธีการสำหรับแต่ละกิจกรรม นอกจากนี้ ยังร่วมกันกำหนดระยะเวลา รูปแบบ และเป้าหมายของการลงพื้นที่ชุมชนแอ่งโก – แสนคำลือด้วย เพื่อการติดตามผล เก็บข้อมูล และ สื่อสารสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชนเกี่ยวกับผลงานและการเรียนรู้ร่วมตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

2. การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัยจากชุมชนแอ่งโก – แสนคำลือ ตามเกณฑ์การคัดเลือกของโครงการ

คณะผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย (กลุ่มชาวบ้านที่จะเข้ามารับการอบรมเรียนรู้ เพื่อบ่มเพาะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่) อย่างเฉพาะเจาะจง จำนวน 10 คน จากชุมชนแอ่งโก – แสนคำลือ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัย (Inclusion criteria) ดังนี้

- เป็นชาวบ้านที่เคยมีส่วนร่วมในงานวิจัยเดิมเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตบัญญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอ่งโก – แสน

คำลือ อำเภอบางมะฝ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” ของสมสิทธิ์ อัสตรนธิ์ และคณะ (2556)

คณะผู้วิจัยรู้สึกคุ้นเคยและทราบเกี่ยวกับที่มาและภูมิหลังพอสมควรอยู่แล้ว

- เป็นชาวบ้านที่เป็นตัวแทนจากหลากหลายกลุ่มและหย่อมบ้าน (ป๊อก) ที่กระจายอยู่ทั่วทั้งหมู่บ้าน
- มีความอยากเรียนรู้และความตั้งใจจริง
- สามารถสละเวลาของตนเอง เพื่อมาเข้าร่วมการเรียนรู้นอกสถานที่ได้ กล่าวคือ สามารถเข้าร่วมการอบรมเชิงปฏิบัติการได้ทุกวันอย่างต่อเนื่องได้ครบทุกครั้ง
- สามารถสื่อสารภาษาไทยได้พอสมควร
- เป็นคนรุ่นใหม่ที่ไม่มีข้อแม้ทางสถานภาพหรือบทบาทในชุมชนที่จะขัดขวางโอกาสในการเรียนรู้
- มีความประสงค์ที่จะริเริ่มและสร้างสรรค์โครงการ / กิจกรรม เพื่อประโยชน์ต่อชุมชนต่อไปได้

ส่วนเกณฑ์การคัดออกผู้เข้าร่วมวิจัย (Exclusion criteria) นั้น ไม่มี อย่างไรก็ตาม ผู้เข้าร่วมวิจัยแต่ละคนสามารถถอนตัวระหว่างการวิจัยได้ โดยข้อมูลของคน ๆ นั้นจะไม่ถูกนำมาใช้วิเคราะห์ผล และจะไม่มี การดำเนินการเพื่อคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัยเข้ามาทดแทนส่วนที่ถอนตัวไป

3. การจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตบัญญาศึกษา เพื่อการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ ให้แก่กลุ่มผู้เข้าร่วมการวิจัย

รูปแบบการดำเนินงานเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตบัญญาศึกษาเพื่อการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การอบรมเชิงปฏิบัติการที่จะจัดให้แก่กลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยในพื้นที่ของจังหวัดเชียงใหม่หรือพื้นที่ใกล้เคียง และการลงปฏิบัติการของคณะผู้วิจัยในพื้นที่ของหมู่บ้านแอ่ง – แสนคำลือ อำเภอบางมะฝ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน โดยมีรายละเอียดการดำเนินงานตามที่จะถูกออกแบบและเตรียมการไว้ตามขั้นตอนการวิจัยข้อ 1 ระยะเวลาการดำเนินงานในขั้นนี้รวมทั้งสิ้นประมาณ 9 เดือน คือ ตั้งแต่สิงหาคม 2557 ถึง เมษายน 2558

4. การเก็บข้อมูล วัตถุประสงค์ ติดตามพัฒนาการของทั้งศักยภาพภายในและศักยภาพภายนอกของผู้เข้าร่วมการวิจัย และผลักดันกิจกรรมสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ของโครงการ ที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงด้านในอันเป็นศักยภาพภายในของผู้บริหารเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตบัญญาศึกษานั้น คณะผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย ด้วยเครื่องมือวิจัย ได้แก่

- การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยทำการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นรายบุคคล ทั้งในช่วงระหว่างการอบรมและภายหลังการอบรมเสร็จสิ้นลงแล้ว ประเด็นที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ การมองเห็นสภาวะภายในของตนเอง สัมพันธภาพกับคนรอบข้าง ความรู้สึกนึกคิดต่อชุมชนและแนวทางการแก้ปัญหา การขับเคลื่อนงานที่ตนเองอยากทำในชุมชน รวมถึงประเด็นเฉพาะของแต่ละบุคคล
- เอกสารของผู้เข้าร่วมวิจัยแต่ละคนจากการทำกิจกรรม เช่น บันทึกส่วนตัว บันทึกการถอดบทเรียน
- การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม โดยเป็นการสังเกตในสภาพธรรมชาติระหว่างการดำเนินการจัดอบรมแต่ละครั้ง และระหว่างที่ดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านแอโก – แสนคำลือ (ซึ่งคณะผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลตอนที่ลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชน) ในผู้เข้าร่วมวิจัยแต่ละคน ประเด็นหลักในการสังเกต ได้แก่ ทำที่ในการเข้าร่วมการเรียนรู้ การแสดงออกทางความรู้สึกนึกคิด การแสดงออกต่อประเด็นปัญหาในชุมชน และการริเริ่มการขับเคลื่อนงานที่ตนเองอยากทำในชุมชน

ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ของโครงการ ที่ว่าด้วยการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินโครงการเพื่อการขับเคลื่อนชุมชน รวมถึงโครงการหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่ถูกริเริ่มและนำมาขับเคลื่อนให้เกิดขึ้น อันเป็นศักยภาพภายนอกของผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก – แสนคำลือนั้น คณะผู้วิจัยจะเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัย ด้วยเครื่องมือวิจัย ได้แก่

- เอกสารของผู้เข้าร่วมวิจัยจากการทำกิจกรรม เช่น บันทึกส่วนตัว เอกสารนำเสนอโครงการ
- การสนทนาพูดคุยกับผู้เข้าร่วมวิจัย ทั้งในช่วงระหว่างการอบรมและภายหลังการอบรมเสร็จสิ้นลงแล้ว ประเด็นของการสนทนา ได้แก่ การขับเคลื่อนโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน
- การสังเกตการณ์อย่างไม่มีส่วนร่วม โดยเป็นการสังเกตในสภาพธรรมชาติระหว่างการดำเนินการจัดอบรมแต่ละครั้ง และระหว่างที่ดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านแอโก – แสนคำลือ (ซึ่งคณะผู้วิจัยจะทำการเก็บข้อมูลตอนที่ลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชน) ในผู้เข้าร่วมวิจัยแต่ละคน รวมถึงการบังเกิดขึ้นของผลงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการขับเคลื่อนของกลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยในพื้นที่จริง ประเด็นหลักในการสังเกต ได้แก่ การเขียนและการขับเคลื่อนโครงการสำหรับชุมชน การริเริ่มและขับเคลื่อนโครงการและ

กิจกรรมอื่น ๆ ในชุมชน การจัดการกระบวนการ การสื่อสาร ความคิดริเริ่มเกี่ยวกับชุมชน สังคม และการรับมือกับโลกสมัยใหม่

ในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ของโครงการ ที่ว่าด้วยการผลักดันให้เกิดการสื่อสารและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านแอโก – แสนคำลือเป็นระยะ เกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพภายในและภายนอกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก – แสนคำลือที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงเกี่ยวกับผลงานต่าง ๆ ที่จะถูกขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้นำดังกล่าวด้วย คณะผู้วิจัยจะดำเนินการดังต่อไปนี้

- ผลักดันให้กลุ่มผู้เข้าร่วมวิจัยจัดงาน “วันพบปะกับชาวบ้าน” ประมาณ 1 – 2 ครั้งในช่วงระหว่างการอบรมและภายหลังการอบรมเสร็จสิ้นลงแล้ว เพื่อทำกิจกรรมสานสัมพันธ์กับชาวบ้านในชุมชน และบอกเล่าประสบการณ์และสิ่งที่ได้รับจากการเข้าร่วมการอบรมของโครงการ โดยผู้วิจัยจะรายงานรายละเอียดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น
- จัดกิจกรรมพบปะกับชาวบ้านในชุมชนเองภายหลังจากที่เสร็จสิ้นโครงการวิจัยนี้ เพื่อนำเสนอผล รวมถึงผลผลิตจากโครงการ ได้แก่ หนังสือพ็อกเก็ตบุ๊ก “บันทึกประสบการณ์การเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ แห่งชุมชนแอโก – แสนคำลือ” และภาพยนตร์สั้นเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้และการขับเคลื่อนงานของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่แห่งชุมชนแอโก – แสนคำลือ แก่ชุมชน

5. การวิเคราะห์และสรุปผลการวิจัยของโครงการ

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาประมวลและวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ โดยพิจารณาถึงความสอดคล้องและเชื่อมโยงกันของความหมาย การให้น้ำหนักของความหมาย แนวโน้มของสาระที่พบ ทั้งนี้ จะร้อยเรียงให้เห็นภาพของสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ค้นหาความหมายของประสบการณ์ รวมถึงประเมินผลสัมฤทธิ์ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อของโครงการ

สรุปผลการวิจัย

ผลที่ได้รับจากการวิเคราะห์และสรุปข้างต้น จะถูกประมวลเป็นข้อสรุปในภาพรวมที่ว่าด้วย ศักยภาพภายในหรือการเปลี่ยนแปลงด้านใน เช่น สติ การตระหนักรู้ การคิดใคร่ครวญ การรับฟัง และศักยภาพภายนอกหรือผลสัมฤทธิ์ต่าง ๆ เช่น ทักษะการเขียนโครงการ การสื่อสาร การทำกิจกรรม การขับเคลื่อนและการเกิดขึ้นของโครงการงาน ของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก – แสนคำ

ลือ อีกทั้งรวมถึงการสื่อสารและการสร้างการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างโครงการกับชาวบ้านในชุมชนที่เกี่ยวกับกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่กลุ่มนี้และผลงานของพวกเขา โดยข้อสรุปทั้งหมดนี้จะนำไปสู่การตอบคำถามวิจัยที่ว่า ผลของการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่งโก – แสน คำลือด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตบัตัญญาศึกษานั้น เป็นอย่างไร คณะผู้วิจัยคาดหวังว่างานวิจัยของโครงการชิ้นนี้ จะยังประโยชน์กลับสู่ชุมชนในแง่ที่ทำให้เกิดมีกลุ่มชาวบ้านที่มีศักยภาพพร้อมกลุ่มหนึ่ง ซึ่งสามารถจะทำหน้าที่เป็นผู้นำผู้ริเริ่มและขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในทางที่ดีขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม นำไปสู่การเห็นหนทางในการสร้างความเข้มแข็งที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชนของพวกเขาเองได้สืบไป

บทที่ 4

กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

ในบทนี้ จะเป็นการนำเสนอเรื่องราวของเหตุการณ์ทั้งหมดที่เป็นการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา ให้แก่กลุ่มชาวบ้านที่มาเป็นผู้เข้าร่วมวิจัยเพื่อรับการบ่มเพาะให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่ระยะการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย ไปจนถึงการจัดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย การจัดการอบรมเชิงปฏิบัติการ และการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชน

4.1 การออกแบบกระบวนการเรียนรู้

ในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา เพื่อบ่มเพาะคุณสมบัติความเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ตามโครงการนี้ สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนสำคัญ ได้แก่ การออกแบบแกนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ และการออกแบบเนื้อหาของกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งทั้งสองส่วนดำเนินการโดยอ้างอิงกับองค์ความรู้ ข้อมูล และกรอบแนวคิด ที่ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง (ดั่งนำเสนอแล้วในบทที่ 2)

แกนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้

ในการออกแบบส่วนนี้ คณะผู้วิจัยอาศัยความรู้พื้นฐานในการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง หรือหลักจิตตปัญญา 7 (7 C's) ซึ่งได้แก่ Contemplation หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ, Compassion หลักความรักความเมตตา, Connectedness หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์, Confronting reality หลักการเผชิญความจริง, Continuity หลักความต่อเนื่อง, Commitment หลักความมุ่งมั่น, และ Community หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้ กล่าวคือ หลักการทั้ง 7 ข้อจะเป็นฐานแนวคิดสำหรับการนำมาออกแบบและแปลเป็นรูปแบบ ท่วงท่า และการร้อยเรียงของกระบวนการเรียนรู้ (ซึ่งประกอบด้วย การอบรมเชิงปฏิบัติการ และการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชน) ที่จะดำเนินการจริงตลอดทั้งโครงการ ดังรายละเอียดในรูปที่ 4.1 ด้านล่าง

กรอบแนวคิดพื้นฐาน

Contemplation หลักการพิจารณาด้วยใจอย่างใคร่ครวญ,
 Compassion หลักความรักความเมตตา,
 Connectedness หลักการเชื่อมโยงสัมพันธ์,
 Confronting reality หลักการเผชิญความจริง,
 Continuity หลักความต่อเนื่อง,
 Commitment หลักความมุ่งมั่น,
 Community หลักชุมชนแห่งการเรียนรู้



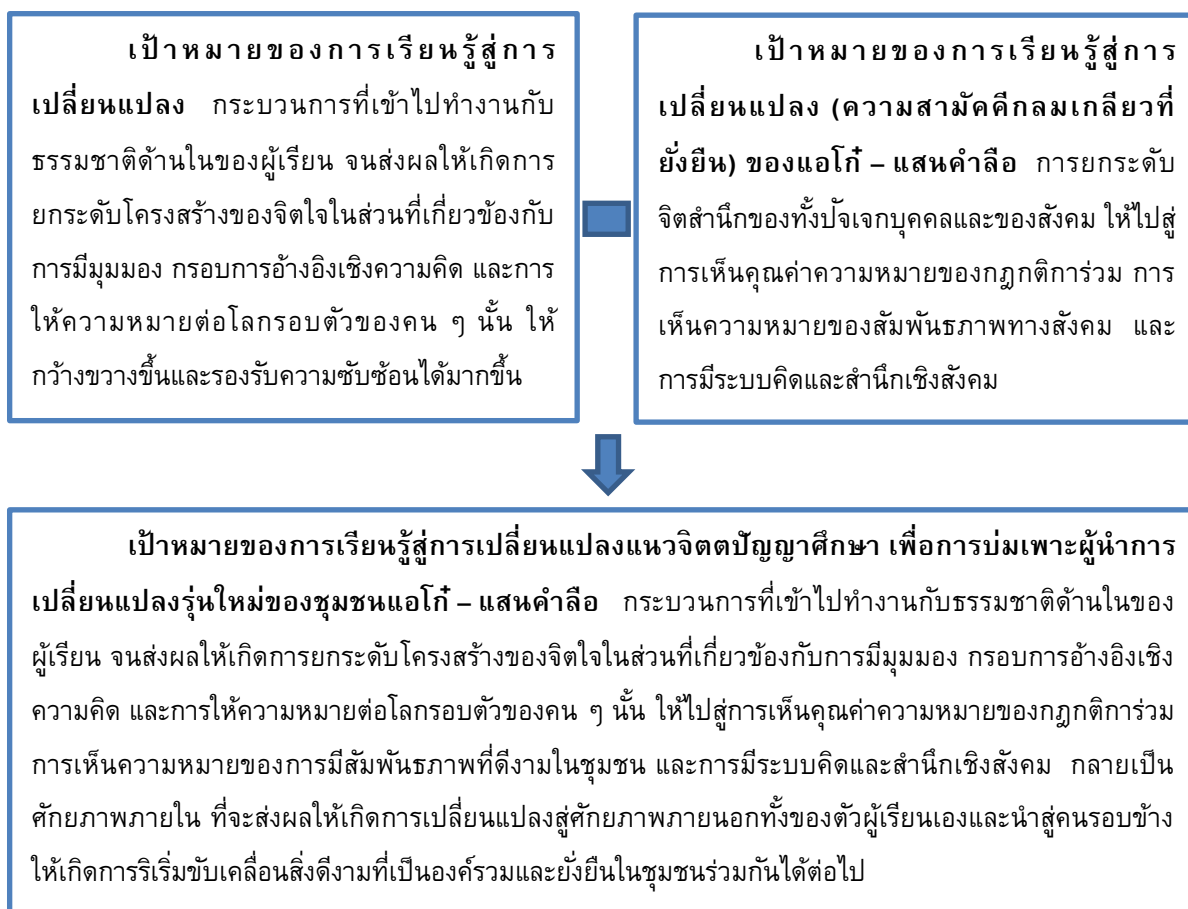
รูปแบบ ท่วงท่า และการร้อยเรียงของกระบวนการ

- Contemplation : ผ่อนคลาย สงบ ปลอดภัย ช้า ๆ มีจังหวะเวลาในการค่อย ๆ น้อมเรื่องราวเข้ามาในใจเพื่อใคร่ครวญ มีการถอดบทเรียนทั้งสภาวะภายในและภายนอก
- Compassion : ปลอดภัย เปิดรับ รับรู้และยอมรับความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ของทุกคนโดยที่กระบวนการไม่ตัดสินหรือชี้หน้า โอบอุ้มดูแลและเกื้อหนุนกันและกันทางจิตใจอย่างเหมาะสมและเพียงพอ
- Connectedness : ร้อยเรียงกระบวนการทั้งหมดให้มีการส่งต่อกันทั้งทางอารมณ์ความรู้สึก วิธีคิด เรื่องราว และนำไปสู่การขมวดสรุป ส่งต่อการเรียนรู้สู่ชีวิตจริงและเชื่อมโยงกับวิถีชีวิต เชื่อมโยงการเรียนรู้ผ่านภูมิปัญญาทั้งสามฐาน ได้แก่ ฐานกาย ฐานใจ และฐานหัว
- Confronting reality : เปิดประเด็นที่ยากลำบากหรือมีความขัดแย้งระดับหนึ่งให้ผู้เรียนได้เผชิญ ลองทำในสิ่งที่ยังไม่คุ้นเคย หรือไม่มั่นใจมาก่อน ตรวจสอบความรู้สึกที่แท้จริงในใจเป็นระยะ ๆ
- Continuity : จัดเวลาให้ผู้เรียนได้มาอยู่ในกระบวนการเป็นระยะ ๆ อย่างสม่ำเสมอ หลายครั้ง ครั้งหนึ่งนานหลายวัน (3 – 4 วัน) โดยสามารถมีสมาธิจดจ่อกับสิ่งที่เรียนได้อย่างต่อเนื่อง ไม่ถูกรบกวนด้วยสิ่งอื่น ๆ แต่ครั้งห่างกันประมาณ 1 เดือน ให้สิ่งที่ได้เรียนรู้ในแต่ละครั้งมีความต่อเนื่องเชื่อมต่อกัน
- Commitment : ใ้ห้บทเรียนไปใคร่ครวญหรือได้ลงมือกระทำต่อในชีวิตจริงหลังจากกระบวนการแต่ละครั้งให้ต้นแบบ ตัวอย่างแห่งแรงบันดาลใจ
- Community : เรียนรู้และทำกิจกรรมร่วมกันเป็นกลุ่ม เริ่มต้นและจบบทเรียนพร้อมกัน เรียนรู้จากกันและกัน ถอดบทเรียนจากวง

รูปที่ 4.1 การออกแบบแกนในการสร้างกระบวนการเรียนรู้จากกรอบแนวคิดหลักจิตตปัญญา 7

เนื้อหาของกระบวนการเรียนรู้

ในการออกแบบส่วนนี้ คณะผู้วิจัยอาศัยผลของงานวิจัยก่อนหน้า ซึ่งได้แก่ กรอบแนวคิดที่ว่าด้วย ความรู้ เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดปรัชญาศึกษา จากรายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษา วิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวคิดปรัชญาศึกษาเพื่อการบ่มเพาะความ ซื่อตรง” และ กรอบแนวคิดที่ว่าด้วย หนทางการเรียนรู้สู่ความสามัคคีกลมเกลียวที่ยั่งยืนของแอกโก – แส่นคำลือ จากรายงานการวิจัยเรื่อง “กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปรัชญาศึกษาเพื่อ นำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอกโก – แส่นคำลือ อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน” กล่าวคือ จากเป้าหมาย (นิยามความหมาย) วิธีการเรียนรู้ และวิธีการประเมินผล ของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงโดยทั่วไป ประกอบกับ เป้าหมายและวิธี (หนทาง) การเรียนรู้ เพื่อ สร้างการเปลี่ยนแปลงที่มีความเฉพาะตัวสอดคล้องกับความเป็นชุมชนแอกโก – แส่นคำลือ ทั้งหมดนี้จะ ถูกนำมาใช้เป็นฐานแนวคิดสำหรับการออกแบบและแปลเป็นตัวเนื้อหา กิจกรรม วัตถุประสงค์ เครื่องมือ วิธีการ และการวัดผลของกระบวนการเรียนรู้ (ซึ่งประกอบด้วย การอบรมเชิงปฏิบัติการ และการลง ปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชน) ที่จะดำเนินการจริงตลอดทั้งโครงการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้



รูปที่ 4.2 การออกแบบเป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้จากผลของงานวิจัยก่อนหน้า

วิธีการของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

- วิธีการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากภายในตัวผู้เรียนเอง เช่น การใคร่ครวญในตนเอง การคิดเชิงวิพากษ์ การเจริญสติภาวนา การกระทำเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง
- วิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากคนรอบข้าง เช่น การสนทนาเชิงวิพากษ์ สุนทรียสนทนา สังฆะ กัลยาณมิตร คุณธรรมจริยธรรม
- วิธีการเรียนรู้ที่เกิดจากสังคม เช่น การทำงานเชิงสังคม การวิพากษ์สังคม การทำงาน ความโปร่งใส ประชาธิปไตย รากเหง้าของชีวิต

วิธีการของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงของ แอกโก – แส่นคำลือ

- วิธีการเรียนรู้ในระดับบุคคล เช่น การใคร่ครวญในตนเอง การคิดเชิงวิพากษ์ การสวมบทบาท การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ การมีปฏิสัมพันธ์กับคนที่มีโครงสร้างจิตที่สูงกว่า (คนต้นแบบ)
- วิธีการเรียนรู้ในระดับชุมชน สังคม เช่น ภูมิปัญญาดั้งเดิม กติกาทางสังคม ภาวะผู้นำที่ฟัง ประสงค์ ธรรมภิบาล การศึกษาที่เท่าทัน

เป็นวิธีการที่ยืดหยุ่นในด้านการให้เวลา ภาษาที่ใช้ การเตรียมความพร้อมภายในจิตใจ เน้นปูพื้นฐานด้านการภาวนาอย่างง่าย การสังเกต การตระหนักรู้สภาวะ การสื่อสาร และการรับฟัง เสริมการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในชีวิตประจำวัน และเคารพ มิติความเป็นมนุษย์ของทุกคน

วิธีของการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปัญญาศึกษา เพื่อการบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ ของชุมชนแอกโก – แส่นคำลือ วิธีการเรียนรู้หลัก แบ่งเป็น 2 มิติ ได้แก่

- การเรียนรู้ในมิติเชิงบุคคล ประกอบด้วย การเจริญสติภาวนา การใคร่ครวญในตนเอง การคิดเชิงวิพากษ์ การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ การสวมบทบาท การสร้างแรงบันดาลใจสู่การเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยเครื่องมือ เช่น สุนทรียสนทนา การจดบันทึก กิจกรรมศิลปะ ละคร ภาพยนตร์สั้น กิจกรรมพลังกลุ่ม
- การเรียนรู้ในมิติเชิงสังคม ประกอบด้วย การตระหนักรู้เท่าทันวัตถุนิยม ปัญหาในชุมชน กฎกติกาทางสังคม การสื่อสารกับสาธารณะ ภูมิปัญญาดั้งเดิม การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต้นแบบ โดยอาศัยเครื่องมือ เช่น การวิเคราะห์ข่าว บัญชีครัวเรือน การเขียนทำโครงการงาน ต้นไม้ครอบครัว ลงชุมชน พบปะผู้นำทางจิตวิญญาณ

วิธีการเรียนรู้เสริม ได้แก่ การนำการทำกิจกรรมกับชาวบ้าน การใช้ภาษาลาหู่ในบางกิจกรรม การเน้นพื้นฐานทางจิตตปัญญาศึกษา เช่น วิธีภาวนาอย่างง่าย การรับรู้และสื่อสารสภาวะภายใน การเช็คอินความรู้สึก การรับฟัง ทั้งหมดกระทำบนความพอดี ยืดหยุ่น และปรับตัวตามสถานการณ์

รูปที่ 4.3 การออกแบบวิธีการของกระบวนการเรียนรู้จากผลของงานวิจัยก่อนหน้า

จากแก่นในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ เป้าหมาย และวิธีการของกระบวนการเรียนรู้ที่สังเคราะห์ได้ข้างต้น คณะผู้วิจัยได้นำมาประมวลร่วมกับสถานการณ์ความเป็นจริงในชีวิตของชาวบ้านแอโก – แส่นคำลือที่เป็นอยู่ระหว่างช่วงเวลาของโครงการ เพื่อออกแบบโครงสร้างของการทำกิจกรรมทั้งหมดได้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ชื่อโครงการ การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก – แส่นคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดปรัชญาศึกษา

เป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อยกระดับโครงสร้างของจิตใจในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการมีมุมมอง การบ่มการอ้างอิงเชิงความคิด และการให้ความหมายต่อโลกรอบตัวของผู้เรียน ให้ไปสู่การเห็นคุณค่าความหมายของกฎกติการ่วม การเห็นความหมายของการมีสัมพันธภาพที่ดีงามในชุมชน และการมีระบบคิดและสำนึกเชิงสังคม กลายเป็นศักยภาพภายใน ที่จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่ศักยภาพภายนอกทั้งของตัวผู้เรียนเองและนำสู่คนรอบข้าง ให้เกิดการริเริ่มขับเคลื่อนสิ่งดีงามที่เป็นองค์รวมและยั่งยืนในชุมชนร่วมกันได้ต่อไป

รูปแบบและเนื้อหาของกระบวนการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ การอบรมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 4 ครั้ง และการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชน จำนวน 2 ครั้ง รวมจำนวนครั้งของกระบวนการเรียนรู้ทั้งหมด 6 ครั้ง ในช่วงระยะเวลา 9 เดือน (สิงหาคม 2557 – เมษายน 2558)

- **ครั้งที่ 1** การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 เรื่อง พลังกลุ่ม พื้นฐานการไคร่ครวญภายใน และการสื่อสาร ระหว่างวันที่ 20 – 23 สิงหาคม 2557 ณ ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่
- **ครั้งที่ 2** การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2 เรื่อง วิถีวัฒนธรรม และการคิดเชิงวิพากษ์ ระหว่างวันที่ 2 – 4 พฤศจิกายน 2557 ณ ศูนย์วิทยาศาสตร์การแพทย์ที่ 1 จังหวัดเชียงใหม่ และหอพักสนามกีฬาสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี
- **ครั้งที่ 3** การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 3 เรื่อง รากทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาชนเผ่าปกากะญอ ระหว่างวันที่ 28 พฤศจิกายน – 1 ธันวาคม 2557 ณ หอพักสนามกีฬาสมโภชเชียงใหม่ 700 ปี และบ้านสบลาน อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

- **ครั้งที่ 4** การลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 1 ติดตามพัฒนาการการเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำ การเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ และการทำกิจกรรมกับชาวบ้าน ระหว่างวันที่ 22 – 25 มกราคม 2558 ณ หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน
- **ครั้งที่ 5** การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 4 เรื่อง การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ และสู่การขับเคลื่อนโครงการ ระหว่างวันที่ 28 กุมภาพันธ์ – 2 มีนาคม 2558 ณ โรงแรมพานอรามา อ.เมือง จ.แม่ฮ่องสอน
- **ครั้งที่ 6** การลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 2 ติดตามพัฒนาการการเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำ การเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ การทำกิจกรรมกับชาวบ้าน (ต่อ) และสรุปทเรียนโครงการ ระหว่างวันที่ 27 – 30 เมษายน 2558 ณ หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน

ครั้งที่	ระยะเวลา	เนื้อหาการอบรมเชิงปฏิบัติการ	เครื่องมือ / วิธีการ
1	20 – 23 ส.ค. 57	พลังกลุ่ม พื้นฐานการไคร่ครวญภายใน การสื่อสาร การเจริญสติ การเขียนโครงการ	ภาวนาแบบต่าง ๆ สุนทรียสนทนา กิจกรรมละคร เกมพลังกลุ่ม คลิปวิดีโอ รูปภาพ การจดบันทึก
2	2 – 4 พ.ย. 57	วิถีวัฒนธรรม การคิดเชิงวิพากษ์ การเจริญสติ ความไว้วางใจ การจับประเด็น ปัญหาและการพัฒนาชุมชน	ภาวนาแบบต่าง ๆ ชาวในหน้าหนังสือพิมพ์ เกมฝึกวิคิด บัญชีครัวเรือน คลิปวิดีโอ บทบาทสมมุติ
3	28 พ.ย. – 1 ธ.ค. 57	รากทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชนเผ่าปกากะญอ จิตวิญญาณชุมชน การเจริญสติ	ภาวนาแบบต่าง ๆ ต้นไม้ครอบครัว รูปภาพ การลงพื้นที่จริง สุนทรียสนทนา เกมพลังกลุ่ม
การลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 1 (22 – 25 ม.ค. 58) ติดตามพัฒนาการการเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ การทำกิจกรรมกับชาวบ้าน การขับเคลื่อนผลงานตามโครงการ อาศัยเครื่องมือ / วิธีการ ได้แก่ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น สัมภาษณ์ สังเกต การสนทนากลุ่ม การทำกิจกรรมกับชุมชน			
4	28 ก.พ. – 2 มี.ค. 58	การสื่อสารอย่างสร้างสรรค์ สู่การขับเคลื่อนโครงการ การเจริญสติ สรุปการอบรม	ภาวนาแบบต่าง ๆ เกมพลังกลุ่ม สุนทรียสนทนา Non-violent communication
การลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 2 (27 – 30 เม.ย. 58) ติดตามพัฒนาการการเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ การทำกิจกรรมกับชาวบ้าน (ต่อ) สรุปทเรียนโครงการ ประเมินผลการเรียนรู้ อาศัยเครื่องมือ / วิธีการ ได้แก่ การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น สัมภาษณ์ สังเกต การสนทนากลุ่ม การทำกิจกรรมกับชุมชน			

ตารางที่ 4.1 สรุปเนื้อหาการอบรมเชิงปฏิบัติการทั้ง 4 ครั้งและการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชน 2 ครั้ง

การวัดผลของกระบวนการเรียนรู้ เป็นการสืบค้นเชิงคุณภาพ ด้วยการสังเกตการณ์ การเขียนบันทึก การสัมภาษณ์ การสนทนาพูดคุย บนความรู้จักกันเชิงลึกระหว่างผู้ประเมินกับผู้เข้าร่วมการวิจัย

4.2 การคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย

คณะผู้วิจัยทำการคัดเลือกชาวบ้านแอโก้ – แสนคำลือเพื่อมาเป็นผู้เข้าร่วมการวิจัย โดยเป็นการคัดเลือกอย่างเจาะจง ตามเกณฑ์การคัดเลือกที่ได้ระบุไว้ใน ขั้นตอนการวิจัย ในบทที่ 2 จำนวนผู้เข้าร่วมการวิจัยกำหนดไว้ที่ 10 คนเพื่อให้งานการเรียนรู้มีขนาดที่เหมาะสม โดยให้มีจำนวนที่ไม่น้อยเกินไปเพื่อเกิดการสนทนาสัมพันธภาพและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและหลากหลาย ขณะเดียวกันก็ให้มีจำนวนที่ไม่มากเกินไปเพื่อให้การเรียนรู้สามารถถลงลึก อีกทั้งเพื่อให้ได้ผู้เข้าร่วมการวิจัยซึ่งเป็นชาวบ้านที่มีคุณสมบัติสอดคล้องและครบถ้วนตามความต้องการของโครงการวิจัย

รายชื่อชาวบ้านที่ได้รับการเสนอชื่อและผ่านการคัดเลือกเข้ามาเป็นผู้เข้าร่วมการวิจัย มีดังต่อไปนี้

1. นายประวิทย์ ศรีธรรมวัฒน์ (ประวิทย์) – ชาวบ้านจากหย่อมบ้านที่ 3
2. นายสุรเชษฐ มนตรีสถิตกุล (จ่าหนู) – ลูกชายผู้ใหญ่บ้านแอโก้-แสนคำลือ
3. นายรัตติชัย ไพรประดิษฐ์ผล (ครูเตี้ย) – ครูของโรงเรียนประจำหมู่บ้าน
4. นายวิชัย มนตรีสถิตกุล (จ่าโพ) – ผู้ดูแลระบบไฟฟ้าของหมู่บ้าน
5. นางสาวนระป๋อย ไพรพยอมเดช (นระป๋อย) – อสม.จากหย่อมบ้านที่ 3
6. นางสาวนาตยา พิเศษเสถียร (นาตยา) – อสม.จากหย่อมบ้านที่ 1
7. นายลอส่า โชคแสงคำลือ (ลอส่า) – อสม.จากหย่อมบ้านที่ 4
8. นายสมบูรณ์ ธรรมธรสกุล (จ่าแฮ) – อสม.จากหย่อมบ้านที่ 4
9. นายจะล่อ ไพรยุทธนานนท์ (จะล่อ) – อสม.จากหย่อมบ้านที่ 4
10. นางพนิดา สีแดง (พนิดา) – ครูเด็กเล็กจากหย่อมบ้านที่ 1

โดยมี คุณอนุพงศ์ วรวัตสิริกุล หัวหน้า อสม. ประจำหมู่บ้าน เป็นที่ปรึกษาของกลุ่ม

ข้อสังเกตจากผลการคัดเลือกผู้เข้าร่วมการวิจัย พบว่า ทุกคนเป็นชาวบ้านที่มีอาชีพหลักคือการทำเกษตรของครอบครัว อย่างไรก็ตาม มีหลายคนที่มีอาชีพหรือภารกิจเสริม เช่น เป็น อสม. ครู หรือ

ผู้ดูแลระบบไฟฟ้าหมู่บ้าน ซึ่งขับเคลื่อนส่วนงานต่าง ๆ ที่มีความสำคัญต่อชุมชน (เนื่องจากโครงการนี้มี ส่วนสัมพันธ์อยู่กับงานของสุขศาลาพระราชทาน จึงมีผู้เข้าร่วมวิจัยที่เป็น อสม.ในจำนวนที่ค่อนข้างสูง เมื่อเปรียบเทียบกับภาระงานอื่น ๆ) ส่วนการตั้งถิ่นฐานนั้นค่อนข้างที่จะกระจายตัว โดยเป็นชาวบ้าน ที่มาจากหลากหลายพื้นที่ของหมู่บ้าน ทั้งบ้านล่าง (หย่อมบ้านที่ 1 2 และ 3) และบ้านบน (หย่อม บ้านที่ 4) แต่ไม่มีจากหย่อมบ้านที่ 5 กับ 6 (โดยหย่อมบ้านที่ 5 ตั้งอยู่ในส่วนของบ้านบนที่ถัดออกไป เนื่องจากเป็นชาวบ้านที่อพยพเคลื่อนย้ายออกไปจากหย่อมบ้านที่ 4 ขณะที่หย่อมบ้านที่ 6 หรือบ้าน ใหม่ตั้งอยู่แยกห่างออกจากพื้นที่ส่วนใหญ่ เป็นส่วนที่เพิ่งเกิดขึ้นจากการอพยพย้ายเข้ามาจากชาวบ้าน บ้านห้วยแห้ง) ผู้เข้าร่วมการวิจัยทั้ง 10 คนเป็นคนวัยหนุ่มสาวที่มักได้รับมอบหมายภาระหน้าที่ที่ สำคัญในภาคส่วนต่าง ๆ ของหมู่บ้าน จึงค่อนข้างได้รับการคาดหวังว่าจะเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถ ที่จะทำสิ่งดี ๆ ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนได้ต่อไป อนึ่ง ชื่อที่อยู่ในวงเล็บต่อท้ายชื่อจริงนั้น คือชื่อที่ คณะผู้วิจัยเรียกขานแต่ละคนแบบกันเองเพื่อความสะดวก

4.3 การจัดกระบวนการเรียนรู้

คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้ไปตามลำดับครั้ง ตามที่ได้ออกแบบไว้ กล่าวคือ เป็นการ อบรมเชิงปฏิบัติการ 4 ครั้ง และการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนอีก 2 ครั้ง สำหรับการอบรมเชิง ปฏิบัติการนั้น เนื่องด้วยเป็นการอบรมนอกสถานที่ที่มีการพักค้างร่วมกัน โดยทั่วไปจึงจัดกิจกรรมใน ภาคเช้า 3 ชั่วโมง (9:00 – 12:00 น.) ภาคบ่าย 4 ชั่วโมง (13:00 – 17:00 น.) และภาคค่ำ 2 ชั่วโมง (19:00 – 21:00 น.) อย่างไรก็ตาม เวลาการอบรมจะยืดหยุ่นตามความพร้อมของผู้เรียนเป็นสำคัญ อนึ่ง ในการอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1 ทางโครงการได้เชิญผู้เชี่ยวชาญมาเป็นกระบวนการเสริมอีก 1 ท่าน คือ อ.สุมณฑา สอนผลรัตน์ เพื่อช่วยดูแลในส่วนของกระบวนการละคร

4.3.1 การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 1

วันเวลา	กิจกรรม
วันที่ 20 สิงหาคม 2557 (วันที่ 1)	
ช่วงค่ำ 18:40 – 20:30 น.	กิจกรรมที่ 1 กล่าวต้อนรับ แนะนำภาพรวม
วันที่ 21 สิงหาคม 2557 (วันที่ 2)	
ช่วงเช้า 8:30 – 11:50 น.	กิจกรรมที่ 1 ภาวนา เช็คอิน กิจกรรมที่ 2 เปิดชิงพื้นที่ กิจกรรมที่ 3 แม่น้ำพิษ กิจกรรมที่ 4 Mission impossible รับประทานอาหารกลางวัน
ช่วงบ่าย 12:40 – 17:00 น.	กิจกรรมที่ 5 ผ่อนพักตระหนักผู้ กิจกรรมที่ 6 วอร์มเสียง กิจกรรมที่ 7 จับคู่เล่าเรื่อง กิจกรรมที่ 8 ประกอบร่างสร้างตัว กิจกรรมที่ 9 ละครสัน
วันที่ 22 สิงหาคม 2557 (วันที่ 3)	
ช่วงเช้า 7:00 – 8:00 น.	กิจกรรมที่ 1 เดินภาวนา กิจกรรมที่ 2 ภาวนา เช็คอิน
8:50 – 12:30 น.	กิจกรรมที่ 3 เขียนโครงการ “ทำไร่กาแพ” กิจกรรมที่ 4 เขียนโครงการ “การออกกำลังกายเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์” รับประทานอาหารกลางวัน
ช่วงบ่าย 13:30 – 17:00 น.	กิจกรรมที่ 5 ผ่อนพักตระหนักผู้ กิจกรรมที่ 6 วาดภาพปริศนา กิจกรรมที่ 7 สุนทรียสนทนา รับประทานอาหารเย็น
ช่วงค่ำ 19:25 – 21:00 น.	กิจกรรมที่ 8 ดูลิขวิดีโอ “บุมเมอแรง” กิจกรรมที่ 9 เลือกภาพโดนใจ


วันที่ 23 สิงหาคม 2557 (วันที่ 4)

ช่วงเช้า	กิจกรรมที่ 1	ภาวนาสีชาตุ
7:00 – 8:00 น.	กิจกรรมที่ 2	เซ็คอิน
8:45 – 10:00 น.	กิจกรรมที่ 3	ประกาศเจตนารมณ์
	กิจกรรมที่ 4	สายธารกิจกรรม


รายละเอียดของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน เป็นดังนี้

กระบวนการในวันที่ 1


กิจกรรมที่ 1 กล่าวต้อนรับ แนะนำภาพรวม

 ก่อนเริ่ม กลุ่มผู้เข้าร่วม ได้เล่าถึงสภาพการเดินทาง :

- กลุ่มเดินทางมาไกล สภาพอากาศมีฝนตก ถนนที่ลงจากดอยสิ้นเป็นหลุมบ่อ ระหว่างทางเกิดอุบัติเหตุรถกระบะของครูเสียเสียหลักลงไหล่ทาง ต้องใช้เวลาในการกู้กลับขึ้นมา ทุกคนจึงมาในสภาพไม่ค่อยพร้อม
- คุณอนุพงศ์พูดแสดงความกังวลที่พากลุ่มมาลำบาก
- ประวิทย์มีอาการเมารถ
- นาดยาแม่ตักใจกับเหตุการณ์รถไถล แต่ก็ยังอยากมาร่วมเพราะตั้งใจไว้แล้ว
- โดยรวมบรรยากาศตอนต้นดูยังไม่กระฉับกระเฉง แต่ละคนดูเงียบ ๆ หลังจากได้เริ่มพูดคุยดูผ่อนคลายขึ้นบ้าง แต่หลายคนยังดูเกร็ง ๆ ไม่ค่อยพูด เช่น จะล่อ จำแยะ และลอส่า

 นพ.จักรธรรม ธรรมศักดิ์ ผู้ริเริ่มและที่ปรึกษาหลักของโครงการ ได้พูดถึงที่มาที่ไปและความตั้งใจที่มีต่อโครงการนี้ :

- อยากเห็นกลุ่มผู้นำกลุ่มนี้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน และสืบเนื่องมาจากที่สมเด็จพระเทพรัตนฯ เสด็จมาที่แอโก๋ข บ่อยมาก พระองค์ท่านทรงพบปัญหาเหมือนหมู่บ้านอื่น ๆ คือการพัฒนาที่ไม่ต่อเนื่องและไม่ยั่งยืน จึงไม่มีวิธีใดจะดีกว่าชาวบ้านทำเอง การพัฒนาจะเจอปัญหา ต้องเตรียมตัวที่จะเผชิญปัญหา เจอแล้วต้องไม่ท้อถอย

 ผู้เข้าร่วม ได้บอกความรู้สึก ความตั้งใจ หลังจากที่ได้ฟังความคาดหวังของผู้จัดโครงการ

- รู้สึกดีใจที่ได้มา อยากได้ความรู้กลับไปใช้ประโยชน์กับชีวิต
- ครูเทียบบอกว่า “การพัฒนาอยาก ต้องค่อยเป็นค่อยไป” เห็นด้วยเรื่องความต่อเนื่อง อยากนำไปใช้ประโยชน์กับเด็กที่โรงเรียน อยากเป็น ”พ่อพิมพ์ของชาติ”
- คุณอนุพงศ์บอกดีใจที่ได้ยินชื่อโครงการ ”บ่มเพาะผู้นำ” “อยากให้แต่ละคนบอกความรู้สึกของตัวเอง อยากให้เข้าใจมากที่สุด เพื่อให้นำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นตัวแทนกลับไปบอกต่อในแต่ละป้อม” ทั้งยังให้ข้อมูลว่าปกติแต่ละคนไม่เคยจากบ้านไปไกลหลาย ๆ วัน ทำที่ของคุณอนุพงศ์ค่อนข้างคาดหวังให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนได้พูดความรู้สึกของตัวเองออกมา

กระบวนการ ลองให้แต่ละคนพูดความคาดหวังของตนเองในการมาเข้าร่วมโครงการ

- ลอซ่า: อยากเก็บเกี่ยวประสบการณ์ความรู้ เพื่อไปพัฒนาชุมชน เป็นคนรุ่นใหม่ที่สร้างสรรค์เปลี่ยนแปลงหมู่บ้าน
- นาดยา: ดีมากที่จะได้ความรู้กลับไปใช้ (ก่อนตอบคอยมองคุณอนุพงศ์ และพูดภาษาลาหู่)
- นะป๋อย: อยากให้ลูกได้เรียนหนังสือ เพราะแต่ก่อนตนไม่ค่อยได้เรียน (ก่อนตอบก็มองคุณอนุพงศ์)
- จำโพ: จะเอาความรู้ไปช่วยวัยรุ่น
- ครูเตี้ย: อยากเป็นผู้นำให้ครอบครัว
- จำนู: อยากได้ความรู้ในการเป็นผู้นำให้มากที่สุด เพื่อเอาไปใช้สานต่องานของพ่อ (ผู้ใหญ่บ้าน)
- ประวิทย์: แสดงความรู้สึกออกมาอย่างชัดเจนว่า กังวลเรื่องงานและภาระที่บ้านซึ่งหนักมาก (ลูก 4 คน) ห่วงภรรยาที่ต้องดูแลคนเดียว แต่ก็ตั้งใจมาเพื่อให้ได้ความรู้ไปใช้กับชุมชน อยากนำพาให้บ้านแอโก่เจริญก้าวหน้า
- จำแฮ: อยากพัฒนาหมู่บ้านแสนคำลือ ความสะอาดหมู่บ้าน
- จะลอ: ต้องการหอกระจายข่าวสำหรับประชาสัมพันธงานของสุขศาลาพระราชทาน

กระบวนการ แจกสมุดบันทึกบันทึก และนำเรื่อง เรื่องการเขียน จากนั้นให้ผู้เข้าร่วมจับคู่ แล้วสลับกันวาดรูปใบหน้าของคู่ลงในสมุดบันทึกของเขา ก่อนที่จะมอบคืนให้

- ช่วงวาดรูปให้คู่ แต่ละคนมีรอยยิ้ม เสียงหัวเราะ มีที่ดูหนึ่ง ๆ จริงจังกว่าคู่อื่นคือคู่ของคุณครูเตี้ยกับจำนู ตอนคืนสมุดให้กันก็มีหลายคนขำ หัวเราะชอบใจ โดยเฉพาะคู่ของนะป๋อยกับจำโพ จะขำมากเป็นพิเศษ

+ กระบวนการ ถามว่า “พอเห็นรูปแล้ว จันรู้สึก” จากนั้น แนะนำเรื่องการเขียนบันทึกว่าการเขียนจะทำให้ได้เรียนรู้ เป็นการทบทวนตัวเอง คนเป็นผู้นำจะต้องรู้ข้างในตัวเองว่า เรารู้สึกอะไร คิดอะไร ลองบันทึกบ่อย ๆ ส่วนคนที่บันทึกไม่ได้ ก็พูดให้เพื่อนฟัง

- เมื่อมีการถามถึงความรู้สึก หลายคนยังตอบไม่ค่อยถูก
- คนที่เขียนหนังสือไม่ได้คือ นะป้อย และจะล่อ

+ กระบวนการ แจ่งกำหนดการอบรมในวันต่อ ๆ ไป พร้อมกับนัดหมาย จากนั้นทำการเช็คเอ้าท์ความรู้สึก

- ช่วงให้แสดงความคิดเห็นเรื่องเวลาเลิกอบรมวันสุดท้าย นะป้อย นาดยา ครูเตี้ย และลอส่า กลับบอกความต้องการของตนเองว่าเลิกเที่ยงนั้นช้าเกินไป อาจจะมีปัญหากับการเดินทางกลับ จึงขอเป็นเลิก 10 โมงแทน
- ตอนเช็คเอ้าท์ ทุกคนบอกดีใจที่ได้มาเรียนรู้ด้วยกัน

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ

- มีปัญหาเรื่องการใช้ภาษา
- โลกทัศน์ ความเชื่อ ความเข้าใจโลกของผู้เข้าร่วม แตกต่างจากของทีมกระบวนการมาก ต้องมีความตระหนักรู้
- ระมัดระวังการแทรกถามระหว่างที่ผู้เข้าร่วมพูด
- พยายามให้มีการถอดบทเรียนที่โยงเข้าสู่วิถีชีวิตด้วย

กระบวนการในวันที่ 2

กิจกรรมที่ 1 ภาวนา เช็ควิน

+ ภาวนากับลมหายใจ / ภาวนากับเพลงที่มีเสียงจังหวะ “ป็อก”

- ทุกคนทำภาวนากันได้ดี ไม่รู้สึกว่ายาก

กระบวนการ นำเช็คอินความรู้สึกเข้านี้

- บรรยากาศกลุ่มดูผ่อนคลาย พูดคุยกันเป็นธรรมชาติ
- จำโปเป็นคนเริ่มเช็คอินว่า “พอดีกขึ้นแล้วไม่มียุ่ง หลับสบาย”
- แนวโน้มของการแลกเปลี่ยนของคนอื่นที่ตามมาก็เป็นแนวเดียวกันคือ หลับสบาย เข้านี้สดชื่น

กิจกรรมที่ 2 เปิดชิงพื้นที่

เป็นกิจกรรมพลังกลุ่ม นำสู่การละลายน้ำแข็ง และการทำภารกิจร่วมให้สำเร็จ

- บรรยากาศโดยรวมคึกคัก ตื่นเต้น สนุกสนาน หลายคนเคยเล่นแล้ว ช่วงต้นมีหลายคนแสดงความคิดเห็น เช่น ครูเตี้ย นาทยา จำโป ประวิทย์ จำนู
- ครูเตี้ยค่อนข้างมีบุคลิกพุ่งชน มีบทบาทเป็นผู้นำคอยชี้สั่งการและบอกให้เริ่ม
- ลอส่าจะยังสังเกตุการณ์ ไม่ค่อยพูด แต่พอรอบหลัง ๆ ลอส่าเริ่มออกความเห็น ชี้บอกเพื่อนมากขึ้น
- หนะบ่อยก็เริ่มพูดมากขึ้นด้วย จนลอส่ากลายเป็นผู้นำคอยบอกให้เพื่อนวิ่ง โดยมีตัววิ่งคือ ครูเตี้ย ประวิทย์ จำนู มีการแบ่งหน้าที่กัน กลุ่มตุนิ่งขึ้น
- รอบสุดท้ายประวิทย์มีบทบาทมากขึ้นในการสื่อสารชี้บอกเพื่อน

กระบวนการ ถามความรู้สึกหลังเล่นกิจกรรม

- คนที่วิ่งเยอะ: ครูเตี้ย (ปกป้องบ้าน) นาทยา (กลัวเปิดแยงบ้าน)
- คนที่วิ่งน้อย: จะลอ (งงๆ ไม่คุ้นเคยอากาศ กลัวเสียบ้าน) จำนู (ฟังคำสั่ง ไม่มั่นใจ รอให้เพื่อนวิ่งไป)
- คนที่เงียบที่สุดคือ จำแฮ ซึ่งจะคอยดูท่าที่เพื่อน หลายครั้งลังเลท่าท่าจะขยับแต่ก็ไม่ได้วิ่ง เพราะเพื่อนคนอื่นวิ่งไปก่อน รวมทั้งตอนที่แลกเปลี่ยนตอนถอดบทเรียนก็ไม่ค่อยพูด
- คนที่พูดแลกเปลี่ยนมากหน่อยจะมี ครูเตี้ย นาทยา จำโป และประวิทย์

กิจกรรมที่ 3 แม่ห้าพิษ

✚ เป็นกิจกรรมพลังกลุ่มที่ผู้เข้าร่วมทุกคนต้องช่วยพากันและกันข้ามแม่น้ำ (จำลอง) ไปถึงฝั่งด้วยกันให้ได้ โดยมีหินสำหรับเดินทั้งหมด 4 ก้อน (มีก้อนที่ 5 วางรออยู่กลางแม่น้ำ) และผู้เล่นทั้งหมด 10 คน

- เริ่มต้นกลุ่มดูเครียดๆ กังวล กลุ่มมีการปรึกษา วางแผน และลองใช้หลายวิธี
- ครูเดียวกับลอสามีบทบาทเป็นผู้นำกลุ่ม
- ปล่อยให้เริ่มแสดงความคิดเห็นมากขึ้น ทุกคนตั้งใจและร่วมแรงร่วมใจกันดี
- กลุ่มที่อยู่ข้างหน้า 6 คนคือ ครูเตี้ย ประวิทย์ จ่าหนู ลอส่า จ่าแฮ และนะป๋อย เกาะกันแน่นมาก หินบางก้อนมี 4 คน 6 เท้าอยู่ด้วยกัน ครูเตี้ยเป็นคนแรก ตูริบร้อน จังหวะเริ่มต้นเร็ว แรก ๆ หินแต่ละก้อนอยู่ห่างกันทำให้ต้องก้าวค่อนข้างยาว แล้วค่อย ๆ มีการปรับจนจังหวะก้าวพอดี หลังจากเริ่มทดลองทำก็ไปได้ค่อนข้างเร็ว
- สังเกตว่ามีหลายคนที่ไม่สามารถทำได้ และมีบางคนที่ยังคงทดลองทำเพื่อหาหนทางที่เป็นไปได้
- บางคนเริ่มต่อรองว่าจะขอตัวช่วยตั้งแต่ยังไม่ได้ทดลองทำอย่างจริงจัง จนกระทั่งได้ลองทำไปสัก 3-4 รอบ จึงร้องขอตัวช่วยที่เป็นเกาะ (ก้อนหิน) เพิ่ม

✚ หลังจากทีกลุ่มทำสำเร็จได้ในเวลาไม่นาน กระบวนการ จึงคิดว่าน่าจะพาไปต่อในด้านการสร้างพลังกลุ่มอีกหน่อย จึงนำไปสู่การทำกิจกรรมต่อไป

กิจกรรมที่ 4 Mission impossible


✚ เป็นกิจกรรมพลังกลุ่มที่ทุกคนต้องช่วยกันให้แต่ละคนสามารถนำห่วงยางไปคล้องไว้ที่ปากขวดที่ตั้งห่างออกไปประมาณ 2 เมตรได้ โดยที่ร่างกายไม่สัมผัสโดนพื้น

- หลายคนดูไม่มั่นใจว่าจะทำได้ จ่าหนูออกความคิดให้ใช้ขา จ่าโพให้ใช้เก้าอี้ คุณอนุพงศ์แนะใช้ปากกาต่อกัน
- สุดท้ายครูเตี้ยลองใช้เข็มขัดซึ่งมีคนกลัวไม่ปลอดภัยจึงเปลี่ยนเป็นเชือก โดยจะล่ออาสาลองเป็นคนแรกๆ เพราะเห็นว่าตนเองตัวเล็ก เบา จนทำสำเร็จเป็นคนแรก ตามด้วยจ่าแฮ นาทยา นะป๋อย ลอส่า ครูเตี้ย จ่าหนู ประวิทย์ จ่าโพ และคุณอนุพงศ์ แต่ละคนกระตือรือร้นช่วยกันจับขา ดึงตัว ดึงเชือกอย่าง

ตั้งใจ บรรยากาศสนุกสนาน ช่วยเหลือกัน มีการวางแผนพูดคุยหาวิธีต่าง ๆ มีการทดลองทำ มีการเห็นว่าต้องปลอดภัย


- ระหว่างกิจกรรม (รวมถึงกิจกรรมพลังกลุ่มทั้งหมดก่อนหน้า) ผู้เข้าร่วมทุกคนแสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะช่วยกันแก้ปัญหา และผ่านอุปสรรคร่วมกันไปได้ รับฟังความคิดเห็นข้อเสนอของเพื่อน และพร้อมที่จะทดลอง ทำตาม ไม่มีการกล่าวโทษกันเมื่อมีความผิดพลาดเกิดขึ้น
- จำนวนลูก้าพูดแสดงความเห็นความรู้สึกมากขึ้น

กิจกรรมที่ 5 ผ่อนพักตระหนักรู้


 ให้แต่ละคนได้นอนผ่อนคลายอย่างรู้ตัว จากนั้น ตามด้วยการผลัดกันนวด

- แต่ละคนมีความตั้งใจนวดให้กันและกันเป็นอย่างดี ลงน้ำหนักมือหนักเบาแตกต่างกันไป

กิจกรรมที่ 6 วอร์มเสียง

 กระบวนการ เริ่มต้นด้วยให้เล่นเกมไล่ล่า (บ้านสามสหาย) เพื่อได้วิ่งเปลี่ยนอิริยาบถ

- ประวิทย์จะมีลูกเล่น หลอกล่อเวลาวิ่งหนี


 จากนั้นให้ฝึกออกเสียง เช่น เคี้ยวอาหาร , ปากทำเสียงอะไรได้บ้าง ให้แต่ละคนลองคิดเสียงเอง, ทำเสียง “โอะ” กับเพื่อนข้างๆ พร้อมส่งสายตา และทำเสียง “โอะ” ขำมวง จากนั้นให้

- ทำท่าพร้อมเสียง
- ทำท่าพร้อมพูด 1 ประโยค
- ทำท่ากลางวง

ตามด้วย ฝึกออกเสียงคำพ้อง คำเสียงคล้ายกัน ทักทายเพื่อด้วยประโยค


- ทุกคนดูสนุกกับเกมและชอบกิจกรรมทำท่าพร้อมเสียงกันมาก หัวเราะกันเฮฮาสนุกสนาน
- น้อยเสียงดังมาก
- จำแฮเริ่มต้นดูอายุ ๆ แต่ตอนหลังก็แสดงท่าทางเต็มที่ขึ้น
- จะลอดูยั้งง ๆ กับเกม หรือบางช่วงตามกลุ่มไม่ค่อยทัน

กิจกรรมที่ 7 จับคู่เล่าเรื่อง

 กระบวนการ ให้แต่ละคนจับคู่ แล้วผลัดกันคุยเรื่องตื่นเต้นในชีวิต จากนั้นให้ทั้งคู่ออกมาด้านหน้าห้องเพื่อเล่าเรื่องของตนให้เพื่อนที่เหลือฟัง โดยให้คนหนึ่งเป็นคนเล่า ส่วนคนที่เป็นคู่อีกคนให้ยืนด้านหลังแล้วสอดแขนเข้ามา เพื่อทำท่าทางประกอบการเล่าเรื่อง


- ช่วงจับคู่คุย คู่ครูเดียวกับจะลดดูจะคุยอย่างออกรสที่สุด
- จำนวนก็ดูตั้งใจมาก
- คู่ที่ดูยังไม่ค่อยคุยกันมากคือ ประวิทย์กับจำเ ส กับคู่ของลอส์กับจำโพ ส่วนนะบ้อยกับนัตยามีช่วงที่ดูคุยเคร่งเครียด
- ช่วงเล่าเรื่องหน้าห้อง หลายคนยังเล่าค่อนข้างสั้น เช่น นัตยา จำนู ลอส์ การทำท่าของคู่ก็ยังดูเขินอาย แอ็คชั่นไม่มากเท่าไร

กิจกรรมที่ 8 ประกอบร่างสร้างตัว

 กระบวนการ ให้คำสั่งต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนพูดและทำท่า เริ่มจาก


- โห้! ฮีบ! ฮ่า!
 - เดิน-หยุด-ทำท่า
 - ทำนั่ง 2-3-4 คนตัวติดกัน
 - จับเป็นกลุ่ม แล้วทำท่าด้วยกันเพื่อแสดงความรู้สึก
 - จับเป็นกลุ่ม แล้วทำท่าเป็นอนุสาวรีย์แบบต่าง ๆ
- บรรยากาศสนุกสนาน ผู้เข้าร่วมไม่เครียด
 - ดูเหมือนมีประเด็นเชิงค่านิยมเกี่ยวกับการสัมผัสกันระหว่างชายและหญิงที่ต้องระมัดระวัง

กิจกรรมที่ 9 ละครสั้น

 กระบวนการ ให้จับกลุ่มกัน แต่ละกลุ่มนึกถึงภาพเหตุการณ์ที่ไม่ปกติ แล้วนำเสนอเป็นการแสดงออกทางท่าทางสั้น ๆ

- โดยภาพรวมกลุ่มยังดูมีข้อจำกัดในการแสดงออกบ้าง โดยเฉพาะเรื่องการคิดบทพูด


- ในกลุ่มที่มีประวิทย์ จ่าหนู และจะล่อ ประวิทย์จะมีบทบาทเป็นผู้นำกลุ่ม จ่าหนูก็ร่วมช่วยคิดช่วยทำได้ดี ส่วนจะล่อการคิดยังไม่เป็นระบบชัดเจน แต่ก็มีส่วนร่วมกับกลุ่มพร้อมให้ความร่วมมือดี

 กระบวนการ นำเช็คเอาท์ความรู้สึกประจำวันนี้ เริ่มจากให้เขียนบันทึกในประเด็น

- วันนี้ฉันได้ทำ
- กิจกรรมที่ฉันชอบที่สุดคือ
- ฉันชอบเพราะว่า (รู้สึกว่าเป็น ได้เรียนรู้ว่า


จากนั้นให้แต่ละคนได้บอกความรู้สึกเป็นคำพูด

- การแบ่งปันตอนท้ายยังค่อนข้างเป็นรูปแบบ เช่น “ดีใจที่ได้มาเรียนรู้ได้ความรู้” มีที่แตกต่างคือ “ได้ทำในสิ่งที่ไม่เคยทำ ได้กล้าแสดงออก ได้แสดงความสามารถ ได้ทำอะไรร่วมกัน”


 กระบวนการ (อ.สุมณฑา) ได้ทิ้งท้ายว่า “ถ้าเราเปิดโอกาสให้ตัวเอง เราอาจพบว่าเราก็ทำได้”
“ได้ลองนำเสนอเรื่องในแง่มุมที่เรายากบอกโดยใช้ร่างกายของเรา”

กระบวนการในวันที่ 3

กิจกรรมที่ 1 เดินภาวนา


 กระบวนการ นำภาวนาด้วยการเดินในความสงบ เป็นแถวเรียงหนึ่ง มีการหยุดนิ่งเป็นระยะ

กิจกรรมที่ 2 ภาวนา เช็คอิน

 กระบวนการ นำภาวนาสั้น ๆ แล้วตามด้วยเช็คอินความรู้สึก


- ยังรับรู้ถึงความไม่มั่นใจบางอย่าง และการตอบที่ยังคงเป็นไปในแนวทางเดียวกัน เช่น รู้สึกดี รู้สึกดีใจ


กิจกรรมที่ 3 เขียนโครงการ “ทำไร่กาแฟ”

 กระบวนการ ทำการเขียนโครงการให้ดูเป็นตัวอย่าง

- คนที่แสดงความคิดเห็นมี ครูเตี้ย ประวิทย์ จำโพ และคุณอนุพงศ์ คนที่ออกความเห็นมีความเข้าใจในเรื่องการเขียนโครงการได้ดี ตอบคำถามให้เหตุผลได้ คนอื่น ๆ ก็สนใจฟังและตั้งใจจดสิ่งที่ได้เรียนรู้ แม้แต่จะลอกก็ออกความคิดเห็นเรื่องการหาต้นกล้ากาแพ

กิจกรรมที่ 4 เขียนโครงการ “การออกกำลังกายเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์”

 **กระบวนการ** นำเล่นเกมอีโบล่า ก่อนเริ่มเขียนโครงการ เพื่อผ่อนคลายและเปลี่ยนอิริยาบถ

 จากนั้น ให้ผู้เข้าร่วมแบ่งกลุ่ม เพื่อทดลองเขียนโครงการที่สามารถทำได้จริงในชุมชน โดยให้หัวข้อคือ “การออกกำลังกายเพื่อใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์”

➤ กลุ่ม 1: ประวิทย์ ลอสา จำนู เป็นกลุ่มที่มีการปรึกษาหารือ แสดงความคิดเห็นร่วมกันทั้งสามคนได้ดี โดยจำนูเป็นคนเขียน เริ่มต้นปรึกษากับประวิทย์ เขียนร่างลง A4 ก่อนลง flip chart ลอสา ช่วงแรกจะใช้เวลาคิดและเขียนคนเดียวก่อน แล้วจึงนำมาเสนอให้กลุ่มและร่วมกันทำต่อ ประวิทย์มีความเป็นผู้ประสานที่ดี คอยรับฟังและสรุปประเด็นเพื่อนำมาเขียนต่อลงในโครงการ


➤ กลุ่ม 2: จำโพ จะลอ นะป้อย กลุ่มนี้จำโพทำอยู่คนเดียวเป็นหลัก ทั้งคิดและเขียนลง flip chart เลยโดยตรง ลายมือสวย ใช้สีสันทลับไปในแต่ละบรรทัด ส่วนจะลอและนะป้อยมีบทบาทน้อย สังเกตเห็นนะป้อยจะหันไปถ่ายภาพกิจกรรมและเพื่อน ๆ อยู่เสมอ บางครั้งก็ไปชวนกลุ่มอื่น และถ่ายรูปกลุ่มอื่น ไม่ค่อยได้กลับมาสนใจงานของตนเองนัก

➤ กลุ่ม 3: ครูเตี้ย นาทยา จำแฮ ครูเตี้ยเขียนร่างลง A4 เสร็จอย่างรวดเร็ว แล้วจึงเขียนลง flip chart โดยนาทยาช่วยอ่านที่เขียนไว้ จะแฮค่อนข้างไม่มีส่วนร่วม ครูเตี้ยกะประมาณการใช้พื้นที่กระดาษได้ดี แยกใช้สีต่างกันในแต่ละส่วน ทำให้ดูง่าย เป็นระบบ


- คนเขียนของทั้งสามกลุ่มเขียนได้อย่างคล่องแคล่ว อาจมีติดขัดเรื่องสะกดคำบ้างเล็กน้อย

- สังเกตเห็นบทบาทของจำนู หลังจากวันแรกที่ยังไม่แสดงความคิดเห็นออกมามากนัก ตอนนี่เริ่มแสดงความคิดเห็นออกมามากขึ้น

กิจกรรมที่ 5 ผ่อนพักตระหนักรู้


 ให้แต่ละคนได้นอนผ่อนคลายเป็นอย่างรู้ตัว จากนั้น ตามด้วยเกมนับเลขปรบมือ

กิจกรรมที่ 6 วาดภาพปริศนา

 กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมแบ่งกลุ่มย่อย แต่ละกลุ่มมีภารกิจ (วาดภาพให้เหมือนต้นแบบที่สุด) ที่ต้องทำให้สำเร็จโดยแต่ละคนจะมีหน้าที่ที่แตกต่างกัน

- กลุ่ม 1) 1.จำแฮ 2.ลอส่า 3.นะป้อย 4.จำโพ 5.คุณอนุพงศ์
- กลุ่ม 2) 1.ครูเตี้ย 2.ประวิทย์ 3.นาตยา 4.จำนู 5.จะลอ

- จำแฮและลอส่าดูใจเย็น จำแฮค่อย ๆ พูดอธิบาย ใช้นิ้ววาดให้ลอส่าดูบนพื้น คุณอนุพงศ์และจำโพจะหงุดหงิดกับการอธิบายของลอส่า หลายครั้งจะพยายามถามเอาจากนะป้อยเอง เพราะนะป้อยมักจะอยู่ในห้องนาน ไม่ค่อยวิ่งไปวิ่งมา คนวาดสองคนกลุ่มนี้ค่อนข้างมีบทบาทในการวาดทั้งคู่
- ครูเตี้ยค่อนข้างสนใจเวลาที่ประวิทย์หายเข้ามาในห้องนาน จะตะโกนเรียกให้กลับออกไปฟังคำอธิบาย และมีการจับมือประวิทย์วาดบนพื้น นาตยาก็จะคอยวิ่งไปมา กลุ่มนี้จำนูเป็นคนวาดหลัก มีการลองวาดใน A4 ให้เพื่อนดูก่อน ส่วนจะลอจะคอยช่วยลงสี
- เบอร์ 3 ของทั้งสองกลุ่มรักษากติกาห้ามพูดได้ค่อนข้างดี มีแอบพูด ส่งสัญญาณช่วงแรกนิดหน่อยเท่านั้น
- ทั้งสองกลุ่มเริ่มสื่อสารให้วาดจากส่วนลำตัวหุ่นยนต์ ซึ่งเป็นโครงสร้างสำคัญของภาพ
- แต่ละคนสังเกตและบอกอารมณ์ความรู้สึกตัวเองตอนสะท้อนการเรียนรู้ได้ เช่น ครูเตี้ย จำโพ เห็นความหงุดหงิด ลอส่า จำนู เห็นความไม่มั่นใจ กลัวล้ม กลัวผิด นาตยา นะป้อย เห็นความอึดอัดใจ นาตยายังเชื่อมโยงกับประสบการณ์ว่าเหมือนอยู่ที่บ้าน ที่อยากพูดแต่กลัว ไม่กล้าพูด
- การทำงานร่วมกันผู้เข้าร่วมสังเกตว่ามีทั้งเสียงดีกัน การรับฟังกัน ปลอดภัยกัน ให้โอกาสแก้ไข มีการจับใจความ พยายามสื่อสารด้วยภาษาพูดและภาษามือ ทุกคนสะท้อนอยากฟังจากคนแรกโดยตรง อยากเห็นภาพเป้าหมายร่วมกัน ประวิทย์เปรียบเทียบกับที่แอกโก ที่อยากให้ผู้นำหมู่บ้านมาสื่อสาร พูดคุย ช่วยกันแก้ปัญหา
- ช่วงถอดบทเรียนเกือบทุกคนค่อนข้างสนใจมีส่วนร่วมตอบคำถาม มีเพียงนะป้อย จะลอ และจำแฮที่ดูจะเฉย ๆ จำแฮจะเน้นจดลงสมุดอย่างขะมักเขม้น

 กระบวนการ ตั้งคำถามเชื่อมโยงบทบาทต่าง ๆ ในเกมไปสู่ชีวิตจริงในชุมชน ให้ผู้เข้าร่วมสะท้อน

- เบอร์ 1 คนดูต้นแบบ คนสั่งงาน คือ หัวหน้า หรือพ่อหลวง
- เบอร์ 2 คนรับฟัง สั่งต่อ (ไม่ได้ทำเอง) คือ กรรมการหมู่บ้าน หัวหน้าชาวบ้าน
- เบอร์ 3 คนดู รู้ถูกผิด แต่พูดไม่ได้ ไม่กล้าพูด
- เบอร์ 4, 5 แรงงาน คนผลิตงาน ลูกบ้าน

กิจกรรมที่ 7 สุนทรียสนทนา

✚ ก่อนเริ่มกิจกรรม กระบวนการ ให้แต่ละคนหามุมสงบนั่งนิ่ง เพื่อเปิดอายนะทางหู รับฟังเสียงต่าง ๆ ให้ได้มากที่สุด

- มี 5-6 คนที่สังเกตเห็นเสียงได้ 5 เสียงขึ้นไป โดยลอส่ำสังเกตเห็นได้สูงสุดคือ 9 เสียง

✚ จากนั้น ให้จับคู่เพื่อเล่าเรื่อง “ความประทับใจวัยเด็กของฉัน” โดยผลัดกันเป็นผู้เล่า – ผู้รับฟัง

- ช่วงจับคู่สนทนาระยะบ่อยไม่สบาย นาดยาจึงออกมาดูแล ทั้งคู่ไม่ได้ทำกิจกรรม
- คู่อื่น ๆ ดูพูดคุยกันได้ดีพอควร ยกเว้นคู่จำโพ-จะล่อ ที่ดูจะคุยกันน้อย มีช่วงต่างคนต่างนั่งเงียบบานาน
- ครูเตี้ยดูจะเล่าได้อย่างลื่นไหลที่สุด แต่ครูเตี้ยสะท้อนว่าจำแฮนนิ่งกัมหน้า ไม่สบตา
- ลอส่ำก็สะท้อนว่าจำนุกัมหน้าเช่นเดียวกัน ทำให้ไม่แน่ใจว่าตั้งใจฟังหรือไม่
- บรรยากาศโดยรวมเหมือนหลายคนยังไม่ค่อยคุ้นเคยกับการนั่งสนทนาในลักษณะนี้ ยังมีอาการเขินกันอยู่บ้าง

กิจกรรมที่ 8 ดุคลิปวิดีโอ “บูมเมอแรง”


✚ เนื้อหาในวิดีโอ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการรับและการให้สิ่งดี ๆ ต่อกัน

✚ ผู้เข้าร่วม สะท้อนสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้

- ช่วงคำนี้หะบ่อยยังไม่สบายจึงกลับไปพัก นาดยากี้ไม่ได้มาเข้าร่วม
- แต่ละคนดูเข้าใจประเด็นของคลิปได้ดี เมื่อชวนนึกเชื่อมโยงถึงประสบการณ์การให้ที่พบเห็นได้ในหมู่บ้าน มีตัวอย่างหลายรูปแบบ เช่น การให้ในครอบครัว การช่วยคนข้างทาง การมาร่วม “เอามื้อ” หรือ “เอาบุญ” กันในการเก็บเกี่ยวหรืองานประเพณีการกินข้าวใหม่
- ประวิทย์บอกในฐานะเป็นผู้ยากไร้นั้น รู้สึกดีเวลาได้รับ ขณะเดียวกันก็ภูมิใจที่แม้จะไม่ค่อยมีแต่ก็แบ่งปันให้ผู้อื่นด้วย
- คุณอนุพงศ์ กล่าวว่าคนเรามีจิตสำนึกในการช่วย/ให้ การไม่ช่วยจะติดค้างอยู่ในใจ และอยากเป็นแบบอย่างแก่ลูก
- ครูเตี้ยบอกว่าตนเองให้เยอะ แต่ได้รับน้อย ยอมรับว่าบางครั้งให้เพราะรำคาญคนขอก็มี แต่เวลาที่เต็มใจให้จะรู้สึกภูมิใจ ครูเตี้ยยังยอมรับว่ายังมีโลกมีหลง และมีความรู้สึกสองอย่างขัดแย้งกันในตัวเอง

- จะล่อให้ด้วยความเมตตากรุณาตามกำลังของตน


กิจกรรมที่ 9 เลือกภาพโดนใจ

 กระบวนการ ให้แต่ละคนได้เลือกรูปภาพที่ตนเองชอบและรู้สึกโดนใจ จากนั้นให้แต่ละคนลงสะท้อนบอกความรู้สึกต่อภาพนั้น

- ภาพและเหตุผลที่แต่ละคนเลือกภาพนั้นสะท้อนความเป็นตัวตนของแต่ละคนได้ดี และสามารถสื่อความหมายจากใจออกมาได้
- ครูตั๋ยยังรักสนุก ชอบแสบสี อยากร้าหน้า ประสบความสำเร็จ ขณะเดียวกันก็เริ่มตั้งคำถามเกี่ยวกับการค้นหาความหมายของชีวิต อีกทั้งเป็นคนกล้าที่จะแบ่งปันเรื่องราวด้านลบของตัวเองออกมา ทำให้วังเกิดความปลอดภัยมากขึ้น
- จะล่อ ซื่อๆ ใสๆ จริงใจ ไม่ซบซ้อน
- ประวิทย์ มีคุณธรรมประจำใจ รักครอบครัว รักลูกรักเมีย
- จำโพ เป็นพ่อคน แม้อย่างไม่ดีพร้อม แต่รักลูกและมีความรับผิดชอบ
- จำแฮ รักศิลปะ อยากร้าจินตนาการ ผีกวาดรูป ผีกจิตใจ
- จำนู ชอบความเท่าเทียม ใฝ่ดี อยากร้าเป็นคนสมบูรณ์แบบ
- ลอส้า เห็นความสำคัญของการเกื้อกูล ช่วยเหลือกัน เหมือนพ่อแม่ดูแลลูกให้เติบโต
- คุณอนุพงศ์ ค่อนข้างใช้ความคิดเยอะ มักมีลักษณะให้คำแนะนำ และมีท่าทีที่พยายามกระตุ้นให้แต่ละคนได้พูด โดยเฉพาะกับจำนู

กระบวนการในวันที่ 4

กิจกรรมที่ 1 ภาวนาสีธาตุ


 กระบวนการ นำภาวนาด้วยการทำยืนแบบต่าง ๆ ที่สื่อพลังถึงธาตุทั้งสี่แบบ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม จากนั้นให้แต่ละคนอยู่กับความสงบในธรรมชาติ และเขียนว่า “อยากร้าอะไรดี ๆ ให้กับตัวเอง”

- ช่วงใช้เวลากับตัวเองและเขียนบันทึก คนที่ดูไม่ค่อยมีสมาธิได้แก่ ครูตั๋ย นะบ๊อย นาทยา จำแฮ
- บางคนมาล่ากว่าเวลานัดหมาย อาจเป็นเพราะเป็นวันสุดท้ายของการอบรมและใกล้เวลาจะกลับบ้าน

กิจกรรมที่ 2 เช็คอิน


 กระบวนการ นำเช็คอินความรู้สึกในใจด้วยสีของท้องฟ้า

กิจกรรมที่ 3 ประกาศเจตนารมณ์

 กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมได้ขึ้นไปยืนบนเก้าอี้ที่วางอยู่กลางเวทีที่ละคน จากนั้นให้ประกาศความมุ่งมั่นตั้งใจของตนเองออกมา ด้วยเสียงที่ดังพอให้ทุกคนในห้องได้ยิน

- ลอสา: “สติมา ปัญญาเกิด” เห็นความสำคัญของสติ อยากเป็นคนที่มีสติอยู่เสมอ (พูดเสียงเบา แต่ดูมีความมุ่งมั่นตั้งใจ)
- ประวิทย์: จะนำสิ่งดี ๆ ที่ได้เรียนรู้กลับไปใช้ประโยชน์ที่หมู่บ้าน (เสียงดัง ประหม่าเล็กน้อย)
- จำเริญ: จะทำให้พ่อแม่มีความสุข และให้ลูกเรียนสูง ๆ “สมาธิ” (เสียงดัง ดุมนั่นใจ)
- นาดยา: อยากเป็นผู้นำให้เยาวชน ใช้ชีวิตให้ครอบครัวมีความสุข (ไม่ค่อยมั่นใจที่จะยืนพูดบนเก้าอี้)
- จ่านู: จะทำแต่สิ่งดี ๆ เป็นคนดีของครอบครัว ของหมู่บ้าน จะให้โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน (พูดด้วยความประหม่าและสั่นไหว แต่มาจากความจริงแท้ในใจ)
- ครูเตี้ย: ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน แก้ปัญหาด้วยตัวเอง ใช้ชีวิตให้คุ้มค่าต่อตัวเองและคนรอบข้าง (เสียงดัง มั่นใจ พูดสั้นไหล)
- จะลอ: หมู่บ้านดีขึ้นจากเมื่อก่อน มีโรงเรียนลูกหลานก็มีความรู้ดีขึ้น อยากให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้นอีก (พูดหนึ่ง ๆ สบตาผู้ฟัง)
- จำเริญ: อยากพัฒนาหมู่บ้านของเรา ต้องช่วยกันคิด ปกป้องกัน (พูดช้า ๆ หยุดใช้เวลานึกเป็นระยะ)
- นะบ่อยไม่สบาย ไม่ได้ขึ้นพูด

กิจกรรมที่ 4 สายธารกิจกรรม

 ผู้เข้าร่วม สะท้อนความรู้สึกในใจที่มีต่อแต่ละกิจกรรมด้วยการเขียนบันทึกในประเด็นต่อไปนี้

1. กิจกรรมที่โดนใจและสิ่งที่ได้เรียนรู้
2. เมื่อกลับไปหมู่บ้าน จะนำสิ่งที่ได้ไปปรับมือกับชีวิต / ปัญหาอย่างไรบ้าง

จากนั้นให้แต่ละคนเช็คเอาท์ออกจากกิจกรรม

- ตอนเช็คเอาท์ ประวิทย์พูดขอบคุณด้วยความรู้สึกจากใจ
- จำเริญก็ดูจะพูดด้วยความประทับใจ

- พุดไปได้ 3-4 คน ในวงเกิดแรงกระตุ้นจนไม่ค่อยเป็นธรรมชาติ กระบวนการจึงปิดวง

ข้อสังเกตหลังการอบรม

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ

- ควรเน้นให้ผู้เข้าร่วมสามารถเห็นและสื่อสารความรู้สึกภายในได้มากกว่า
นี้ การที่ไม่สามารถสะท้อนความรู้สึกภายใน (ส่วนหนึ่งอาจมาจาก
ปัญหาด้านภาษา) ทำให้ไม่สามารถไปต่อสู่กระบวนการที่ลึกซึ้งได้ (เช่น
กิจกรรมงล้อสี่ทิศ)
- กิจกรรมฐานกาย และละคร สามารถทำได้ดีมาก กล้าแสดงออก
- กิจกรรมพลังกลุ่มสามารถผสมผสานสัมพันธภาพของกลุ่มได้ดีระดับหนึ่ง แต่
ยังสังเกตเห็นช่องว่างทางชั้น Rank อยู่บ้าง
- สนุกสนานแต่ยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร ยังไม่เกิดการฟังที่แท้จริง
- กิจกรรมฐานหัว เช่น การเขียนโครงการ แม้กลุ่มจะทำได้ดีพอควร แต่ก็
ใช้พลังไปมาก หลายคนหมดแรง
- ปัญหาสัตว์เลื้อยงูกัดกินพืชไร่ เป็นสิ่งที่ถูกพูดถึงมากในระหว่าง
กระบวนการ น่าจะเป็นประเด็นที่ต้องการการทำงานต่อ
- ผู้เข้าร่วมหลายคน เกร็งทำนองว่าอยากให้จัดการอบรมที่ปางมะผ้า ซึ่ง
สามารถใช้สถานที่ของ อบต. ถ้ำลอดได้ เนื่องจากมีความสะดวกในการ
เดินทางมากกว่า
- คุณอนุพงศ์ ที่ปรึกษาของกลุ่มผู้เข้าร่วม มีความรู้สึกรับผิดชอบและ
คาดหวังต่อการแสดงออก การมีส่วนร่วม อีกทั้งห่วงใยสภาพความ
เป็นอยู่ การพักผ่อน และอาหารการกินของผู้เข้าร่วม
- ความคาดหวังของ นพ.จักรธรรม คือ ทำอย่างไรจะยึดโยงคนกลุ่มนี้ไว้
ด้วยกันอย่างต่อเนื่องไปถึงการอบรมในครั้งต่อ ๆ ไป โดยอาจให้มี
การบ้านกลับไปทำต่อ หรือฝึกการทำงานร่วมกันในกลุ่มผู้นำ ก่อนที่จะ
มาพบกันในครั้งต่อไป

เสียงสะท้อนจากผู้เข้าร่วม จากกิจกรรมสายธารกิจกรรม ผู้เข้าร่วมแต่ละคนเขียนตอบใน 2 ประเด็น

1. กิจกรรมที่โดนใจและสิ่งที่ได้เรียนรู้
2. เมื่อกลับไปหมู่บ้าน จะนำสิ่งที่ได้ไปปรับมือกับชีวิต / ปัญหาอย่างไรบ้าง

ประวิทย์

1. ภาวนา 4 ธาตุ กลับใช้กับชีวิตประจำวันอย่างมีความสุขได้
2. เมื่อผมกลับบ้าน

จำนุ

1. แม่น้ำพิษ การที่เรามีคนหลายคนที่มาอยู่ร่วมการแก้ปัญหา มีความร่วมมือร่วมใจกัน และทำให้เกิดความสามัคคีขึ้น
2. คือ เรื่องของหมู่บ้าน คือ เรื่องหมู เห็ด เป็ด ไก่ คือ อยากให้ชาวบ้านทุกคนช่วยกันจัดระเบียบให้กับ หมู เห็ด เป็ด ไก่ ให้อยู่เป็นที่ของมัน หมู่บ้านก็จัดทำ มีระเบียบเรียบร้อย ผลที่ดีที่เกิดขึ้น เช่น หมู่บ้านก็สะอาด มีระเบียบเรียบร้อย และมีความน่าอยู่

ครูเตี้ย

1. ภาวนากับร่างกาย ได้รู้จักกับร่างกายมากขึ้น
ได้รู้จักกับความเป็นจริงของชีวิตมาก ชีวิตนั้นมีคุณค่ามาก เป็นต้น
2. วิถีชีวิตของชุมชนและชาวบ้าน, บ้านแอกโก, แสนคำลือ ส่วนใหญ่ฐานะยังยากจน และยังดำเนินชีวิตของชาวบ้านยังไม่มั่นคง เช่นอาชีพของชาวบ้านเป็นแบบเดิมอยู่ การศึกษายังไม่ไปถึงเป้าหมาย เช่น ยังไม่จบ ป.ตรี การดำเนินอาชีพยังไม่ชัดเจน

จำไพ

1. กิจกรรมคล้อห้วงยาง ความคิดของคนหลายคนทำให้เกิดผลสำเร็จ สามารถเล่นเกมได้แบบปลอดภัย และทำให้ผมรู้ว่าความสามัคคีทำให้เกิดความสำเร็จ
2. ฉันจะช่วยแก้ปัญหาชีวิตและให้คำปรึกษาคนในชุมชน และช่วยเหลืองานบ้านทุกอย่าง

หะป็อย (บอกคำตอบให้กระบวนกรเขียนแทน)

1. ชอบกิจกรรมละคร

ชอบ เชื้ออิโบล่า ตะแล้วแข็ง แล้วเราทำให้เขาหายป่วย

ชอบ ภาวนาป๊อก สงบดี, มีสมาธิ, ทำแล้วสบายใจ

ชอบ เบ็ดซึ่งพื้นที่ – ช่วยปกป้องบ้านเรา ไม่ให้พม่าขึ้นบ้าน เราเป็นคนไทย ต้องปกป้องบ้านเรา

ชอบ แม่น้ำพิษ – อยากช่วยเหลือให้เพื่อนไปถึงฝั่ง

ชอบ คล้องห่วงยาง – คนเดียวทำไม่ได้ ต้องทำเป็นหมู่ ถ้าไม่ได้สามัคคีกันทำไม่ได้

ชอบ จับกลุ่มเล่นละครมูเซอ เต้นจะคี

ชอบ โครงการ – อยากร่วมมือ พัฒนาบ้านเราให้ดีขึ้น

ชอบ วาดภาพปริศนา – ทำให้เกิดการร่วมมือ พัฒนาหมู่บ้าน เหมือนสร้างหุ่นยนต์
– พัฒนา (บอกไม่ถูก) ถ้าไม่ช่วยกันงานไม่สำเร็จ

2. ให้ความร่วมมือในหมู่บ้าน

ไม่ให้คนในหมู่บ้านไปยุ่งกับยาเสพติด จะช่วยบอกว่ามันไม่ดี

ให้คำแนะนำ เรื่องการสร้างคอกเลี้ยงสัตว์

นาดยา (บอกคำตอบให้กระบวนกรเขียนแทน)

1. ชอบตอนเล่นละคร ‘วัดถล่ม’ สนุกดี กลับไปสร้างวัดได้สวยขึ้น

ชอบแม่น้ำพิษ อยากใช้ชีวิตเหมือนแบบนี้ ช่วยกัน สามัคคีกัน อะไรที่ยังไม่สำเร็จก็ช่วยๆกันให้สำเร็จ

สวมห่วงยางไว้ที่ขวิด ช่วยชีวิตคน ช่วย ๆ กัน ช่วยกันก็เชื่อมั่น ทำได้

2. ในชีวิตจริงที่หมู่บ้านอยากให้เป็นอย่างนี้

อยากให้ทุกคนที่เรียนรู้ไปได้รับฟังกัน

อยากพูดก็ได้พูด (เบอร์ 3 ในกิจกรรมวาดภาพปริศนา)

(นาดยาเขียนเอง)

สิ่งที่ได้เรียนรู้วันนี้เอากลับไปใช้ชีวิตประจำวัน เอาประโยชน์นี้เอากลับไปใช้เป็นประโยชน์ ดีมากที่สุด

ลอส่า

1. ภาพปริศนา

การที่การกระทำร่วมกันต้องมีความร่วมมือ

ถ้าผมเป็นผู้ใหญ่บ้าน ผมก็ทำตัวอย่างตัวอย่างให้ลูกบ้านดูก่อน ไม่ใช่คำสั่งอย่างเดียว
พร้อมด้วยผู้ใหญ่บ้านไปปฏิบัติพร้อมกับลูกบ้าน

2. ผมต้องเข้าหากับพูดคุยกับผู้นำหมู่บ้านหรือผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านมาหารือกัน ที่ปัจจุบันมี ปัญหาอยู่จะร่วมแก้ไขไปด้วยกัน

ปรึกษากับผู้นำยุคใหม่ คือ ผมหมายถึงที่มาฝึกอบรม 10 คน จะหารือกันทุกสัปดาห์และทุก
เดือน เพื่อที่จะแก้ไขปัญหามาหมู่บ้านมีอยู่ และจะร่วมแก้ไขเป็นลำดับเป็นขั้นเป็นตอนไป

จำแฮ

1. การคล้อย่าง

ทำให้เรารู้จักสามัคคี รู้จักในการวางแผน รู้จักช่วยเหลือกัน คิดด้วยกัน ทำให้เรารู้จัก

2. ได้ความรู้ความสามารถ การสื่อสาร ได้การพูด ได้รับการฟังจากอาจารย์ ที่จะนำไปบอก ชาวบ้านต่อ เราขอความร่วมมือจากชาวบ้าน เราจะช่วยแก้ไขด้านการพัฒนา ทำความ สะอาด

จะลอ

1. ความรู้พอใจ

ไล่จับ

2. ความร่วมมือ

ช่วยกันให้หมู่บ้านปลอดภัยจากยาเสพติด

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการต่อผู้เข้าร่วม

ประวิทย์ ต้องต่อสู้ชีวิตมาก อ่อนโยน เห็นอกเห็นใจคน ประนีประนอมและห่วงความสัมพันธ์
เป็นคนมองโลกแง่ดี หลายครั้งกล้าแสดงความคิดเห็นเป็นคนแรก ๆ รู้สึกประทับใจกับกิจกรรมวาด
ภาพปริศนา “สะท้อนชีวิตจริงของผมได้ตรงมาก”

จำนุ สองวันหลัง เห็นพัฒนาการ เริ่มพูดและเปิดเผยความในใจมากขึ้น มีปณิธานอยากสานต่อสิ่งดี ๆ อยากช่วยคน “อยากเป็นคนดีของหมู่บ้าน” อยากสมบูรณ์แบบ สื่อสิ่งเหล่านี้ออกมาจากภายในได้อย่างน่าประทับใจตอนที่ประกาศเจตนารมณ์

ครูเตี้ย เร็ว ฟุ้งออก พูดตรงไปตรงมา แต่ไม่ลงลึกในใจ เน้นไปในด้านสนุกสนาน ฉลาด ให้เหตุผลเก่ง กล้า ควบคุมสั่งการ (แบบครู) อยากมีความสุขกับชีวิต มีเงินทอง มีงานดี ๆ อยากเข้าใจชีวิต อยากเรียนรู้ บางครั้งพูดตามสไตล์ครูที่เป็นคำสำเร็จรูป อยู่กับเรื่องราวของตัวเองมากกว่ากลุ่ม

จำโพ มีความคิดดี ๆ น่าสนใจ คิดอ่านเก่ง มั่นใจ เป็นตัวของตัวเอง ลงมือทำงานต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง อาจยังไม่เข้าไปสัมผัสใจมากนัก

หะป้อย บางเวลาไม่ได้มีส่วนร่วมกับวง อาจเพราะป่วย ไม่มั่นใจเรื่องภาษา เขียน – อ่าน ไม่คล่อง ไม่ลงลึกเรื่องที่ยาก ๆ หรือต้องใช้ความคิด แต่ตอนกิจกรรมฐานกายสามารถแสดงออกได้ดี

หาดยา สองวันหลังสามารถถ่ายทอดเรื่องราวได้ดีมากขึ้น ความมั่นใจมีพอสมควร เขียนไม่ค่อยคล่อง แต่มีความพยายาม

ลอส้า หนึ่ง ๆ สามารถลงลึก ฉลาด เก็บข้อมูลได้ดีมาก มีความตั้งใจเรียนรู้สูงในทุกกิจกรรม รวมถึงการฝึกทำสมาธิ สามารถคิดวางแผน แต่ไม่ค่อยแสดงออกมาก สุภาพ นุ่มนวล พูดน้อยแต่มีสาระ

จำแฮ เงียบ ๆ ตั้งใจเรียนรู้ดี แต่ไม่พูด ไม่ได้ถนัดใช้ความคิดเหมือนคนอื่น “กล้าแสดงออกมากขึ้น”

จะลอ สงวนท่าที แต่กล้าเปิดเผยความในใจได้อย่างซื่อตรง แต่ช้า ใจดี มีความตั้งใจสูง บางครั้งดูแยกออกจากคนอื่นอยู่บ้าง


4.3.2 การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 2


วันเวลา	กิจกรรม
วันที่ 2 พฤศจิกายน 2557 (วันที่ 1)	
ช่วงเย็น	กิจกรรมที่ 1 ภาวนา เช็คอิน
16:30 – 18:30 น.	กิจกรรมที่ 2 ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้
	กิจกรรมที่ 3 ความไว้วางใจ
	กิจกรรมที่ 4 ประสาทสัมผัส
วันที่ 3 พฤศจิกายน 2557 (วันที่ 2)	
ช่วงเช้า	กิจกรรมที่ 1 เดินภาวนา
7:00 – 7:30 น.	กิจกรรมที่ 2 โยคะ ยกศีรษะ
9:00 – 12:00 น.	กิจกรรมที่ 3 จับประเด็น
	กิจกรรมที่ 4 จำยตลาด
	รับประทานอาหารกลางวัน
ช่วงบ่าย	กิจกรรมที่ 5 เกมปัญญาชน / ปลาร้าปลาทุ
13:00 – 17:00 น.	กิจกรรมที่ 6 กู้ชาติ
	กิจกรรมที่ 7 ของรักของมีค่า
	กิจกรรมที่ 8 บัญชีครัวเรือน
	รับประทานอาหารเย็น
ช่วงค่ำ	กิจกรรมที่ 9 ดูปาปนตรัส
19:00 – 20:40 น.	
วันที่ 4 พฤศจิกายน 2557 (วันที่ 3)	
ช่วงเช้า	กิจกรรมที่ 1 โยคะ
8:45 – 11:15 น.	กิจกรรมที่ 2 บทบาทสมมุติ
	กิจกรรมที่ 3 สายธารกิจกรรม

รายละเอียดของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน เป็นดังนี้


กระบวนการในวันที่ 1

กิจกรรมที่ 1 ภาวนา เชื้อคอิน

 กระบวนการ นำภาวนาโดยสังเกตลมหายใจเข้าและออก เพื่อผ่อนคลายร่างกายและจิตใจที่เหนื่อยล้าจากการเดินทาง

 จากนั้น ได้สอบถามเรื่องการเดินทางและสภาพความพร้อมทั้งด้านร่างกายและจิตใจของผู้เข้าร่วม

- จะล่อและหนะป้อยได้บอกว่า รู้สึกเมารถนิดหน่อยแต่ได้รับประทานยาแก้เมารถเป็นที่เรียบร้อยแล้ว

 กระบวนการ ชี้แจงว่าการอบรมครั้งนี้มีค่าเบี้ยเลี้ยงวันละ 200 บาท และค่าอาหารระหว่างทางและค่าน้ำมันรถ รวมเป็นเงิน 800 บาทต่อคน


- บรรยากาศเริ่มดูสบาย ๆ ขึ้นเมื่อเริ่มกระบวนการได้สักพัก สังเกตว่ามีล่อสักคนเดียวที่นำสมุดบันทึกมาด้วย

- จะโปได้บอกเรื่องความจำเป็นที่แต่ละคนติดงาน มาอบรมไม่ได้ เช่นเพราะข้าวในนาสุกไม่พร้อมกัน

- การเดินทางครั้งนี้ไม่เจอฝน ส่วนคุณอนุพงศ์ไม่ได้มาเพราะติดอยู่เวรที่สุขศาลา

- จะนู เล่าว่ากลุ่มของตนได้ซื้อรถเครื่องลงมาจากเขา ผากระดิว้ที่บ้านคุณอนุพงศ์ที่บ้านนาหลวง รถเครื่องอีกคันมีหนะป้อยกับจะแฮ ได้ซื้อรถไปที่ปั้มน้ำมันที่ปางมะผ้า เพื่อบอกให้รถตู้มารับพวกตนที่อบต. ถ้ำลอด

กิจกรรมที่ 2 ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้

 กระบวนการ ได้ชวนแต่ละคนแลกเปลี่ยนประสบการณ์จากการอบรมในครั้งก่อน ด้วยโจทย์ที่ว่า “ใครได้นำสิ่งที่ได้รับจากการอบรมในครั้งก่อนไปใช้ต่อยอดหรือทำอะไรกันบ้าง” โดยผู้เข้าร่วมแต่ละคนได้สะท้อนแลกเปลี่ยนดังนี้


- จำโปรู้สึกตัวเองใจเย็นลงและได้นำการภาวนาไปใช้บ้างในขณะที่เดินไปมาในหมู่บ้านและยังได้ร่วมเขียนโครงการจัดสร้างถนนเข้าสู่สนามฟุตบอลของหมู่บ้าน รวมถึงช่วยจัดทำประชาคมข่าวใหม่นอกจากนี้ จำโปเล่าว่าครูเตี้ยได้นำกิจกรรมที่ได้เรียนรู้จากการอบรมไปประยุกต์ใช้ในการสอนนักเรียนและเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน (ครูเตี้ยติดภารกิจ ไม่ได้มาอบรมในครั้งนี้)

- จำแฮ ไม่ตอบ


- จะล่อ ไม่ได้นำไปใช้โดยตรง แต่ได้มีการเข้าไปช่วยเหลืองานของเพื่อนบ้านอยู่บ้าง

- หนะป้อย ไม่ได้นำกลับไปใช้ (เธอตอบว่าดีค่ะ หัวเราะและพูดว่าคิดไม่ได้ค่ะ)


- ลอซ่า บอกว่าเกิดความสามัคคี รู้สึกว่าตัวเองกล้าพูด กล้าประชาสัมพันธ์ให้คนในหมู่บ้านมาช่วยกัน ขุดทรายที่ปิดกั้นทางน้ำซึ่งช่วยให้น้ำไหลเข้าสู่ฝายอย่างสะดวก เพื่อกักเก็บไปใช้ในการป็นไฟฟ้าใช้กันในหมู่บ้าน ดีใจที่ชุมชนเกิดความสามัคคีร่วมกันแก้ปัญหา
- จำโพนเสริมลอซ่า ว่าประชาสัมพันธ์ดีขึ้น กล้าพูดมากขึ้น เดิมพูดไปกลัวชาวบ้านว่ากลับมา

 กระบวนการ ได้แจ้งว่าจะทำหนังสือเล่มหนึ่งจากการทำโครงการนี้ สอบถามว่ามีใครกลับไปได้ เขียนบันทึกของตัวเองบ้าง

- ทุกคนเจียบ

 กระบวนการ แล้วลานกีฬามีความคืบหน้าไหม?

- ลอซ่า บอกว่าตอนนี้ไปขุดลอกห้วย ปรับพื้นที่ให้เป็นสนามเด็กเล่น และตัดถนนเข้าไปที่สนามบอล
- จำโพน อด.รับช่วงต่อ ทำสนามบอล ก่อนเราขอ จะโพนบอกว่าตนเองช่วยเขียนโครงการ ปรับถนน ช่วยทำประชาคม
- ลอซ่า เสริมว่าต่อไปจะขออุปกรณ์

 กระบวนการ ให้โจทย์สำหรับการสนทนาวงย่อยกลุ่มละ 3 คน โจทย์คือ “สิ่งที่ฉันได้รับจากการอบรมครั้งก่อน” โดยแบ่งเป็น 3 หัวข้อย่อยดังนี้


1. สิ่งที่มีประโยชน์
2. สิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์
3. สิ่งอื่นๆที่อยากเรียนรู้

โดยผู้เข้าร่วมได้จับกลุ่มเป็น 2 กลุ่มย่อย

กลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย จำโพน จำโพนและลอซ่า

กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย จำแฮ จะล่อและนะป้อย

- กลุ่มที่ 1 ต่างคนต่างเขียนบันทึกลงในสมุดของตัวเอง ไม่ได้มีการหารือและทำงานร่วมกันในกลุ่ม
- กลุ่มที่ 2 จำแฮและจะล่อเป็น 2 คนหลักในการระดมความคิดเห็นในกลุ่ม

 ผู้เข้าร่วม สะท้อนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้


- กลุ่มที่ 1

1. สิ่งที่มีประโยชน์
 - จำโพน : การเขียนโครงการ กล้าพูดกล้าแสดงออก ได้พูดผ่านเครื่องขยายเสียง ประกาศให้คนมารับ เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ และการนั่งสมาธิภาวนา
 - ลอซ่า : กิจกรรมภาพปริศนา เพราะสอนให้รู้จักการทำงานร่วมกันและอย่าเอาแต่พูด ต้องทำตัวเป็นตัวอย่างที่ดีให้เห็นเสียก่อน


- จำนวน มีประโยชน์ทุกอย่าง
 2. สิ่งที่ไม่มีความสำคัญ
- ไม่มี
 3. สิ่งอื่น ๆ ที่อยากเรียนรู้
- ไม่มี

- กลุ่มที่ 2


- 1. สิ่งที่มีความสำคัญ
- จำแนก: การเขียนโครงการและกิจกรรมสร้างความสามัคคี เช่น กิจกรรมแม่น้ำพิษ
 2. สิ่งที่ไม่มีความสำคัญ
- ไม่มี
 3. สิ่งอื่น ๆ ที่อยากเรียนรู้
- ไม่มี

 ต่อจากนั้น กระบวนการ ได้เริ่มโจทย์สนทนาใหม่ว่า “ในการมาเข้าร่วมอบรม มีอะไรที่ติดขัดและเป็นอุปสรรค” โดยผู้เข้าร่วมแต่ละคนได้สะท้อนแลกเปลี่ยนดังนี้

- จำนวน : การเจ็บไข้ได้ป่วย หรือ (กรณีผู้เข้าร่วมที่เป็นผู้หญิง) พอสามีไม่อยู่บ้าน ที่บ้านจึงจำเป็นต้องมีคนอยู่ เพื่อเลี้ยงหมู เลี้ยงไก่
- จำโพ : การเดินทางในช่วงฤดูฝนซึ่งถนนจะลื่น ไม่อยากให้อบรมช่วงเวลาเดียวกับงานประเพณีของหมู่บ้าน ช่วงฤดูเกี่ยวข้าวและฤดูเพาะปลูกพืชไร่ รวมถึงปัญหาเรื่องการสื่อสาร เช่น ความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องการนัดหมายวันอบรมระหว่างผู้จัดกับผู้เข้าร่วม บางที่ติดประชุมที่อื่น
- ลอซ่า : ถ้าคนใดคนหนึ่งในครอบครัวติดงานหรือติดรับจ้างงานนอกหมู่บ้านจะทำให้ไม่สะดวกในการเข้าร่วมอบรม เนื่องจากขาดคนดูแลไร่และลูกที่บ้าน

 กระบวนการ จึงกำหนดการและหัวข้ออบรมของครั้งนี้ (การสื่อสารสนทนา การเท่าทันวัตถุนิยม การจัดทำบัญชีครัวเรือน การภาวนารู้จักตนเอง) พอสังเขป

- ลอซ่าและจำแฮได้บอกกล่าวว่าทั้งคู่ได้จัดทำบัญชีครัวเรือนเป็นประจำทุกเดือน เพื่อช่วยในการจัดการเรื่องค่าใช้จ่ายภายในครอบครัว

 จากนั้น กระบวนการ ได้ตรวจสอบเบื้องต้นเกี่ยวกับวันเวลาที่คาดว่าจะเป็นการอบรมในครั้งต่อไป เพื่อดูว่าผู้เข้าร่วมสะดวกในวันเวลาเหล่านั้นหรือไม่

- 28 พฤศจิกายน ถึง 1 ธันวาคม 2557 : ผู้เข้าร่วมตอบรับเรื่องความสะดวกในการเข้าร่วม

- 22 ถึง 25 มกราคม 2558 : จำนวนขอให้โทรเช็คอีกที ช่วงเวลานี้อาจตรงกับช่วงปรับพื้นที่เตรียมการเพาะปลูก
- 26 กุมภาพันธ์ ถึง 1 มีนาคม 2558 : จำโปบอกว่าอาจติดช่วงกินวอ รอตตรวจสอบความสะอาดของผู้เข้าร่วมอีกครั้ง
- 30 มีนาคม ถึง 2 เมษายน 2558 : รอตตรวจสอบความสะอาดของผู้เข้าร่วมอีกครั้ง

กิจกรรมที่ 3 ความไว้วางใจ

- + **กระบวนการ** ตั้งคำถามชวนคิดก่อนเริ่มกิจกรรม คือ “เราจะไว้วางใจและเปิดรับเพื่อนใหม่ได้อย่างไร” “เราไว้วางใจเพื่อนในกลุ่มของเราจริงหรือ” และ “ถ้าเรามีคนที่สามารถบอกเล่าความในใจหรือเรื่องสำคัญได้อย่างสนิทใจ เราจะรู้สึกดีกว่าที่เป็นอยู่หรือเปล่า”
- + จากนั้นให้เล่นเกม “ปิดตาจับรถ” โดย ให้ผู้เข้าร่วมจับคู่กับคนที่เราไม่สนิทด้วย คนหนึ่งต้องใส่ผ้าปิดตาและให้ยกมือทั้งสองข้างขึ้นไว้ด้านหลังเหมือนดั่งกันชน อีกคนหนึ่งให้ยืนอยู่ด้านหลังและจับไหล่ของเพื่อนที่ถูกปิดตา โดยต้องพาเพื่อนวิ่งไปรอบ ๆ ห้อง คนที่ถูกปิดตา เมื่อรู้สึกว่าเริ่มไว้วางใจเพื่อน ก็ให้ลดมือลง (สังเกตความรู้สึกในใจที่เกิดขึ้น) คนที่พาเพื่อนเดิน/วิ่ง ให้สังเกตว่าเพื่อนที่ถูกปิดตารู้สึกอย่างไร ถ้าสัมผัสได้ว่าเพื่อนรู้สึกผ่อนคลาย ก็ให้ค่อย ๆ เริ่มเดิน / วิ่งเร็วขึ้น

โดยรอบแรก ผู้เข้าร่วมได้มีการจับคู่ดังนี้

คนที่ถูกปิดตา	คนที่พาเพื่อนเดิน / วิ่ง
จำแฮ	จำโป
จะลอ	นะป้อย
จำนู	ลอส่า

- จำนู จะรู้สึกไม่ปลอดภัยแทบจะตลอดเวลาของการทำกิจกรรม โดยมีอาการเกร็งตัวและยกมือบ่อย ๆ

+ ผู้เข้าร่วม สะท้อนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- จะลอ : รู้สึกกลัวตอนแรกๆ แต่ก็รู้สึกสบายขึ้นเมื่อเริ่มคุ้นชิน
- จำนู : รู้สึกกลัว แต่ผ่านไปสักพัก รู้สึกสบายใจขึ้น เพราะเริ่มไว้วางใจเพื่อน
- ลอส่า : รู้สึกได้ว่า จำนูกลัวเพราะตัวแข็งและยกมือขึ้น เลยเริ่มเดินให้เป็นจังหวะเพื่อให้จำนูรู้สึกผ่อนคลายลง

- จำแฮ : รู้สึกผ่อนคลายลงเมื่อได้ยินจำโพบอกว่าให้ผ่อนคลายสบาย ๆ


กิจกรรมรอบ 2 มีการสลับหน้าที่กันดังนี้

คนที่ถูกปิดตา	คนที่พาเพื่อนเดิน / วิ่ง
จำโ	จำแฮ
ยิ่งยอด (ตัวแทนนะป๋อย เพราะนะป๋อยรู้สึกเวียนหัว และในระหว่างเพื่อนกำลังทำกิจกรรม นะป๋อยมักถ่ายรูปเพื่อนๆ และนั่งดูโทรศัพท์)	จะลอ
ลอส่า	จำนู

- คู่หลังทั้งสามนี้ สามารถทำกิจกรรมอย่างสนุกผ่อนคลายมากขึ้น

ผู้เข้าร่วม สะท้อนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- ลอส่า : รู้สึกกลัวและไม่ปลอดภัยเมื่อถูกพาเดินเร็วขึ้น ถ้าเดินเป็นจังหวะจะรู้สึกผ่อนคลายกว่านี้
- จำนู : สังเกตได้ว่าลอส่ากลัว เพราะตัวแข็งและยกมือขึ้นตลอดเลยพยายามประคองเพื่อนให้ดีขึ้น
- จำโ : รู้สึกสบาย เพราะจำแฮดูแลอย่างดีและไม่กดน้ำหนักมือที่ไหล่แรงจนเกินไป
- จำแฮ : รู้สึกเป็นห่วงเพื่อน
- ยิ่งยอด : รู้สึกสบายใจเพราะจะลอมีการดูแลประคับประคอง
- จะลอ : รู้สึกว่าเพื่อนไว้ใจเราทำให้เรารู้สึกมั่นใจและไว้ใจเพื่อนด้วย

 **กระบวนการ** พาทำ “ตุ๊กตาล้มลุก” โดยให้ผู้เข้าร่วมจับคู่กับเพื่อนที่ยังไม่ได้จับคู่ด้วย ให้คนหนึ่งยืนอยู่ข้างหน้า อีกคนหนึ่งยืนอยู่ข้างหลัง คนที่ยืนข้างหน้า ให้ทิ้งตัวลงไปข้างหลัง ส่วนคนที่ยืนอยู่ข้างหลัง ให้คอยรับเพื่อนและดันส่งตัวเพื่อนกลับขึ้นไปยืนอยู่ในตำแหน่งเดิม เมื่อประสบความสำเร็จในการทำครั้งแรก ให้ค่อยๆ เพิ่มระยะห่างออกจากกันมากขึ้นเรื่อยๆ

โดยรอบแรก ผู้เข้าร่วมได้มีการจับคู่ดังนี้

คนที่ยืนข้างหน้า	คนที่ยืนข้างหลัง
ลอส่า	จำนู
จำโ	จำแฮ
จะลอ	นะป๋อย

- กิจกรรมนี้ทุกคนดูผ่อนคลายขึ้น หัวเราะ มีรอยยิ้ม

ผู้เข้าร่วม สะท้อนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- จำโป : ตอนแรกรู้สึกกลัวที่จะต้องทิ้งตัว แต่ก็มั่นใจว่าเพื่อนจะไม่ทิ้งเรา
- ลอซ่า : รู้สึกว่าเพื่อนตั้งใจที่จะดูแลเราแลกกล้าทิ้งตัว เพราะจำนูจะคอยประคองไว้ตลอด
- จะลอ : รู้สึกกลัวและกังวลใจในช่วงแรก

กิจกรรมรอบ 2 มีการสลับหน้าที่กันดังนี้

คนที่ยืนข้างหน้า	คนที่ยืนข้างหลัง
จำนู	ลอซ่า
จำแฮ	จำโป
นะป้อย	จะลอ


ผู้เข้าร่วม สะท้อนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- จำนู : รู้สึกกลัวเมื่อเห็นระยะห่างจากเพื่อนเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ถึงแม้ว่าลอซ่าจะช่วยรับก็ยังรู้สึกกลัวและไม่ไวใจอยู่ดี
- จำแฮ : รู้สึกไวใจว่ามีเพื่อนคอยดูแล ก็เลยรู้สึกกล้าและวางใจ
- นะป้อย: รู้สึกกลัวอยู่ตลอดเวลา เพราะไม่มั่นใจว่าจะลอจะดูแลได้ดี


กระบวนการ ทามว่า “ทำอย่างไรให้คนเราไวใจกันมากขึ้น”


- จำโป : ปรีกษาหารือกัน การมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างสม่ำเสมอและการกระทำที่แสดงออกถึงความสม่ำเสมอ

กิจกรรมที่ 4 ประสาทสัมผัส

 **กระบวนการ** ให้ผู้เข้าร่วมทุกคนล้อมวงหันหน้าเข้าหากัน โดยเอามือไขว้หลังไว้ ให้แต่ละคนกำมือเหยียดมือสลับนิ้วมือจับกันไปมาและคอยสังเกตความรู้สึกที่เกิดขึ้น จากนั้น ได้มีการให้ผู้เข้าร่วมได้สัมผัสกับ “วัตถุปริศนา” โดยที่ไม่มองวัตถุนั้นด้วยตา แล้วถามผู้เข้าร่วมว่า “อะไรที่ทำให้เราจับมือได้อย่างถูกต้องโดยที่ไม่ผ่านการมอง”

- จำโป : ความคุ้นเคย
- ลอซ่า : สัมผัสทางร่างกาย

 ต่อมา **กระบวนการ** ได้ชวนผู้เข้าร่วมขบคิดว่า “เมื่อสัมผัสวัตถุปริศนาเรารู้สึกอย่างไรและคิดว่าวัตถุนั้นคืออะไรและรู้ได้อย่างไรว่าวัตถุนั้นคืออะไร”

 **กระบวนการ** สรุปประเด็นจากเสียงสะท้อนแลกเปลี่ยนจากผู้เข้าร่วมว่า เป็นการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสทางกาย และชวนผู้เข้าร่วมทุกคนให้ได้ลองฝึกสติผ่านการรับรู้ด้วยประสาท

สัมผัสทางกายจากการยืนตรงสงบนิ่งอยู่ชั่วครู่หนึ่งโดยให้นำความรู้สึกไปอยู่ที่เท้าของตัวเอง รับรู้ความอ่อนและแข็งของพื้นผ่านทางฝ่าเท้า และนำให้ผู้เข้าร่วมได้ลองฝึกการเดินอย่างมีสติ โดยให้สังเกตว่าเรามีสติอยู่กับการเดินตลอดเวลาหรือไม่ จากนั้น ได้ชวนผู้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนว่า “เพราะอะไรในชีวิตประจำวัน เวลาเดิน เราถึงไม่ค่อยรู้สึกตัวหรือรับรู้ถึงการก้าวเดินผ่านทางฝ่าเท้า”

- จำโพ : ความรู้สึกกังวลใจต่อสิ่งที่จะเกิดขึ้นในอนาคต
 - ✚ **กระบวนการ** เสริมว่าเป็นเพราะความคิด เรามักจะหมกมุ่นกับสิ่งที่ไม่เกิดขึ้นจริงในขณะนั้น
- จ่านู : อยู่บ้านไม่เคยสังเกต จิตไม่อยู่กับตัว ใจไปอยู่ที่ไร

กระบวนการในวันที่ 2

กิจกรรมที่ 1 เดินภาวนา

- ✚ **กระบวนการ** นำผู้เข้าร่วมเดินภาวนาในบริเวณสนามกีฬา โดยใช้ระฆังเป็นสัญญาณในการเตือนสติให้กลับมารู้เนื้อรู้ตัว เมื่อได้ยินเสียงระฆังให้หยุดเดิน ยืนสงบนิ่งสำรวจความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในใจ

กิจกรรมที่ 2 โยคะ ยกศีรษะ

- ✚ **กระบวนการ** พาทำภาวนาฐานกายด้วยการทำโยคะสุริยะนมัสการ จากนั้นได้เช็คอิน ให้แต่ละคนบอกความรู้สึกของเช้าวันนี้

- เช้านี้ทุกคนรู้สึกสดใสและผ่อนคลายจากเมื่อก่อนอย่างเห็นได้ชัดเจน

- ✚ **กระบวนการ** ให้ผู้เข้าร่วมจับคู่กับเพื่อนที่ยังไม่ได้จับคู่ด้วย โดยให้คนหนึ่งนอนลงกับพื้น อีกคนหนึ่งนั่งลงและนวดให้เพื่อน จากนั้น ให้คนที่นั่งอยู่สอดมือทั้ง 2 ข้างยกศีรษะเพื่อนให้ลอยขึ้นจากพื้นอย่างช้า ๆ ส่วนคนที่นอนอยู่ให้ผ่อนคลาย ไม่ต้องเกร็ง ปล่อนน้ำหนักที่คอ และศีรษะลงบนฝ่ามือของเพื่อน ปล่อยใจให้เพื่อนได้เป็นผู้ที่คอยดูแลเรา (ยกศีรษะค้างไว้เป็นเวลา 3 นาที) คนที่นอนอยู่ให้สังเกตความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในใจว่าเราไวใจเพื่อนของเรามากน้อยเพียงใด จากนั้น ให้ค่อย ๆ วางศีรษะของเพื่อนลงบนพื้นอย่างช้า ๆ และประคองให้เพื่อนลุกขึ้นนั่ง

โดยรอบแรก ผู้เข้าร่วมได้มีการจับคู่ดังนี้

คนนอก	คนใน
จำแะ	จำนู
จำโพ	จะล่อ
ล่อสำ	นะป๋อย

กิจกรรมรอบ 2 มีการสลับหน้าที่กัน

ผู้เข้าร่วม สะท้อนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

- จำนู : รู้สึกสบายตอนเพื่อนพูดให้ แต่รู้สึกเกร็งตอนเพื่อนยกศีรษะเพราะรู้สึกกลัว
- ล่อสำ : ตอนแรกจะเกร็งคอเพราะกลัวนะป๋อยจะยกไม่ไหว สักพักจึงค่อย ๆ เริ่มปล่อยน้ำหนักทั้งหมดเลยเริ่มรู้สึกผ่อนคลายและสบายมากขึ้นเพราะรู้สึกไวใจว่า นะป๋อยสามารถรับน้ำหนักของเราได้

กระบวนการ เสริมว่า บางครั้งเราแบกรับภาวะไวใจ ถ้าเราได้ปลดปล่อยความรู้สึกให้คนรอบข้างได้รับฟังหรือฝึกปล่อยวาง จะทำให้เรารู้สึกโล่งใจและสบายใจยิ่งขึ้น

กิจกรรมที่ 3 จับประเด็น

กระบวนการ เริ่มจากการตั้งคำถามว่า “การจับประเด็นคืออะไร?” และได้อ่านตัวอย่างข่าวจากหน้าหนังสือพิมพ์ แล้วถามว่า “เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอะไร” “มีสาเหตุอะไรบ้างที่ทำให้หญิงสาวกระโดดตึก” “บัตรเครดิตในข่าวคืออะไร” เพื่อสำรวจความเข้าใจและทักษะในการจับประเด็นของผู้เข้าร่วมในเบื้องต้น จากนั้น จึงสรุปว่า “การเข้าใจข่าว คือการจับประเด็นได้”

- จะล่อและนะป๋อยจะมีปัญหาในการฟังภาษาไทยที่เป็นประโยคยาว ๆ และซับซ้อน
- จำโพจะจับประเด็นได้ไวกว่าผู้เข้าร่วมคนอื่น
- จะมีเพียง จะล่อและจำโพ ที่ให้ความเห็น


กระบวนการ อ่านข่าวเรื่องที่ ๒

- รอบนี้ เมื่อกระบวนการถามนะป๋อย เธอหัวเราะแล้วตอบว่า “รถชนกัน”
- รอบนี้ จะมีจำโพและจำนู ที่กล้าตอบ

กระบวนการ สรุปว่า จับประเด็นเป็น จึงจะพูดเป็น พูดออกมาได้ คนฟังเข้าใจ จากนั้นได้ให้ผู้เข้าร่วมจับเป็นกลุ่มย่อยตามความสมัครใจ กลุ่มละ 3 คน โดยกลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย

จำนุ จำโพและจำแฮ กลุ่มที่ 2 ประกอบด้วย ลอส่า จะล่อและนะป้อย แล้วให้ผู้เข้าร่วมได้
 ปรึกษารื้อกันในกลุ่มของตัวเองว่าใครจะเป็นหมายเลข 1 2 หรือ 3 ปรากฏว่า
 ผู้เข้าร่วมแต่ละกลุ่มได้มีการจัดลำดับกันดังต่อไปนี้

หมายเลข	กลุ่มที่ 1	กลุ่มที่ 2
1	จำนุ	ลอส่า
2	จำแฮ	นะป้อย
3	จำโพ	จะล่อ

 **กระบวนการ** ให้หมายเลข 1 ของแต่ละกลุ่มมาฟังเนื้อหาข่าวจากที่กระบวนการจะอ่านให้
 จากนั้นหมายเลข 1 ต้องไปบอกเนื้อหาที่ได้ฟังต่อกับหมายเลข 2 และ หมายเลข 2 จะ
 ไปบอกต่อให้หมายเลข 3 สุดท้าย หมายเลข 3 จะพูดให้ทุกคนในวงใหญ่ได้ฟังพร้อมกัน
 ว่า เรื่องราวที่ได้ฟังมาเป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไรและมีใจความเนื้อหาอย่างไรบ้าง

➤ กลุ่มที่ 1

- หมายเลข 1 จำนุ : ฟังเนื้อหา 2 รอบก็เริ่มจับประเด็นได้
- หมายเลข 2 จำแฮ : ฟังเนื้อหาจากจำนุ 2 รอบ โดยสามารถจดจำรายละเอียดได้ค่อนข้างดี
 สังเกตช่วงแรกที่จำนุเล่าให้จำแฮฟัง จำนุพูดเป็นภาษาไทย แต่พูดได้ไม่คล่องนัก เขาหยุด
 คิดอยู่ครู่หนึ่ง แล้วขอเล่าเป็นภาษาลานู ซึ่งสามารถเล่าได้อย่างไม่ติดขัด และดูผ่อนคลาย
 สบายใจขึ้น
- หมายเลข 3 จำโพ : ฟังเนื้อหา 1 รอบ โดยมีการสอบถามข้อมูลตลอดเป็นระยะๆ
 - ทุกคนในกลุ่มนี้จะจับประเด็นกันได้ค่อนข้างดีทีเดียว

➤ กลุ่มที่ 2

- หมายเลข 1 ลอส่า : ฟังเนื้อหา 2 รอบก็เริ่มจับประเด็นได้โดยจะจดจำรายละเอียดได้
 ค่อนข้างดี
- หมายเลข 2 นะป้อย : ฟังเนื้อหาจากลอส่า 2 รอบ โดยค่อนข้างใจลอยและไม่มีสมาธิกับการ
 ฟังเท่าที่ควรและมีปัญหาในการจับประเด็น
- หมายเลข 3 จะล่อ : ฟังเนื้อหา 2 รอบ โดยมีการสอบถามนะป้อยเพื่อตรวจสอบความ
 เข้าใจ แต่ก็ดูไม่ค่อยเข้าใจประเด็นและเนื้อหาสักเท่าไร


ประเด็นของเรื่องที่ได้ฟังจากแต่ละกลุ่ม

➤ กลุ่มที่ 1 “เรื่องข้าว”


- ประเด็นหลัก : ข้าวมีประโยชน์หลายอย่าง
- ประเด็นรอง : ข้าวแปรรูปเป็นน้ำสลัด น้ำมัน แป้งและอาหารเสริม
ไม่ต้องปลูกเยอะแต่ทำให้มีคุณภาพดี

➤ กลุ่มที่ 2 “ค้ำคาวเลือกข้าง”


- ประเด็นหลัก : ค้ำคาวเลือกข้าง
- ประเด็นรอง : ค้ำคาวเข้าข้างฝ่ายที่จะชนะและไม่เข้าข้างฝ่ายที่จะแพ้
ค้ำคาวถูกขับไล่ให้ไปอยู่ในถ้ำและต้องออกหากินตอนกลางคืน

 กระบวนการ ชวนนึกถึงสภาพความเป็นจริงในการทำงานร่วมกับผู้อื่นในหมู่บ้านว่าเรามี
ท่าทีของการรับฟังอย่างไร

- ลอซ่า : บางครั้งเราไม่ทันฟังเรื่องราวจากเพื่อนจนจบ เราก็ด่วนตัดสินใจจากการฟังแบบครึ่ง ๆ กลาง ๆ จึงเกิดปัญหาทะเลาะกัน


 ผู้เข้าร่วม ช่วยกันถอดบทเรียนของกิจกรรมนี้ ได้ดังนี้

- ค่อย ๆ รับฟังกันตอนที่เกิดความขัดแย้ง
- ชอบเลือกข้างจะไม่มีใครคบ
- ต้องจับประเด็นที่สำคัญของเรื่องราวให้มัน
- ต้องคุยให้เป็นประเด็น โดยเกิดจากการเตรียมคำพูดให้เป็นประเด็นเสียก่อน

 กระบวนการ ขมวดประเด็นจากการเรียนรู้ในกิจกรรมนี้เกี่ยวกับตัวช่วยที่ทำให้เราฟังเพื่อจับ
ประเด็นได้ง่ายขึ้น

- ภาษาที่เราถนัด เช่น ภาษาลาหู่
- พุดซ้ำและชัดเจน
- การอธิบายซ้ำ
- พุดเป็นข้อ ๆ
- การเน้นคำพูดโดยเพิ่มน้ำหนักของเสียง
- การถามเพื่อตรวจสอบความเข้าใจและเพื่อให้ผู้พูดช่วยอธิบายซ้ำอีกครั้งหนึ่ง

กิจกรรมที่ 4 จำยตลาด

 **กระบวนการ** ให้กติกาโดยแบ่งผู้เข้าร่วมเป็นกลุ่มย่อย กลุ่มละ 2 คน แต่ละกลุ่มมีเวลาดูมละ 1,800 หน่วย โดยให้ใช้หน่วยเวลานี้ไปซื้อของ (กิจกรรม) จากแผงทั้ง 4 แผงตามความสมัครใจ ซื้อแล้วไม่รับคืน แผงเปิดทีละแผง เมื่อปิดแล้วปิดเลย จะซื้อแผงละกี่รายการก็ได้ หรือไม่ซื้อเลยก็ได้ เมื่อครบ 4 แผงต้องใช้จ่ายหน่วยเวลาที่ได้รับมาให้หมด

➤ แผงที่ 1 “ไม่เร่งด่วนและไม่สำคัญ” 50 หน่วย / รายการ

1. ไปงานแต่งงานเพื่อนบ้าน เพื่อนชวนเล่นไฟเลยมวงด้วย
2. กินข้าวเย็นเสร็จเลยนั่งดูทีวีสบาย ๆ
3. นาน ๆ มาเชียงใหม่เลยไปเที่ยวซื้อของ
4. ญาติมาจากกรุงเทพฯ เลยชวนกันตั้งวงสังสรรค์

➤ แผงที่ 2 “เร่งด่วนและสำคัญ” 250 หน่วย / รายการ

1. ลูกป่วยหนักต้องพาไปรักษาที่โรงพยาบาล
2. ข้าวในไร่สุกแล้วจึงชักชวนญาติไปเก็บเกี่ยว
3. ทะเลาะกับเพื่อนบ้านเลยไปหาพ่อเผ่าให้ไกลเกลียด
4. ท่อน้ำแตกเลยไม่ไปไร่ จึงชวนกันไปซ่อมท่อน้ำ

➤ แผงที่ 3 “เร่งด่วนแต่ไม่สำคัญ” 100 หน่วย / รายการ


1. พรุ่งนี้จะมีงานหมู่บ้าน วันนี้เลยไปซื้อเสื้อชุดใหม่
2. คินนี้ละครอวสาน แต่ทีวีเสียจึงรีบเอาไปซ่อม
3. ลูกร้องอยากกินขนมเลยหยุดงานที่ทำไปซื้อขนมให้ลูกกิน
4. พรุ่งนี้โรงเรียนจะจัดงานและมาขอแรงไปช่วยจัดสถานที่

➤ แผงที่ 4 “ไม่เร่งด่วนแต่สำคัญ” 300 หน่วย / รายการ

1. อยากให้ทุกคนมีสุขภาพดีจึงริเริ่มโครงการลานกีฬาของหมู่บ้าน
2. เห็นความสำคัญของประเพณีเลยชักชวนคนไปร่วมพิธีกรรมวันศีล
3. อยากเป็นเจ้าของไร่กาแฟจึงไปเรียนรู้วิธีปลูกกาแฟ
4. เห็นว่าสมาธิทำให้มีความสุขเลยไปฝึกทำสมาธิบ่อย ๆ

ผลการจำยตลาดของแต่ละกลุ่ม

กลุ่ม	แผงที่ 1	แผงที่ 2	แผงที่ 3	แผงที่ 4
จำโพ กับ ลอซ่า	1(x4), 3, 4	1, 3	1(x2), 2(x2), 3, 4(x2)	1
จำแฮ กับ นะป๋อย	2(x2), 3(x2)	1, 2	1, 2, 3(x2)	1(x2)
จะลอ กับ จ่าหนู (เหลือ 200 หน่วย)	2(x2)	1(x2)	1(x2), 4(x4)	3

 ผู้เข้าร่วม มีวิธีคิดในการเลือกแบ่งเวลา ดังนี้

➤ จำโพ กับ ลอซ่า

1. ความชอบ
2. ความสำคัญ
3. นาน ๆ มีโอกาสร่วมงานใหญ่สักครั้ง ต้องแต่งตัวให้ดี จึงเลือกใช้เงินซื้อเสื้อผ้า
4. เงิน ดูว่าเงินในกระเป๋ามีมากน้อยแค่ไหน
 - แผง 4 น่าสนใจที่สุด แต่เงินเหลือน้อยจนไม่พอซื้อที่ต้องการ


➤ จำแฮ กับ นะป๋อย

1. ซื้อของเพื่อฝากญาติและเพื่อน
2. อยากทำให้ตัวเองรู้สึกผ่อนคลาย
 - นะป๋อยชอบแผง 1 กับ 3 มากที่สุด เพราะอยากซื้อเสื้อผ้าในโอกาสพิเศษ

➤ จ่าหนู กับ จะลอ


1. ความสบาย
2. ความสำคัญ
 - แผง 4 น่าสนใจที่สุด แต่เงินเหลือน้อยจนไม่พอซื้อที่ต้องการ

- จ่าหนูและจำโพแสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมว่าสนใจ แผง 4 มีประโยชน์ต่อส่วนรวมและอยากเป็นเจ้าของไร่กาแฟ


 “เลือกใช้เวลาแบบไหนถึงจะดี?” กระบวนการ สรุปประเด็นเพิ่มเติม ดังต่อไปนี้

- คนเรามีเวลา 24 ชั่วโมงเท่ากัน แต่บางครั้งเราใช้เวลาหมดไปกับเรื่องเล็กน้อยจนมีเวลาเหลือไม่พอที่จะทำสิ่งสำคัญ
- ใช้เวลาให้คุ้มค่า โดยทำสิ่งที่มีประโยชน์เป็นอันดับแรกซึ่งเชื่อมโยงกับรายได้และการมีกินมีใช้ เช่น ทำนาให้เสร็จก่อนแล้วค่อยกลับบ้านดูทีวี
- วิธีที่จะใช้เวลาให้คุ้มค่า


- แบ่งเวลาให้หลังตัวกับงานของเรา
- วางแผน
- ทำสิ่งที่สำคัญก่อน
- รีบทำเรื่องเร่งด่วนและสำคัญก่อนแล้วจึงไปทำเรื่องไม่เร่งด่วนแต่สำคัญ และมีประโยชน์เป็นลำดับถัดไป
- ต้องมีการจัดลำดับความสำคัญ

 **กระบวนการ** ถามต่อ “ถ้าคืนสินค้าได้จะเลือกคืนสินค้าแผงใดบ้าง?”


- จำนวน กับ จะล่อ : แผง 3 เพราะไม่สำคัญ
- จำโพ กับ ลอซ่า : จะเลือกย้ายแผง 1 ไปไว้ลำดับสุดท้าย โดยจะเลือกซื้อแผง 2 ในรายการที่ 1 2 และ 4 เพิ่ม
- จำแฮ กับ นะบ้อย : แผง 1 เพราะไม่สำคัญ โดยจะเลือกซื้อแผง 2 ในรายการ 1 2 และ 4 เพิ่ม เพราะมีความสำคัญมากกว่า

 **รู้สึกอย่างไรเมื่อรู้ว่าร้านค้าจะเปิดที่ละแผง?”**

- ลอซ่า : ตัดสินใจลำบาก เพราะไม่รู้ว่ามีอะไรอยู่
- จำนวน : ถ้าเปิดพร้อมกันทุกแผงก็ดี จะได้ตัดสินใจได้อย่างสบาย


 **กระบวนการ** สรุปทิ้งท้ายว่า “ชีวิตจริงเราต้องเตรียมตัวและมีสติ อยู่ตลอดเวลา เพราะเราไม่รู้ว่าอะไรจะเกิดขึ้นในอนาคต ให้เราได้สังเกตตัวเอง การใช้ชีวิตในยุคใหม่ มีอะไรให้เราเลือกเยอะ ทำอย่างไรเราจะเลือกได้ถูก และใช้เวลาเป็น”
“ชีวิตคนเหมือนขวิดโหล จะเลือกใส่สิ่งใดเข้าไปก่อน ระหว่างก้อนหิน ทราชาย น้ำ เมื่อใส่ก้อนหินลงไปก่อน ก็ยังสามารถใส่ทราชาย และน้ำตามลงไปได้”

กิจกรรมที่ 5 เกมปัญญาชน / ปลาไร้ปลาหู

 **กระบวนการ** ให้กติกาดังนี้ กระบวนการจะเป็นคนบอกโจทย์ เช่น “ให้แต่ละคนบอกชื่อดอกไม้” จากนั้น ผู้เข้าร่วมทุกคนในวงจะต้องพูดชื่อดอกไม้ต่อกันไปเรื่อย ๆ โดยห้ามพูดชื่อซ้ำกัน เมื่อได้ยินเสียงระฆังดังขึ้น ใครที่ยังพูดไม่เสร็จ คนนั้นต้องทำท่าทางนำเพื่อน

ออกกำลังกาย และเมื่อเสร็จกิจกรรมนี้ ตามด้วยเกมปลาร้าปลาทุ เพื่อฝึกการฟังอย่างตั้งใจและสร้างความตื่นตัว

กิจกรรมที่ 6 กู้ชาติ

 กระบวนการ ให้โจทย์สำหรับดำเนินกิจกรรม คือ ขณะนี้ประเทศของเรากำลังเกิดวิกฤต นานัปการ พวกเรามีหน้าที่ต้องพิทักษ์และช่วยกู้ชาติให้ได้ โดยมีกติกาดังนี้


- ผู้เข้าร่วมแต่ละคนจะได้รับแจกถุงใส่เหรียญ
- เราทุกคนต้องช่วยกันปิดหลุมภัยพิบัติ 30 หลุมบนแผนที่ให้ครบไม่วันแม้แต่หลุมเดียว



- ผลัดกันเดินออกมาทีละคนเพื่อปิดหลุมทีละ 1 หลุม
- แต่ละคนสามารถเดินไปปิดหลุมคนละกี่ครั้งก็ได้ (ไม่ออกเลยก็ได้)
- เมื่อปิดครบทั้ง 30 หลุม ทุกคนจะต้องเหลือเหรียญอย่างน้อย 1 เหรียญ (ห้ามใช้เหรียญจนหมด)
- ใครเหลือเหรียญมากจะได้รับรางวัลเชิดชูเกียรติ 5 เหรียญหรือมากกว่า จะได้รับรางวัล VIP เหรียญทอง 3 – 4 เหรียญ จะได้รับรางวัล VIP เหรียญเงิน น้อยกว่า 3 เหรียญ จะเป็นแค่ระดับพลาสติก
- ห้ามแต่ละคนพูดคุยและปรึกษากัน

➤ ผลรอบที่ 1

ชื่อ	ยอดเงินเหลือ	ระดับ
จำนุ	1	พลาสติก
จำแฮ	2	พลาสติก
นะป๋อย	5	ทอง
จำโพ	3	เงิน
จะล่อ	0	พลาสติก
ลอส่า	5	ทอง

 ความรู้สึกของ ผู้เข้าร่วม ที่ได้รับรางวัลเหรียญทองและเหรียญเงิน


- นะป๋อย : ดีใจ
- ลอส่า : ภูมิใจ
- จำโพ : ดีใจ

 รอบที่ 2 มีการเพิ่มเติมกติกา ดังนี้

- เงินเหลืออยู่ในถุงจากรอบที่ 1 เท้าให้เก็บไว้ทั้งหมด พร้อมทั้งเลือกถุงเงินถุงใหม่ และนำจำนวนเงินทั้งหมดมารวมกัน
 - คนที่ได้รับรางวัล VIP เหรียญทอง จะได้รับเงินเพิ่มอีก 2 เหรียญ
 - คนที่ได้รับรางวัล VIP เหรียญเงิน จะได้รับเงินเพิ่มอีก 1 เหรียญ
- สังเกตความรู้สึกที่เกิดขึ้นและเปรียบเทียบความรู้สึกระหว่างรอบนี้กับรอบที่แล้ว

➤ ผลรอบที่ 2

ชื่อ	ยอดเงินเหลือ	ระดับ
จำนุ	3	เงิน
จำแฮ	9	ทอง
นะป๋อย	8	ทอง
จำโพ	5	ทอง
จะล่อ	3	เงิน
ลอส่า	10	ทอง

 ผู้เข้าร่วม สะท้อนวิธีคิดที่จะออกไปช่วยกู้ชาติ ในรอบที่ 1

- ลอส่า : อยากช่วยชาติ แต่ก็อยากได้รางวัลเหรียญทอง

- จำโป : อยากช่วยชาติ แต่ต้องมีเงินเหลือเก็บปานกลาง
- นะป๋อย : อยากได้รางวัลเหรียญทองเลยเลือกช่วยชาติเพียงหน่วยเดียว
- จำนู : ช่วยชาติเต็มที่เพราะเงินทองเป็นของนอกกายและสามารถหาเมื่อไหร่ก็ได้ รู้สึกดีใจที่ได้ช่วยชาติ ไม่ได้สนใจว่าใครช่วยมากน้อยเพียงใดเพราะขึ้นอยู่กับความสมัครใจของแต่ละคน แต่เมื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์จริงในปัจจุบันก็รู้สึกไม่ชอบใจเพราะอยากให้คนอื่นออกมาช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่
- จำแฮ : ช่วยชาติเต็มที่
- จะลอ : ช่วยชาติเต็มที่จนหมดตัว แต่ก็มีคลังเลตอนจะวางเงินก้อนสุดท้าย

วิธีคิดในรอบที่ ๒

- จำโป : เริ่มอยากมีเงินเก็บมากขึ้นเพราะตัวเองก็ยังไม่อยากจนอยู่
- จำนู : คิดเหมือนรอบแรก
- ลอสำ : เมื่อมีรายได้มากขึ้นจึงอยากช่วยชาติมากขึ้น แต่ก็อยากมีเงินเหลือเก็บระดับหนึ่ง เผื่อไว้ใช้ในยามฉุกเฉิน
- จำแฮ : เมื่อมีรายได้มากขึ้นก็อยากเก็บเงินมากขึ้น และรู้สึกดีใจที่ร่ำรวยขึ้น


ถอดบทเรียนจากกิจกรรมเรื่องวิธีการใช้เงินที่เหมาะสม

- จะลอ : รัยจ่ายและรายรับของตัวเองโดยการทำบัญชีครัวเรือน
- จำนู : สามารถพึ่งพาตนเองได้เอง เช่น ปลูกผักกินเอง
- นะป๋อย : มีมากใช้มาก มีน้อยใช้น้อย (กระบวนกรชวนคิดให้ระวังเรื่องหนี้สิน)
- จำโป : รู้จักประหยัดและใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนกร ชวนคิดว่ “กั้เงินนอกระบบมีปัญหอะไรบ้าง”

- ดอกเบียสูงมาก
- ถูกข่มขู่รวมถึงถูกทำร้ายร่างกาย
- จ่ายเงินคืนไม่ไหว เนื่องจากเงินที่ต้องจ่ายคืนมีจำนวนสูงชันมาก

กิจกรรมที่ 7 ของรักของมีค่า

-  กระบวนกร ให้แต่ละคนเขียนรายการของรักของมีค่าของตนเอง 20 อย่างลงในกระดาษเปล่า เมื่อเขียนเสร็จให้เลือกตัดออกให้เหลือเพียง 10 อย่าง พร้อมทั้งเขียนบันทึกความรู้สึกของตัวเอง ถ้าตัดใจไม่ขาดให้เขียนไว้ท้ายสิ่งนั้นว่า “ตัดใจไม่ขาด” จากนั้น ตัดออกอีกให้

เหลือ 5 อย่าง พร้อมทั้งเขียนบันทึกความรู้สึกของตัวเอง สุดท้าย ตัดออกให้เหลือ 3 อย่าง พร้อมทั้งเขียนบันทึกความรู้สึกของตัวเอง


ผู้เข้าร่วม แสดงความรู้สึก

- จำนวน : รู้สึกลำบากใจเมื่อต้องตัดบางอย่างออกไป แต่ก็ทำใจยอมรับ โดยของนอกกายจะสามารถตัดใจได้ง่ายเช่น โทรศัพท์
- หนะป๋อย: รู้สึกอึดอัดที่ต้องตัดสิ่งของให้เหลืออยู่ 3 อย่าง เพราะตัดใจไม่ได้ เลยเหลือสิ่งของไว้ 5 อย่างโดยเป็นจำพวกของกินและเสื้อผ้า
- จะล่อ : รู้สึกลำบากใจเพราะสิ่งของที่มีอยู่เป็นเครื่องมือสำหรับใช้ทำมาหากิน

กระบวนการ เพิ่มเติมวิธีคิดที่จะใช้ในการเลือกเก็บสิ่งของ


- แต่ละคนให้ความสำคัญกับข้าวของไม่เหมือนกัน
 - เลือกสิ่งจำเป็นต้องใช้
 - เลือกตัดสิ่งของที่ไม่จำเป็นหรือไม่ต้องมีก็ได้
 - ก่อนที่จะใช้จ่ายทุกครั้ง ขอให้กลับมาทบทวนว่าสิ่งนั้นจำเป็นหรือไม่ และถ้าไม่มีสิ่งนั้น เราสามารถมีชีวิตอยู่ได้ไหม
- หนะป๋อยเขียนหนังสือไม่ได้ เมื่อมีคนไปช่วยเขียน ทำให้เธอสามารถแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ ทำให้ได้เห็นมุมมองของเธอที่ว่า มักให้ความสำคัญกับปากท้องของคนในครอบครัวมาก เป็นมุมมองที่แตกต่างจากผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ

กิจกรรมที่ 8 บัญชีครัวเรือน


 กระบวนการ ได้เชิญอาสาสมัครมาเขียนตัวอย่างบัญชีครัวเรือนที่ได้ทำจริงในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้น ยังชวนให้เห็นความสำคัญของการทำบัญชีครัวเรือนเพื่อที่จะอุดหนุนซึ่งจะส่งผลให้เรามีเงินออมมากขึ้น โดยให้ผู้เข้าร่วมทุกคนได้ฝึกเขียนบัญชีครัวเรือนของตนเอง เป็นเวลา 30 นาที โดยมีตัวอย่างตามนี้

วัน/เดือน/ปี	รายรับ				รายจ่าย				
	รายการ	อาชีพ	อื่น ๆ	รวม	รายการ	อาหาร	เสื้อผ้า	อื่น ๆ	รวม
	รับจ้าง	ซื้อเกลือ
	ขายข้าว	ซื้อเสื้อ
	รวม รายรับ			รวม รายจ่าย			


เมื่อเขียนรายรับ-รายจ่ายของแต่ละวันเสร็จแล้วให้สรุยอดรวมของรายรับ-รายจ่ายของแต่ละวัน รวมถึงหมั่นสรุยอดรวมของรายรับ-รายจ่ายเป็นประจำทุกเดือน

 **กระบวนการ** เปิดประเด็น “รายจ่ายของเรา ส่วนใหญ่อยู่ที่ส่วนใด?”

- จำนวน : อาหาร
- หน่ยอย : อาหาร


 **กระบวนการ** เสริมว่า ควรที่จะเขียนบันทึกรายจ่ายที่ต้องจ่ายเป็นประจำ ทุกปี เช่น ค่าภาษี ค่าเล่าเรียนของบุตรธิดา ฯลฯ ลงในสมุดบัญชีครัวเรือนเป็นอันดับแรก เพื่อช่วยในการจัดสรรรายรับ-รายจ่ายให้เหมาะสม จากนั้น ถ้ามถึง “ประโยชน์ของการจัดทำบัญชีครัวเรือน”

- จำโพ : รู้จักออม
- ลอส่า : เก็บเงินไว้ใช้ในอนาคด

 **กระบวนการ** สรุเพิ่มเติมว่าการจัดทำบัญชีครัวเรือนสามารถช่วยให้เรารู้จักบริหารจัดการและวางแผนการใช้เงินเหมาะสม รวมถึงรู้ว่าการใช้จ่ายใดที่ไม่จำเป็นและสามารถตัดทิ้งได้ เพื่อให้เกิดภาพของรายจ่ายมากกว่ารายรับ ส่งผลให้เรามีเงินออมเพิ่มมากขึ้น

- หน่ยอยให้ควมสำคัญกับการเรียนรู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือนมาก เธอบอกว่เธอจะนำควมรู้นี้กลับไปทำที่บ้าน แม้เธอจะเขียนไม่ได้ แต่เธอจะบอกให้ลูกสาวช่วยเขียนให้

กิจกรรมที่ 9 คุณาพยนตร์สั้น

 กิจกรรมภาคค่านีจะมีภาพยนตร์สั้นให้ผู้เข้าร่วมได้รับชมจำนวน 3 เรื่อง หลังจากชมแต่ละเรื่องจบ กระบวนการจะนำถอดบทเรียนเกี่ยวกับประเด็นหลักและประเด็นรองของภาพยนตร์สั้นเรื่องนั้น จากนั้น จึงค่อยรับชมภาพยนตร์สั้นเรื่องถัดไป

- กิจกรรมภาคค่านี จำโพไม่ได้เข้าร่วมด้วย เนื่องจากออกไปธุระข้างนอก

➤ เรื่องที่ 1 ระหว่างทาง (ความยาวประมาณ 5 นาที)

ประเด็นหลัก

- นะป๋อย : สุนัขไล่กัดเด็ก
- จะลอ : เด็กจะแก้แค้นสุนัข

ประเด็นรอง

- จะลอ : สุนัขกระโดดกัด
- จำแฮ : กัดผู้ใหญ่แล้วมากัดเด็กต่อ
- จำนู : เด็กเอาไม้มาจะไล่ตีสุนัข
- ลอส่า : เด็กเห็นลูกสุนัขกำลังกินนมแม่อยู่ก็เลยสงสารจึงไม่ทำร้ายแม่สุนัข
- นะป๋อย : สุนัขมีลูกน้อย ไม่ให้ใครเข้าใกล้ลูก



กระบวนการ สรุปสาระหลักของเรื่อง

- สุนัขเป็นสุนัขแม่ลูกอ่อนจึงต้องการปกป้องลูกของตัวเอง
- เรามักด่วนตัดสินผู้อื่นว่าเป็นอย่างที่เราเห็นหรือคิด โดยไม่ทันได้ทราบเรื่องราวทั้งหมดหรือสาเหตุที่แท้จริงว่าทำไมเขาถึงแสดงออกแบบนี้

➤ เรื่องที่ 2 สารจากน้ำ (ความยาวประมาณ 5 นาที)

ข้อสังเกต

- จำนูและลอส่าจะมีความกระตือรือร้นที่จะตอบคำถาม ถึงแม้ว่าจะไม่ค่อยเข้าใจเนื้อหามากนัก เพราะทั้งคู่รู้สึกยากเกินไป
- จำแฮ จะลอและนะป๋อยจะค่อนข้างเจียม อาจเป็นเพราะยังจับประเด็นไม่ค่อยได้

ประเด็นหลัก

- จำนู : น้ำที่ได้ฟังเสียงสวดมนต์จะมีผลึกที่สวยงาม น้ำสามารถรับรู้ความรู้สึกและตอบสนองได้




กระบวนการ สรุปสาระหลักของเรื่อง

- ถ้าเราเป็นคนที่จิตใจดีหรือสวดมนต์เป็นประจำ ผลึกน้ำในร่างกายของเราจะมีคุณภาพดีซึ่งส่งผลให้ร่างกายมีสุขภาพที่ดีขึ้น




กระบวนการ ถามต่อ “เราเชื่อในสิ่งที่ภาพยนตร์ต้องการจะบอกกับเราหรือไม่ เพราะอะไร”

- จำนูได้ตอบว่า เชื่อเพียง 80 เปอร์เซ็นต์ เพราะรู้สึกไม่มั่นใจ


 กระบวนการ แนะนำข้อคิดที่ได้จากภาพยนตร์

- การฝึกตั้งคำถามจะทำให้เราได้ฝึกการคิดวิเคราะห์อย่างสม่ำเสมอ
- การไม่ปักใจเชื่อนำไปสู่การลงมือปฏิบัติเพื่อค้นหาความจริงด้วยตนเอง


➤ เรื่องที่ 3 ครูใหญ่นักพัฒนา (ความยาวประมาณ 30 นาที)

 “ภาพยนตร์นี้เกี่ยวกับเรื่องอะไร?”

○ จำนวน : ครูใหญ่นักพัฒนา


 “คำขวัญของครูใหญ่คืออะไร?”

○ จำแนก : การทำงานหนักเป็นดอกไม้ของชีวิต


 “เรื่องราวในภาพยนตร์เหมือนหรือไม่เหมือนกับเรื่องราวที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านของเรา?”

○ จำนวน : ยากที่จะเหมือนเพราะคนในหมู่บ้านยังไม่เข้าใจเรื่องการพัฒนา ดังนั้นต้องค่อย ๆ ทำไปทีละขั้นตอน

○ ลอซ่า : ไม่เหมือน เพราะว่าครูใหญ่เริ่มต้นทำงานด้วยตัวคนเดียว แต่พวกเรามีเพื่อน


 กระบวนการ เปิดประเด็นว่า เราทุกคนสามารถเป็นพระเอกในชีวิตจริงแบบครูใหญ่ในหนังได้ “ทำอย่างไรเราถึงจะเป็นพระเอกได้?”

○ จำนวน : เริ่มจากตัวเองและครอบครัว

 “รู้สึกอย่างไร?”


○ จะลอส : รู้สึกดีและได้เห็นความสามัคคี

○ ลอซ่า : รู้สึกประทับใจ

 “เราได้เรียนรู้อะไร?”

○ ลอซ่า : ทำได้ดีและความมุ่งมั่นตั้งใจทำงาน

○ จำนวน : อยากให้สิ่งดีเกิดขึ้นต้องเริ่มต้นจากตัวเอง

 กระบวนการ เสริมตอนท้ายว่า ครูใหญ่มีวิธีการที่ชาญฉลาดในการจูงใจคนในหมู่บ้านให้ลงมือทำจริงและยังเห็นว่าความลำบากของผู้อื่นเป็นเหมือนดังความลำบากของตัวเอง

กระบวนการในวันที่ 3

กิจกรรมที่ 1 โยคะ

- ✚ **กระบวนการ** นำผู้เข้าร่วมฝึกภาวนาฐานกายผ่านการทำโยคะ ทำสุริยะนมัสการ

กิจกรรมที่ 2 บทบาทสมมุติ

- ✚ กิจกรรมบทบาทสมมุติเรื่อง “หมูนุกกัดกินพืชไร่” โจทย์คือ หมูได้บุกกินพืชไร่ของชาวบ้านจึงทำให้ชาวบ้านผู้ปลูกพืชไร่ไม่พอใจและต้องให้ชาวบ้านผู้เลี้ยงหมูแสดงความรับผิดชอบในการดูแลหมูของตัวเองให้ดีกว่านี้ ส่วนชาวบ้านผู้เป็นกลางต้องคอยไกล่เกลี่ยให้ทั้ง 2 ฝ่ายไม่ทะเลาะเบาะแว้งและเจรจาหาข้อตกลงร่วมกันให้ได้

- ให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนแสดงบทบาทสมมุติตามโจทย์ที่ตัวเองได้รับ
- ใครที่แสดงได้สมบทบาทจะมีรางวัลตุ๊กตาทองมอบให้
- โดยผู้เข้าร่วมแต่ละคนได้รับบทบาท ดังต่อไปนี้

บทบาท	ชื่อ
ชาวบ้านผู้เลี้ยงหมู	จำนุ กับ จะลอ
ชาวบ้านผู้ปลูกพืชไร่	จำโพ กับ ลอสา
ชาวบ้านผู้เป็นกลางและไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด	จำแฮ กับ นะป๋อย

- ✚ ผลจากการเล่นบทบาทสมมุติ พบว่า

- ทางออกในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันคือ การไปหาพ่อหลวง ซึ่งได้ข้อยุติเป็น **ข้อตกลงร่วมกัน** ว่า

1. คนทำร้ายร่างกายต้องจ่ายค่าปรับ 500 บาท โดยนำเงินก้อนนี้ไปแบ่งออกเป็นค่าใช้จ่ายต่าง ๆ

- ค่าเสียเวลาให้คนกลาง (พ่อหลวง) 30 บาท
- ค่าทำพิธีไกล่เกลี่ย 20 บาท
- ค่าชดเชยผู้ได้รับบาดเจ็บ 250 บาท
- ชื่อขนมแจกจ่ายชาวบ้าน 200 บาท

2. ชาวบ้านผู้เลี้ยงหมูต้องชดเชยค่าเสียหายให้ชาวบ้านผู้ปลูกพืชไร่ 10,000 บาท

3. ลงสมุดบันทึกว่าห้ามทะเลาะกันอีก ถ้าใครทะเลาะจะต้องเสียค่าปรับเพิ่มขึ้นเป็น 2 เท่า

กระบวนการพาสะท้อนบทเรียน ในประเด็นต่อไปนี้

ชาวบ้านผู้ปลูกพืชไร่รู้สึกอย่างไรกับข้อตกลงร่วม

- จำโพ : ดีใจที่ได้รับค่าเสียหายและรู้สึกพอใจกับคำตัดสิน
- ลอสา : รู้สึกไม่พอใจเพราะทุกคนก็เสียดายค่าปรับเหมือน ๆ กัน จึงอยากให้มีวิธีจัดการแก้ปัญหาอย่างยั่งยืน เช่น ชาวบ้านผู้เลี้ยงหมูต้องจัดสร้างคอกให้เรียบร้อยและชาวบ้านผู้ปลูกพืชไร่ก็ต้องล้อมรั้วแปลงพืชผักของตัวเอง

ชาวบ้านผู้เลี้ยงหมูรู้สึกอย่างไรกับข้อตกลงร่วม

- จำนู : รู้สึกโกรธนิดหน่อยเพราะค่าปรับสูงเกินไป จึงอยากให้ลดค่าปรับ
- จะลอ : รู้สึกพอใจและอยากให้ถือเหตุการณ์นี้เป็นบทเรียน

คนกลางรู้สึกอย่างไรกับข้อตกลงร่วม

- จำแฮ : รู้สึกพอใจกับข้อตกลงร่วมและอยากให้คณะกรรมการหมู่บ้านมีการตั้งกฎขึ้น
 - จำนู : รู้สึกไม่ชอบใจคนที่ไม่ให้ความร่วมมือและคนที่ไม่เคารพกฎ
- จำนู และนะป้อย ได้เสริมขึ้นว่า กฎหมู่บ้านมีอยู่แล้ว แต่ถ้ามีคนทีทะเลาะกัน มีปัญหา แล้วพ่อหลวงเรียกให้มาไกล่เกลี่ยมาคุยกัน ถ้าเรียกครั้งแรกไม่มา ครั้งที่สองก็ไม่มาอีก ต่อไปวันข้างหน้าหากคนผู้ที่มีปัญหากับคนอื่น แล้วมาแจ้งกับพ่อหลวง พ่อหลวงก็จะไม่รับแจ้ง

ถ้ามีเหตุการณ์ขัดแย้งเกิดขึ้น เราอยากให้มีการปรับข้อตกลงร่วมอย่างไร


- ลอสา : อยากให้แต่ละคนรับผิดชอบงานในส่วนของตัวเองให้ดี เช่น ล้อมรั้ว อยากให้กฎมีความเคร่งครัดกว่านี้ เช่น เพิ่มค่าปรับ เพราะคนจะไต่กั้วและเคารพกฎกติกา
- จำนู : เห็นด้วยกับข้อเสนอของลอสา

ทำอย่างไรให้ผู้ที่ต้องจ่ายค่าปรับรู้สึกพอใจ


- นะป้อย : ต้องมีการตั้งกรรมการ
- จำนู : เสนอให้มีกรรมการเป็นผู้ตัดสินในการจ่ายค่าปรับ
- ลอสา : กรรมการต้องเคารพกฎกติกาอย่างเคร่งครัด

เรามีวิธีการอย่างไรที่จะทำให้สถานการณ์ความขัดแย้งเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

- ลอส่า : ถามสาเหตุให้ดีกว่าก่อนและควรเพิ่มค่าปรับให้คนเคารพกฎกติกา รวมถึงมีมาตรการขั้นเด็ดขาด
- จำนู : ไม่ลุ่ยเลยแต่ควรถามสาเหตุที่มาที่ไปให้ดีเสียก่อน
- จะล่อ : ควรแจ้งประกาศทุกเดือนให้ชาวบ้านมีการจัดการล้อมรั้วโดยเฉพาะฤดูเพาะปลูก

 ทั้งนี้ กระบวนการ ได้ทำการสรุปประเด็นสำคัญของการทำกิจกรรมนี้ คือ

- อย่าลืมสังเกตความรู้สึกและความต้องการที่แท้จริงของอีกฝ่ายหรือคู่สนทนา โดยหมั่นสอบถามกันและกันอยู่เป็นประจำ
- ถ้าอยากให้เรื่องราวดี ๆ เกิดขึ้น พวกเราทุกคนสามารถช่วยกันได้โดยต้องช่วยกันปลูกฝังทัศนคติและสำนึกต่อส่วนรวมให้เกิดขึ้นจริงภายในหมู่บ้าน

 จากนั้นได้ทำการลงคะแนนเพื่อค้นหานักแสดงผู้ที่จะได้รับรางวัลตุ๊กตาทอง โดยให้ ผู้เข้าร่วม แต่ละคนลงคะแนนให้เพื่อน ดังปรากฏผลดังนี้


ผู้ลงคะแนน	อันดับ 1 (ได้รับ 2 คะแนน)	อันดับ 2 (ได้รับ 1 คะแนน)
ลอส่า	จะล่อ	จำแฮ
จะล่อ	นะป๋อย	จำโพ
จำโพ	จะล่อ	จำแฮ
จำแฮ	จำโพ	จำนู
จำนู	จะล่อ	จำแฮ
นะป๋อย	จะล่อ	ลอส่า

โดย อันดับ 1 ได้แก่ จะล่อ มี 8 คะแนน

อันดับ 2 และ 3 ได้แก่ จำแฮและจำโพ มี 3 คะแนนเท่ากัน และ


อันดับ 4 ได้แก่ นะป๋อย มี 2 คะแนน

กิจกรรมที่ 3 สายธารกิจกรรม

 กระบวนการ สรุปภาพรวมกิจกรรมทั้งหมดที่ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ตลอดระยะเวลาการอบรมทั้งสิ้น 3 วัน 2 คืน จากนั้น ให้แต่ละคนตอบคำถามต่อไปนี้ลงในกระดาษ

1. กิจกรรมที่โดนใจ(ชอบ)มากที่สุดคืออะไร และได้เรียนรู้อะไร
2. เมื่อกลับไปหมู่บ้านแล้ว จะไปปรับใช้ / รับมือกับปัญหาที่มีอยู่อย่างไร

- หน่ยอยได้เป็นฝ่ายร้องขอให้กระบวนการไปช่วยเธอเขียนคำตอบ เห็นได้ว่าเธอมีความมั่นใจมากขึ้น และมีส่วนร่วมมากขึ้นในกระบวนการครั้งนี้

 กระบวนการ ยังได้ฝากการบ้านให้ผู้เข้าร่วมฝึกจัดทำบัญชีครัวเรือนของตัวเองและช่วยกันสานต่อโครงการลานกีฬาให้เป็นรูปธรรม รวมถึงจัดบันทึกอย่างสม่ำเสมอในสมุด พร้อมทั้งนำสมุดบันทึกมาด้วยในครั้งถัดไป

 กระบวนการ นำเช็คเอ้าท์ออกจากกระบวนการ

- ลอซ่า : อยากรู้ให้มากขึ้นครบทุกคนจะได้เกิดความร่วมมือกันและได้รับประโยชน์หลายอย่างในการอบรม
- หน่ยอย : ชอบทำบัญชีครัวเรือนและจะนำไปหัดเขียนรายรับ-รายจ่าย
- จำโพ : ขอขอบคุณอาจารย์ทุกคนและได้รับความรู้หลายอย่างในครั้งนี้
- จะลอ : ดีใจที่ได้มาเข้าร่วมและได้รับประโยชน์หลายอย่าง จะนำกลับไปใช้ที่บ้าน
- จำแฮ : ขอขอบคุณอาจารย์ทุกคนที่ดูแลเป็นอย่างดี กินอิ่มนอนสบายต่างจากครั้งแรกที่มาอบรม เพราะตอนนั้นรู้สึกกังวลที่ภรรยาใกล้คลอด วันเดินทางกลับภรรยาก็คลอดลูกพอดี ซึ่งการเดินทางมาอบรมครั้งนี้ รู้สึกสบายและไม่เครียด
- จำหนู : ดีที่มีโครงการแบบนี้เกิดขึ้น มีโอกาสที่ได้มาเจอกัน จะนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน
- มนทิพย์ : รู้สึกใกล้ชิดกัน ไม่เหมือนเป็นผู้มาจัดอบรม รู้สึกเป็นเพื่อนน้องกัน
- สุรัมมะ : ดีใจที่ได้ทำความรู้จักกันมากขึ้นและสนุกที่ได้มาร่วมกิจกรรมครั้งนี้
- ยิงยอด : เสียตายอยู่ 2 เรื่องคือผู้เข้าอบรมไม่ครบทุกคนและเวลาน้อยเกินไป รู้สึกกังวลว่าเนื้อหาจะยากเกินไปหรือเปล่า แต่ก็ดีใจที่ทุกคนได้รับประโยชน์
- เตโซ : รู้สึกดีใจ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้มาร่วมกิจกรรมมากนัก แต่ก็คอยสังเกตอยู่รอบนอก สังเกตเห็นว่าทุกคนเติบโตขึ้นมากกว่าเดิมไปอีกก้าวหนึ่ง ขอขอบคุณทุกคน

ข้อสังเกตหลังการอบรม

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ

- ก่อนอบรม สังเกตเห็นความติดขัดไม่พร้อมบางอย่าง (อาจมาจากเงื่อนไขทางวิถีชีวิตที่ต้องทำงานเกษตร เกี่ยวข้าว หรือ ความรู้สึกที่ไม่ค่อยสะดวกสบายในการอบรมครั้งที่แล้ว?) และต้องปรับกระบวนการครั้งนี้ให้สั้นลง
- ครั้งนี้ สามารถแก้ปัญหาที่ติดขัดเกี่ยวกับสถานที่พัก ที่อบรม และการประสานงานต่าง ๆ จนลุล่วงไปได้เป็นอย่างดี มีความสะดวกสบายขึ้น
- รู้สึกเสียตายและกังวลแทนผู้เข้าร่วมที่ขาดไป 3 คน
- เนื้อหาการอบรมมีการร้อยเรียงกันดี ชัดเจน สามารถประยุกต์ใช้ประโยชน์กับวิถีชีวิตจริงได้ดี มีหลายเรื่องที่ตรงกับชีวิตจริงในปัจจุบัน (ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุนิยม ความเป็นสมัยใหม่) ส่งผลให้ผู้เข้าร่วมหลายคนให้ความสนใจและกระตือรือร้น เช่น การทำบัญชีครัวเรือน การพัฒนาชุมชน หรือการแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยง
- ปัญหาสำคัญที่เห็น คือ การสื่อสารและการใช้ภาษา ส่งผลให้ ในกระบวนการไม่สามารถนำผู้เรียนไปสู่ความเข้าใจแบบนามธรรมหรืออะไรที่ลึกซึ้งได้มากนัก

เสียงสะท้อนจากผู้เข้าร่วม จากกิจกรรมสายธารกิจกรรม ผู้เข้าร่วมแต่ละคนเขียนตอบใน 2 ประเด็น

1. กิจกรรมที่โดนใจ (ชอบ) มากที่สุดคืออะไร และได้เรียนรู้อะไร
2. เมื่อกลับไปหมู่บ้านแล้ว จะไปปรับใช้ /รับมือกับปัญหาที่มีอยู่อย่างไร

จำห

1. 1) การทำบัญชีครัวเรือน
 - ได้รู้รายรับ รายจ่าย ของแต่วัน
 - ได้รู้วิธีการใช้เงิน
 - ได้รู้สิ่งของที่ใช้ไปแต่ละเดือน และของใช้ที่ไม่สำคัญ จากได้ตัดออกไปจากชีวิตประจำวัน

2) เรื่องครูใหญ่

- ได้รู้ความขยันของครูใหญ่
- ได้รู้ข้อคิดมากมายหลาย ๆ อย่าง
- ได้รู้จักกับคนมีความสามารถในการทำงาน แล้วถ้าเราได้ข้อคิดแล้ว จะเก็บความคิด จะนำไปใช้กับในครอบครัวและชุมชน

2. จะนำความรู้ที่ได้จากการอบรมครั้งนี้ จะกลับไปใช้กับชีวิตประจำวัน เช่น เรื่องความขยัน ความมีน้ำใจ

จำโพ

1. ชอบกิจกรรมการทำบัญชีครัวเรือน
 - เพราะชีวิตจริงเราต้องทำบัญชีเพื่อจะได้รู้รายรับ-รายจ่าย
2. ควรให้คำปรึกษาและแนะแนวช่วยเหลือหาทางแก้ปัญหาให้กับคนอื่น

หะป้อย (บอกคำตอบให้กระบวนกรเขียนแทน)

1. 1) บัญชีรายรับ-รายจ่าย (บัญชีครัวเรือน)

กลับไปจะกลับไปทำ จะได้เก็บเงินไว้ จะได้รู้ว่าใช้จ่ายเท่าไร
- 2) เล่นบทบาทสมมุติ เรื่องหมูกินพีชไร

กลับไปแล้วไปทำตามตัวอย่างให้ชาวบ้านดู

ตอนแรกตัวเรากลับไปทำเองก่อน ชาวบ้านเห็นก็ทำตาม

(ทำคอกหมู ชั่งหมูดี ๆ ใครผ่านไปเห็นดีด้วย เขาคิดได้ก็นำไปทำเอง)
2. 1) กลับไปทำบัญชีครัวเรือน
- 2) ทำคอกหมู (มีอยู่แล้ว แต่ยังไม่ค่อยดี กลับไปทำให้ดี ๆ)

และจะไปบอกแฟนให้ทำคอกหมูใหม่ให้ดี หมูจะได้ไม่ออกไปกินพีชไร

ลอส่า

1. * เรื่องทำบัญชีครัวเรือน
 - การทำบัญชีทำให้เราว่าการรายรับ-รายจ่ายได้ และทำให้เราทราบว่ารายได้ที่ทำงานเดือนนี้และรายจ่ายเดือนนี้ เราก็คงรู้เลยว่ารายได้น้อยกว่ารายจ่าย เราก็คงตัดสิ่งที่ไม่ค่อยจำเป็น ตัดออกไป หาเรื่องที่ทำเป็นมาวางเป็นอันดับแรก
 - รู้รายรับ

- รู้รายจ่าย
- รู้หนี้สิน
- รู้จักออม
- รู้จักเงินเหมือนมีค่ามากที่สุด
- รู้จักบริหารเงิน
- รู้จักไว้อาคต (ไว้ยามฉุกเฉิน)
- เป็นนิสัยในการจ่ายเงิน

2. ประชุมปัญหาที่มีอยู่ในปัจจุบัน แก้ไข มีส่วนร่วมในการความร่วมมือของชาวบ้าน

จำแฮ

1. เช่น กิจกรรมบัญชีครัวเรือน ได้ประโยชน์คือ
 - ทำให้รู้จักการออม เก็บไว้ในอนาคต
 - รู้จักบริหารจัดการเงิน และรู้จักการวางแผน รู้จักการใช้เงิน
 - ตัดการใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น
2. อยากจะแก้ไขปัญหาเรื่องการของร่วมชาวบ้าน แก้เรื่องหมู เรื่องควาย

จะลอ (บอกคำตอบให้กระบวนกรเขียนแทน)

1. บัญชีครัวเรือน
เรียนรู้อะไร : มีประโยชน์ มีรายได้ ทำบัญชีไว้ และรายจ่ายก็ทำบัญชี → ถ้าเรามีบัญชี ค่าใช้จ่ายเท่าไรเรารู้
2. - เกี่ยวข้าวก่อน + ปลูกผัก
- ทำการพัฒนา : หมู-วัว → ไม่ปล่อยหมู-วัวไปกินพืชไร่
- ทำบัญชีครัวเรือน → มี 100 ใช้ 50 ผัก 50

ตัวอย่างการจัดบันทึกของผู้เข้าร่วมบางคน

การตั้งมั่นตั้งสมาธิ

การทำสมาธินั้นจำเป็นต้องทำได้ ใช้ทุกวินาที เพื่อไม่ให้เกิดความเสียหายที่ไม่คาดถึง และการทำอะไรตามลำดับเราต้องมีสมาธิ

สำหรับตัวผมแล้ว ตั้งแต่นี้เป็นต้นไป เป็นคนที่มีสมาธิ สติดี

การทำสมาธินั้นเพื่อให้ตัวเราให้มาอยู่กับตัวเอง ไม่คิดไปเรื่องอื่น แล้วสติก็มีเอง

การมีสตินั้นทำอะไรก็ไม่เสียหาย ไม่ทำให้คนอื่นเดือดร้อนขึ้นได้

คำว่าสติอยู่กับตัวเราอย่างสอดคล้อง ความหมายคือตัวเรามีสติ สติมาปัญญาเกิด

.....

ของรักของมีค่าของผม #1 (จากกิจกรรมของรักของมีค่า)

1. บ้าน
2. รถยนต์
3. รถจักรยานยนต์ (เสียตาย ...)
4. ไม้ไฟ (ได้ใช้นาน ๆ ทีหนึ่ง)
5. ไม้สัก (เสียตายไม้สักเอามาสร้างบ้านเรือนได้)
6. มีด
7. จอบ (เสียตาย เป็นเครื่องมือทำมาหากิน)
8. สมุด (ลืมที่ผ่านมาเพราะไม่ได้จดจำบันทึกไว้)
9. ปากกา (เอาไว้เขียนสิ่งต่าง ๆ ได้)
10. เสื้อ (เป็นของส่วนตัวเอาไว้ใส่)
11. กางเกง (เป็นของส่วนตัวเอาไว้คลุมตัว)
12. ปิ่น (ไม่จำเป็น ทำร้ายคนอื่น)
13. ดอกกุหลาบ (เป็นดอกแทนความรักที่มอบให้คนรัก)
14. ข้อง
15. ดินสอ (ไม่เสียตายเพราะไม่ค่อยจำเป็นในชีวิตประจำวัน)
16. ดิน (ได้ใช้นาน ๆ ทีหนึ่ง เวลาที่ทำบุญ)
17. ทราย (ได้ใช้นาน ๆ ครั้งหนึ่ง)
18. หิน (ไม่ได้ใช้ในชีวิตประจำวัน)
19. ตะปู
20. เลื่อย (ไม่ค่อยจำเป็น ไม่ค่อยได้ใช้)

.....

ของรักของมีค่าของฉัน #2 (จากกิจกรรมของรักของมีค่า)

1. มีด
2. จอบ (ใช้ตอนปลูกข้าว ดายหญ้า)
3. เสียม
4. ขวาน (ปีใหม่ กินวอ ตัดฟัน)
5. ค้อน
6. กรรไกร
7. เลื่อย
8. เคียว
9. มีดถางหญ้า
10. ครกตำข้าว
11. ครุ่ไส่ของ
12. ตะกร้า
13. ถุงไส่ของ
14. กระตังฝัดข้าว
15. ไม้ตีข้าว

ตอนตัดทิ้งรอบที่ 1 : เลือกของที่ใช้อยู่ตลอดสม่ำเสมอ ของที่จำเป็นต้องใช้ เช่น ไม้ตีข้าว ฝัดข้าว ของที่ตัดออกคือของที่ไม่ได้ใช้เท่าไร

ตอนตัดทิ้งรอบที่ 2 : เก็บไว้แต่ของจำเป็นจริง ๆ ครกตำข้าวไม่ใช่ ใช้โรงสีแทนได้

ตอนตัดทิ้งรอบที่ 3 : เก็บของที่จำเป็นต้องใช้ตอนนี้ (เฉพาะหน้า) ของที่ใช้แทนได้

.....

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการต่อผู้เข้าร่วม

จำนุ มีความเป็นผู้นำสูง เด่น แสดงความคิดเห็นมากในแทบทุกกิจกรรม (มากกว่าครั้งที่แล้ว ที่แทบไม่ค่อยพูด) สื่อสารได้ดี มีสติปัญญาดี มีการประมวลความคิด แตกต่างจากคนอื่น ๆ มีความเป็นสมัยใหม่ มีวิถีเมือง มีภาพลักษณ์บ้าง รักอิสระ สนใจเรื่องการร่วมมือกันพัฒนาท้องถิ่นเป็นพิเศษ

จำโพ เรื่องการสื่อสารและชีวิตสมัยใหม่ไม่มีปัญหา เห็นโลกทันสมัยมาเยอะ ดูเอกเทศ พูดจาให้เหตุผลได้ดี จับประเด็นได้ดีและไว กล้าคิดกล้าแสดงออก

นะป้อย มักทำ – สนใจเรื่องส่วนตัว แต่ก็ร่วมทำกิจกรรมได้ดี แสดงความคิดเห็นได้มาก โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตตนเอง มั่นใจขึ้น แสดงออกได้ดี (เช่น บทบาทสมมุติ) ดูมั่นใจ มีท่าทางของการออกคำสั่งควบคุม มีปัญหาด้านภาษา การเขียน และการใช้ความคิด และบางครั้งดูไม่ค่อยสบาย (กาย)

ลอส่า ตั้งใจเรียนรู้สูงมาก ชอบเขียน ชอบจดบันทึก สุภาพเรียบร้อย พยายามสูง มีความคิด และเหตุผลที่ดีงาม แสวงหาสิ่งที่ดี ๆ ต่อทุกฝ่าย (ไม่เฉพาะต่อตัวเอง) เห็นอกเห็นใจคนอื่น บอกสิ่งที่คิดอย่างตรงไปตรงมา มีหลักการ มั่นคงในจุดยืน กล้าพูดมากขึ้น แต่บางครั้งก็ไม่ค่อยมั่นใจในการพูดภาษาไทย

จำแฮ มีการเปลี่ยนแปลงมากจากครั้งที่แล้ว คือกล้าพูดความคิดเห็น เป็นตัวของตัวเองขึ้นมาก ผ่อนคลาย สื่อสารมากขึ้น (อาจเพราะครั้งที่แล้วเป็นห่วงภรรยากำลังจะคลอดลูก) ตั้งใจเรียนรู้เล่นบทบาทสมมุติได้ดี นุ่มนวล ละเอียดย ฟีลฟีกัน ประณีประนอม แสดงออกทางด้านการมีน้ำใจ (บริการคนอื่น เป็นตัวแทนกล่าวขอบคุณ)

จะลอ โดดเด่นในกิจกรรมบทบาทสมมุติ ตั้งใจในกิจกรรมนี้มาก กล้ายืนยันความคิดเห็นของตนเอง โดยเฉพาะเรื่องใกล้ตัว ตรงไปตรงมา เต็มที่ เน้นลงมือทำมากกว่าคิด คิดช้า อารมณ์ดี ใจเย็น เสียสละตนเองสูง


4.3.3 การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 3

วันเวลา	กิจกรรม
วันที่ 28 พฤศจิกายน 2557 (วันที่ 1)	
ช่วงเย็น	กิจกรรมที่ 1 เช็คอิน
16:45 – 18:30 น.	กิจกรรมที่ 2 ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้
	กิจกรรมที่ 3 แนะนำเนื้อหา
	กิจกรรมที่ 4 พลังกลุ่ม
วันที่ 29 พฤศจิกายน 2557 (วันที่ 2)	
ช่วงเช้า	กิจกรรมที่ 1 ภาวนา เช็คอิน
8:45 – 12:00 น.	กิจกรรมที่ 2 สุนทรียสนทนา
	กิจกรรมที่ 3 ต้นไม้ครอบครัว
	รับประทานอาหารกลางวัน
ช่วงบ่าย	กิจกรรมที่ 4 ผ่อนพักตระหนักรู้
13:00 – 16:30 น.	กิจกรรมที่ 5 นำเสนอวัฒนธรรม
	รับประทานอาหารเย็น
ช่วงค่ำ	กิจกรรมที่ 6 เตรียมตัวไปสบลาน
19:00 – 20:20 น.	
วันที่ 30 พฤศจิกายน 2557 (วันที่ 3)	
ช่วงเช้า	เดินทางไปบ้านสบลาน อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่
9:00 – 12:00 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
ช่วงบ่าย	เยี่ยมชมไร่หมุนเวียน และป่าชุมชน
13:00 – 17:00 น.	รับประทานอาหารเย็น
ช่วงค่ำ	สนทนาแลกเปลี่ยนกับ พระตีตาแยะ ผู้นำเชิงจิตวิญญาณของชุมชน
19:30 – 21:00 น.	
วันที่ 1 ธันวาคม 2557 (วันที่ 4)	
ช่วงเช้า	เยี่ยมชมโง๊ะมาโลลือหล่า โรงเรียนประจำหมู่บ้าน
9:00 – 12:00 น.	เดินทางกลับ


รายละเอียดของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน เป็นดังนี้

กระบวนการในวันที่ 1

กิจกรรมที่ 1 เช็คอิน


 กระบวนการ ตั้งคำถาม “ตอนนี้รู้สึกอย่างไร ขอ 1 คำ”

- พนิดา: ดี
- จำนุ: มีน
- ลอส่า: อึดอัด
- นะบ้อย: ดีใจที่ได้เจออาจารย์
- จำโพ : สบาย ๆ ช่วงนี้ยังเกี่ยวขัวกันอยู่ ไม่ค่อยได้เจอกัน พอได้เจอก็คุยกันตลอดทาง
- จำแฮ: ดีใจที่เพื่อน ๆ มาหลายคน
- นาทยา: ครั้งที่แล้วไม่ได้มา ครั้งนี้ได้มา ดีใจมาก
- จะลอ: ครั้งนี้มาครั้งที่ 3 แล้วก็ดีใจ อยากมาครั้งหน้าอีก รู้สึกมีวันหยุดน้อย

 “แล้วเมื่อวานนี้รู้สึกอย่างไร”

- จำโพ: กระทือร้อน อยากมาให้ได้ ช่วงนี้อากาศหนาว อาน้ำตัวหนาวสั้น
- นาทยา: รู้สึกดี อยากมา เพราะอยากได้รับความรู้หลาย ๆ อย่าง
- จำแฮ: เมื่อวานไปไรมาตอนบ่าย 3 โมง กลับจากไรก็เก็บของมาอบรม พี่อนุพงษ์แจ้งว่าให้นำสมุดกับบัญชีครัวเรือน และเสื่อกันหนาวมาด้วย รู้สึกดี
- จะลอ: รู้สึกดีใจ เมื่อวานไปเกี่ยวขัวมา ยังเกี่ยวขัวไม่เสร็จ รู้สึกกังวลวันหยุด แต่ว่ามีคนช่วยอยู่ (พ่อแม่ แฟน) ก็เลยรู้สึกว่าไม่เป็นไร
- ลอส่า: เมื่อวานก็เหนื่อย ถ้ามาที่นี่จะมีคนช่วยเรื่องขัว เลยต้องรีบทำให้เสร็จ ตัวเองได้ช่วย จะลอ กองขัว ไม่งั้น จะลอ มาไม่ได้ รู้สึกกังวลกลัวไม่เสร็จ แต่ก็เสร็จเรียบร้อย ขัวนาเสร็จ เหลือแค่ขัวไร
- จะลอ: ฝนไม่ตก แต่ไฟดับยาว ๆ ตอนกลับไปคราวที่แล้ว ฝนตกอยู่หลายวัน ไฟดับ เส้าไฟล้ม
- พนิดา: ไฟดับก็เลยกินอยู่ลำบาก ดูทีวีไม่ได้ ไฟดับไปเกือบ 2 อาทิตย์
- นาทยา: ช่วงไฟดับ 2 อาทิตย์ เทียนไขไม่มีขาย (และได้ถามหา อ.เบ็ด ซึ่งหมายถึงเดโช ที่เคยเล่นเป็นเบ็ดในกิจกรรมเบ็ดชิงพื้นที่)


- จำโพอ: ต้องรีบซ่อมไฟ งานหนัก ต้องรีบซ่อมเครื่องปั่นไฟดีเซล แต่มีเงินช่วยเหลือ ช่วงต้นเดือน ต้นไม้แถวคอกหมูพอหลวงล้มทับ เสไฟฟ้าก็เลยโค่น
- พนิดา: บ้านบจะมีสัญญาณโทรศัพท์เกือบทุกหลัง และ แม่ก็อยากตามมาดูการอบรมด้วย

 “เวลาที่ติดต่อก็ไม่ได้ รู้สึกกังวลบ้างไหม?”


- พนิดา: ไม่กังวล เพราะเพื่อนฝูงจะคอยกระจายข่าวอยู่ตลอด รู้สึกตื่นเต้นมาก ไม่ได้มาเชียงใหม่ นานแล้ว เลยตื่นมาตั้งแต่เช้า
- จำนุ: รู้สึกเฉย ๆ เมื่อเข้ารู้สึกไม่แน่ใจว่า อบรมจะยกเลิกหรือเปล่า ได้เล่าให้พ่อฟังว่า มาอบรมทำอะไรบ้าง แต่เล่าให้ฟัง แต่ยังไม่ช่วยงานอะไรเท่าไร

- จำโพมักจะชวนะบ่อย แต่ก็ยังมาอบรมตลอด ส่วนนะบ่อยรู้สึกไม่พอใจนิดหน่อยที่โดนชวน

กิจกรรมที่ 2 ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้

 กระบวนการ ขอให้ผู้เข้าร่วมช่วยบอกเพื่อน 2 คนที่ไม่ได้มาครั้งที่แล้ว (พนิดา, นาดยา) ว่า ครั้งที่แล้วอะไรสนุกที่สุด 1 อย่าง

- จะลอ: บทบาทสมมุติ หมูบุกกินพืชไร่
- พนิดา: ได้เล่าทวนหลังจากฟังจะลอว่า มี 2 กลุ่มคือ กลุ่มเลี้ยงหมูและกลุ่มปลูกพืชไร่ สองกลุ่มทะเลาะกัน มีคนกลาง และให้พอหลวงมาไกล่เกลี่ย คนปลูกผักก็ได้กินผัก คนเลี้ยงหมูก็ได้กินเนื้อหมู ตกลงกันได้ ไม่ทะเลาะกัน มีอาชีพก็มีรายได้
- กระบวนการ เเสริมว่า เราทำกิจกรรมบทบาทสมมุติ และทุกคนรู้สึกสนุกเพราะทุกคนเล่นกันสมบทบาท
- ลอส่า: เกมจ่ายตลาด เราได้เงินมาต้องใช้ให้หมด (หมายถึงใช้เวลาที่รับมาให้หมด)
- กระบวนการช่วยสรุป : เรื่องเกมจ่ายตลาดเป็นเรื่องการจัดลำดับความสำคัญและเร่งด่วนเกี่ยวกับการเลือกใช้เวลา ให้ผู้เข้าร่วม และ 2 คนที่ไม่ได้มาครั้งก่อน ได้ทำความเข้าใจอีกครั้ง

 กระบวนการ เกริ่นว่า มีอีกกิจกรรมหนึ่งที่ครั้งก่อน ทุกคนบอกว่า รู้สึกสนุกและชอบมากคือ ฝึกทำบัญชีครัวเรือน จึงขอให้ผู้เข้าร่วมทุกคนนำการบ้านบัญชีครัวเรือนที่ได้ทำ และสมุดบันทึกมาแสดงให้ได้ตรวจดู

- หน้อยได้ให้ลูกสาวช่วยเขียนบันทึกบัญชีครัวเรือน โดยบันทึกรายรับ-รายจ่ายอย่างละเอียดเป็นประจำทุกวัน
- จำโป ได้จัดบันทึกรายรับ-รายจ่าย โดยมีการแบ่งประเภทของรายรับรายจ่ายว่ามีอะไรบ้าง และทำอย่างสม่ำเสมอเกือบทุกวัน ยกเว้นช่วงที่งานยุ่งต้องออกไปซ่อมไฟฟ้า แต่ช่วงนี้ไม่ค่อยได้ใช้จ่ายอะไร ค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่หมดไปกับ ค่าน้ำมัน
- ลอซ่า ได้จัดบันทึกโดยแบ่งประเภทอย่างละเอียด จัดบันทึกอย่างสม่ำเสมอเกือบทุกวัน
- จะลอ จะบันทึกแค่รายจ่าย โดยค่าใช้จ่ายจะเน้นหนักไปที่ ค่าอาหาร ค่าน้ำมัน และเงินให้ลูก
- จำแฮ บันทึกโดยแบ่งประเภทอย่างละเอียด เขียนเป็นประจำเกือบทุกวัน และมีการสรุปยอดเงินเหลือในแต่ละวัน (รายรับ-รายจ่าย) และมีการเก็บเงินหยอดกระปุกออมสินให้ลูก
- จำนู ไม่ได้บันทึกมา

“ทำบัญชีครัวเรือน ยากไหม?”

- ลอซ่า: ไม่ยาก
- หน้อย: คนที่ไม่รู้หนังสือจะยากหน่อย
- จะลอ: บางครั้งก็ลืมค่าใช้จ่ายบางอย่าง จึงไม่ได้จัดบันทึก แต่ก็ให้ภรรยาและลูกช่วยกันจดจำ


กระบวนการ ชวนให้ผู้เข้าร่วมตรวจสอบบัญชีของตัวเองว่า เราใช้จ่ายอะไรเยอะเป็นพิเศษ จะได้วางแผนประหยัดค่าใช้จ่ายได้ และขอตรวจของแต่ละคน

- พนิดา: ถ้าเราจัดบันทึกอยู่เสมอ จะช่วยให้เราตรวจดูค่าใช้จ่ายย้อนหลังได้

กระบวนการ ได้ทำการตรวจสอบความเรียบร้อยของการจัดทำบัญชีครัวเรือน แล้วประกาศรางวัล 3 รางวัล

- รางวัลที่ 3 ลอซ่า : มีการบันทึกอย่างสม่ำเสมอ ถึงแม้จะไม่ทุกวัน มีการแยกประเภท แต่ยังไม่ละเอียดมาก และมีการสรุปยอดเงินคงเหลือ ซึ่งรายจ่ายมากกว่ารายรับ
- รางวัลที่ 2 จะลอ : ขยันจัดบันทึก แบ่งประเภทได้เป็นอย่างดี ถึงแม้จะจัดบันทึกแค่รายจ่าย
- รางวัลที่ 1 หน้อย : ขยันจัดบันทึกทุกวัน มีรายละเอียดครบทุกรายการว่าใช้จ่ายอะไรไปบ้าง รายรับมาจากอะไรบ้าง ถึงแม้ว่าจะไม่ได้แบ่งเป็นตารางอย่างชัดเจน

กิจกรรมที่ 3 แนะนำเนื้อหา

 กระบวนกร ทบทวนว่า เรื่องราวของการอบรมสองครั้งที่ผ่านมา


ครั้งที่ 1 พลังกลุ่มการทำงานร่วมกัน

ครั้งที่ 2 เรื่องการเท่าทันวัตถุนิยม


ส่วนครั้งนี้ ครั้งที่ 3 เราจะมาเรียนรู้กันเรื่องวัฒนธรรมประเพณี วิถีชีวิตชนเผ่า

“วัฒนธรรมประเพณีมีอะไรบ้าง?”


- ลอชา : ตำข้าว (หมายถึงตำข้าวปุกช่วงกินวอ)
- พนิดา: กินข้าวใหม่, กินศาลา มีการยิงปืนให้เข้าเป้า ใครยิงโดนจะได้เนื้อหมู
- จำโพ: ปืนมีคุณค่าในการล่าสัตว์ และคุณค่าทางวัฒนธรรม ศาลาพิธีกรรมทุกวันคือ เด็กๆจะไปตีกลองเด่นจะตี ผู้ใหญ่ คนแก่จะไปนอนที่ศาลา ถือศีล งดเหล้า

 กระบวนกร กล่าวว่า ปืน มีดี มีคุณค่าทางวัฒนธรรม ครั้งนี้จะมาเรียนรู้ด้วยว่าทำไมผู้เฒ่าผู้แก่จึงมีคุณค่า ครั้งนี้จะมีหัวข้อการอบรมคือ “ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม” โดยจะได้ลงพื้นที่หมู่บ้านสบลานด้วย เป็นพี่น้องชนเผ่าปกากะญอ เราจะไปตั้งคำถาม ไปถามพระตีตาเยะ ถามผู้รู้ที่นั่น และให้เขาสอนเราว่าเขามีวิธีคิดอย่างไร มีวิถีชีวิตอย่างไร

- พนิดา : พระตี แปลว่า พี่ , คนใหญ่สุด
- จำโพ : พระตี แปลว่า ลุง


 “อยากเพิ่มเติมหรือปรับเปลี่ยนอะไรบ้างไหม?”

- พนิดา: ดีแล้ว เพราะจะได้ไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน
- จำโพ: อาจารย์ชวนพวกเขามาเที่ยวบ้านพวกเราด้วยนะครับ
- นะป้อย: น่าจะบอกล่วงหน้าให้เตรียมชุดประจำเผ่ามาด้วย


 กระบวนกร เล่าเรื่องหมู่บ้านสบลานของปกากะญอให้ฟังโดยคร่าวๆ

ชาวปกากะญอจะเชี่ยวชาญเรื่องการอนุรักษ์ป่า และได้ทำให้คนกรุงเทพฯ ทราบว่า การทำไร่หมุนเวียนเป็นการอนุรักษ์ป่าวิธีหนึ่ง นอกจากนี้ ยังมีพิธีกรรมการไปอยู่ในป่า สำหรับคนหนุ่มสาว 2 – 5 วัน โดยไม่พบเจอใคร และงดอาหาร ดื่มแต่น้ำ คล้ายกับการออกธุดงค์ในป่าของ


พระสงฆ์ ปัจจุบันผู้คนจากกรุงเทพฯ ได้เดินทางขึ้นไปเรียนรู้วิถีชีวิต และความเข้มแข็งของชุมชนที่หมู่บ้านแห่งนี้

 “เมื่อพูด ลาหู่ อะไรที่คนภายนอกจะนึกถึงพวกเราบ้าง?”


- จำโป: การแต่งตัว และตลาดนัดมูเซอ ถ้าไม่มีช่วงประเพณี การแต่งตัวชุดชนเผ่าจะหายไปเลย
 - พนิดา: คนรุ่นใหม่จะเย็บชุดไม่ค่อยเป็น ต้องใช้วิธีซื้อเอา ชุดหนึ่งมีราคาประมาณ 200 – 300 บาท
- พนิดาค่อนข้างจะพูดเก่ง และมักจะตอบเป็นคนแรกบ่อย ๆ


 “อะไรเป็นคุณค่าและจุดเด่นของ คนไทย ที่มีร่วมกัน?”

- จำโป: คนไทยเป็นคนเรียบง่าย


 กระบวนการ สรุปว่า คนไทยเป็นคนใจดี และประนีประนอม ชอบความเป็นพี่เป็นน้องและเอื้ออาทร แล้วชวนผู้เข้าร่วมพิจารณาว่า ชาวเผ่าลาหู่มีคุณค่าอะไรที่ดีร่วมกัน

กิจกรรมที่ 4 พลังกลุ่ม

 กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมทุกคนยืนขึ้น ล้อมเป็นวงกลม และออกกำลังกายโดยการกางแขน ต่อจากนั้น ให้ทุกคนทำท่าทางคนละ 1 ท่า และทุกคนในวงจะต้องทำตาม

 ต่อมา นำผู้เข้าร่วมทุกคนเดินไปมารอบห้อง และอย่าเพิ่งพูดคุยกับเพื่อน เมื่อใครคนใดคนหนึ่งหยุด ทุกคนต้องหยุดเดินตาม เมื่อใครคนใดคนหนึ่งเริ่มเดิน ทุกคนต้องเริ่มเดินตาม โดยจะทำการเดินให้เร็วเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

- ทุกคนทำได้ค่อนข้างพร้อมเพรียงกันเป็นอย่างดี

 กระบวนการ พาทำกิจกรรม เดินเท้าซิด โดยทุกคนต้องเดินโดยเท้าต้องแนบชิดกัน ถ้าเท้าใครหลุดออกจากกัน ทั้งกลุ่มจะต้องกลับไปยังจุดเริ่มต้นใหม่ ให้เดินจากฝั่งหนึ่งไปอีกฝั่งหนึ่งของห้อง ผ่านเครื่องกีดขวาง และทุกคนจะต้องก้าวข้ามเส้นชัยพร้อมกัน

- พนิดาจะเสียงดัง และคอยสั่งทุกคนในกลุ่ม
- นะป๋อยจะคอยบอกให้เพื่อนเดินไปทิศทางนั้น ทิศทางนี้
- ลอส่าจะคอยวางแผนและคอย ๆ เสนอวิธีการให้กับทุกคนในกลุ่ม
- มีการสลับตำแหน่งจำนู กับ จะล่อ และกับ นะป๋อย และตำแหน่งที่ทั้งกลุ่มจัดเรียงตัวกัน คือ
จำนู – นะป๋อย – นาดยา – จำโป – ลอส่า – จำแฮ – พนิดา – จะล่อ
- ตอนจะเข้าเส้นชัย นะป๋อยบอกเพื่อนให้ใช้วิธีนับ 1 2 3 แล้วกระโดดพร้อมกัน

✚ “ตอนเริ่มทำกิจกรรมนี้ รู้สึกอย่างไร?”

- นะป๋อย: ตอนแรกคิดว่าจะทำไม่ได้ สลับตำแหน่งกับจะล่อ เพราะจะล่อไม่ถนัด จึงให้ไปยืนอยู่ด้านหลัง
- จำนู: คิดว่าจะทำไม่ได้
- พนิดา: ดีใจเมื่อทำได้สำเร็จ

✚ “เพื่อนเหยียบเท้าเรา โกรธไหม?”

- ทุกคน: ไม่โกรธ
- จำโป: เพราะเราเล่นเกม

✚ “ถ้าในชีวิตจริง มีคนมาเหยียบเท้าจะโกรธไหม?”


- จำโป: มีบ้าง
- พนิดา: ครั้งนี้ไม่โกรธ เพราะเล่นเกม

✚ “ทำไมถึงเลือกวิธีกระโดดเข้าเส้นชัย?”


- นะป๋อย: ต่างคนต่างเดินเข้าเส้นชัย ไม่พร้อมกัน จึงคิดว่านับ 1 2 3 แล้วกระโดด น่าจะดีกว่า

กระบวนการในวันที่ 2

กิจกรรมที่ 1 ภาวนา เช็คอิน


 กระบวนการ สอบถามผู้เข้าร่วมถึงความสะดวกในการเข้าร่วมการอบรมครั้งต่อไป

- ผู้เข้าร่วมได้บอกว่า จะขอตรวจดูเรื่องงานประเพณีของหมู่บ้าน และจะแจ้งให้ทราบอีกทีในภายหลัง

 กระบวนการ นำนี้ภาวนาสำรวจดูลมหายใจของตัวเอง และออกกำลังกายเล็กน้อย จากนั้นถามผู้เข้าร่วมว่า “เข้านี้เราเป็นสีอะไร”

- พนิดา: สีขาว เพราะรู้สึกว่อากาศบริสุทธิ์
- นาดยา: สีฟ้า เพราะเหมือนกับท้องฟ้า ถ้าอยู่บ้านจะเป็นแบบหมอก ๆ
- จำแฮ: สีฟ้า เพราะเข้านี้รู้สึกสดใส
- พนิดา เสริมว่า คนในหมู่บ้านจะอายุเรื่องออกกำลังกาย
- จำนู: สีมืด ๆ เพราะรู้สึกไม่ค่อยสบายสักเท่าไร ไม่คุ้นเคย เพราะอยู่บ้านจะได้เดินทางไปโน่นนี่ตลอด
- จำโพ: สีฟ้า เพราะอากาศสดชื่น สบาย ๆ
- จะลอ: สีม่วง เพราะหลับตาแล้ว มองเห็นเป็นสีม่วง รู้สึกสบายดี
- ลอส่า: รู้สึกเวียนหัวนิดหน่อย (เข้ามาตอนเวลา 9:05 น. เมื่อเดินภาวนาเสร็จ ได้ขอยาแก้ปวดหัวจากกระบวนการไปรับประทาน 2 เม็ด และบอกว่าปวดศีรษะมาก)

กิจกรรมที่ 2 สุนทรียสนทนา

 กระบวนการ ให้ผู้เข้าร่วมจับคู่กับคนที่ไม่ค่อยได้พูดคุยกัน

<u>คนพูด</u>		<u>คนฟัง</u>
นะป๋อย	-	ลอส่า
จำโพ	-	นาดยา
จำแฮ	-	จำนู
จะลอ	-	พนิดา

โดยมีโจทย์สนทนาว่า “3 อาทิตย์ที่ผ่านมา เราได้ไปทำอะไร / มีอะไรดี ๆ เกิดขึ้นบ้าง”

เงื่อนไขคือ คนหนึ่งเล่าเรื่อง อีกคนให้ฟังเพื่อนโดยไม่ต้องซักถามหรือแทรกแซง แต่ละคนจะได้เวลาคนละ 5 นาที พอสั้นเสียงระฆังให้สลับบทบาทหน้าที่กัน

- จะล่อจะพูดอย่างต่อเนื่อง
- จำโปะจะพูดคุยเสียงดัง
- จำแฮก่อนข้างจะเงียบ
- นะบ้อยพูดคุยบ้างแต่ใช้เวลาไม่นานนัก
- นาทยาแทบไม่พูดอะไร แต่นั่งวาดรูปลงบนสมุด
- จำโปะจะกดโทรศัพท์มือถือเล่นขณะฟัง
- จำนูพูดคุยบ้างแต่ใช้เวลาไม่นาน
- ลอส่าก่อนข้างเงียบ
- พนิดาค่อนข้างเงียบ

กระบวนกร งาม “เรื่องราวในบทสนทนาเกี่ยวกับเรื่องอะไรบ้าง”

- จำนู: ทำไร ทำนา, เกี่ยวข้าว-กองข้าว, เล่นกีฬา และเที่ยวป่า
- จะล่อ: เกี่ยวข้าว, ตูแลลูก และอบรม อสม.
- นาทยา: จำโปะเล่าเรื่องพลังไฟฟ้าจากพลังน้ำให้ฟังว่า ต้องเดินทางไกลไปนอนอยู่เวรฝ้าโรงไฟฟ้า และรู้สึกลำบาก
- จำโปะ: นาทยาเล่าว่าตื่นตี 4 รีบไปเกี่ยวข้าวเตรียมตัวมาอบรม และลูกป่วยเป็นไขมาลาเรีย
- นะบ้อย: รีบเกี่ยวข้าวให้เสร็จ และรีบทำงานบ้านเพื่อให้ได้มาเข้าร่วมการอบรม และได้เสริมว่า ผู้หญิงเกี่ยวข้าวเป็นแต่กองข้าวไม่เป็น
- พนิดา : ได้พาลูกไปที่ไรด้วย ไรอยู่ไกล อยู่บ้านกว่าจะไปถึงไรก็สาย
- ลอส่า: เล่าเรื่องเกี่ยวข้าวให้ฟัง และยังได้ไปช่วยเหลือคนอื่นเกี่ยวข้าวด้วย

“ทำไมจึงเลือกเรื่องเหล่านี้มาสนทนาให้เพื่อนฟัง”

- จำนู: เรื่องที่ทำเป็นประจำในชีวิตประจำวัน
- จำโปะ: รู้สึกลำบาก เพราะไฟเสีย จึงต้องขับรถมอเตอร์ไซด์ขึ้นภูเขาไปเปิดเครื่องดีเซล

“หลังจากการเข้ารับการอบรม มีเรื่องอะไรที่ได้ทำแตกต่างไปจากชีวิตประจำวันบ้างหรือไม่”


- จำนวน: เดินตามพ่อแม่ไปเกี่ยวข้าว สาเหตุที่เลือกทำเรื่องเหล่านี้ เพราะรู้สึกสงสารพ่อแม่ ปกติจะซีเกียจไม่ค่อยอยากไปช่วยพ่อแม่
- จำโพบ: ระดมกลุ่มวัยรุ่นไปช่วยไขน็อตซ่อมไฟฟ้า ทำให้เกิดความสามัคคี
- นะป๋อย: กลับจากการอบรมครั้งที่ 2 ก็ไปชวนแฟนมาช่วยกันทำคอกหมูเพิ่ม


“วิถีชีวิตแบบนี้ดีไหม”

- พนิดา: วิถีชีวิตแบบนี้ก็ดีอยู่ แต่ก็ไม่ค่อยเจริญ รายรับไม่ค่อยมี แต่รายจ่ายเยอะ อย่างน้อยก็ยังมีการกินกันทุกบ้าน
- พนิดา: ปีนี้ไม่มีการลงแขก ต่างคนทำของใครของมัน เพราะข้าวสุกพร้อมกันหมด ข้าวก็ล้น ลมก็แรง
- นะป๋อย: ปีนี้ไม่เหมือนปีก่อน ๆ ปีนี้เป็นอย่างไรไม่รู้ข้าวสุกพร้อม ๆ กัน ทั้งที่ปลูกไม่พร้อมกัน
- พนิดา: หรือใช้ปุ๋ยเยอะ ต้นข้าวเลยล้ม ปีนี้ข้าวราคาตก

กระบวนการ เสริมว่า “การปลูกข้าวเป็นเรื่องสำคัญมากสำหรับพวกเรา”

กิจกรรมที่ 3 ต้นไม้ครอบครัว

 กระบวนการ ชวนผู้เข้าร่วมลองเขียนแผนภูมิต้นไม้ครอบครัว (Family Tree) โดยเริ่มตั้งต้นจากตัวเอง ชื่อผู้ชายให้เขียนใส่ในกระดาดสีเขียว ส่วนชื่อผู้หญิงให้เขียนใส่ในกระดาดสีเหลือง

 กระบวนการ นำถอดชื่อบุคคลสำคัญของหมู่บ้านจากแผนภูมิต้นไม้ครอบครัวของผู้เข้าร่วมแต่ละคน

1. พ่อเฒ่าแสนคำลือ (พระสหายในหลวงรัชกาลที่ 9) (ผู้นำรุ่นแรก)

บุคลิก เป็นคนมีชื่อเสียง เป็นผู้นำ กล่าวหาญ, เข้มแข็ง, เปิดเผย, มีสัจจะ, เชื้อมั่นในตัวเอง

บ้านเกิด พม่า → เชียงดาว → หลวงหลวง อ.ปางมะผ้า → หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ

2. พ่อเฒ่าแอกโก้ (ผู้นำรุ่นแรก, ผู้ก่อตั้ง) เพื่อนกับพ่อเฒ่าแสนคำลือ

บุคลิก รูปร่างอ้วนอหิยาศัยดี, รักษาวัฒนธรรม

บ้านเกิด พม่า → หนองหลวง อ.ปางมะผ้า → หมู่บ้านแอกโก้ – แสนคำลือ

3. พ่อเฒ่าแอลา

บุคลิก รูปร่างสูงใหญ่, รักสันโดษ, รักอิสระ, จมูกโต้ง หน้าตาดีเหมือนคนจีน ไม่สูงสิงกับฝ่ายราชการ

บ้านเกิด พม่า → หนองหลวง อ.ปางมะผ้า → หมู่บ้านแอลา

อาชีพ ล่าสัตว์โดยถนัดอาวุธธนู

4. พ่อเฒ่าแอกผู้ (น้องภรรยาของผู้เฒ่าแอกโก้, ผู้นำจิตวิญญาณของชนเผ่า เรียกท่านว่า อาจารย์)


บุคลิก ใจดี, เจียบๆ, มีสัจจะ, ผูกข้อมือเรียกขวัญให้คนในหมู่บ้าน

บ้านเกิด พม่า → หนองหลวง อ.ปางมะผ้า → หมู่บ้านแอกโก้ – แสนคำลือ

(คุณอนุพงษ์ เสริมว่านอกจาก มีพ่อเฒ่าแอกผู้หรืออาจารย์แล้ว ยังต้องมี ปู่จอง และลาส่อ)

5. แม่เฒ่าหน่าอื้อ (ลูกสาวของผู้เฒ่าแสนคำลือ)

เกิดในประเทศพม่า และติดตามพ่อมาอยู่ที่หมู่บ้าน

 ผู้เข้าร่วม 5 คนแสดงบทบาทสมมติเป็นบุคคลสำคัญของหมู่บ้าน

จะลอ = พ่อเฒ่าแสนคำลือ


อนุพงษ์ = พ่อเฒ่าแอกโก้

จำแฮ = พ่อเฒ่าแอลา


จำโพ = พ่อเฒ่าแอกผู้

นะป๋อย = แม่เฒ่าหน่าอื้อ


- พนิดา จำโพ เขียร์ให้จะลอเป็นพ่อเฒ่าแสนคำลือ และจำโพพูดว่า ถ้าไม่มีบรรพบุรุษ พวกเราไม่มีวันนี้
- นะป๋อย กังวลว่าไม่รู้จักแม่เฒ่าหน่าอื้อ แสดงไม่ถูก

 โจทย์ “จำลองสถานการณ์ย้อนไปถึงเหตุการณ์ตอนที่กำลังจะก่อตั้งหมู่บ้าน เมื่อ 60 ปีก่อน ที่มาจากพม่า มีอะไรเกิดขึ้น พวกเขาทำอะไรกันบ้าง”


- การแสดงจะเหมือนว่าแต่ละคนออกมาเล่าเรื่องหน้าชั้นเรียนเสียมากกว่า (จะล่อ จำโพ เล่าในลักษณะอธิบายบุคลิกของพ่อเฒ่าที่ตนเองสวมบทบาทให้กลุ่มฟัง)
- คุณอนุพงศ์จะเล่าเรื่องราวที่ได้รับฟังมาจากคนเฒ่าคนแก่ในหมู่บ้าน และได้ยกตัวอย่าง กรณีมีข้อพิพาทระหว่างลูกบ้าน ผู้นำจะหาสาเหตุก่อน โดยกรรมการหมู่บ้าน 2 คนแยกกันไปพูดคุยกับคู่กรณี แล้วนำข้อมูลมาบอกเล่าให้ผู้นำฟัง เพื่อประเมินเหตุการณ์ หาพยาน แล้วจะพิจารณาหาข้อยุติ หากเป็นเรื่องเล็ก ๆ ก็จะต้องเตือนและปรับ สมัยก่อนคนเชื่อฟังผู้นำมาก ๆ อาจเป็นเพราะคนไม่ได้มีจำนวนมากแบบปัจจุบัน

 กระบวนการ ทำความเข้าใจในการแสดงบทบาทสมมติอีกครั้ง โดยสมมุติว่า ถ้าเราเป็นคนๆนั้น เราจะพูดว่าอะไร

- จำแฮ - “ทำไร่ เลี้ยงสัตว์”
- อนุพงศ์- “ขอให้พี่น้องมาช่วยกันเริ่มสร้างหมู่บ้าน ผู้ช่วยไปตัดไม้ ผู้ใหญ่ไปหาอาหารมาเลี้ยงกัน”
- จำโพ - “อย่ากินเนื้อสัตว์ในวันศีล ขอให้ลูกหลานสามัคคีกัน รักกัน รักษาประเพณี”
- นะบ๊วย- “ตัดไม้ไผ่ ไปหุงข้าว”

 “เมื่อดูละครนี้แล้ว เรารู้สึกอะไรบ้าง?”

- พนิดา: ผู้นำเข้มแข็ง ลูกบ้านเชื่อฟังผู้นำ ทุกคนสามัคคีกัน, สถานที่อยู่มีความเป็นธรรมชาติ
- ลอส่า: คนสมัยก่อนมีความเคร่งครัดในระเบียบวินัย มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน

 “ลักษณะของตัวผู้นำในยุคก่อน มีอะไรตกทอดมายังรุ่นของพวกเราบ้าง?”

- สามัคคี/ มีส่วนร่วม
- ความเป็นธรรมชาติ
- ความเคร่งครัดในระเบียบวินัย
- ความเข้มแข็ง
- ความเข้าใจซึ่งกันและกัน
- รักษาวัฒนธรรม
- การแบ่งปัน
- เคารพผู้ใหญ่

- พนิดา: มีแต่น้อย มีความสามัคคีและมีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน
- จำโป: เคารพผู้ใหญ่ โดยช่วยเหลือผู้ใหญ่เวลาเดือดร้อน เช่น ขับรถไปส่งผู้เฒ่าผู้แก่

กิจกรรมที่ 4 ผ่อนพักตระหนักรู้

- ✚ เริ่มต้นการอบรมช่วงบ่ายด้วย กิจกรรมผ่อนพักตระหนักรู้ และสุริยะนมัสการ และตามด้วย กิจกรรมเป่าขลุ่ยต่อแถว

กิจกรรมที่ 5 นำเสนอวัฒนธรรม

- ✚ กระบวนการ วางรูปภาพ 8 รูป ซึ่งเป็นภาพถ่ายสถานที่และสิ่งของในหมู่บ้านที่ติดไว้บนกระดาษแผ่นใหญ่ไว้กลางกลุ่ม และให้ผู้เข้าร่วมได้เดินดูรอบวง จากนั้นให้เลือกรูปที่ชอบ 1 รูป โดยมีโจทย์คือ

1. ให้ตั้งชื่อหัวข้อ
2. เขียนอธิบายความเป็นมาหรือประวัติ
3. เขียนอธิบายว่าสิ่งนี้มีความสำคัญต่อชุมชนอย่างไร

- ✚ ผู้เข้าร่วม แต่ละคนนำเสนอผลงานของตัวเอง

- จะล่อ + คุณอนุพงศ์ นำเสนอรูป “แหลวนนประตู่”

- เอาไว้ป้องกันสิ่งชั่วร้าย และไล่ผี
- เวลาทำพิธีจะทำโดยปู่จ้อง ซึ่งจะทำพิธีหลังกินวอ โดยโยนไข่และข้าวคั่วขึ้นบนหลังคาบ้าน ถ้าไข่ยังไม่แตก แสดงว่าสิ่งชั่วร้ายยังไม่ออกไป
- ช่วงตีข้าว จะมีการทำแหลติดไว้ 4 ทิศ จนกระทั่งตีข้าวเสร็จ เพื่อป้องกันผีลักขโมยข้าว

- จำโป นำเสนอรูป “การลงแขกเกี่ยวข้าว” ซึ่งมี 2 ช่วงคือ ตอนปลูก และตอนเกี่ยวข้าว

- โดยทุกคนในหมู่บ้านจะช่วยกันลงแขก เพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตให้เสร็จโดยไว และลดการสูญเสียปริมาณข้าว (รวงไม่ทันเก็บเกี่ยว)

- เจ้าของนาข้าว จะต้องเลี้ยงอาหาร (หมู) แก่ผู้ที่มาช่วยลงแขก
- การลงแขกทำให้เกิดความสามัคคี ทำกันทุกปี เมื่อก่อนคนจะไปช่วยกันทุกหลังคาเรือน ทำวันเดียวก็เสร็จ เดี่ยวนี้ไม่มี
- ปัจจุบัน จำนวนคนไม่เพียงพอ จึงต้องมีการจ้างแรงงานเพิ่มวันละ 300 บาทเพื่อช่วยเกี่ยวข้าว

➤ พ니다 นำเสนอรูป “แม่ น้ำกลาง”

- แม่น้ำจะไหลมาจากดอยผักกูด ผ่านกลางหมู่บ้านไปยังถ้ำลอด
- ห้ามจับสัตว์น้ำบริเวณหมู่บ้าน เพราะเป็นเขตอนุรักษ์ ถ้าจับจะปรับตัวละ 500 บาท
- หิน ทราย และกรวด จะถูกชาวบ้านเก็บไปสร้างบ้านและนำไปขาย
- ใช้ในการผลิตพลังงานไฟฟ้า เพื่อใช้ในหมู่บ้าน
- จะมีการนำของเช่นมาบุงซาแม่น้ำในช่วงพิธีกินวอ (ข้าวปุก) เพื่อขอขมา
- มีการปลูกป่าต้นน้ำ เพราะถ้าน้ำน้อย ไฟฟ้าในหมู่บ้านจะไม่พอใช้
- มีปัญหา ปีที่แล้วและปีนี้น้ำน้อย ทำให้ไฟไม่พอใช้ เดือนเมษายน ไฟฟ้าติด ๆ ดับ ๆ
- บ้านแสนคำลือ กำไรมาจากก้อนหิน กรวด ทราย
- พ่อหลวงจะเอาทราย 100 คิว สร้างสะพานข้ามห้วยกลาง

➤ นะป๋อย นำเสนอรูป “ศาลาพิธีกรรม” (คุณอนุพงศ์ออกมาพูดแทน)

- ใช้ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของชนเผ่า เช่น ประกอบพิธีสะเดาะเคราะห์กับปู่จ๋อง
- วันศีลจะมีพิธีรดน้ำ-ให้พร ตอนช่วงเช้าและเย็น ทั้งนี้ตอนค่ำ (15 ค่ำ ขึ้น และแรม) จะมีการเต้นจะคี การรดน้ำผู้เฒ่าผู้แก่เพื่อขอขมาหากทำอะไรล่วงเกินไว้
- วันศีลใหญ่ (เข้าพรรษาและออกพรรษา) จะมีคนทำอาหารและเครื่องไหว้ไปทำพิธีผูกข้อมือ
- เวลามีคนป่วย ญาติจะมีการนำฟางข้าว ดินปั้น 2 ก้อน ก้อนหิน 2 ก้อน และเทียน 1 เล่มไปทำพิธีกับปู่จ๋อง โดยปู่จ๋องคนแรกชื่อ จะนู และคนปัจจุบัน (คนที่ 2) ชื่อ จะอ้อ โดยจะใส่เงินลงไปด้วย จำนวน 20 – 100 บาท

- ดิน มีความหมายเป็นตัวแทนร่างกายของเรา หินหมายถึงดวงจะตี่ขึ้น เหมือนหินที่แข็งแกร่ง
- ห้ามดื่มเหล้าและกินเนื้อสัตว์ในศาลา

- เมื่อถามว่ามีใครเคยเข้าไปสะอาดะเคราะห์ที่ศาลาพิธีกรรมบ้าง ทุกคนยกมือ และเมื่อถามว่าคนรุ่นใหม่เข้าไปไหม จ่าหนูตอบว่าเข้าไปตลอด และบางคนเข้าไปจีบสาว เมื่อถามต่อว่า สิ่งนี้คืออย่างไรกับผู้เข้าร่วม จ่าแฮ ตอบว่าเข้าไปแล้วรู้สึกดี ปู่จูงจุดเทียนอวยพรให้มีแต่สิ่งที่ดีโดยตนเองนาน ๆ จะไปครั้ง

➤ นาดยา นำเสนอรูป “ประเพณีมุเซอกินศาลา” (มีปีละ 1 ครั้ง)

- ชาวบ้านทุกหลังคาเรือน จะทำอาหารและนำมากินร่วมกัน หลังจากกินข้าวแล้ว จะมีการช่อมยี่งปีน โดยทุกคนที่มีปีน จะนำมาห้อย แขนงไว้ที่ศาลา และจะมีการยิงประลองความแม่น เพื่อขอให้มีโชคลาภตอนไปล่าสัตว์ หลังจากนั้น จะมีพิธีผูกข้อมื่อ
- จะทำก่อนที่มีพิธีเพาะปลูก โดยจะทำหลังจากพิธีกินวอ เพื่อขอขมาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และขอให้ปีนี้มีผลผลิตที่ดี


➤ จ่าแฮ + จ่าหนู นำเสนอรูป “ป่าช้าสุสาน”


- จะมีการทำพิธีไหว้หลุมฝังศพ ปีละ 1 ครั้ง หลังจากพิธีกินวอด้วยอาหาร และสิ่งของที่ผู้ตายชอบ โดยเชื่อว่าเป็นการทำดีให้แก่ผู้ตาย เพื่อให้ลูกหลาน มีความเป็นอยู่ที่ดีและมีความสุข
- พิธีศพ จะมี “หมอผี” มาไล่สิ่งชั่วร้าย โดยทำประตู่ให้ลอดออกทางเดียว โดยห้ามหันหลังกลับมามอง มิฉะนั้น วิญญาณจะชวนไปอยู่ด้วย
- ห้ามพ่อหลวงไปร่วมพิธีนี้
- มีการขำมกองไฟ โดยหักกิ่งไม้ 1 กิ่ง นำติดตัวไปตลอด เมื่อขำมกองไฟเสร็จ ก็จะโยนทิ้งไว้ที่อื่นที่หนึ่ง
- ถ้าตายไม่ดีจะเผา เช่นถูกรถชนตาย, ถ้าตายดี จะฝัง ตอนฝังศพชาวบ้านจะสามัคคีกันมาช่วยกันฝังศพ
- แต่ละคนที่กลับมาจากพิธีฝังศพ จะต้องมารับขวัญ

- สุสานฝังศพ ที่บ้านแอกโก มีอยู่ 3 แห่ง (หนึ่งในสาม เป็นที่เผาศพ) และบ้านแสนคำ ลือ มีอยู่ 1 แห่ง

➤ **ลอสำ นำเสนอรูป “อาวุธประจำครัวเรือน (มีด)”**

- จะมีมีดประจำตัว และมีดแต่ละขนาดสำหรับการใช้งานที่แตกต่างกัน
- มีดเป็นเครื่องมือสำคัญมากในการหาเลี้ยงชีพ ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ
- ช่วงกินวอ จะมีการทำพิธีนำของเซ่น เช่น ข้าวหรืออาหาร มาบูชามีด เพื่อขอพรให้ ผลผลิตงอกงามอุดมสมบูรณ์
- มีดเอาไว้ใช้ในการผ่าฟืน ตัดไม้ ทำไร่ทำสวน และใช้ในการสร้างบ้านเรือน
- ปัจจุบันมี “ช่างตีมีด” เพื่อเอาไว้ใช้ทำมาหากิน และจัดจำหน่าย
- มีดจะมีรูปแบบลักษณะเฉพาะของหมู่บ้าน


 **กระบวนการ** ชักชวนผู้เข้าร่วมให้เลือกภูมิปัญญาท้องถิ่น 1 อย่างที่รู้สึกสนใจและมีคุณค่าต่อเรา โดยเข้าไปศึกษาอย่างจริงจังจากผู้เชี่ยวชาญหรือปราชญ์ ทั้งนี้ การอบรมในครั้งนี้ จะขอให้มีการนำเสนอผลงานการเข้าไปศึกษาดังกล่าว

 **กระบวนการ** ฝากคำถามสำคัญแก่ผู้เข้าร่วม ดังต่อไปนี้


1. คุณค่าของชนเผ่าลาหู่คืออะไร
2. หลักในการดำเนินชีวิตมีอะไรบ้าง
3. สถานที่ สิ่งของ และประเพณีที่สำคัญต่อชุมชนมีอะไรบ้าง และสำคัญอย่างไร

นอกจากนี้ ก่อนที่จะมาพบกันอีกครั้งในช่วงการอบรมภาคค่ำ ลองคิดคำถามเพื่อเรียนรู้ความเข้มแข็งของชุมชนสบลาน คนละ 5 คำถาม (เช่น วิถีชีวิต, การเพาะปลูกข้าว, ประเพณีวัฒนธรรม การดูแลป่า ฯลฯ) และเตรียมเรื่องราวของชุมชนของเรา เพื่อไปบอกเล่าแก่ชุมชนสบลานด้วย


กิจกรรมที่ 6 เตรียมตัวไปสบลาน

 “อยากรู้หรือสนใจที่จะถามเรื่องอะไรจากหมู่บ้านสบลาน?”

- นาทยา: อาชีพ
- จ่านู: การดำรงชีวิต, การอนุรักษ์ป่า
- นะป๋อย: ต้องไปดูก่อน ถึงจะรู้ว่าเราควรจะถามอะไร
- พนิดา: วิธีของเรากับเขาแตกต่างกันอย่างไร การเพาะปลูกว่าเหมือนหรือต่างจากบ้านเรา
- จำแฮ: ประเพณีการแต่งงาน
- จะลอ: คุณแลสุขภาพอย่างไร เพราะอากาศหนาวกว่าหมู่บ้านของเรา
- พนิดา: ปกครองกันอย่างไร และมีกฎระเบียบอย่างไร ป่าและต้นน้ำรักษาอย่างไร และมีวิธีการอย่างไรที่ไม่ให้ชาวบ้านตัดไม้ทำลายป่า
- ลอส่า: ภูมิปัญญาดั้งเดิมมีเรื่องอะไรบ้าง และอนุรักษ์ไว้อย่างไร

 “โรงเรียนของหมู่บ้านเรามีปัญหาอะไรบ้าง?”

- พนิดา: คุณครูสร้างแรงจูงใจอย่างไรถึงทำให้เด็กอยากไปโรงเรียน

 “คุณครูนัดจะพาผู้เข้าร่วมไปดูเรื่องป่าและฝายทดน้ำ รวมถึงพูดคุยแลกเปลี่ยน และมีการแสดง ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน ถ้ามีเวลาเหลือเพียงพอ จะพาไปเยี่ยมชมแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลา และการปลูกข้าว”

“ตอนนี้ชาวสบลานกำลังสู้เรื่องที่ดินทำกิน เพราะกรมป่าไม้จะยึดที่ดิน และยังคงต่อสู้เรื่องการสร้างเขื่อนอย่างต่อเนื่อง”

“เราอยากบอกเรื่องราวอะไรของหมู่บ้านของพวกเราแก่ชาวสบลาน”

- ลอส่า: เต็นจะคี่
- นะป๋อย: จะชวนเขามาเต็นจะคี่
- พนิดา: พวกเขาเต็นให้เราดูก่อน แล้วเราจะไปร่วมเต็นด้วย และเต็นจะคี่ต่อจากพวกเขา อยากชวนเขาให้ไปเที่ยวบ้านเรา มีสถานที่ท่องเที่ยวสวยงาม เช่น ถ้ำลอด ถ้ำผีแมน ฯลฯ อยากให้มาเที่ยวประเพณีกินวอ แจ้งข่าวงาน “รวมเผ่าชาวดอย อ.ปางมะผ้า” ในวันที่ 5 ธันวาคมนี้

- + **กระบวนการ** เสนอว่า ควรจะนำเสนอเรื่องโครงสร้างการปกครองของหมู่บ้าน มีผู้นำทางการเมือง (พ่อหลวง), จิตวิญญาณ (ปู่จ้อง) และวัฒนธรรม (ปู่เหล็ก) รวมถึงระบบพลังงานไฟฟ้าจากพลังน้ำ
 - **พินิจ:** ภูมิใจมากที่เราเป็นชาวแอโก่ หลายคนในเมืองยังไม่มีโอกาสได้เห็นในหลวงและสมเด็จพระเทพฯ
 - + **กระบวนการ** เพิ่มเติมว่า เมื่อ 2 ปีก่อน ได้มีโอกาสมาหมู่บ้านแอโก่-แสนคำลือ เป็นครั้งแรก ครูเตี้ยได้เล่าเรื่องในหลวงกับพ่อเฒ่าแสนคำลือให้ฟังว่า ในหลวงเสด็จมาวันไหน พ่อเฒ่าแสนคำลือได้เป็นพระสหายของในหลวง และจดหมายที่ในหลวงเขียนถึงพ่อเฒ่ามีใจความอย่างไร และตอนนี้จดหมายได้สูญหายไปไหนแล้ว จึงอยากให้ผู้เข้าร่วมได้ลองนึกย้อนไปถึงเรื่องราวสำคัญที่พวกเราอาจหลงลืม เพราะเรื่องราวเหล่านี้ปรากฏอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันจนกลายเป็นความคุ้นชิน
 - + **ก่อนจบกิจกรรม** ได้มีการมอบรางวัลแก่ผู้เข้าร่วมที่นำเสนอเรื่องวัฒนธรรมจากภาพได้ดีตามลำดับ และได้มอบเสื้อทีมเป็นที่ระลึกแก่ผู้เข้าร่วมทุกคนด้วย
- จำแอ จะล่อ และล่อซ่า ตั้งใจเตรียมความพร้อมก่อนลงพื้นที่ ด้วยการคิดหาประเด็นคำถามต่าง ๆ
 - จำนูและล่อซ่า สะท้อนว่า คิดอยากสร้างการเปลี่ยนแปลงดี ๆ ให้หมู่บ้าน แต่หลายครั้งก็ต้องจำยอมไปตามความเห็นของผู้หลักผู้ใหญ่ สิ่งหนึ่งที่เห็นว่าอาจเป็นอุปสรรคก็คือ การที่หมู่บ้านไม่ได้ให้ความสำคัญเท่าที่ควรต่อการบันทึกกฎ ระเบียบ กติกา ต่าง ๆ ไว้ให้เป็นลายลักษณ์อักษร

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ

- เกี่ยวกับเรื่องใกล้ตัว ผู้เข้าร่วมสามารถทำและแสดงออกได้ดี เช่น หลาย ๆ เรื่องในวิถีชีวิตและประเพณี ส่วนการให้แสดงบทบาทสมมุติเป็นบุคคลในอดีตนั้น ยังไม่สามารถทำได้เท่าที่ควร อาจเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านศักยภาพการเข้าถึงมิติด้านในหรือว่าการไม่ถนัดที่ต้องใช้ความคิดหลายชั้น
- กระบวนการเริ่มเห็นว่า ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชุมชน ทำอย่างไรจะให้ชาวบ้านสามารถดึงศักยภาพของตนเองออกมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิม – ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชนของพวกเขาได้

กระบวนการในวันที่ 3

เดินทางกลับบ้านสบลาน อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

เวลา 9.00 น. ออกเดินทางสู่หมู่บ้านสบลาน อ.สะเมิง จ.เชียงใหม่

เวลา 12.00 น. เดินทางถึงหมู่บ้านสบลาน แยกย้ายกันเข้าพักกับชาวบ้าน บ้านละ 2 – 3 คน

เยี่ยมชมไร่หมุนเวียน และป่าชุมชน

เวลา 13.00 น. คณะนักเรียนและคุณครูของโจ๊ะมาโลลือหล่า โรงเรียนประจำหมู่บ้าน โดยมีครูน้ำเค็มเป็นหัวหน้าคณะ นำคณะผู้เข้าร่วมเยี่ยมชมไร่หมุนเวียนและป่าชุมชน โดยนำชมแต่ละจุด เช่น ไร่หมุนเวียน ซึ่งมีการหมุนเวียนปลูกทุก 7 ปี ไร่แต่ละแห่งที่เว้นว่างจากการเพาะปลูก จะมีตั้งแต่ 1 ปี 2 ปี และตามลำดับ ซึ่งจะมีวิธีสังเกตว่าเป็นไร่ที่พักมาแล้วกี่ปี โดยดูที่ชนิดและขนาดของต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ในไร่ นั้น ๆ ได้ชมทั้งไร่ข้าวที่ปลูกบนเขา และนาข้าวที่ปลูกในที่ราบลุ่มตามเชิงเขา ตามนาข้าวจะมีศาลบวงสรวงเจ้าป่าเจ้าเขา เพื่อให้ได้ผลผลิตดี

ป่าของชาวปกากะญอ มีหลายประเภท เช่น ป่าช้าที่ห้ามตัดต้นไม้ ป่าชุมชนที่เป็นแหล่งอาหารของคนในหมู่บ้าน ชมต้นผึ้ง คือต้นไม้ใหญ่ที่ผึ้งอาศัยไปทำรัง จำนวนหลายสิบลี้ ชาวบ้านได้อาศัยเก็บน้ำผึ้งจากต้นผึ้งเหล่านี้มาใช้กินเป็นอาหารและทำยา รวมทั้งได้บอกเล่าวิธีทำไม้ไผ่ เรียกว่าพะอง เพื่อขึ้นไปเก็บน้ำผึ้ง (แทนการเอาเหล็กเจาะต้นไม้) ซึ่งต้องมีพิธีบูชาขออนุญาตก่อนจะขึ้นไปเก็บน้ำผึ้งด้วย คณะได้เรียนรู้พืชสมุนไพรต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ในป่าและตามทางเดิน รวมทั้งได้เห็นลำน้ำที่เป็นต้นน้ำลำธาร ซึ่งชาวบ้านนำน้ำไปใช้ในการเพาะปลูก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแปลงนา ชาวบ้านจะมีพิธีไหว้ผีฝ่าย โดยจะตั้งศาลเพียงตาอยู่ริมลำธาร

สำหรับปกากะญอแล้ว ป่าไม่ใช่ทรัพยากร ป่าไม่ใช่สถานที่ท่องเที่ยว แต่ **ป่าคือชีวิต** นี่คือเหตุผลที่สำคัญที่สุดที่ว่า ชีวิตสามารถอยู่กับป่าได้

คุณครูน้ำเค็มได้อธิบายถึงความเชื่อชาวปกากะญอ ที่เชื่อว่าขวัญของคนเรามี 37 ขวัญ จำนวน 5 ขวัญอยู่ที่ตัวเรา และอีก 32 ขวัญ อยู่ในธรรมชาติ ผাগไว้กับป่า ต้นไม้ ฯลฯ จิตวิญญาณของชาวปกากะญอจึงผูกพันกับธรรมชาติ การทำลายธรรมชาติก็เหมือนกับการทำตัวเราเอง เมื่อเด็กเกิดมาพ่อแม่จะนำธูปไปแขวนไว้กับต้นไม้ในป่า เพื่อฝากให้ต้นไม้และป่าช่วยปกป้องรักษาดูแลเด็กน้อยด้วย

สิ่งที่น่าสังเกต คือ ครูที่นี้ได้ฝึกให้เด็กนักเรียนเป็นผู้นำชม และอธิบายให้ความรู้ในจุดต่าง ๆ เพื่อให้เด็กได้รู้จักวัฒนธรรม ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของตนเอง เด็ก ๆ มีความมั่นใจที่จะอธิบายและตอบคำถามต่าง ๆ

- นะป๋อยกับพินดา ขอตัวพักผ่อน ไม่ได้ไปเดินป่าศึกษาธรรมชาติ

สนทนาแลกเปลี่ยนกับ พระตีตาแยะ ผู้นำเชิงจิตวิญญาณของชุมชน

เวลา 19.30 น. คณะผู้เข้าร่วม รวมทั้งทีมกระบวนกร ได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกันกับ พระตีตาแยะ คุณครูนิต คุณครูน้ำเค็ม และเด็ก ๆ ของหมู่บ้านสบลาน บรรยากาศเป็นไปด้วยความอบอุ่น มีชีวิตชีวา และทุกคนได้เรียนรู้สิ่งที่มีคุณค่าความหมายต่อชีวิต

ครูนิต: “เราต้องรู้จักจริง ความรู้จะอยู่กับเรา ไม่มีใครสามารถแย่งไปได้”

- มีเด็ก 5 คนที่จะกินอยู่กับคุณครูที่โรงเรียนโจะมาโลลือหล่า เด็กๆเหล่านี้จะช่วยปลูกข้าว 5 ไร่ ที่อำเภอสันป่าตอง เรียนรู้เรื่องสังคม, ภาษา, พิธีกรรม, ภูมิศาสตร์, คณิตศาสตร์ และศาสตร์อื่น ๆ ผ่านการทำนาข้าว
- พระตีตาแยะ ได้เดินขบวนเรียกร้อง “ข้อเสนอในการจัดสรรที่ดินอย่างเป็นธรรม” รัฐบาลคสช. ห้ามเดินเกิน 5 คน ถึงรวมกลุ่มกันเดินทีละ 4 คน รัฐบาลรับทุกข้อเสนอ ซึ่งถือว่าเกินความคาดหวัง แต่ไม่รู้ว่าจะทำจริงหรือไม่

คุณอนุพงษ์: วิถีชีวิตคล้ายกัน แต่เรื่องจิตวิญญาณในการรักษาวัฒนธรรม และการอนุรักษ์ป่าจะดีกว่าบ้านผม สภาพป่ายังอุดมสมบูรณ์ ทั้ง ๆ ที่หมู่บ้านน่าจะก่อตั้งมา 50 – 60 ปีในเวลาไล่เลี่ยกัน

พระตีตาแยะ: ปลูกป่า จริง ๆ แล้วปลูกป่าของรัฐบาลเป็นไปเพื่อของงบประมาณฯ แต่ไม่ได้รักษาพันธุ์พืชได้อย่างหลากหลาย ป่าเราจะดูแลกันเอง

ครูนิต: มีการพยายามจะดึงพื้นที่ป่ามาเป็นของรัฐฯ โดยฉวยโอกาสปลูกป่าในพื้นที่ของชาวบ้านอาศัยจ้างชาวบ้านให้ปลูกป่า แถมยังไม่ได้ปลูกพืชท้องถิ่น ซึ่งทำให้ขาดความหลากหลาย

ของป่า ป่าจะไม่ยั่งยืน จึงต้องต่อสู้กับเพื่อให้ผืนป่าได้ฟื้นฟูตามธรรมชาติ ชาวบ้านจึงต่อสู้เพื่อปกป้องผืนป่าและไร่นาของตัวเอง สุดท้ายชาวบ้านก็สามารถชนะได้

พะตีตาแยะ: เล่าถึงความเป็นมาของหมู่บ้าน

- อาศัยอยู่มา 4 ชั่วอายุคน
- ปู่ของพะตีอาศัยอยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่ต้น
- สมัยก่อนจะเป็นพื้นที่สัมปทานป่าสัก
- ไม้ปู้ไม้ยาไม่ค่อยมีแล้ว ส่วนมากจะเป็นป่าปลูกใหม่
- ประกาศพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ. 2516 โดยไม่ได้แจ้งให้ชาวบ้านได้ทราบถึงข้อกำหนด
- ปี 2557 จะประกาศเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติออบขาน พะตีตาแยะได้พูดคุยกับพ่อหลวงจอนิ ว่า เราจะเคลื่อนไหวต่อสู้ในสมัยรัฐธรรมนูญประจวบ ไชยสาร จึงได้มีการรวมกลุ่มกันเดินทางไปยังกรุงเทพฯ เพื่อขอเจรจาพูดคุย
- หมู่บ้านนี้ไม่มีเอกสารใด ๆ จึงต้องอาศัยต่อไม้เป็นหลักในการบอกเขต

ครูนิด: ชาวบ้านที่อยู่อย่างสงบสุขมาเป็นเวลา 200 – 300 ปี จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ที่รัฐต้องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่าไม้จึงมีการจัดสัมปทาน และประกาศเขตอุทยานแห่งชาติ พะตีตาแยะจึงต้องรวมกลุ่มกันเพื่อปกป้องผืนป่า มีการปลูกป่าเพื่อช่วงชิงพื้นที่ของชาวบ้าน จะได้นำไม้ไปขาย และอุทยานจะมายึดพื้นที่ทำกิน โดยไล่ชาวบ้านออกจากพื้นที่

คุณอนุพงศ์: บ้านแสนคำลือก็มีเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่มาหลอกล่อเลี้ยงดูหัวหน้าหมู่บ้าน เพื่อจะได้นำพื้นที่ป่าไม้ไปใช้ประโยชน์ บ้านผมเป็นแหล่งต้นน้ำ จึงจำเป็นต้องดูแลสายน้ำ ช่วงหน้าแล้งมีปัญหาว่าน้ำน้อย แต่ชาวบ้านของเราไม่ค่อยกระตือรือร้นต่อสู้สักเท่าไร

ครูนิด: รัฐบาลยอมให้เราอาศัยอยู่ เพราะมีหลักฐานว่าเราอยู่มานาน และเรายังรักษาป่าด้วย

คุณอนุพงศ์: วิธีการใดที่ใช้ในการรักษาป่า?

พะตีตาแยะ: ใช้เรื่องพิธีกรรม ความเชื่อเป็นรากฐาน โดยจัดสรรพื้นที่เป็นไร่หมุนเวียน ป่าใช้สอย ป่าอนุรักษ์ และอื่น ๆ

ครุฑินิต: คนกับป่าเป็นหนึ่งเดียวกัน ป่าคือชีวิตของชาวปกาเกอะญอ แต่ไม่ใช่ที่เราจะไม่ใช้ทรัพยากรป่า จึงต้องมีการแบ่งพื้นที่ใช้สอย เพื่อให้เกิดสมดุลในการอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ความเชื่อนี้เชื่อบนพื้นฐานของความรู้จากการศึกษาธรรมชาติและพื้นที่ จนเกิดความเชี่ยวชาญ และถ่ายทอดผ่านมา 4 ช่วงอายุคน ไม่ใช่แค่การจำผ่านหัวสมอง แต่ฝังลึกเป็นจิตวิญญาณอยู่ในจิตใจผ่านการกระทำ ซึ่งไม่สามารถถ่ายทอดผ่านแค่คำพูด

สมสิทธิ์: คนที่ไม่เชื่อเราจะทำอย่างไร

พะตีตาแยะ: ถ้าเขาไม่เชื่อ ก็จะมีการพูดคุยกัน แต่เป็นแค่ส่วนน้อย

คุณอนุพงศ์: เกิดการแย่งพื้นที่ทำกิน และความตื่นเขินของน้ำ เกิดปัญหาขึ้นระหว่างเผ่า ชาวบ้านกลัวว่าจะโดนของ

พะตีตาแยะ: มีการคุยกับชุมชนอื่นๆ โดยจัดทำแผนที่ 1 ต่อ 4

คุณอนุพงศ์: นายอำเภอควรจะรับรู้ในการจัดสรรพื้นที่

พะตีตาแยะ: ใช่

สุธัมมะ: พื้นที่แสนคำลือจะไม่ค่อยมีปัญหาจากภายนอกสักเท่าไร แต่ปัญหาจะเกิดจากความสามัคคีภายในเสียมากกว่า

สมสิทธิ์: เมื่อวานได้มีการระดมปัญหา และคำถามที่จะนำมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน

ครุฑินิต: สิ่งสำคัญคือการทำให้อย่างชนรุ่นทำทันสิ่งใหม่ ๆ ที่เข้ามาในชุมชนว่าสิ่งใดมีประโยชน์ หรือสิ่งใดที่ควรปฏิเสธ ส่วนการทวนกระแสต้องอาศัยความเข้มแข็งภายใน จึงจะเกิดความเพียรและความอดทน รวมถึงมุมานะบากบั่นในการเรียนรู้ เราไม่ได้ต่อสู้กับคนพวกเรากันเอง แต่สู้กับกระแสวัตถุนิยม เราจะนำพาพวกเขาเข้มแข็งขึ้นไปด้วยกัน

คุณอนุพงศ์: ความสามัคคีอาจจะแยกเป็นหลายกลุ่ม หลายมุมมอง ความขี้น้อยใจอาจจะติดมากับตัว ความที่ไม่คิดให้ละเอียดรอบคอบ จนเกิดการแยกตัว มันใช้เวลาในการตั้งตัวกันใหม่ หมู่บ้านเรามากจะมีปัญหาลักษณะนี้

พะตีตาแยะ: ถ้าชุมชนอยู่ไม่ได้ โรงเรียนก็อยู่ไม่ได้ ชีวิตของเราผูกพันกับป่า เราต้องรักษาพื้นที่ของเรา

สมสิทธิ์: ทำไมคุณครูจึงอยู่ที่หมู่บ้านสบลานได้เป็นเวลานาน

ครูนิค: เราเห็นคุณค่าในสิ่งที่เราทำอยู่ โดยเริ่มจากการเห็นคุณค่าในวิถีของชาวปกากะญอว่ามี ความสำคัญอย่างไร ไม่ใช่แค่เพียงต่อประเทศไทย แต่สำคัญต่อโลกด้วย

พะตีตาแยะ: ครูต้องมาเรียนรู้กับชาวบ้าน และอยู่อย่างชาวบ้าน ไม่ใช่ว่าตั้งตัวมาเป็นครูที่จะมาเพื่อสั่งสอน

ครูน้ำเค็ม: เราต้องเปิดใจและน้อมใจที่จะเรียนรู้กับชาวบ้าน

ครูนิค: เงินมีความหมายน้อยมาก เมื่อเทียบกับชีวิตของคนหนึ่ง ที่ก้าวข้ามข้อจำกัดของตัวเอง และได้เรียนรู้สิ่งใหม่ๆ เพื่อนำไปสร้างประโยชน์ให้กับผู้อื่น ครูเป็นอย่างไร เด็กก็เป็นอย่างนั้น ครูจึงต้องเป็นแบบอย่าง

คุณอนุพงศ์: โรงเรียนบ้านผมมีปัญหาที่ครูไปสอนแต่ตัว แต่จิตวิญญาณไม่ได้นำไปด้วย ผมอยากให้เด็กของเราได้ย้อนกลับมามองคุณค่าของตัวเอง

ครูนิค: อยากจะให้กำลังใจว่า คนเราที่ไม่ยอมทำอะไรเป็นเพราะไม่รู้ความลับว่า “การทำประโยชน์ให้คนอื่นมีความสุข” สุขยิ่งกว่าการมีเงินทองและครอบครองสิ่งใด ๆ “การต่อสู้ คือ การบอกกล่าวและต่อสู้กับสิ่งที่คนอื่นยังไม่เข้าใจ” ก่อนที่เราจะเข้าไปสร้างประโยชน์ให้ผู้อื่น คนเราต้องมองเห็นถึงคุณค่าของสิ่งที่เราจะได้รับ ซึ่งคุณค่านี้ไม่ใช่ผลประโยชน์ แต่เป็นคุณค่าที่เกิดจากการเปิดใจที่จะเข้าใจผู้อื่น

พะตีตาแยะ: ชุมชนไหนที่มองปัญหาไม่เป็น เราจะเข้าไปช่วยเขาได้ยาก

หลายคนตั้งข้อสังเกตว่า เด็กปกากะญอที่นี่ พูดภาษาไทยได้ชัดและฉฉานมาก!

ครูนิค: “ครูต้องพูดภาษาปกากะญอให้ชัดก่อน” ครูต้องเรียนรู้ภาษาของเขา เขาเรียนรู้ภาษาของเรา การพูดไม่ชัดไม่ใช่ความผิดแต่คือการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้ที่ต้องมาจากหัวใจเป็นอันดับแรก และการพูดให้ชัด คือ การให้ความเคารพเจ้าของภาษา

พะตีตาเยะ: กินน้ำก็ให้ใจใสอย่างน้ำ กินข้าวก็ให้ใจขาวอย่างข้าว (ภูมิปัญญาบรรพกาลชาวปกากะญอ) เราต่อสู้ก็ยังสนุก เพราะเราได้เพื่อนมากขึ้น

- ผู้เข้าร่วมสนใจและตั้งใจฟังครูนิค ได้รับแรงบันดาลใจจากสิ่งที่ครูนิคทำให้ที่สบลาน คุณอนุพงศ์ถึงกับเอ่ยปากว่า อยากได้คนอย่างครูนิคไปช่วยสอนที่บ้านแอกโก – แสนคำลือบ้าง
- คุณอนุพจน์ยอมรับว่า แอกโก – แสนคำลือเอง ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกมาก แต่ช่วยแล้วก็จากไป โดยไม่ได้ทำอะไรดีขึ้นเท่าใด
- ลาหู่ในตำนาน เลือกขวาน จึงต้องขึ้นไปอยู่บนดอยและตัดไม้ ขณะที่ชนเผ่าอื่น ๆ เลือกเครื่องมือทำมาหากิน (การเกษตร) ลาหู่จึงมักจะชอบย้ายถิ่นฐาน ถางป่า ตัดไม้ และปลูกพืชระยะสั้น หวังผลเร็ว คนสมัยก่อนย้ายเข้ามาเพราะหลบหนีการรุกราน และพร้อมจะย้ายหนีไปเรื่อย ๆ ปัจจุบันทำแบบนี้ได้ยากและเริ่มมีปัญหาแย่งที่ดินทำกิน เพราะตัวใครตัวมันกันมากขึ้น

กระบวนการในวันที่ 4

เยี่ยมชมโจ๊ะมาโลลือหล่า โรงเรียนประจำหมู่บ้าน

เวลา 9.00 น. เยี่ยมชมโจ๊ะมาโลลือหล่า และร่วมเรียนรู้กับประวัติความเป็นมาของโรงเรียนนี้

โจ๊ะมาโลลือหล่า สร้างขึ้นด้วยความร่วมมือของครูกับเด็ก และมีโรงเรียนรุ่งอรุณให้การสนับสนุน จากจุดเริ่มต้นของการเข้าร่วมป्लीกวิเวก ณ หมู่บ้านสบลานของครูนิคร่วมกับคณะครูจากโรงเรียนรุ่งอรุณ ครูนิคได้ตระหนักถึงความสำคัญของป่าต้นน้ำ และวิถีการอนุรักษ์ จึงเริ่มตั้งคำถามกับตัวเอง และมองหาหนทางในการที่จะมาอยู่ที่หมู่บ้าน ฝ่ายรัฐมีนโยบายให้เด็กอายุต่ำกว่า 15 ปี ต้องถูกส่งเข้าไปเรียน

หนังสือในตัวเมือง พระตีตาแยะได้โทรศัพท์ปรึกษาครูคิดว่าจะทำอย่างไรดี ครูจึงปรึกษากับ อ.ประภา ภัทร นิยม และคณะครูโรงเรียนรุ่งอรุณ ว่าอยากมาช่วยพระตีตาแยะ

พระตีตาแยะมองว่า โรงเรียนต้องไม่ใช่แค่โรงเรียน แต่ต้องมีความสงบและเป็นสถานที่เรียนรู้ โดยอยากให้โรงเรียน วัดและศูนย์กลางเรียนรู้อยู่ในพื้นที่เดียวกัน นอกจากนี้ยังสามารถจัดสรรพื้นที่ส่วนหนึ่ง ทำการเพาะปลูกได้อีกด้วย

บทชา

บทชา คือคำร้องประกอบทำนองแบบพื้นบ้าน ที่พูดถึงวัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ซึ่งสามารถตีความได้หลายรูปแบบขึ้นอยู่กับบริบทที่จะนำไปใช้ และขึ้นอยู่กับภูมิธรรมและวัยของคนฟัง โดยเป็นคำสอนเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ธรรมชาติ และการอยู่ร่วมกันของมนุษย์

การบอก “บทชา” (ร้องออธา) คือ การบอกต่อจากคนสู่คน รุ่นสู่รุ่น เพื่อสืบทอดความรู้ของชาวปกากะญอ พระตีตาแยะเป็นครูด้วยตนเอง ทุกเช้าจะมาร้องบทออธาให้เด็ก ๆ ฟัง ท่านได้ใช้ชีวิตให้เห็นเป็นตัวอย่าง ต่อสู้กับแนวคิดไม่ใช่กับบุคคล

ครูคิด เล่าว่า ได้มีการวางแผนที่จะนำนิทานของปกากะญอ มาจัดทำเป็นหนังสือเรียน 3 ภาษา คือ ภาษาปกากะญอ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประสบการณ์จริง และความรู้จากภายนอก โดยนำมาเชื่อมโยงเข้าสู่วิถีชีวิตจริง จนก่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยชีวิต

“เราไม่ได้สู้กับคน แต่สู้กับความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง”

กิจกรรมประจำวันและแนวทางปฏิบัติของโจ๊ะมาโลลือหล่า

- ร้องเพลงชาติ
- ร้องบทชา - ตีความ
- สวดมนต์ - แม่เมตตา
- นั่งสมาธิ
- นั่งรอบวงพูดคุยแลกเปลี่ยน
- สนทนาภาษาอังกฤษ
- เขียนบันทึก (เด็กโต) และวาดรูป (เด็กเล็ก) โดยเขียนบันทึกเรื่องราวในชีวิตที่ได้พบเจอ
- อ่านบันทึกแลกเปลี่ยนกันฟัง (ครูจะได้ตรวจดูการอ่านออกเสียง การเขียนภาษา และตรวจสอบความถนัดและข้อติดขัดของนักเรียน)

- ใช้ความสัมพันธ์แบบคนกับคน และรับรู้จากใจ
- ครูจะใช้วิธีพูดคุยสร้างความเข้าใจกับเด็ก โดยไม่ฝืนใจและบีบบังคับ ทำแบบค่อยเป็นค่อยไป
- เราต้องตั้งมั่นเพื่อสงบเสียงสั่นไหวในใจเสียก่อน เมื่อเราตั้งมั่นจนผู้อื่นมองเห็น ผู้อื่นจะเริ่มทำตาม
- วิธีการทำให้เด็กเงียบ เราต้องเงียบเสียงในใจเราเสียก่อน
- การเรียนรู้จากเด็กจะมีพลัง
- การเห็นคุณค่าต้องตั้งหลักมาจากความเชื่อมั่น โดยใช้หลักพละ 5 ศรัทธาเป็นตัวเริ่ม ตามด้วยปัญญา วิริยะ สมာธิ และสติ และรู้ว่าสิ่งเราทำจะเกิดประโยชน์แก่ผู้อื่น พร้อมทั้งมีความเพียรอย่างต่อเนื่อง
- เมื่อเรียนเสร็จ เราไม่ได้เรียนแค่การทำกิจกรรม แต่จะมีการพูดคุยว่า เราทำกิจกรรมไปเพื่ออะไร และเรียนรู้อะไรจากกิจกรรม

พิธีแต่งงาน (ผู้ชายจับผู้หญิง)

พิธีแต่งงาน เป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์จะจัดรอบเดียว เตรียมตัวครึ่งเดือน เพื่อไปสู้ออกจากพ่อแม่ ผู้หญิงเป็นฝ่ายขอผู้ชาย และจ่ายค่าสินสอด บอกเจ้าป่าเจ้าเขา และขอให้ผู้ใหญ่ช่วยพร แต่งเสร็จแล้ว ต้องไปอยู่บ้านผู้หญิงก่อน 3 วัน และต้องมีการบอกกล่าวผู้ใหญ่ก่อนย้ายมาบ้านผู้ชาย

ถ้าได้เสียกันก่อน ถือว่าผิดผี ต้องมาทำพิธีแก้ มีการบอกเจ้าที่ โดยต้มเหล้าเพื่อเซ่นไหว้ และขอให้ผู้ใหญ่ช่วยทำพิธี จึงค่อยย้ายมาอยู่บ้านผู้ชาย

ปกากะญอเชื่อเรื่องผัวเดียวเมียเดียว การแต่งงานคือความตั้งใจที่จะดูแลซึ่งกันและกัน มีการร้องอ้อธาที่เกี่ยวกับการครองเรือน เมื่อแต่งงานกันแล้วจะเลิกกันไม่ได้ ถ้าผู้หญิงตายก่อน ต้องรื้อบ้านทิ้งหลัง (เผา) ผู้ชายต้องสร้างบ้านใหม่ แต่ถ้าผู้ชายตายต้องนำเตาไฟออกมาเผา เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งตาย อีกฝ่ายจะมีคู่ใหม่ได้ แต่จะไม่มีการจัดพิธีแต่งงาน มีความยึดโยงกันระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ มนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ชุมชนให้ความสำคัญกับการแต่งงาน ทำให้คู่บ่าวสาวได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และการแต่งเป็นการตั้งหลัก ยึดโยง เป็นการตั้งใจที่จะอยู่ร่วมทุกข์ร่วมสุขกัน

ครูนิต เสริมว่า การเรียนรู้ความหลากหลาย ช่วยให้เราเปิดมุมมองที่กว้างขึ้น และรับฟังผู้อื่นโดยไม่รีบด่วนตัดสิน การที่เราตัดสินบางคน อาจเป็นเพราะเราไม่เข้าใจเขามากกว่า ไม่ใช่เขาผิด

พะตีตาแย๊ะ เล่าว่า กิจกรรมสำคัญในชีวิตของชาวปกากะญอมี 3 ขั้นตอน คือ เกิด แต่ง และตาย การนำสายสะดือไปผูกกับป่า คือการนำชีวิตไปผูกกับธรรมชาติ ดังนั้น การทำลายป่า คือ การทำลายชีวิตของเราเอง มีบทราชที่ขั้บร้องในพิธีงานศพ จะเป็นคำสอนสำหรับทั้งคนเป็นและคนตาย โดยมีบทราชที่ช่วยบอกทางให้คนตาย (ขั้บร้อง 3 วัน 3 คืน) ทุกคนในหมู่บ้านจะช่วยกันขั้บร้อง ใช้เงินมัดเปลือกตา, ปาก, อกมือและหน้าอก และครอบครัวของคนตายจะหยุดงานอยู่บ้านทั้งเดือน ซึ่งเป็นกุศโลบายว่า ถ้าเราเห็นแต่เงิน เราจะมองไม่เห็นผู้อื่น เราจะมองข้ามความทุกข์ของผู้อื่น เพื่อสอนให้เรากินอยู่อย่างพอเพียง โดยสื่อความหมายว่า “ทรัพย์สิ้นเงินทองสามารถทำให้คนตาบอด”

มีความเชื่อว่า ฟ้ามี่ 7 ชั้น เป็นเมฆ ลม ดาว พระอาทิตย์ ต่อด้วยแผ่นดิน 7 ชั้นเป็นก้อนหินแร่ น้ำและต่อด้วยเมืองผี ดังนั้น การที่ผู้คนมาสร้างเทปูนสร้างแผ่นดินชั้นที่ 8 ก่อให้เกิด “ผีพัฒนา” ซึ่งเป็นผลให้เกิดภัยพิบัติทางธรรมชาติ เช่น อากาศไม่บริสุทธิ์ น้ำท่วม ฯลฯ เราต้องรู้จักใช้ รู้จักอยู่ อย่างไม่เอาเปรียบ

เมื่อเสร็จจากการเยี่ยมชมโรงเรียน คณะนักเรียนได้มีการแสดงจินตลีลา ที่สื่อถึงการอนุรักษ์ปกป้องแผ่นดินของตน ซึ่งการแสดงชุดนี้เคยนำไปแสดงในเมืองเพื่อรณรงค์คัดค้านการสร้างเขื่อนมาแล้ว

ส่วนกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่จากหมู่บ้านแอกโก-แสนคำลือ ได้ร่วมกันเดินจะคีให้คณะครูและนักเรียนชมเป็นการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม ก่อนจะเดินทางกลับ

ข้อสังเกต

- ผู้เข้าร่วมบางคน ได้พูดถึงความไม่สะดวกสบายในบางเรื่อง เช่น การกิน การอยู่ บางคนบ่นเกี่ยวกับการเดินทางไกล ๆ ต้องเดินทางชั้น
- ลอซ่าไม่สบายในช่วงที่อยู่ที่บ้าน เนื่องจากป่วยเป็นไข้ ซึ่งมีสาเหตุมาจากการทำงานหนัก (เกี่ยวข้าว) ก่อนมาอบรมในครั้งนี้
- เสี่ยงสะท้อนที่สำคัญประการหนึ่งจากผู้เข้าร่วมที่เป็นกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของแอกโก – แสนคำลือก็คือ เรื่องที่ว่า สมัยก่อนที่แอกโก – แสนคำลือเองก็เคยมีป่าไม้มาก เคยมีต้นไม้ใหญ่ ๆ แบบนี้เหมือนกัน แต่ปัจจุบันนี้ไม่มีเสียแล้ว การเปรียบเทียบความอุดมสมบูรณ์ของป่าเป็นสิ่งที่ประทับใจของหลายคน

ข้อสังเกตหลังกิจกรรมA large, empty, light blue rounded rectangular box with a thin dotted border, occupying most of the page below the header. It is intended for students to write their observations after an activity.

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการต่อผู้เข้าร่วม (บางคน)

จำนุ ให้ความสนใจตอนการสนทนาแลกเปลี่ยนกับชุมชน ได้เข้าไปพูดคุยกับครูนิด เรื่องวิถีชีวิตของครู ได้บอกในกระบวนการว่า หลังจากที่ได้มาอบรมเรียนรู้ เกิดความรู้สึกเห็นใจพ่อแม่ เลยได้ไปช่วยเกี่ยวข้าว

จำโพ ได้เจอคนรู้จัก และได้คุยแลกเปลี่ยนความรู้ต่าง ๆ กับเด็กบ้านสบลานตอนที่ไปเดินป่า

ลอส่า กังวลเรื่องการเกี่ยวข้าว สนใจเรื่องการทำบัญชีครัวเรือนเป็นพิเศษ อยากให้พี่น้องทางภรรยาได้ทำด้วย อยากสร้างการเปลี่ยนแปลง (คล้ายกับจำนุ) ในสิ่งที่ดี ๆ ให้กับหมู่บ้าน แต่เอ่ยว่ายังขาดแรงสนับสนุนจากผู้ใหญ่ นอกจากนี้ ยังแสดงสนใจด้านการเกษตร พืชสมุนไพร อาหารการกิน และงาน อสม. ลอส่าป่วยในวันสุดท้ายเลยเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ได้น้อยลง

จำแฮ เริ่มมั่นใจในการแสดงออกทางความเห็น เข้ามาพูดคุยด้วยมากขึ้น ตั้งใจและเกาะติดสนใจเรื่องการแต่งงานสืบสกุลของชาวสบลาน

จะลอ มุ่งมั่นตั้งใจดีต่อชุมชน สนใจการพูดคุยกัน ผู้นำที่เข้มแข็ง ป่าต้นน้ำ การเรียนของเด็ก

4.3.4 การลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 1

วันเวลา	กิจกรรม
วันที่ 22 มกราคม 2558 (วันที่ 1)	
ช่วงเย็น	เดินทางถึงหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ กิจกรรมที่ 1 เช็คอิน ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้
วันที่ 23 มกราคม 2558 (วันที่ 2)	
ช่วงเช้า	กิจกรรมที่ 1 เช็คอิน ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ (ต่อ) เก็บข้อมูลงานวิจัย
ช่วงบ่าย	เก็บข้อมูลงานวิจัย
ช่วงค่ำ	กิจกรรมที่ 2 เตรียมความพร้อม “วันพบปะกับชาวบ้าน”
วันที่ 24 มกราคม 2558 (วันที่ 3)	
ช่วงเช้า	กิจกรรมที่ 1 วันพบปะกับชาวบ้าน
ช่วงบ่าย	กิจกรรมที่ 2 ถอดบทเรียน “วันพบปะกับชาวบ้าน” เก็บข้อมูลงานวิจัย
วันที่ 25 มกราคม 2558 (วันที่ 4)	
ช่วงเช้า	เก็บข้อมูลงานวิจัย เดินทางกลับ

รายละเอียดของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน เป็นดังนี้

กระบวนการในวันที่ 1

กิจกรรมที่ 1 เช็คอิน ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้

- ❖ เมื่อคณะทำงานเดินทางมาถึงหมู่บ้านในช่วงประมาณ 4 โมงเย็น ได้พบว่าผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่ติดภารกิจต่าง ๆ ที่แต่ละคนติดพันอยู่ มีแต่จำโป้ที่มาเจอและได้นำพาเราไปสู่สถานที่อบรม คือโรงไฟฟ้าของหมู่บ้าน “วันนี้ ทุกคนยังไม่สะดวก ขอเป็นวันพรุ่งนี้...” นั่นคือสิ่งที่ผู้เข้าร่วมได้ฝากจำโป้มาบอกแก่ทีมกระบวนการ ดังนั้น ทีมจึงยังมิได้ดำเนินกิจกรรมใด ๆ ตามที่ได้ตั้งใจไว้

- วิถีชีวิตของชาวบ้านย่อมต้องผูกพันอยู่กับภาระการงานเฉพาะหน้าของตัวเองในแต่ละวัน การกะเกณฑ์ให้แน่นอนตามกำหนดเวลาบนหน้าปัดนาฬิกาเป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงของที่นี่ และนี่คือสิ่งที่คณะทำงานต้องทำการปรับตัว


- ก่อนการมาลงพื้นที่ ทางทีมกระบวนการได้ทำการติดต่อผู้เข้าร่วมเป็นรายบุคคล เพื่อนัดแนะและยืนยันกำหนดการต่าง ๆ และได้พบว่ามีความพร้อมที่แตกต่างกันในตัวผู้เข้าร่วมแต่ละคน

- จะล่อได้ติดต่อบอกทีมว่า เขาติดงานรับจ้างอยู่นอกพื้นที่ อาจไม่สามารถมาเข้าร่วมได้ ทีมได้ขอให้เขาพยายามหาเวลาปลีกตัวมาเข้าร่วมเท่าที่ทำได้ ซึ่งเจ้าตัวก็รับปากเป็นอย่างดี
- ลอซ่าและจำแฮตดูกระตือรือร้นและอยากมาเข้าร่วม
- จำโพได้ติดต่อกันทางไลน์แต่ไม่ได้คุยกันทางโทรศัพท์
- ผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ บางคนไม่สามารถติดต่อได้ และบางคนเปรยว่าสถานที่นัดพบค่อนข้างห่างไกลและเดินทางไปยาก (นัดกันที่โรงไฟฟ้าของหมู่บ้านซึ่งห่างออกไปจากศูนย์กลางหมู่บ้านประมาณ 5 กม.)

หมายเหตุ แม้ผู้เข้าร่วมทุกคนมีโทรศัพท์มือถือถือเป็นของตนเอง แต่สภาพที่เป็นอยู่ก็คือ พื้นที่ส่วนใหญ่ในหมู่บ้านไม่มีคลื่นสัญญาณโทรศัพท์ มีบางพื้นที่ที่เป็นส่วนน้อยเท่านั้น (บางจุดที่บ้านบน ลานเฮลิคอปเตอร์) ที่มีสัญญาณพอจะใช้งานได้ ดังนั้น เวลาส่วนใหญ่ในชีวิตประจำวัน ชาวบ้านกับทีมกระบวนการจึงไม่สามารถติดต่อกันได้ ยกเว้นว่าผู้เข้าร่วมมีโอกาสได้มาอยู่ ณ จุดที่มีสัญญาณในหมู่บ้าน ดังที่กล่าว หรือว่าเดินทางออกนอกหมู่บ้านมาอยู่ในพื้นที่ที่มีสัญญาณ (เช่น ในตัวอำเภอ) จึงจะพอที่จะโทรศัพท์ถึงกันได้

กระบวนการในวันที่ 2

กิจกรรมที่ 1 เช็คอิน ทบทวนสิ่งที่ได้เรียนรู้ (ต่อ)

 ช่วงก่อนเที่ยง พอเริ่มมีผู้เข้าร่วมหลายคนทยอยเดินทางมาถึงสถานที่อบรม (โรงไฟฟ้าของหมู่บ้าน) กระบวนการ จึงได้เริ่มสนทนากับแต่ละคนและเป็นการเช็คอินไปในตัว

- หนึ่งดาบอกว่า ประทับใจกับความอุดมสมบูรณ์ของป่าไม้ที่บ้านสบลาน รู้สึกว่าเขาอนุรักษ์ไว้ดี แต่หากเทียบกับที่แอโก้ ดูเขาจะลำบาก (ทางวัตถุ) กว่า

- ลอส่าพูดถึงงานเกษตรของตัวเอง ว่าอยากผลิตพืชอาหารแบบปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตอนนี้นำไป แล้วเริ่มมีคนทำตาม ตัวเองรู้สึกภูมิใจ

- ประวิทย์ พูดถึงช่วงนี้แม่ไม่ใช่ฤดูปลูกข้าว แต่ต้องเตรียมพื้นที่เพาะปลูก เตรียมดิน เตรียมงานกินวอบ บางคนต้องซ่อมแซมบ้านก่อนกินวอบ ทำให้พวกผู้ชายไม่ค่อยว่าง

กระบวนการ พาคูยกเกี่ยวกับการบ้านที่ว่าด้วยการศึกษานโยบายชุมชนเฝ้าของตนเอง

- จำแฮ ได้ไปเรียนวิชาการดีเหล็ก จากพ่อตาของตนเอง ซึ่งเป็นช่างตีเหล็กของหมู่บ้าน เนื่องจากอยากช่วยสืบทอดวิชานี้
- ประวิทย์ ได้สร้างบ้านหลังใหม่ให้ญาติ เป็นบ้านที่มีลักษณะดั้งเดิมของชนเฝ้า คนในหมู่บ้านหลายคนก็ยังทำกันได้ แม่ไม่เก่งมาก เพราะดูพ่อแม่ทำ ถ่ายทอดกันมา
- ลอส่า ได้เรียนรู้การใช้สมุนไพร เพราะก่อนหน้านี้ลูกป่วย แม่ตนเองจึงให้กิน ตะไคร้ผสมกับต้นอังกคา (ชื่อลาหู่) เอามาทุบ ใส่น้ำ ใช้เช็ดตัวและดื่ม ช่วยลดไข้และแก้ปวดหัวได้ สนใจเรื่องสมุนไพร มีผู้รู้คือปู่เหล็ก (พ่อของครูเตี้ย)

- เกี่ยวกับเรื่องสมุนไพร หลายคนช่วยเสริมว่า ในหมู่บ้านมีผู้รู้หลายคน (แต่มักหวงวิชา แม้แต่กับลูกหลานตัวเอง) เช่น แม่เฒ่าที่พักอยู่ใกล้ ๆ โรงไฟฟ้า เก่งมาก บอกว่าเป็นยาผีบอก ประวิทย์บอกว่าได้ยาอบตัวสูตรของแม่เฒ่าแก้ปวดเนื้อปวดตัว ทำให้ตัวเองไม่ต้องดิ่งผิวหนึ่งมา 5 เดือนแล้ว จากก่อนหน้านี้ต้องดิ่งทุกอาทิตย์ หนึ่ง วิชาดิ่งผิวหนึ่ง เป็นวิชาที่ช่วยรักษาอาการปวดตามตัวซึ่งชาวบ้านหลายคนใช้อยู่

- นอกจากนี้ ลอส่ายังอยากสืบทอดการทำพิธีกรรมจากปู่จ้อง ซึ่งเป็นพ่อของตนเอง แต่ยังไม่ค่อยได้มาก เคยช่วยพ่อบ่อย ๆ แต่จะลอส่าจะสวดได้มากกว่า

- หลังอาหารกลางวัน มีวาระพิเศษ กล่าวคือผู้ใหญ่บ้านป่าตา ได้มาร่วมวงสนทนากับกลุ่มผู้เข้าร่วมด้วย คุณหมอบัณฑิตธรรม จึงเชิญให้กล่าวอะไรแก่วงสักเล็กน้อย พ่อหลวงได้เสนอแนวทางโดยเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้เข้าร่วมที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่กลุ่มนี้ได้เข้ามาร่วมการประชุมต่าง ๆ ของคณะกรรมการหมู่บ้านด้วยในแต่ละครั้งที่มีการหารือเรื่องงานในหมู่บ้านเพื่อช่วยกันแก้ปัญหา เช่น ปัญหาสัตว์เลี้ยง ปัญหายาเสพติด ปัญหาของโรงเรียน คำกล่าวของพ่อหลวงในครั้งนี้ นับว่าเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาของกลุ่มผู้เข้าร่วมมาก เพราะเป็นการเปิดช่องทางการยอมรับและให้โอกาสการเข้าร่วมทำงานกับคณะกรรมการของหมู่บ้านอย่างค่อนข้างเป็นทางการ

กิจกรรมที่ 2 เตรียมความพร้อม “วันพบปะกับชาวบ้าน”


- ✚ สืบเนื่องจากช่วงปลายที่ กระบวนการ พาให้ผู้เข้าร่วมแต่ละคนย้อนระลึกถึงหัวข้อการอบรมต่าง ๆ ที่ผ่านมาทั้งสามครั้ง และเขียนคำสำคัญเพื่อบ่งบอกหัวข้อที่อยากนำเสนอ
- ✚ ในช่วงค่ำ จึงเปิดพื้นที่ให้กลุ่มผู้เข้าร่วมได้ทำงานร่วมกันเพื่อหารือและเตรียมความพร้อมต่าง ๆ ในการนำเสนอ
 - ผู้เข้าร่วมตัดแปะรูปภาพ คัดเลือกวิดีโอ และตกลงลำดับการนำเสนอและเนื้อหาการพูดของแต่ละคน บรรยายการทำงานดูคึกคักดี มีความร่วมมือร่วมใจ ช่วยกันคิดช่วยกันทำ ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การเตรียมรูปภาพ ขณะที่เนื้อหาหรือบทพูดไม่ค่อยได้มีการพูดถึงสักเท่าไร คุณอนุพงศ์มีส่วนร่วมในการให้ความเห็นและชี้แนะพอสมควร
 - กิจกรรม “วันพบปะกับชาวบ้าน” ตกลงกันว่าจะจัดที่ ที่ศาลากิจกรรมของโรงเรียนในหมู่บ้าน ส่วนเวลา กำหนดไว้ที่ 9:00 – 11:00 น.ของเช้าวันพรุ่งนี้ (24 มกราคม 2558)
 - การเตรียมการในช่วงปลาย มีผู้มาเข้าร่วมได้เพียง 5 คน ได้แก่ จำโป จำแฮ ลอซ่า พนิดา และประวิทย์ ส่วนในตอนค่ำ มาร่วมได้ 8 คน ขาดเพียงน้อยกับครูเตี้ย




กระบวนการในวันที่ 3

กิจกรรมที่ 1 วันพบปะกับชาวบ้าน


เวลา 10:00 น. ชาวบ้านมากันเยอะแล้ว และสถานที่ก็พร้อมแล้ว ตอนนี้มีคนมาร่วมงานประมาณ 30 คน ผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย มีครบทุกวัย ตั้งแต่เด็ก ๆ ไปจนถึงผู้เฒ่าผู้แก่


 **จำแฮ** เปิดงานด้วยการเป็นพิธีกรเริ่มกล่าวกับผู้เข้าร่วม ดึงความสนใจให้ทุกคนหันมาฟัง และได้แนะนำคร่าว ๆ ว่าในการอบรมแต่ละครั้ง ทั้ง 3 ครั้งนั้น มีกิจกรรมหลัก ๆ อะไรบ้าง โดยมี **จะลอ** เป็นผู้ช่วยและอธิบายเพิ่ม

- คุณหมोजักรธรรมแนะนำให้เดินโชว์รูปไปรอบ ๆ ให้คนหลัง ๆ สามารถมองเห็นได้ ตอนนี้มีพี่วินิตามาร่วมนำเสนอด้วย ถือแผ่นโปสเตอร์รูปไปรอบ ๆ พร้อมพูดอธิบาย สังเกตว่าหลายอย่างเป็นการดันเอาเฉพาะหน้าว่าใครจะพูดอะไรตอนไหน ซึ่งก็สิ้นไหลดีพอสมควรและมีความเป็นธรรมชาติ

 **ลอซ่า** ช่วยอธิบายต่อ จากนั้นเริ่มกล่าวแนะนำตัวเยาวชนแต่ละคนอย่างเป็นทางการ มีเยาวชนทุกคนมาเข้าแถวเรียงหน้ากระดานอยู่ด้านหน้า คนพูดเสร็จก็ส่งไมโครโฟนต่อ ๆ กันไป ถึงคิว **ครูเตี้ย** พูดได้คล่อง ไหลลื่น และนานพอควร คาดว่าคงพูดเกี่ยวกับความเป็นมาและความสามัคคี

- คุณอนุพงศ์ พูดอะไรบางอย่างที่ดูเป็นทางการ พูดยาวกว่าคนอื่น ๆ และมีการแนะนำคนสำคัญแต่ละคนของโครงการนี้ด้วย เช่น คุณหมोजักรธรรม

 **จำโพ** อธิบายรายละเอียดของกิจกรรมต่าง ๆ ในการอบรมครั้งแรก มี **ลอซ่า** ช่วยเสริม เช่น การเล่นกิจกรรมแม่น้ำพิษ **ครูเตี้ย** เล่าถึงกิจกรรมภาพปริศนา เชื่อมโยงไปสู่เรื่องครอบครัว การทำงาน ฯลฯ กลับมาที่ **จำโพ** อธิบายเกี่ยวกับกิจกรรมต่าง ๆ ที่สร้างความกล้าพูดกล้าแสดงออก กิจกรรมคล้องห่วงยาง และการเขียนโครงการ **จำแฮ** เล่าถึงกิจกรรมการออกกำลังกาย

 **จำแฮ** ให้รายละเอียดต่อการเกี่ยวกับการอบรมในครั้งที่ 2 การทำบัญชีครัวเรือน โดยมี **ลอซ่า** ช่วยเสริม **จำโพ** อธิบายกิจกรรมจ่ายตลาด

ต่อมา **หาดยา** เป็นผู้อธิบายกิจกรรมการอบรมในครั้งที่ 3 โดยเฉพาะตอนที่ไปเยี่ยมบ้านสบลาน จะล่อ เล่าเกี่ยวกับพะตี่ตาแยะ และตอนที่เด่นจะดี **จำหนู** มาพูดต่อ ไปสักหน่อย **หาดยา** ก็เข้ามาเสริม เกี่ยวกับเรื่องป่าไม้และการอนุรักษ์ที่บ้านสบลาน **พินดา** มีน้ำเสียงที่จริงจัง เล่าเกี่ยวกับครุ นิดและพะตี่ตาแยะ **จำโพ** อธิบายเกี่ยวกับพิธีกรรม ความเชื่อของสบลาน กิจกรรมต้นไม้ ครอบคร้ว กิจกรรมเดินเท้าชิด **พินดา** มาต่อเกี่ยวกับกิจกรรมสืบค้นประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่า โดยมี **จำหนู** และ **จำโพ** ช่วยเสริม

ช่วงต่อมา เป็นการนำเสนอเรื่องราวผ่านคลิปวิดีโอ โดย **จำแฮ** เป็นผู้เริ่มแนะนำเกี่ยวกับวิดีโอ ประวิทย์ เสริมเนื้อหา **จำหนู** เล่าเกี่ยวกับกิจกรรมคล้องห่วงยาง โดยมี **ประวิทย์** **หาดยา** และ **ครุ เตี้ย** คอยเสริม ต่อมา **ครุเตี้ย** เล่าถึงกิจกรรมภาพปริศนาอย่างสนุกสนาน จบท้ายที่ **จะล่อ** มาเล่าถึงกิจกรรมบทบาทสมมุติที่ว่าด้วยเรื่อง หมูปุกกัดกินพืชไร่ของชาวบ้าน โดยมี **จำหนู** ช่วยเสริม


ช่วงสุดท้าย เป็นช่วงที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านสื่อสารตรงกับเหล่าผู้นำรุ่นใหม่ ด้วยการตอบคำถาม ถามคำถาม หรือพูดแสดงความคิดเห็น **จำโพ** เริ่มตั้งคำถามต่าง ๆ ให้ชาวบ้านตอบ โดยใครตอบ ได้จะให้รางวัล (เป็นตุ๊กตาและไข่ต้ม) ต่อมา **คุณอนุพงศ์** มาเสริม ทำให้มีชาวบ้านหลายคนขึ้นมา พูดแสดงความคิดเห็น

ผู้อาวุโสท่านหนึ่งได้พูดว่า “มีความภูมิใจที่ลูกหลานได้ออกไปเรียนรู้แล้วกลับมาเล่าให้ฟัง ก่อนหน้านี้ เคยมีความสงสัยว่าไปทำอะไรกัน ซึ่งหากเป็นได้แบบนี้ หมู่บ้านของเราก็จะมีการพัฒนาต่อไปได้”

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โชนบ้านล่าง (แอกโก้) ขึ้นกล่าวว่า “ดีใจที่เยาวชนกลุ่มนี้ได้ออกไปเรียนรู้ แล้วกลับมาเล่าให้ฟัง ถ้าชาวบ้านเราหาเวลาคุยกันแบบนี้ได้ ก็จะพัฒนา...”

ส่วนผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน โชนบ้านบน (แสนคำลือ) กล่าวต่อว่า “บ้านเราตั้งมานานแล้ว แต่ยังไม่ค่อยเจริญ ดีใจที่เยาวชนกลุ่มนี้ออกไปเรียนรู้ ทำให้เป็นโอกาสที่ดีสำหรับบ้านเรา ที่ร่วมมือกันได้แบบนี้ ได้มาประชุมแลกเปลี่ยนกัน แบบนี้ก็จะเกิดการพัฒนาได้ ไม่ใช่ให้คน ๆ เดียวทำงาน แต่ทุกคนต้องลงมือช่วยกัน มีการรับฟัง ประชุม และลงมือทำให้คนเห็น ...”

หญิงแม่บ้านอีกคนหนึ่ง พูดว่า “ดีใจที่เยาวชนไปเรียนรู้ แล้วกลับมาเล่าสู่กันฟัง ขอขอบคุณทีมอาจารย์ด้วย”

 ระหว่างนี้ **นาดยา** คอยกระตุ้นเสริมให้ชาวบ้านถามหรือแสดงความคิดเห็น ด้วยการชูตุ๊กตาทามีตัวโตเพื่อเรียกความสนใจ **จำแฮ** ก็ช่วยเชิญชวน ตอนท้าย **จะล่อ** ได้พูดเชิญชวนให้ชาวบ้านร่วมกันทำสิ่งดี ๆ ให้หมู่บ้าน เช่น ชวนมาปลูกกระเทียมที่บ้านบน กรณีคนที่ไม่มีพื้นที่หรือไม่มีระบบน้ำเพียงพอ งานจบลงที่เวลา 11:50 น.

ข้อสังเกต

เช้าก่อนเริ่มกิจกรรม เวลา 9:00 น. ทีมกระบวนกรได้เดินมาถึงโรงเรียน พบว่า ประตูดุศาลากิจกรรมยังปิดล็อกอยู่ จำแฮเป็นผู้ที่มาถึงสถานที่เป็นคนแรก ได้พาพวกเราดูรอบ ๆ บริเวณโรงเรียนที่เปลี่ยนแปลงไปพอสมควร เห็นวัสดุก่อสร้างใหม่ ๆ ที่วางกองอยู่หลายแห่ง ทราบว่าจะมีการก่อสร้างห้องน้ำ มีชลประทานได้มาสร้างบ่อเก็บน้ำสำหรับทำการเกษตร เห็นสนามฟุตบอลและถนนที่ถูกปรับใหม่ที่ทาง อบต.ได้ขอไปให้มาทำให้ ตลิ่งรอบเขตโรงเรียนก็ถูกปรับสร้างให้มั่นคงสวยงามขึ้น จำแฮบอกว่า ตอนนี่สิ่งที่อยากได้เหลือแค่สะพานข้ามจากฝั่งโรงเรียนไปสนามฟุตบอล และรั้วสำหรับล้อมรอบสนามกั้นลูกฟุตบอลออก

9:40 น. ยังไม่มีความคืบหน้านัก ยังรอเอาลูกกุญแจจากครูวิมลมาเปิดศาลา จำแฮเสนอความคิดว่าจะทำป้ายชื่อให้แต่ละคน มีล่ออาสาช่วยทำ

9:45 น. ครูบุญมานำกุญแจมาเปิดได้แล้ว ได้ยินเสียงคุณอนุพงศ์ประกาศออกเสียงตามสายเชิญชวนให้ชาวบ้านมาร่วมงาน “วันพบปะกับชาวบ้าน” ขอให้ญาติพี่น้องในชุมชนโดยเฉพาะสามีหรือภรรยาของเยาวชนผู้นำแต่ละคน ได้มาช่วยให้กำลังใจด้วย เห็น นาดยา พนิดา ช่วยปิดกวาดสถานที่และผู้เข้าร่วมที่เป็นผู้ชายบางคนไปเตรียมน้ำดื่มสำหรับคนที่จะมางาน


เวลา 10:00 น. มีคนมาร่วมงานประมาณ 30 คน ผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย มีครบทุกวัย ตั้งแต่เด็ก ๆ ไปจนถึงผู้เฒ่าผู้แก่ ได้ทราบภายหลังว่า คนที่มานั้นไม่ค่อยมีคนจากป๊อก 1 กับป๊อก 2 โดยสันนิษฐานว่า ส่วนใหญ่คนในป๊อกเหล่านั้นมีอาชีพรับจ้างหรือค้าขายด้วยซึ่งอาจไม่สามารถปลีกตัวจากหน้าที่การงานได้

จากการจัดกิจกรรมโดยรวม จะเห็นได้ว่า การจัดงานนี้สามารถทำออกมาได้เป็นอย่างดีทีเดียว ส่วนใหญ่ดำเนินกิจกรรมด้วยภาษาลาหู่ ส่งผลให้เกิดความใกล้ชิดเป็นกันเอง อีกทั้งผู้เข้าร่วมทุกคนก็รู้สึกมั่นใจและเป็นตัวของตัวเองได้มากขึ้นในการสื่อสาร บรรยากาศของงานก็ดี ทุกคนที่เข้าร่วมงานมีความสนใจและตั้งใจรับฟังเป็นอย่างดี ผู้เข้าร่วมทุกคน สามารถสื่อสาร (เป็นภาษาลาหู่) ได้อย่างดีสามารถอธิบายลงในรายละเอียดได้ และมีความมั่นใจ มีหลายคนทีเดียวที่ดูโดดเด่น เช่น จำโป ส่วนบางคนก็มีพัฒนาการที่ดีมาก จากคนที่เงียบ ๆ ไม่กล้าจับไมโครโฟน กลายมาเป็นคนที่พูดอย่างฉะฉานต่อหน้าชุมชนได้ดี ตัวอย่างเช่น นาดยา (คุณอนุพงศ์สะท้อนให้ฟังภายหลัง) นอกจากนี้ มีข้อสังเกต


เพิ่มเติมว่า ลอส่ามีลักษณะของการสงวนท่าทีและดูเคร่งเครียดอยู่บ้าง ขณะที่ จ่าหนูจะพูดอธิบายแบบสั้น ๆ โดยมีเพื่อนคอยเสริมให้ในบางครั้ง หนึ่ง ในการจัดงานครั้งนี้ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ที่มาเข้าร่วมและดำเนินกิจกรรมนี้นั้น มีทั้งหมด 9 คน ชาย 1 คนคืออะปอย

คุณอนุพงศ์สะท้อนเพิ่มเติมภายหลังงานว่า ตั้งแต่ผ่านการอบรมมา ระยะเวลาหลังนี้ ผู้นำรุ่นใหม่หลายคนดูดีขึ้น มีปัญหากับผู้คนรอบข้างน้อยลง ไม่ทำตัวเป็นส่วนหนึ่งของความขัดแย้งมากเหมือนเมื่อก่อน ที่สำคัญ หลายคนดูมีความกล้าและมั่นใจมากขึ้น

กิจกรรมที่ 2 ถอดบทเรียน “วันพบปะกับชาวบ้าน”

 “งานเมื่อเช้าเป็นอย่างไรบ้าง รู้สึกอย่างไร ?”

- จ่าแฮ – บอกความรู้สึกดีใจที่ชาวบ้านเข้ามาร่วมงาน
 - ลอส่า – มีจำนวนพอสมควร ชาวบ้านตั้งใจมาก ไม่คุยกัน และดีใจมีคนแปลด้วย ชาวบ้านบอกอยากให้อาจารย์มาตลอด มาให้ความรู้มากมาย
 - จ่าโพ – เขาเข้าใจสิ่งที่เราพูด
- สังเกตแต่ละคนมีรอยยิ้ม ดูมีความสุข

 “ด้านที่ทำได้ดีมีอะไรบ้าง ?”

- จ่าหนูและลอส่า – นำเสนอได้ดี จากที่ไม่เคยพูด กลัวไมโครโฟนนิดหน่อย
- ประวิทย์ – พูดได้ดีเพราะพูดภาษาของเราเอง หากเป็นภาษาไทยใช้คำไม่ถูก
- จะล – โอกาสหน้าอยากให้ชาวบ้านมาเยอะกว่านี้ ให้มีคณะกรรมการหมู่บ้านมาด้วย
- จ่าหนู - เสริมว่าครั้งหน้าน่าจะมามากกว่านี้ เพราะเขาคงบอกต่อกันไป “ชาวบ้านคุยกันว่า เวลาทำงานอยากให้มี 10 คนนี้ ไม่อยากให้ขาด” เพราะเวลาผู้ใหญ่ประชุมกัน อาจเขียนภาษาไทยไม่ได้

 “เนื้อหาครบถ้วนไหม ?”

- จ่าหนู – อาจหาย ๆ บ้าง เช่น เล่ารายละเอียดได้ไม่ครบ

 “เที่ยวหน้าจะทำอย่างไรไม่ให้ตกหล่น ?”

- จ่าโพ – คราวหน้าจะโอเคขึ้น ครั้งนี้เป็นครั้งแรกเลยตกหล่น
 - ประวิทย์ – คิดว่าครั้งแรกทำดีแล้ว แต่ก่อนไม่กล้าจับไมโครโฟน
- จ่าโพพูดเล่นขึ้นมาว่า ครั้งหน้าคงแย่งไมค์กัน

✚ “ด้านที่ไม่โอเค หรือทำไมไม่ค่อยดี?”

- จำโป – การจัดน้ำให้ชาวบ้าน
- ครั้งนี้ดูเหมือนว่าจัดเตรียมกระชั้นชิดไปโดยไป
- จะลอ – ให้คนมากกว่านี้ โดยเฉพาะกรรมการหมู่บ้าน
- จำนู – เลือกวันจัดงานให้ตรงกับวันพระ คนจะเยอะกว่านี้ เพราะคนจะอยู่บ้านกัน

✚ “เรื่องการเตรียมการ เป็นปัญหาไหม?”

- ประวิทย์ – มีนิดหน่อย
- จำโป – ทีมงานหาย มาไม่ครบ เจ้าของสถานที่มาสาย ต้องแก้ไขโดยให้มีการประสานงานกันให้ดีกว่านี้
- ตอนนี่ 13:40 น. ครูเตี้ยได้ตามมาสมทบ

✚ “เรื่องอุปกรณ์เป็นอย่างไรบ้าง?”

- จำโป – อุปกรณ์โอเค
- จำนู – แต่เรื่องตั้งคำถามกับชาวบ้านต้องเตรียมให้ดี เราจะถามเขา เราต้องเตรียมคำถามมาล่วงหน้า

✚ “การจัดงานครั้งนี้ วัตถุประสงค์หลักของเราคืออะไร?”

- จำโป – 1. อยากให้ชาวบ้านเข้าใจสิ่งที่เราไปอบรมมา
- 2. อยากทำความเข้าใจให้คนสามัคคีกัน ได้ความพร้อมเพรียงกัน

✚ “ถ้าให้คะแนนตัวเองจะให้เท่าไร?”

- จำโป – 70 %
- จำแฮ – 80%

✚ “คนที่มาวันนี้รู้ไหมว่าเราไปทำอะไรมา?”

- จำโป – คนแก่อาจยังไม่รู้ คนวัยกลางคนน่าจะรู้ วันนี้คนมาจากหลายป้อม ไม่มีใครหงุดหงิด ดูจากที่เขาหัวเราะกัน

+ “ต่อไปขอความร่วมมือจะได้ไหม?”

- “ได้”

+ “เรื่องความสามัคคีผ่านไหม?”

- “ผ่าน”

+ กระบวนการ ได้สรุปว่า – ให้ 75% บรรลุผลเพราะชาวบ้านได้รู้ว่าเยาวชนไปเรียนรู้อะไรมา และได้ความร่วมมือสามัคคี ทุกคนทำได้ดี เป็นธรรมชาติ คนฟังตั้งใจอยากรู้อยากฟัง มีการใช้ภาษาถิ่น นำเสนอให้ความรู้เป็นขั้นเป็นตอน ขอให้จำบรรยากาศวันนี้ วันนี้เป็นเรื่องสนุก ๆ สบาย ๆ แต่วันหน้าอาจเป็นเรื่องเอาจริงเอาจังและยากกว่านี้ และประเด็นอาจต่างออกไป แต่ขอให้ใช้เทคนิคเดียวกันนี้ คือมีความร่วมมือ การ เตรียมตัว การใส่ใจ การดึงความสนใจ

“ครั้งหน้าถ้ามีเวทีแบบนี้อีก มีประเด็นอะไรจะมาสื่อสาร / อยากทำอะไรในงานบ้าง?”

- ผลจากการระดมสมอง ปรากฏว่ามีกิจกรรมที่กลุ่มให้ความสนใจอยากนำเสนอ ดังต่อไปนี้

1. การผ่อนคลาย สันทนาการ โดย จำโพนเสนอว่า จัดกิจกรรมให้เขาได้เล่นด้วย เหมือนตอนไปอบรมกับทหาร มีเกม และ “ต้องซักซ้อมก่อน” (บางคนพยักหน้ารับ ทำทางไม่ลังเล) ส่วนครูเด็บบอกว่า เอาเกมพื้น ๆ ฝึกเขาให้กล้าแสดงออก เช่น แก้อีตันตรี และมีแรงจูงใจ คือ นำมีของรางวัลเล็ก ๆ น้อย ๆ ให้เขา (โดยอยากให้อาจารย์มหิตลช่วยจัดหา)

2. เสนอให้มีสนทนาแลกเปลี่ยนความคิด เวทีชาวบ้าน ตั้งเวทีชาวบ้าน สร้างความเป็นกันเอง ไว้เนื้อเชื่อใจ

3. มีการเต้นรำแบบชนเผ่า โดยจะลอบบอกว่า เพื่อรักษาประเพณีไว้ ถ้าไม่สอนเด็ก ต่อไปก็จะหมดไป อุปกรณ์มี กลอง แคน ที่ผ่านมา 2 – 3 เดือนนั้น แม้แต่วันสีลวันพระก็ไม่เห็นมีเด็กมาร่วมงาน ตอนนีเหมือนต่างคนต่างอยู่ วิธีการคือ ให้เขาได้คุยแลกเปลี่ยนเรื่องวัฒนธรรมกัน ให้คนเผ่าคนแก่มาสอนลูกหลาน สอนเป่าแคน ใส่ชุดประจำชนเผ่า

+ กระบวนการ ทิ้งท้ายว่า “คนที่มาเยอะในวันนี้ เขาเริ่มฟังและศรัทธาเรา เริ่มมีช่องทาง อยากให้ใช้โอกาสนี้ทำให้ตนเองก้าวหน้า เพิ่มพูนความรู้ มีกำลังใจ และให้ใช้โอกาสนี้ไปเข้าร่วมกับกรรมการหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้านต่อไป” “มีอะไรอยากขับเคลื่อนอีกไหม?” (ฝากให้ไปคิด) จากนั้นนัดหมายเกี่ยวกับการอบรมในครั้งหน้า

- หนึ่ง ผู้เข้าร่วมการถอดบทเรียนครั้งนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 7 คน ได้แก่ ลอซ่า จะลอส จ่าแฮ จ่าโพ จ่านู ประวิทย์ และครูเตี้ย

ผลการถอดบทเรียนกิจกรรม “วันพบปะกับชาวบ้าน” สามารถสรุปความโดยย่อ ได้ดังนี้

ผลสัมฤทธิ์เชิงบวก	สิ่งที่อยากแก้ไขปรับปรุง
<ul style="list-style-type: none"> - มีชาวบ้านมาฟังพอสมควร มาจากหลายป๊อก - ชาวบ้านตั้งใจรับฟังดีมาก เกิดความเข้าใจดี - ชาวบ้านเปิดรับผู้นำรุ่นใหม่ทั้ง 10 คน อยากให้เข้าไปร่วมกับวงทำงานต่าง ๆ ไม่อยากให้ขาด - กล้าพูด กล้าแสดงออก นำเสนอต่อหน้าสาธารณชนได้ดี ดึงความสนใจได้ดี สั้นไหล และเป็นธรรมชาติ ส่วนหนึ่งเพราะเป็นภาษาของตัวเอง - บางช่วงมีการแปลเป็นภาษาไทยด้วย - เนื้อหาที่สมบูรณ์แม้จะขาดรายละเอียดไปอยู่บ้าง โดยรวมถือว่าดีมากเพราะเป็นครั้งแรก 	<ul style="list-style-type: none"> - อยากให้ชาวบ้านมากกว่านี้ อยากให้คณะกรรมการหมู่บ้านมาฟังด้วย เพื่อสร้างความเข้าอกเข้าใจกันให้มากยิ่งขึ้น - ปรับวิธีประชาสัมพันธ์และการจัดงาน เช่น จัดวันพระ เพื่อดึงคน ทำให้คนรู้จักเราก่อน - ทำอีก ก็จะต้องดีขึ้นเพราะครั้งนี้เป็นครั้งแรก - เตรียมความพร้อมของทีมงานให้ดีกว่านี้ - ประสานให้ทุกคนเข้าร่วมให้พร้อมเพรียงกว่านี้ - เตรียมคิดคำถามต่าง ๆ ไว้ล่วงหน้า
<p>โดยเฉลี่ยให้คะแนนตัวเอง 75% งานตอบวัตถุประสงค์ได้ดี นั่นคือ การสร้างความเข้าใจจากกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้ไปเรียนรู้อะไรมา และการสร้างความร่วมมือร่วมใจกันในหมู่ชาวบ้าน กลุ่มผู้นำทุกคนนำเสนอในงานได้เป็นอย่างดี ทั้งในแง่ของทักษะการพูด การร้อยเรียงขั้นตอน การนำเสนอเนื้อหาในรายละเอียดทั้งหมดทำออกมาได้อย่างเป็นธรรมชาติ ไหลลื่น และดึงความสนใจชาวบ้านได้ ซึ่งจะนำไปสู่การร่วมมือกันระหว่างผู้นำกลุ่มนี้กับกลุ่มทำงานต่าง ๆ ของชุมชนได้ต่อไป</p>	

หมายเหตุ ข้อมูลงานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้เข้าร่วมแต่ละคน จะรวบรวมเอาไปนำเสนอไว้ในบทที่ 5 ต่อไป


4.3.5 การอบรมเชิงปฏิบัติการครั้งที่ 4

วันเวลา	กิจกรรม
วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2558 (วันที่ 1)	
ช่วงเย็น	กิจกรรมที่ 1 ภาวนา เช็คอิน
14:50 – 17:30 น.	กิจกรรมที่ 2 การสื่อสารด้วยหัวใจ
วันที่ 1 มีนาคม 2558 (วันที่ 2)	
ช่วงเช้า	กิจกรรมที่ 1 โยคะ ภาวนา
7:00 – 8:00 น.	กิจกรรมที่ 2 การเขียนโครงการ
10:30 – 12:40 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
ช่วงบ่าย	กิจกรรมที่ 3 อุลตราแมน ปะโต๊ะ-ปะโต๊ะ
14:15 – 18:00 น.	กิจกรรมที่ 4 เตรียมความพร้อม “วันพบปะกับชาวบ้าน”
	กิจกรรมที่ 5 ความต้องการ
	รับประทานอาหารเย็น
ช่วงค่ำ	กิจกรรมที่ 6 ดูภาพยนตร์
19:00 น.	
วันที่ 2 มีนาคม 2558 (วันที่ 3)	
ช่วงเช้า	กิจกรรมที่ 1 Open space
9:00 – 14:00 น.	กิจกรรมที่ 2 สรุปการอบรม

รายละเอียดของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน เป็นดังนี้

กระบวนการในวันที่ 1

กิจกรรมที่ 1 ภาวนา เช็คอิน

-  กระบวนการ เปิดวงโดยการแจ้งกำหนดการและวัตถุประสงค์ของการอบรมในครั้งนี้ ซึ่งต้องการเน้น 3 เรื่องหลัก คือ
- ทักษะการสื่อสารด้วยหัวใจ

- การภาวนา เจริญสติ
- การขับเคลื่อนโครงการต่างๆ

✚ หลังจากนั้นได้นำวงให้ทำการภาวนาตามลมหายใจร่วมกัน ซึ่งดูผู้เข้าร่วมแต่ละคนดูทำได้นิ่งสงบดี

✚ จับคู่สนทนาวงนอก-วงใน ให้คนที่อยู่วงนอกจับคู่กับคนที่อยู่วงในเพื่อสนทนากันแล้วหมุนสลับคู่ไปในแต่ละรอบ โดยตั้งประเด็นพูดคุยในแต่ละรอบคือ

1. สิ่งที่ทำช่วงกินวอ
2. ความกังวล หนักใจ ในรอบสัปดาห์ที่ผ่านมา
3. สิ่งที่ยากทำในการมาแม่ฮ่องสอนครั้งนี้
4. ตอนนี้ในใจคิดถึงใครมากที่สุด อยากเจอใคร อยากบอกเขาว่าอย่างไร

- ในประเด็นแรก คู่ของลอส้าและจำนุยังดูเขิน ๆ เล่าสั้น ๆ ไม่ค่อยพูด ไม่สบตา ขณะที่คู่ของจำโพกับพนิดาดูผ่อนคลาย
- ในประเด็นที่สอง แต่ละคนดูเกร็ง ๆ พูดน้อย ประวิทย์ดูเล่าได้เป็นธรรมชาติ
- ในประเด็นที่สาม ลอส้าเล่าได้สั้นไหลซ้้น หลายคนดูสบาย ๆ มีเสียงหัวเราะของนัตยา จำโพ และพนิดา
- ในประเด็นที่สี่ จำโพและนัตยาพูดคล่อง มีเสียงหัวเราะ ลอส้ายิ้ม ๆ เขิน ๆ ประวิทย์ดูผ่อนคลาย พนิดาเล่าสั้น ๆ จำนุก็พูดน้อยมาก เงยหน้ามองเพดาน
- บรรยากาศโดยรวมดูดำเนินไปเรื่อย ๆ และผ่อนคลาย

✚ กระบวนการ นำเช็คอินความรู้สึกด้วยการระบายสีในรูปหัวใจ เพื่อให้สื่งบอกความรู้สึกในใจของตนเองในตอนนี

- แต่ละคนดูตั้งใจ จดจ่อกับการระบายสี
 - พนิดาใช้สีแดงระบายลงบนกระดาษโดยลากช้า ๆ ทีละแถบจนเต็ม สื่อถึงไฟ บอกว่ามีความกังวลใจเกี่ยวกับลูกเล่นประทัด และช่วงกินวอที่ผ่านมามีปากเสียงกับสามี
 - ประวิทย์ระบายเป็นวงสามวง วงสีแดงสื่อถึงใจปกติ วงสีดำแทนความเสียใจ ความโกรธ ความใจร้อนตอนเมา และวงสีขาวแทนตอนที่ตั้งสติได้
 - ลอส้าใช้สีสลับแดง-เขียว-เหลือง-ขาว พูดถึงช่วงกินวอวันแรก ๆ ที่ไม่ค่อยสบาย วันที่ไปชนพีนก็เกิดอุบัติเหตุรถไหลไปชนห้องน้ำทำให้รู้สึกตกใจไปหลายวัน และยังมีอุบัติเหตุเฉี่ยวชนของพีน้องที่ทำให้ต้องขอชดใช้เงิน ซึ่งพอมาคิดดูเห็นว่าอดีตแก้ไขไม่ได้จึงกลับมาอยู่กับปัจจุบัน เป็นการถ่ายทอดเรื่องราวและความรู้สึกได้ชัดเจน
 - จำโพใช้สีเขียวเป็นลายเส้นไม่ได้ระบายเหมือนคนอื่น ๆ บอกว่าช่วงกินวอกลัวลูกโดนประทัดเครียดเรื่องเงิน พอกินเหล้าก็หายเครียด และมีปัญหาเรื่องงานเกี่ยวกับใบเสร็จค่าไฟหมด

- นาดยาค่อย ๆ ระบายสีอ่อน ๆ แบ่งเป็นสองส่วนสีแดงกับสีฟ้า แต่งขอบเป็นสีดำกับสีพื้น พูดถึงปัญหาเรื่องเงิน กินวอปีนี่ไม่สนุกเพราะไม่มีเงิน ด้านหนึ่งจึงร้อนใจ อีกด้านหนึ่งคือช่วงนี้ดีขึ้นแล้ว เพราะไม่ต้องใช้เงิน
- จำนวนใช้หลายสีเพราะอารมณ์เปลี่ยนไปตามเวลา คิดมาก คิดโน่นนี่ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องลบ แต่สีฟ้าพื้นที่มากน้อยเพราะอาจมีอารมณ์ดีมากกว่า

กระบวนการ ทามวงเรื่องการคุยถึงความรู้สึกว่ายากไหม

- ลอสาตอบทันทีว่าไม่ยาก
- พนิดาก็บอกไม่ยาก

“เพราะอะไร ตอนที่ให้จับคู่คุยกัน คุณจะไม่ค่อยคุย?”

- จำโพอและประวิทย์บอกทำนองเดียวกันว่าเป็นเพราะเหตุการณ์ในหมู่บ้านที่เจอคล้าย ๆ กัน จึงดูเหมือนไม่มีเรื่องจะคุย

กิจกรรมที่ 2 การสื่อสารด้วยหัวใจ

กระบวนการ นำเสนอแนวคิดเรื่องวงสนทนา 3 ระดับที่เริ่มจาก


- ระดับของความสุภาพ เกรงใจ แต่ละคนสงวนท่าที ยังไม่ค่อยพูดมากนัก
- ระดับของการแสดงความคิดเห็น ที่คนพูดคุยกันมากขึ้น
- ระดับของการเปิดใจรับรู้ความรู้สึก มีการฟังกันอย่างลึกซึ้ง นำไปสู่ความเข้าใจซึ่งกันและกันได้

- กลุ่มผู้เข้าร่วมได้แสดงความคิดเห็นถึงข้อดีข้อเสียของการสนทนาแต่ละระดับ พูดถึงระดับที่ 2 ระดับแสดงความคิดเห็น ว่าเป็นการแลกเปลี่ยนกัน ทำให้รู้ว่าคนอื่นคิดอะไรอยู่ แต่อาจเกิดปัญหาเมื่อมีความคิดเห็นไม่ตรงกัน แล้วบางคนยึดความคิดของตัวเองว่าถูกต้องเสมอ ทำให้ต้องมีคนกลางเข้ามาตัดสิน
- กระบวนการเสริมต่อว่า นี่เท่ากับเป็นการกลับไปสู่การสนทนาในระดับที่ 1 อีกครั้ง ทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาได้จริงคือการใช้การสนทนาในระดับที่ 3 จึงอยากเสนอให้สนทนาโดยเปิดใจรับรู้ความรู้สึกของกันและกัน


กระบวนการ ทำกิจกรรมเรื่องความรู้สึก เริ่มจากให้กลุ่มผู้เข้าร่วมลองนึกคำที่แสดงความรู้สึกในภาษาไทยและคำที่ตรงกันในภาษาลาหู่ แล้วบอกออกมาให้ได้มากที่สุด จากนั้นให้กลุ่มบอกความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อเห็นคำและประโยคต่าง ๆ ที่ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่าง

- ผู้เข้าร่วมแต่ละคนดูสนใจและมีส่วนร่วม พยายามช่วยกันคิดช่วยกันตอบ


- คนที่มีส่วนร่วมมากหน่อยคือจำโพกกับพินิตา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะมีทักษะการใช้ภาษาไทยได้คล่องกว่า ระหว่างการชวนให้สังเกตและบอกความรู้สึก
- เมื่อคุยถึงประโยคตัวอย่าง “ลูกกำลังจะจบป.6” เป็นช่วงที่มีความรู้สึกร่วมเกิดขึ้นในวง เป็นความรู้สึกเชื่อมโยงของคนหัวอกเดียวกัน ทำให้กลุ่มมีพลังงานที่เข้มข้นขึ้นด้วยความรู้สึกเป็นห่วง กังวลกับอนาคตของลูก ความไม่สบายใจเกี่ยวกับการทำงานของครูแต่ก็ไม่สามารถบอกออกไปตรง ๆ เวลาที่มีคนมาประเมิน ประกอบกับความกลัวว่าหากโรงเรียนเปลี่ยนจากการดูแลของตชด.ไปอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ) แล้ว อาจทำให้ไม่ได้รับความสนใจช่วยเหลือเหมือนที่เคยได้รับอีกต่อไป ทั้งนี้สังเกตว่าระดับความกังวลของคนที่ถูกยิงเล็กคือ ประวิทย์ ลอสา และจ่านู ดูจะยังมีไม่มากเท่าของคนที่ถูกโต โดยเฉพาะจ่านูซึ่งมีทางเลือกในการพาลูกไปเรียนในโรงเรียนนอกหมู่บ้านได้

 **กระบวนการ** เน้นเรื่องการใช้ใจในการเข้าหากันแทนการใช้หัว ใจในการสื่อสารก่อนที่จะเน้นไปที่การแก้ปัญหา ให้ความสำคัญรู้สึกของตัวเองและนึกถึงใจของคนอื่นด้วย

- แต่ละคนนั่งคิดและบางคนแสดงท่าทางเห็นด้วย หลังจากนั้นเป็นช่วงพัก กลุ่มผู้นำนั่งทานอาหารว่าง โดยตั้งวงคุยกัน ดูบรรยากาศมีความเชื่อมโยงอบอุ่น

 **กระบวนการ** แนะนำวิธีการสนทนาที่จะทำให้เข้าใจผู้อื่น ซึ่งมี 3 ขั้นตอนคือ

1. ตั้งสติ โดยรับรู้ลมหายใจ
2. หยุดความคิด (ถ้าเมื่อใดทำไม่ได้ให้กลับไปทำข้อ 1)
3. ตั้งใจรับฟัง อยู่กับคนตรงหน้า สบตา แสดงการรับรู้

 จากนั้นกลุ่มได้ฝึกการฟัง โดย **กระบวนการ** (มนทิพย์) เป็นผู้เล่าเรื่องประสบการณ์ในใจที่ได้รับตอนที่ย้ายไปเก็บข้อมูลงานวิจัยที่หมู่บ้านเป็นเวลา 1 เดือน

- ทุกคนตั้งใจฟังมาก ระหว่างฟังมีการให้ลองเดาความรู้สึกของผู้เล่า แต่ละคนก็สามารถรับรู้ความรู้สึกต่าง ๆ และบอกออกมาได้ตรงตามกับผู้เล่าถ่ายทอด บางประเด็นมีการแสดงความรู้สึกร่วม หรือมีการสะท้อนความรู้สึกของตัวเองออกมาเพิ่มเติมด้วย
- หลังทำกิจกรรมบางคนยังคงดูไม่ค่อยแน่ใจในวิธีการฟังให้เข้าใจผู้อื่น รู้สึกว่ามันยาก แต่ก็เห็นว่าเป็นแนวทางที่ดีและเตือนให้ตัวเองตั้งสติมากขึ้น
- ในช่วงท้ายประวิทย์ได้เปิดใจพูดถึงความรู้สึกที่อัดอั้นในใจของตัวเอง รู้สึกถึงความน้อยใจในโชคชะตาของลูกคนกลางที่มีความไม่ปกติทางร่างกายและการมองเห็น และความเหนื่อยในการดูแลลูก
- ส่วนพินิตา ได้เล่าถึงปัญหาในครอบครัวของตนเอง เช่น ความรู้สึกไม่สมหวังกับลูกและสามี
- เมื่อผู้เข้าร่วมคนหนึ่งเล่าจบ กระบวนการ ได้ขอให้ผู้เข้าร่วมคนอื่นลองพูดแสดงความคิดเห็นนอกเหนือให้เพื่อน พบว่า ส่วนใหญ่เริ่มเข้าใจว่า การให้ความเข้าใจต่อกันนั้นเป็นอย่างไร แต่มักไม่ได้พูดออกมา

เป็นคำพูด หากจะพูด มักจะเป็นทำนองการให้ข้อเสนอแนะ ข้อคิดเห็น สั่งสอน หรือให้กำลังใจ (เช่น สู้ ๆ นะ)

- เมื่อกระบวนการ บอกพินิจให้ลองหาช่องทางที่จะอยู่ก่อน เข้าใจสามีก่อน อย่าเพิ่งคาดหวังใด ๆ แล้วค่อยลองสื่อสารกันด้วยใจ พินิจเริ่มจะมีสีหน้าเข้าใจมากขึ้น

- ประวิทย์เสริมว่า ระยะเวลาตัวเองใจเย็นมากขึ้น รับฟังภรรยาได้ดีขึ้น ตั้งสติได้ทัน จากแต่เดิมที่เคยลงไม้ลงมือทันที



กระบวนการในวันที่ 2


กิจกรรมที่ 1 โยคะ ภาวนา

- ✚ เดินไปทำกิจกรรมยามเช้าที่สวนสาธารณะข้างหนองจอกคำ เริ่มจาก ทำกิจกรรมโยคะในท่ายืน ตามด้วย การภาวนาด้วยการเปิดรับฟังเสียง และภาวนาแบบเปิดประสาทสัมผัสเชื่อมโยงกับสิ่งรอบตัว โดยให้แต่ละคน กระจายตัวไปอยู่ในที่ต่าง ๆ กัน รอบหนองจอกคำ
- ช่วงทำโยคะ แต่ละคนสนใจทำตาม และสงบนิ่งดี
- ตอนไปอยู่แบบเปิดประสาทสัมผัส หลายคนไม่ค่อยนิ่งนัก เช่น จำโปดูออกแวก จำhubบอกว่าหนาว พินดากับลอสา มีบางช่วงที่ไปเข้าห้องน้ำที่วัดทำให้ไม่ได้ทำกิจกรรมเต็มที่
- ✚ กระบวนการ สรุปรการเรียนรู้โดยพูดถึงการ "อยู่" กับทั้งสิ่งที่ชอบและไม่ชอบ เพื่อช่วยให้อิทธิพลจากคนหรือสภาพแวดล้อมที่ไม่พึงประสงค์ส่งผลกระทบต่อเราน้อยลงได้

กิจกรรมที่ 2 การเขียนโครงการ


- ❖ ก่อนเริ่มกิจกรรมนี้ ทางทีมได้รอให้ผู้เข้าร่วมทุกคนมีความพร้อม เนื่องจากพินดามีธุระไปประชุมผู้ปกครองที่โรงเรียนลูก จำhubเอารถไปทิ้งไว้ให้ร้านล้างอัดฉีด ลอสาได้รับคำขอจากญาติให้ช่วยซื้อของไปเยี่ยมหน้าที่ประสบอุบัติเหตุและนอนรักษาตัวอยู่ที่โรงพยาบาลศรีสังวาลย์ ระหว่างที่รอ กระบวนการ จึงได้ชวนคุยเรื่องนิทานพื้นบ้านของมุเซอไปพลาง ๆ จนกระทั่งทุกคนมาทันครบ จึงได้เริ่มกิจกรรม โดยเริ่มจากทำการภาวนาสั้น ๆ ร่วมกันก่อน
- ✚ กระบวนการ ให้โจทย์การเขียนโครงการ โดยเริ่มจากให้แต่ละคนเสนอโครงการที่ตนสนใจอยากผลักดันให้เกิดขึ้นในหมู่บ้านจริง ๆ
 - ลอสาเสนอให้ล้อมรั้วสนามฟุตบอล
 - พินดาเสนอเรื่องเต็นแอโรบิก
 - จำโปเสนอเรื่องขยะหมู่บ้าน ทางระบายน้ำ และแท็งค์น้ำประจำหมู่บ้าน
 - ประวิทย์เสนอเรื่องเครื่องกรองน้ำดื่ม
 - จำโปเสนอเพิ่มเรื่องเครื่องกระจายเสียงหมู่บ้าน และน้ำประปาเพื่อการเกษตร
- ✚ กลุ่มได้ร่วมกันคัดเลือกหัวข้อเบื้องต้นเหลือ 4 หัวข้อและบอกถึงที่มา ความสำคัญและความเร่งด่วนของแต่ละโครงการ
 - จำhubมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นค่อนข้างมากในตอนนี้

- สุดท้ายได้ข้อสรุปว่าหัวข้อโครงการที่จะทำร่วมกันคือ **โครงการการสร้างทางระบายน้ำทิ้งของหมู่บ้านแอโก้-แสนคำลือ** ผู้รับผิดชอบโครงการคือกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ มีพื้นที่ดำเนินการคือพื้นที่แอโก้ (บ้านล่าง)


 **ผู้เข้าร่วม** ทุกคนได้ช่วยกันเขียนโครงการ โดยแบ่งงานให้แต่ละคนจับคู่กันและเลือกเขียนในส่วนที่สนใจ

- ที่มา ความสำคัญ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เขียนโดย จำโพ และ ประวิทย์
- วัตถุประสงค์ ขั้นตอน กิจกรรม ระยะเวลาดำเนินการ เขียนโดย พนิดา และ นาดยา
- ผลผลิต ตัวชี้วัดความสำเร็จ งบประมาณ เขียนโดย ลอส่า และ จำนู


กลุ่มใช้เวลาเขียนทั้งหมดประมาณ 1 ชั่วโมง (ดูรายละเอียดโครงการในภาคผนวก)

 **ผู้เข้าร่วม** แต่ละกลุ่มนำเสนอโครงการในส่วนที่ตนรับผิดชอบ ช่วงนี้ยังมีการออกความเห็นกันพอสมควร

กิจกรรมที่ 3 อุลตราแมน ปะโต๊ะ-ปะโต๊ะ

-  เริ่มจากภาวนาสแกนร่างกาย แล้วตามด้วย เกมอุลตราแมน และเกมปะโต๊ะ-ปะโต๊ะ
- บรรยากาศเปลี่ยนมาเป็นความคึกคัก ทุกคนดูตื่นตัว สนุกสนาน หัวเราะกันสนุก

กิจกรรมที่ 4 เตรียมความพร้อม “วันพบปะกับชาวบ้าน”

 **กระบวนการ** เปิดประเด็นเกี่ยวกับโครงการที่ผู้เข้าร่วมอยากนำไปทำตอนพบกับชาวบ้านคราวหน้า (ช่วงเดือนเมษายน) จากการพูดคุยกันได้ผลออกมาดังนี้

สิ่งที่อยากทำกับชาวบ้าน

1. ค่ายใหญ่ เพื่อสรุปกิจกรรมให้ฟัง
2. เล่นเกม
3. แบ่งกลุ่มย่อย เพื่อให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นหัวข้อใดหัวข้อหนึ่ง แล้วนำมาแบ่งปันกัน และเชิญผู้นำชุมชน ครู มาสอบถามความคิดเห็น ว่าอยากให้กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่มีส่วนร่วมหรือช่วยพัฒนาชุมชนเรื่องอะไร
4. นำเสนอโครงการทางระบายน้ำแก่ชาวบ้านเพื่อขอความเห็นเพิ่มเติม

ข้อเสนอเพิ่มเติม: ควรมีของว่างหรืออาหารเลี้ยงชาวบ้าน เช่น ขนมเส้น

กระบวนการ ให้แต่ละคนเลือกหัวข้อที่สนใจจะรับผิดชอบ

- จำพวกกับประวัติเลือกข้อ 1
- ลอสากับจำนวนเลือกข้อ 3
- ส่วนข้อ 2 กลุ่มบอกว่าให้ครูเตรียมรับผิดชอบได้
- นาดยาเสนอตัวดูแลจัดการเรื่องอาหาร
- ระหว่างนี้ พนิดาไม่ได้เข้าร่วมในกิจกรรม


ผู้เข้าร่วม นำเสนอสิ่งที่จะต้องเตรียมตัว

1. ข้อมูล, ความรู้
 - โครงการที่เขียน
 - ประสบการณ์การอบรม (สรุปย่อที่มีประโยชน์)
 - ถามความเห็นให้ชาวบ้านเสนอ, เราจะทำโครงการให้
 - ร่วมแก้ปัญหา
2. อุปกรณ์, วัสดุ, เครื่องมือ
 - เครื่องเสียง
 - สมุด, ปากกา
 - โปรเจกเตอร์
 - โทรศัพท์มือถือสำหรับอัดเสียง
 - รูปภาพ
 - กระดาษฟลิปชาร์ต
 - กล้องถ่ายรูป
 - จาน, ชาม, ถาด (ยืมโรงเรียน)
3. การนัดหมาย, ประชาสัมพันธ์
 - ประชาสัมพันธ์ก่อนวันงาน 2 วัน ผ่านเครื่องกระจายเสียง (ทุกบ็อก)
 - แจ้งขอใช้พื้นที่โรงเรียนในการจัดกิจกรรม
 - เชิญครูและกรรมการการศึกษาเข้าร่วมด้วย
 - ผ่ากพ่อหลวงและคุณอนุพงศ์ช่วยประกาศเชิญชาวบ้าน
4. งบประมาณ
 - ขนมเส้น 20 กก. 900 บาท
 - ปลาแห้ง 200 บาท (ถ้าไม่ใช่วันสี่ใช้หมูปด 2 กก. 280 บาท)
 - ต้นหอม, ผักชี, รสดี, เบ็ดเตล็ด 400 บาท
 - น้ำหวาน 2 ขวด 80 บาท
 - น้ำตาล 2 กก. 52 บาท

- น้ำแข็ง 20 บาท
รวมแล้วประมาณ 1,700 บาท

- ช่วงที่คุยปรึกษากันนี้ แต่ละคนยังดูไม่แน่ใจ หนักใจ ไม่ค่อยมั่นใจว่าต้องทำอะไรอย่างไร ไม่ถนัดในการคิดวางแผน หรืออาจเป็นเรื่องทักษะในการสื่อสารถ่ายทอดความคิด
- ประวิทย์บอกว่าคิดได้แต่อธิบายออกมาไม่ได้
- บางคนยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการเตรียมตัวในประเด็นที่จะพูดคุยกับชาวบ้านมากนัก เช่น จำโพพูดว่าการคุยกันวันนี้ถือเป็นการเตรียมตัวแล้ว ถึงเวลาไปคุยสด ๆ กับคณะกรรมการการศึกษาได้เลย
- นอกจากนี้มีเสียงในกลุ่มที่ไม่แน่ใจว่าชาวบ้านจะเชื่อพวกเขาหรือไม่ แต่หน้าตาแสดงความเห็นว่า “ไม่ลองก็ไม่รู้”

กิจกรรมที่ 5 ความต้องการ

 กระบวนการ ชวนกลุ่มเรียนรู้เรื่องความต้องการ เป็นส่วนที่อยู่ภายในลึกลงไปจากความรู้สึกตามทฤษฎีภูเขาน้ำแข็งที่เป็นแนวคิดด้านจิตวิทยา ซึ่งมนุษย์มีความต้องการเบื้องต้นไม่แตกต่างกัน แต่ต่างกันที่วิธีการที่จะตอบสนองความต้องการนั้น

- กลุ่มผู้เข้าร่วมมีสมาธิในการร่วมกิจกรรมช่วงหลัง ๆ ลดลง
- เวลาที่ตามถึงความต้องการ ผู้เข้าร่วมมักนึกถึงวัตถุทางกายภาพมากกว่า เช่น เงิน ความสะดวกสบาย โดยมีได้ลงลึกสู่มิติด้านในมากนัก และยังมีลักษณะของการปกป้องตนเอง

กิจกรรมที่ 6 ดูปภาพนตร์

❖ ช่วงคำนี้ ตั้งใจจะให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้จากการชมภาพนตร์ แต่ปรากฏว่าเมื่อถึงเวลา กลุ่มผู้เข้าร่วมไม่ได้มาที่ห้องประชุมตามนัดหมาย

ข้อสังเกต


- ทีมกระบวนการได้ทราบสาเหตุที่กลุ่มไม่ได้มาร่วมกิจกรรมนี้ เป็นเพราะทุกคนออกไปสังสรรค์กันข้างนอก ยกเว้นนายตา โดยประวิทย์บอกว่าทุกคนกลับมาตอนห้าทุ่ม ส่วนนายตาบอกว่าตอนห้าได้เดินมามองที่ห้องประชุมเห็นทีมอาจารย์กำลังดูภาพนตร์กันอยู่แล้ว จึงกลับไปห้องพักโดยไม่ได้เข้าร่วมเช่นกัน

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ


- มุมมองที่มีต่อการเข้าร่วมการอบรมเรียนรู้ว่าหมายถึงอะไร มีผลต่อท่าทีและการแสดงออกในการเข้าร่วมเรียนรู้
- จากมุมมองและท่าทีที่ผู้เข้าร่วมมีต่อการอบรมนี้ ส่งผลให้ทีมกระบวนการต้องปรับเนื้อหาและวิธีการให้การจัดกระบวนการ โดยลดทอนความลึกซึ้งและความคาดหวังที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การเรียนรู้ด้านในของแต่ละคนลง และลองหันมาสู่การให้พื้นที่เพื่อผลักดันให้เกิดผลสัมฤทธิ์ภายนอกแทน

กระบวนการในวันที่ 3

กิจกรรมที่ 1 Open space

 กระบวนการ พูดคุยกับกับกลุ่มผู้เข้าร่วมในประเด็นที่พวกเขาจะต้องรับช่วงต่อในการเป็นเจ้าของ การขับเคลื่อนการทำงาน และการเรียนรู้ในเรื่องการพัฒนาสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนต่อไป

“การอบรมครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายของโครงการแล้ว ต่อจากนี้ไป กลุ่มต้องร่วมมือกันขับเคลื่อนชุมชนด้วยตัวเองต่อไป”

 เวลาช่วงนี้จึงเปิดโอกาสให้แต่ละคนได้ลองคิดวางแผนถึงสิ่งที่อยากทำในชุมชน โดยกระบวนการ ได้มอบอุปกรณ์และพื้นที่ให้กลุ่มได้คุยกันเอง

- บรรยากาศดูค่อนข้างเครียด ไม่แน่ใจ และกังวล
- หลังจากนั้นได้มีวงสนทนาวงย่อย ๆ วงแรก มนทิพย์คุยกับนาตยา พนิดา และสอนพับกระดาษ
- อีกวง สมสิทธิ์คุยกับลอสาซึ่งขะมักเขม้นในการทำตัวอย่างบัญชีครัวเรือน และสักพักจำนุกก็ตามเข้ามาร่วมวงด้วย
- ส่วนเดโชคุยกับจำโปและประวิทย์ ตอนหลังจำโปแยกไปดูการสอนพับกระดาษที่วงแรก
- จำนุกพูดถึงลูกหลาน แสดงความเป็นห่วงอนาคตหมู่บ้าน อยากทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
- ช่วงท้าย ผู้เข้าร่วมหลายคนได้พูดแสดงความรู้สึกผูกพัน ชวนทีมงานให้ไปเที่ยวหมู่บ้าน ไปนอนค้างในป่า ดูรอยพระพุทธรบาท ดูต้นไม้ใหญ่ ยังไม่อยากจะให้การอบรมจบลง ยังไม่อยากจะจากกันไป

- ✚ **กระบวนการ** ย้ำให้ผู้เข้าร่วมทุกคน หลังจากทีกลับไปยังหมู่บ้านแล้ว ให้ร่วมกันคิดดำเนินการขับเคลื่อนงานต่าง ๆ เพื่อชุมชนต่อไป ที่สำคัญในการลงพื้นที่หมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือของทีมกระบวนการในครั้งหน้านั้น จะขอให้กลุ่มผู้เข้าร่วมเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการต่าง ๆ ทั้งติดต่อนัดหมายกลับมายังทีมกระบวนการ กำหนดความพร้อม และกำหนดรายละเอียดของกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นเอง (แทนที่จะเป็นทีมกระบวนการดำเนินการเหมือนที่ผ่านมาทุกครั้ง)

กิจกรรมที่ 2 สรุปการอบรม

- ✚ **กระบวนการ** ทบทวนกิจกรรมทุกครั้งที่ผ่านมาจนถึงครั้งนี้ ดังนี้
 - ครั้งที่ 1 – พลังกลุ่ม, ละคร, ประกาศเจตนารมณ์
 - ครั้งที่ 2 – เขียนโครงการ, วัตถุประสงค์, ความสำคัญ-ความเร่งด่วน
 - ครั้งที่ 3 – ต้นไม้ครอบครัว, วัฒนธรรม-ภูมิปัญญา, บ้านสบลาน
 - ครั้งที่ 4 – เปิดเวทีพบปะกับชาวบ้าน
 - ครั้งที่ 5 – เขียนโครงการ, ความรู้สึก-ความต้องการ
- ✚ จากนั้นแต่ละคนได้เขียนสะท้อนการเรียนรู้ 3 ข้อ คือ
 1. หัวข้อที่ผ่านมา ประทับใจอะไรมากที่สุด
 2. สิ่งที่เราทำได้และอยากริเริ่ม อยากลงมือทำจริง ๆ ร่วมกับชุมชนคืออะไร ทำแล้วดีอย่างไร ทำไม่จึงอยากทำ
 3. ความไม่ฝัน – อีก 10 ปีข้างหน้าฉันอยากเป็นอะไร (ไม่ว่าจะเป็นจริงได้หรือไม่)
 - ประวิทย์บอกขอการเขียนโครงการที่ทำให้รู้ว่าหัวทางเป็นอย่างไร ต้องทำอะไรบ้าง
 - ลอสาพูดถึงเรื่องความรู้สึก ที่เดิมมองคนอื่นแล้วตำหนิเขาว่าเขาไม่ดีเพราะความคิดเรา แต่ไม่เห็นว่าย่างไรเขารู้สึกอะไร ทำให้ได้เห็นว่าคุณเรามีอะไรลึกกว่านั้น
 - พนิดาบอกว่าอยากให้ชุมชนมีสุขภาพแข็งแรง ช่วยกันรักษาความสะอาด กำจัดลูกน้ำยุงลาย อยากให้ชุมชนเข้มแข็งเหมือนพะตี่ที่บ้านสบลาน
 - จ่านูบอกอยากพัฒนาหมู่บ้าน เช่น เรื่องขยะ สภาพแวดล้อม หลายอย่างต้องแก้ไข ตนเองตั้งใจช่วยเหลือเต็มที่ แต่ทำคนเดียวก็ไม่ได้ต้องช่วยกัน ถ้าสภาพแวดล้อมดี อะไร ๆ ก็จะมา เริ่มจากทำความสะอาดให้ชาวบ้านได้เห็น รังน้ำมีอะไรปิดเพื่อให้อูดี
 - จำโปอยากช่วยบ้านโน้นบ้านนี้ทำคอกหมู หมูบ้านจะได้สะอาดขึ้นจากตอนนี่ที่ขี้หมูเต็ม ภาพลักษณ์หมู่บ้านดูไม่ดี
 - พนิดาอยากรับราชการ ทำความดีให้สังคมตลอดไป แต่วุฒิการศึกษายังไม่มี
 - นาดยาอยากเป็นผู้นำชุมชน แต่บอกว่าเป็นไม่ได้เพราะต้องปลูกข้าวตลอด ญาติพี่น้องไม่เยอะ

- ลอส่าอยากเป็นต้นแบบการเกษตรทฤษฎีใหม่ แบบเดิมใช้สารเคมี อะไรก็ต้องซื้อ พื้นที่เกษตรก็หมดไปเรื่อย ๆ เรื่องท่อประปาทำได้ครึ่งหนึ่งแล้ว เหลือพื้นที่การเกษตรอีกครึ่งหนึ่งที่ท่อประปายังไปไม่ถึง
- ประวิทย์ก็อยากเป็นผู้นำหมู่บ้าน และมีเงินช่วยชาวบ้านได้หรือให้ยืมไม่คิดดอกเบี้ย
- นาดยาบอกด้วยความรู้สึกจากใจว่า ขอคุณที่มอจารย์ที่เสียสละ แม้ว่าบางครั้งพวกตนจะไม่ประพฤติตาม เช่น ผิดนัด แต่ที่มอจารย์ก็ยังใจดี พุดดีด้วย ไม่เคยหงุดหงิดเลย

+ กระบวนการ เสริมประเด็นของนาดยาต่อว่า การขอบคุณที่ดีที่สุดคือ การทำแบบเดียวกันนี้กับคนอื่นต่อ ถ้าเมื่อใดที่ยังทำไม่ได้ก็ให้กลับมาอยู่ที่ลมหายใจ

- นาดยายังเสริมด้วยการเข้าอบรมที่ผ่านมาทำให้ได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็น
- พนิดาบอกว่าความรู้ที่ได้ไปอย่างน้อยจะนำไปปรับใช้กับครอบครัว และอยากให้มีการอบรมครั้งต่อไปอีก
- การพูดคุยช่วงนี้มีบรรยากาศของความซาบซึ้งจน จำนวนพูดถึงการไม่ยอมให้น้ำตาไหล
- ลอส่าบอกประทับใจที่ทีมงานที่มาช่วยทั้งที่ไม่ใช่คนในหมู่บ้าน
- ประวิทย์ชอบความนิ่ง พุดจาสุภาพ และบอกว่าภาษาหมู่เขอบางครั้งมันแรง

+ กระบวนการ เสนอให้ทุกคนเวลาตื่นเช้ามาหนึ่งชั่วโมงแรกของทุกวัน ให้ตั้งใจของตนเองว่า จะพุดจาไปเพราะ ไม่ด่าว่าใครเลย แม้แต่สัตว์เลี้ยงและรวมทั้งตัวเองด้วย อธิษฐานตั้งใจ ทำได้หลายชั่วโมงยิ่งดี ต้องลองทำจริง ๆ อย่างน้อยสัก 3 สัปดาห์ต่อเนื่อง ขอให้เอาสิ่งดี ๆ เข้ามาแทนความไม่ดี ให้คิดดี ให้ชมคนอื่นแทน

- พนิดาบอกว่าจะพยายามทำ
- นาดยาบอกว่าอาจารย์ใจเย็นมาก นับถือ พวกเธอทำไม่ได้หรอก (กระบวนการจึงเสนอว่าให้เพื่อนช่วยเตือน)
- นาดยาบอกว่าการอบรมที่ผ่านมา 4 – 5 ครั้ง เธอไม่เคยหงุดหงิด
- ลอส่าบอกว่าซึ่งใจที่อาจารย์ไม่ใช่คนในหมู่บ้าน แต่เสียสละให้
- ประวิทย์ : ขออาจารย์ทั้งสี่คน คุณนี่ มีสติ ไม่วุ่นวาย พวกเขาไม่นิ่ง อยากอยู่ใกล้บ้านอาจารย์ อยากฝึกสมาธิกับอาจารย์ เพราะพุดนี่มันวอล
- นาดยา : อาจารย์ไม่กินเหล้า ไม่ไว้วาย

+ ช่วงสุดท้ายเป็นโอกาสที่ให้ทุกคนได้ กล่าวคำอวยพรให้หมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ

- จ่าโพ: อยากให้ชาวบ้านมีความสุข
- ประวิทย์: ขอให้อยู่ดีมีความสุขทุกบ้าน
- จ่านู: อยากให้แอกโก-แสนคำลือเกิดความรักความสามัคคีตลอดไป
- ลอส่า: อยากให้แอกโก-แสนคำลือมีความร่วมมือเป็นหมู่คณะตลอดไป

- นาทยา: อยากให้แอกโก-แสนคำลือให้ความร่วมมือ เชื่อถือกัน นับถือกัน เชื่อมั่นและเชื่อใจกันและกัน
- พนิดา: อยากให้คนแอกโก-แสนคำลือมีความสามัคคี เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน พัฒนาไปเรื่อย ๆ ไม่มีความผิดใจกัน
- สมสิทธิ์: แอกโกมีความอุดมสมบูรณ์ ไม่เคยอดอยาก มีทั้งที่ดิน อาหาร มีต้นทุนที่ดีแล้ว อยากให้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่แห่งความรัก ที่แอกโก-แสนคำลือจะได้มอบให้แก่ทุกคนที่มาเยือน
- เตโช: เห็นความสมบูรณ์ที่อยู่รวมกัน วัตถุประสงค์และจิตใจ ความสุข ความอบอุ่น ความรัก ขอให้สิ่งเหล่านี้อยู่ในแสนคำลือ ขอให้พรของพวกเราทุกคนสมหวัง
- ยิงยอด: การได้มาอยู่กับผู้นำทั้งสิบคนนี้ รู้สึกแอกโกยังมีความหวัง เยาวชนมีความคิดความรู้สึที่จะทำอะไรให้หมู่บ้าน เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง พระจะเป็นจริงได้ ด้วยมือพวกเราเอง

ข้อสังเกตหลังการอบรม

- สรุปจบการอบรมด้วยความรู้สึกสุขใจ โดยมีนาทยาเป็นคนเปิดประเด็น ให้กลุ่มได้เข้าถึงความรู้สึกลึก ๆ ในใจได้ นาทยาเองเป็นคนแรกถึงความรู้สึกที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรม เช่น การไม่เอาใจใส่เพียงพอต่อการเข้าร่วมอบรม การขาดอบรม ตลอดจนทำให้การพูดจา เธอกล่าวด้วยความสำนึกผิดและได้พูดขอโทษในวง พูดขอบคุณทีมกระบวนกร ด้วยภาษาใจที่ตรงตามและรับรู้ได้จริง ๆ ตรงนี้นับเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญ คือทำให้ผู้เข้าร่วมหันมาตระหนักและยอมรับถึงความปล่อยปละละเลยบางอย่าง เป็นการวิเคราะห์ตัวเองได้ดีและชัดเจน อีกด้านหนึ่งก็มองเห็นได้ถึงตัวอย่าง (จากทีมกระบวนกร) ที่ดีที่ตนเองอยากเอาเป็นแบบอย่างเพื่อการพัฒนาและเติบโต
- ผู้เข้าร่วมหลายคน เวลาที่พูดถึงการขับเคลื่อนโครงการต่าง ๆ เพื่อชุมชน มักมีท่าที่ตัวรับ (Passive) มากกว่าจะริเริ่ม อย่างมากก็เพียงแต่เสนอความคิดเห็น ยกเว้นแต่ลอส่า ที่ดูว่ามีท่าทีในการริเริ่มและลงมือทำด้วยตัวเองมากที่สุด
- ทีมกระบวนกรรู้สึกหนักใจ เวลาที่ต้องทำกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบค้นมิติด้านในเชิงลึก ดูเหมือนว่าผู้เข้าร่วมหลายคนโดยทั่วไปยังไม่สามารถไปได้ดีนักในเรื่องนี้

เสียงสะท้อนจากผู้เข้าร่วม จากกิจกรรมสรุปการอบรม ผู้เข้าร่วมแต่ละคนเขียนตอบใน 3 ประเด็น

1. ห้าครั้งที่ผ่านมา ประทับใจอะไรมากที่สุด
2. สิ่งที่เราทำได้และอยากริเริ่ม อยากลงมือทำจริง ๆ ร่วมกับชุมชนคืออะไร ทำแล้วดีอย่างไร
ทำไมจึงอยากทำ
3. ความใฝ่ฝัน – อีก 10 ปีข้างหน้าฉันอยากเป็นอะไร (ไม่ว่าจะเป็นจริงได้หรือไม่)

ประวัติ

1. ประทับใจ
ผมชอบเขียนโครงการ
2. ผมอยากทำคือ
อยากให้พัฒนาหมู่บ้านให้ดีขึ้น
3. ความฝัน
อยากเป็นผู้นำหมู่บ้าน
เป็นคนดีของสังคม

จำใจ

1. ประทับใจ
 - 1) สิ่งที่น่าประทับใจคือ ทำโครงการ เพราะปกติผมเป็นคนที่ไม่รู้วิธีการทำ
 - 2) เรื่องเกม คือ แม่ฟ้าพิช เพราะว่าได้เกิดความคิด ความร่วมมือในกลุ่ม และเกิดความสำเร็จ
เกิดขึ้น
2. สิ่งที่เราอยากทำเองให้กับชุมชน
เช่น กรณีอยากพัฒนาในหมู่บ้าน เพราะที่บ้านเรามีปัญหาหลาย ๆ อย่าง ผมจึงอยากช่วยแก้ไข
ปัญหา ช่วยกับชาวบ้าน เพราะบ้านเราก็จะได้ดูดีและมีความเรียบร้อย ดูน่าอยู่ สิ่งแวดล้อมดี อยู่
แล้วมีความสุข ความสบายครับ
3. ความฝัน
 - อยากเป็นคนดีของชุมชนและสังคม
 - อยากมีรถ มีบ้าน (ดีกับเขา)
 - อยากสบายในอนาคต

จำโพ

1. การภาวนา เติบจงกรม ทำให้จิตนิ่ง มีสมาธิอยู่กับเนื้อกับตัว
2. อยากช่วยชาวบ้านพัฒนาหมู่บ้าน จะได้เกิดความสะดวก และช่วยสร้างเล้าหมูให้หมูอยู่เป็นที่ เป็นทาง
3. อยากเป็นครูพี่เลี้ยงเด็ก จะได้สอนเด็กและลูกหลานมีความรู้และประสบการณ์เหมือนผม

หัตถยา

1. ที่นัตถยาชอบเล่นเกม แล้วอีกอย่างก็ได้รวมอยู่กับเพื่อน ๆ และได้ความรู้ไปใช้ประโยชน์
2. อยากให้ชาวบ้านเข้าใจกับชุมชนและร่วมมือกัน
3. ความฝัน ถ้าเป็นไปได้อยากเป็นผู้นำชุมชน

ลอส่า

1. สิ่งที่ผมประทับใจ
 - บัญชีครัวเรือน
 - ความรู้สึก
2. สิ่งที่อยู่อยากทำ
 - ความช่วยเหลือกัน เพราะว่าต่างคนต่างทำ ทำอะไรก็ย่อมนำไม่มีความสำเร็จ ช่วยกันทุกอย่าง ย่อมสำเร็จ
3. ความฝัน
 - * เป็นต้นแบบตัวอย่าง
 - * เกษตรทฤษฎีใหม่

พินิตา

1. ใน 5 ครั้ง ประทับใจมากที่สุด
 - 1) ชอบทฤษฎีภูเขาน้ำแข็ง
 - 2) ชอบเล่นเกมต่าง ๆ
 - 3) ชอบบอกความรู้สึกของแต่ละคน
 - 4) ชอบต้นไม้ครอบครัว
 - 5) ชอบพระดี.. ที่บ้านสบลาน

2. สิ่งที่เราอยากทำ ทำร่วมกับชุมชน

- 1) อยากให้ชุมชนเข้มแข็ง
- 2) อยากให้ชุมชนมีความสามัคคี
- 3) อยากให้ชุมชนมีสุขภาพแข็งแรง
- 4) อยากให้ชุมชนรักกัน

3. ความฝันของเรา

อยากรับราชการ และจะทำแต่ความดีของชุมชน, สังคมต่อไป

4.3.6 การลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 2

วันเวลา	กิจกรรม
วันที่ 27 เมษายน 2558 (วันที่ 1)	
ช่วงเย็น	เดินทางถึงหมู่บ้านแอกโก – แสนคำลือ กิจกรรมที่ 1 ถามความคืบหน้า เตรียมความพร้อม
วันที่ 28 เมษายน 2558 (วันที่ 2)	
ช่วงเช้า	เก็บข้อมูลงานวิจัย
ช่วงบ่าย	เก็บข้อมูลงานวิจัย
ช่วงค่ำ	กิจกรรมที่ 1 ประเมินผลการเรียนรู้
วันที่ 29 เมษายน 2558 (วันที่ 3)	
ช่วงเช้า	เก็บข้อมูลงานวิจัย
ช่วงบ่าย	เก็บข้อมูลงานวิจัย
วันที่ 30 เมษายน 2558 (วันที่ 4)	
ช่วงเช้า	เก็บข้อมูลงานวิจัย เดินทางกลับ

รายละเอียดของการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในแต่ละวัน เป็นดังนี้

กระบวนการในวันที่ 1

กิจกรรมที่ 1 ถามความคืบหน้า เตรียมความพร้อม

- ❖ มีเยาวชนที่มาร่วมพูดคุยกันในค่านี้นี้เพียง 3 คน ได้แก่ จำโพ จำนู และนาตยา โดยได้กล่าวถึงเพื่อน ๆ ว่าจำแฮกับจะล่อได้ออกไปทำงานรับจ้างของชลประทานที่อำเภอปางมะผ้า ประวิทย์ไปช่วยแม่ทำงานที่บ้านนาหลวง จำนูไปไร่ ส่วนล่อสำเพ็งเสร็จจากงานส่งกระเทียมที่ป๊อก 1 และกลับไปอาบน้ำกินข้าว



- กระบวนการ** ถามถึงช่วงที่ผ่านมามีกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่มีการติดต่อกันหรือวางแผนอะไรด้วยกันบ้าง
- ส่วนใหญ่ตอบไปในทำนองว่าไม่ได้ดำเนินการใด ๆ ในทำนองนั้นเลย เพราะแต่ละคนต่างมีงานตามวิถีชีวิตประจำวันอยู่ ไม่สามารถปลีกตัวออกมาทำกิจกรรมของกลุ่มได้
 - ส่วนตัวโครงการทำทางระบายน้ำที่กลุ่มได้ช่วยกันเขียนขึ้นในการอบรมครั้งที่แล้ว ได้ให้จำโปไปนำเสนอต่อสมาชิก อบต. ดูนะขั้นต้น



- กระบวนการ** ถามย้ำว่า “ถ้าจะจัดกิจกรรมขึ้นให้กับชุมชนอยากจะทำอะไรดี”
- ผู้เข้าร่วมได้ตอบว่าอยากให้มีกิจกรรมขึ้นในวันสัปดาห์ เพราะชาวบ้านจะมากันพร้อมหน้า



- “แล้วจะทำอะไรบ้างในงาน?”**
- ได้รับคำตอบว่า อยากให้ทุกคน (ที่มกระบวนการ ทีมทำงาน) ได้มาชมงานประเพณีในวันนั้น (ต่อเนื่องไปสู่วันกินศาลา)



- “แล้วจะทำอะไรเพื่อชาวบ้านกันเอง (ไม่ใช่เพื่อทีมงาน)?”**
- ปรากฏว่ายังไม่มีคำตอบในส่วนนี้ จำนวนบอกความรู้สึกด้วยว่ากลัวชาวบ้านจะว่าถ้าเรียกมารวมตัวอีกเพราะเรียกมาแล้วไม่เกิดผลงานอะไรขึ้น
 - การพูดคุยของวงเป็นไปในทำนองเสนอปัญหา ซึ่งปัญหาใหญ่ก็ยังเป็นเรื่องวัวควายทำความเสียหายต่อพืชผลและทรัพย์สิน แต่ยังไม่รู้ว่าจะทำอย่างไรดี

(แม้ทีมกระบวนการจะแนะนำ ทำอะไรก็ได้ที่เป็นกิจกรรมเล็ก ๆ เช่น กีฬา หรืออะไรก็ตามที่หลาย ๆ คนจะเข้าร่วมได้ หรือแม้แต่การทำอะไรดี ๆ ด้วยตัวเองให้เป็นตัวอย่างแก่คนอื่นได้เห็นก็ได้)

- จำนวนบอกว่าอยากให้สนามฟุตบอลของหมู่บ้านมีขนาดใหญ่กว่านี้ (แม้ตอนนี้จะมีใช้งานได้อยู่แล้วระดับหนึ่ง) เพื่อว่าเวลาฝึกซ้อมจะได้เหมือนสนามจริง เวลาไปแข่งจะได้สู้ทีมอื่น ๆ ได้
- นาดยายอมรับว่า หลังจากที่จบการอบรมรอบที่แล้วที่สัญญาว่าจะพยายามพูดแต่สิ่งดี ๆ หนึ่งชั่วโมง หลังตื่นนอนทุกเช้า ปรากฏว่ายังทำได้บ้างไม่ได้บ้าง



- สุดท้าย** กลุ่มได้เสนอให้มาคุยกันอีกครั้งในคืนวันพรุ่งนี้โดยขอให้ทุกคนมาพร้อมหน้ากันก่อน ตอนท้ายก่อนเลิกวงเล็กน้อย ครูเตี้ยเข้ามาแล้วออกตัวว่า ตนเองเพิ่งกลับมาจากการไปตามจับขโมยที่มาขโมยปลาของแหล่งน้ำในหมู่บ้าน

ข้อสังเกต

- ก่อนการมาลงพื้นที่หมู่บ้านแอโก – แสนคำลือในครั้งนี้ ทีมกระบวนการได้ให้การบ้านแก่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่หลังการอบรมในครั้งที่แล้ว โดยให้กลุ่มผู้นำวางแผนขับเคลื่อนกิจกรรมต่าง ๆ กับชุมชนด้วยตัวเอง รวมถึงให้นัดหมายกับทีมกระบวนการสำหรับการมาเจอกันในครั้งนี้ อย่างไรก็ตาม กลุ่มผู้นำยังมีได้ดำเนินการตามที่ตกลงไว้เท่าที่ควร จนส่งผลให้ทีมกระบวนการตัดสินใจเลื่อนการลงพื้นที่ออกไป (จากเดิมที่ตั้งใจจะลงพื้นที่ช่วงต้นเดือนเมษายน มาเป็นช่วงปลายเดือนแทน) แม้กระนั้น ก็ยังไม่สามารถได้รับการติดต่อยืนยัน
- ทีมกระบวนการไม่แน่ใจว่ากลุ่มผู้นำมีการสื่อสารระหว่างกันมากน้อยเพียงใด เพียงแต่ทราบคร่าว ๆ ว่า มีหลายคนต้องไปทำงานรับจ้างนอกพื้นที่อยู่บ่อยครั้ง ดังนั้น ในการมาลงพื้นที่ในครั้งนี้จึงถือได้ว่าเป็นการมาตรวจสอบและเรียนรู้กับสถานการณ์จริงที่กลุ่มเยาวชนเผชิญอยู่ อันมีผลต่อการดำเนินงานและประสิทธิภาพในความเป็นผู้นำของกลุ่มด้วย

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการ

- กลุ่มผู้นำยังมีความไม่พร้อมต่าง ๆ มากมาย แต่ละคนรวมตัวกันไม่ติด ที่ผ่านมามีคนต่างอยู่ต่างดำเนินชีวิตเสียมากกว่า ยังไม่สามารถรวมตัวทำอะไรร่วมกันได้มากนัก
- การเสนอแผนโครงการการทำทอระบายน้ำ ก็มีได้หรือกันใด ๆ เพียงแต่ฝากจำโพ (ซึ่งเป็นญาติ) ไปยื่นให้ อบต. ทำนองแบบไม่ค่อยเป็นทางการ
- ปัญหาส่วนตัวกินพื้นที่ชีวิตไปเสียเกือบทั้งหมด ทุกคนต้องใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการทำมาหาเลี้ยงชีพ แม้ตอนนี้จะไม่ใช้ช่วงทำไร่นา แต่ก็ต้องไปทำงานรับจ้างนอกพื้นที่ หรือไม่ก็ไปเตรียมถางหญ้าเตรียมพื้นที่สำหรับฤดูกาลปลูกพืชไร่อะไรที่จะมาถึง หรือไม่ก็บางคนก็ดูจะมีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัวอยู่บ้าง
- ความใหญ่ของชุมชนที่มีมากกว่าร้อยหลังคาเรือน ทำให้การบริหารจัดการหรือการเข้าถึงกันและกันเป็นไปได้ยากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ ที่มีจำนวนหลังคาเรือนแค่หลักสิบ การจัดการแบบเครือญาติใกล้ชิดหรือความเกรงใจต่อผู้เฒ่าผู้แก่หรือผู้ใหญ่ในหมู่บ้านเริ่มลดน้อยลงไป ขณะที่กฎกติกาสังคมก็ยังไม่เข้มแข็ง

อาจกล่าวได้ว่า แม้ผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนที่ได้เข้าร่วมเรียนรู้ในโครงการ จะเห็นได้ด้วยตัวเองของเขาเองแล้วว่า การร่วมมือร่วมใจเป็นสิ่งสำคัญของชุมชน เช่น จำโหม้ก็พูดเสมอ ๆ ว่าอยากให้ทุก

คนมากขึ้นพร้อมหน้าพร้อมตากันกว่านี้ โดยไม่ควรอ้างว่ามีงานยุ่ง หรือนาตยาาก็เริ่มสะท้อนอย่างจริงจังว่าเขาเห็นประโยชน์ของการมาร่วมกลุ่มเรียนรู้กันแบบนี้และอยากให้มืออย่างต่อเนื่อง ส่วนจำนวนเองก็ตระหนักว่าการร่วมมือกันทำงานมันดีกว่าการที่ต่างคนต่างอยู่ กระนั้น การนำไปสู่การปฏิบัติก็ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้จริง

ทีมกระบวนการได้สรุปเบื้องต้นว่า จะไม่คาดหวังว่า ครั้งนี้นักกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่จะจัดกิจกรรมใด ๆ หรือแม้แต่การจัดงานพบปะกับชาวบ้าน แต่จะรอดูท่าทีของทุกคนอีกครั้งในวันพรุ่งนี้ และหากว่าไม่มีความชัดเจนในส่วนนี้ก็จะใช้เวลาของค่ำวันพรุ่งนี้เพื่อทำ Focus group กับกลุ่มเพื่อถอดบทเรียนและประเมินผลการเรียนรู้ในภาพรวมไปเสียเลย

กระบวนการในวันที่ 2

กิจกรรมที่ 1 ประเมินผลการเรียนรู้

- ❖ มีเยาวชนที่มาร่วมพูดคุยกันในค่ำ 6 คน ได้แก่ ลอซ่า จะล่อ จำโพ จำนู ประวิทย์ และครูเตี้ย ส่วนจำแฮช่วงนี้ไปรับจ้างทำงานชลประทานนอกหมู่บ้าน พ니다กับนาตยาไปธุระนอกหมู่บ้านในตอนกลางวัน และทราบภายหลังว่ามีงานติดพันต่อเนื่องกับกลุ่ม อสม. เลยไม่สามารถกลับมาหมู่บ้านได้ทัน ระหว่างทำกระบวนการสนทนากลุ่ม ได้มี นพ.จักรธรรม และผู้ใหญ่บ้านมาร่วมรับฟังด้วย
- ครูเตี้ย ไปลงเรียน มสธ. แต่ยังไม่ได้เริ่มทำกิจการงานอะไรตามที่พูดเอาไว้ในครั้งก่อน
- จำนู เน้นว่า ตนเองกลัวพูดในที่สาธารณะมากขึ้น อยากร่วมทำงานทำประโยชน์กับคนอื่น แต่ยังไม่ค่อยมั่นใจ กลัวไม่ได้รับการยอมรับ เพราะยังไม่มีผลงานแสดงให้ชาวบ้านเห็นชัดเจน
- จำโพ สงบ มีสมาธิมากขึ้น ดื่มน้ำน้อยลง กลัวพูดคุยแสดงออกมากขึ้นโดยไม่ต้องพึ่งแอลกอฮอล์ เสนอทางออกให้โครงการเรียนรู้ โดยอยากจะทำเพื่อลงมือทำในสิ่งที่จับต้องได้ ลงมือปฏิบัติจริง แทนที่จะเรียนแต่ทฤษฎีเหมือนที่ผ่านมา
- ลอซ่า ได้ทำบัญชีครัวเรือนเป็นประจำ เห็นความสำคัญของการรวมกลุ่มกันขับเคลื่อน อยากให้มีการพบปะกันของกลุ่มเป็นประจำ

- จะล่อ ได้เห็นประโยชน์ (จากบ้านสบลาน) ในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม
- ประวิทย์ ได้รับความสงบ มีสมาธิมากขึ้น

กระบวนกร ตั้งคำถามว่า “กลับมาแล้วรู้สึกอย่างไร”

(ไม่มีใครตอบ แต่ครูเตี้ยและจำนุพลิกสมุดดู)

- ลอส่า กลับมาจะมาพัฒนาหมู่บ้าน ดีใจได้ความรู้ ถ้าผู้นำ (กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่) เข้มแข็งก็มีหวัง วิธีที่จะเข้มแข็งก็ต้องมีการพบกลุ่มบ่อย ๆ แต่ที่ผ่านมาเจอกันแต่ไม่ได้พบเป็นกลุ่ม ช่วงนี้ก็ทำงานส่วนตัว
- จำโพ รู้สึกดี คิดว่าเพื่อนจะมาครบ เขาน่าจะติดตามเรื่องโครงการทางระบายน้ำได้คุยตอนทำแผน 3 ปีกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านและอบต.
- ประวิทย์ มีคนถามว่าไปแม่ฮ่องสอนทำอะไร (เมื่อ 28 ก.พ.- 2 มี.ค.58) ซึ่งได้ตอบไปว่าอาจารย์ 4 คนสอนเรื่องการพัฒนา ช่วงนี้ก็ทำไร่ เลี้ยงลูก มีภาระมาก

(สังเกตดูทุกคนตั้งใจพูด ออกจะเกร็ง ๆ ไม่ค่อยผ่อนคลาย)

- จำนุ ได้เขียนโครงการ ถ้าทำร่องระบายน้ำได้ ชาวบ้านจะเชื่อถือ พุดลอย ๆ เขายังไม่ยอมรับ อยากให้มีผลงานออกมาชาวบ้านจะได้มั่นใจ แต่ส่วนตัวไม่รู้ต้องไปยื่นโครงการที่ไหน กลัวว่าพุดไปแล้วไม่เกิด เลยเก็บไว้ในใจก่อน
- ครูเตี้ย แม้จะไม่ได้ไปอบรมเนื่องจากติดเรื่องงาน แต่ก็คอยตามถามจากจำโพ
- จะล่อ ได้คุยกับลอส่าเรื่องโครงการทำท่อระบายน้ำ อยากให้ทำที่บ้านแสนคำลือ (บ้านบน) ด้วยตอนนี้หวังเรื่องยาเสพติด สัตว์เลี้ยง

“ได้ดำเนินการอะไรกับชุมชนหลังกลับมาจากอบรมแล้ว?”

(กลุ่มเงียบไม่มีใครตอบ)

“พลังกลุ่มที่ยังไม่ค่อยเกิดเพราะอะไร?”

- ประวิทย์ อาจารย์พุดถูก ไปประชุมทุกครั้งก็ไม่ครบ ชีวิตประจำวันไม่เหมือนกัน บางคนมีไข้กิน บางคนไม่มีต้องไปรับจ้าง ต้องดิ้นรน มีฐานะหลายอย่าง ผมติดที่ลูก 1 คน (มีความพิการต้องดูแลใกล้ชิด)
- ลอส่า เห็นด้วย มีภารกิจ หากเป็นวันหยุดเช่นวันสี่ อาจรวมตัวพบกันได้ง่ายกว่า

- **ประวัติ** แต่ว่าวันสี่ผู้ชายจะไม่ค่อยว่าง ต้องทำหลายอย่างเช่น เตรียมงาน ทำกับข้าว ร่วมพิธี
- **จำโพ** เห็นด้วยที่อาจารย์หมอ (นายแพทย์จักรธรรม) ให้พ่อหลวงเรียกเยาวชน 10 คนนี้มาประชุมด้วยในเวลาที่เหมาะสมมีการประชุมอะไร ที่ผ่านมายังไม่เคยรวมตัว ถ้าต่อไปพ่อ (พ่อหลวง) มีประชุมให้เรียกไปประชุมด้วย ก็จะรวมตัวกันได้ (จำโพบอกว่าตัวเองพร้อมที่จะไปร่วมประชุม)
- **จำหนู** บางคนมีภาระส่วนตัวต้องออกไปทำงานข้างนอก ทำให้มีความเกรงใจ และความกล้าแสดงออกยังไม่มากพอ ยังไม่สนิทกันมากพอ
- **ครูเตี้ย** พูดถึงการไม่มีเวลารวมตัวกันว่า เป็นเพราะจันทร์ถึงศุกร์ทำงาน เสาร์อาทิตย์ต้องดูแลลูก ลูกเมียมาก่อนเป็นอันดับ 1


+ **กระบวนการ** ขอให้เยาวชนช่วยกันคิดว่าการเรียนรู้แบบไหนเหมาะกับชีวิตของพวกเขา ซึ่งยังไม่ต้องตอบตอนนี้

+ **กระบวนการ** แจกกระดาษเอสี่ และสี กับทุกคน แล้วขอให้แต่ละคน “เขียนให้คะแนนตัวเอง ว่าจากการเรียนรู้ทั้ง 5 ครั้งที่ผ่านมา (ได้ทบทวนว่าแต่ละครั้งเรียนรู้เรื่องอะไรบ้าง) จะให้คะแนนตัวเองเท่าไร เพราะอะไร และได้ประโยชน์อะไรจากการเข้าอบรม?” มีระดับคะแนนตั้งแต่ 1 – 10 โดยไม่ต้องเขียนชื่อ ให้แต่ละคนบอกคะแนน และคนอื่น ๆ ร่วมรับฟังโดยไม่ตัดสิน

- **จำหนู** 5 คะแนน การอบรมครั้งแรกเกิดความสามัคคีได้ช่วยเหลือกัน, เกมจ่ายตลาดได้ความรู้เรื่องการใช้เงินให้คุ้มค่า, วิถีชีวิตชุมชนยังไม่รู้ แต่พอได้ทำกิจกรรมดูภาพวัฒนธรรมประเพณี แต่ละอย่างไม่เคยรู้มาก่อน ก็ได้รู้, ได้ลองขึ้นเวทีพูด ปกติไม่กล้า, ได้รู้วิธีเขียนโครงการ และสิ่งที่ได้มากที่สุดคือเรื่องการควบคุมอารมณ์ได้ระดับหนึ่ง ปกติเป็นคนใจร้อน ส่วนอีก 5 คะแนนที่ขาดไปอุปสรรคคือ ไม่ค่อยได้มีส่วนร่วมกับคนในกลุ่ม (เข้าร่วมได้ไม่ครบทุกครั้งช่วงที่ทีมกระบวนการมาลงพื้นที่) ติดธุระไปไร่ ครัวที่แล้วที่ทีมงานขึ้นมาที่โรงไฟฟ้าและนัดกลุ่มเยาวชนไปพบ แล้วตนไม่ได้ไปพบก็รู้สึกผิด และอีกอย่างคือยังไม่ค่อยมั่นใจเรื่องการพูดต่อหน้าผู้อื่น ยังอายและเขิน ๆ ไม่กล้าแสดงออก
- **จะลอ** 1 คะแนน ได้จากเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ได้เห็นที่สบลาน เขาตุแลดี มีเวลาปล่อยหมู บ้านเรากับบ้านเขาต่างกันมาก ไปอบรม 4-5 ครั้งแล้วยังไม่เกิดอะไรขึ้น อยากเห็นการพัฒนา
- **ประวัติ** 5 คะแนน ทุกครั้งที่ไปอบรม ได้รับประโยชน์ (ไป 2 ครั้ง) ได้ประโยชน์เรื่องการทำสมาธิภาวนา ทำให้ตนดีขึ้น บางครั้งนอนไม่หลับก็ทำตามที่เคยเรียนรู้มาจากการอบรม ผลก็ดีขึ้น ตอนเข้าคืนมาจะนั่งนิ่ง ๆ ก่อน ก่อนหน้านั้นตนจะใจร้อนมากเวลาภรรยาเรียกเสียงดังก็จะโกรธ หากเป็นไปได้อยากเรียนรู้ธรรมะ ชีวิตช่วงผ่านมาก็เครียดถูกตชต.เข้าไปค้นบ้าน รู้สึกน้อยใจคิดว่าโดน

คนในหมู่บ้านกลั่นแกล้ง อาจเพราะเห็นตนออกฤทธิ์กระบะใหม่ ซึ่งก็ได้จากการที่แม่และตนขายวัวไป ตาวนารถออกมา ตอนนี่กังวลต้องหาเงินปีละประมาณ 75,000 บาท เพื่อผ่อนส่งรถ (ดูมีความเครียดกับเรื่องที่เราเล่ามาก และมีการตัดพ้อเหมือนน้อยใจ)

- **ลอส้า 7** คะแนน การอบรมทำให้ได้ความรู้พอสมควร ได้เรื่องพลังกลุ่ม แม่น้ำพิษ เห็นความสำคัญของความสามัคคี ความร่วมมือ การใช้เงินอย่างคุ้มค่า การทำบัญชีครัวเรือนซึ่งชอบที่สุด ทุกวันนี้ก็ยังทำอยู่ ก่อนหน้านี้ทำแต่ไม่สม่ำเสมอ ได้ลองจับไมโครโฟนพูดกับชาวบ้านกล้าแสดงออกมากขึ้น ได้เรียนรู้เรื่องการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ได้ฝึกเขียนโครงการ จุดที่เป็นอุปสรรคคือ กลับมาบ้านขาดการพบกับกลุ่ม ตนเองอยากให้นัดและบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรว่าจะมาพบ พูดคุยกัน มีการประชุมประจำเดือน
- **ครูเตี้ย 7** คะแนน เพราะแค่ชื่อโครงการก็สุดยอดแล้ว (พูดเชื่อมโยงเรื่องคนอื่นมากกว่าเรื่องของตัวเอง) ได้เรื่องความร่วมมือกัน เมื่อก่อนไม่ค่อยเจอกัน ได้เสริมว่าบริบทของอาจารย์กับคนในชุมชนต่างกัน เวลาว่างไม่ตรงกัน บางทีที่ว่างแต่เขาวงไม่ว่าง แต่ด้วยความเสียสละก็จึงมา แม้ฤดูฝนบนดอยจะเดินทางยากลำบาก ครูเตี้ยวางเป้าหมายจะเรียนให้จบมสธ. ทุกวันนี้ได้พ่อแม่ช่วยเหลืออยู่
- **จำโพ 7** คะแนน ตนเองดีขึ้นหลายอย่าง ได้เรียนรู้เรื่องพลังกลุ่ม วัตถุประสงค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น บางอย่างไม่เคยรู้ พอได้แชร์กันก็รู้มากขึ้น เรื่องสมาธิก็ทำให้ชีวิตดีขึ้น เดิมเป็นคนใจร้อน ขาดสมาธิ เวลาโกรธเหมือนระเบิดขวด เดี่ยวนี้หายไปมากแล้ว แต่ได้พยายามเรียนรู้ รวม ๆ แล้วได้หลายอย่าง ยังได้เรื่องการสื่อสาร เดิมเวลาออกนอกพื้นที่ไม่กล้าถือไมค์ เพิ่งมาถือไมค์หลังจากอบรมกลับมา กล้าแสดงออกมากขึ้น แต่ก่อนถ้าแอลกอฮอล์ไม่ถึงจะไม่กล้าคุย เรื่องที่ไปสภานำมาให้ได้พบผู้คนที่น่าเรียนรู้ และได้เรียนรู้เรื่องสมุนไพร ปัจจุบันยังโทรคุยกับคนที่นั่นอยู่ ส่วน 3 คะแนนที่ขาดไปคือ จำไม่ได้ทุกอย่างที่อบรมมาและคิดว่ายังต้องเรียนเพิ่มเติมอีก
- **จำโพ** เสนอว่า การเรียนรู้ต่อไปน่าจะได้เรียนรู้พร้อมกับลงมือปฏิบัติด้วยจะดีมาก เช่น ช่วยทำดอกหมูจริง ๆ ที่ผ่านมามีแต่ทฤษฎี
- **ประวิทย์** บอกว่าที่ผ่านมามีอาจารย์ให้เต็มร้อย แต่พวกเขาไม่ลงมือปฏิบัติจริง หรือปฏิบัติน้อยมาก
- **จำโพ** เวลาเมื่อไรพวกเขาน่าจะยังขอความร่วมมือกันได้อยู่ อยากขอให้ทุกคนเข้าใจ เสียสละให้ความร่วมมือไม่มีข้ออ้าง ภาวะนั้นทุกคนก็มีเหมือนกัน ถ้าเราเห็นคุณค่าความสำคัญก็น่าจะเสียสละเวลามารวมตัวกันได้

 **กระบวนกร** ขอฝากให้ทุกคนคิดว่า กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เราต้องการการเรียนรู้อย่างไร หากคิดได้ก็ให้ส่งข่าวมาให้ทราบด้วย อาจฝากบอกมาทางจำโพซึ่งมีไลน์

อนึ่ง ช่วงเย็นก่อนกิจกรรมประเมินผลการเรียนรู้ ทีมฯ ได้ไปสังเกตการณ์ที่สนามฟุตบอลหลังโรงเรียนเพื่อประเมินคุณภาพของสนามและการใช้งาน พบว่ามีวัยรุ่นชายสิบกว่าคนอยู่ที่นั่น มี 10 คนที่กำลังเล่นกันอยู่อย่างคึกคัก และอีก 7 คนที่เฝ้าดูอยู่ข้างสนาม สักพักทีมที่แพ้ก็ออก ผลัดให้อีกทีมหนึ่งลงไปเล่นแทน สภาพโดยทั่วไปดูดี มีขนาดใหญ่ประมาณสนามฟุตบอล ใช้งานได้ไม่มีปัญหาอะไร ตัวประตูแม้จะทำจากท่อไม้นำมาประกอบกันเป็นโครงยึดกับตาข่าย ก็สามารถใช้งานได้ดี พื้นสนามเรียบดี รอบ ๆ สนามด้านหนึ่งเป็นเนินเขา อีกสามด้านเป็นพวงหรีดซึ่งถัดไปเป็นริมตลิ่งของลำน้ำาลาง

พื้นที่รอบข้างไม่ได้แคบมาก เว้นให้มีที่พอสมควรกว่าจะถึงลำน้ำ เหตุที่สนามกลับมาเป็นที่ใช้งานได้ดี เพราะก่อนหน้านี้มีงบประมาณมาทำถนนให้เข้ามาถึงตัวสนามได้เลยโดยคนที่จะใช้สนามไม่ต้องเดินลุยข้ามลำน้ำมา

หมายเหตุ ข้อมูลงานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้เข้าร่วมแต่ละคน จะรวบรวมเอาไปนำเสนอไว้ในบทที่ 5 ต่อไป

ข้อสังเกตจากทีมกระบวนการต่อผู้เข้าร่วม

ประวิทย์ มีพัฒนาการคือการควบคุมอารมณ์ในตนเอง ใจเย็นขึ้น สามารถประคองสติได้ดีขึ้น มีวิธีดูแลใจตนเองได้ ได้รับแรงบันดาลใจและเห็นตัวอย่างที่ดีหลายอย่างจากการเข้าอบรม กล้าเปิดเผยความรู้สึกและเรื่องราวที่มีความละเอียดอ่อนทางอารมณ์ นอกจากนี้ เป็นคนที่มีความขยันขันแข็ง

จ่าหุ มีความเป็นผู้ใหญ่ในวิธีการพูด กล้าพูดในที่สาธารณะมากขึ้น โดยเฉพาะเวลาที่อยู่ต่อหน้าความคาดหวังของคนอื่น ๆ กล้าบอกความรู้สึกโดยตรงไปตรงมา ไม่หวั่นกลัวลักษณะ แต่บางครั้งก็ดูเงิบ ๆ ไม่ค่อยมั่นใจ รวมถึงความไม่มั่นใจในการใช้ภาษา เริ่มตระหนักได้ว่าตนเองอยากมีส่วนร่วมร่วมกับชุมชนให้มากขึ้น มากกว่าการอยู่คนเดียวตัวใครตัวมัน และอยากเป็นคนดีของสังคม

ครูเตี้ย พื้นฐานเป็นคนที่ฉลาด พูดจาเก่ง มีความคิดหลากหลาย แต่ที่ผ่านมายังไม่ได้นำตัวเองมาอยู่บนเส้นทางการเรียนรู้แบบนี้เท่าใดนัก

จ่าโพ มีพัฒนาการที่สำคัญคือ ความนิ่งและการควบคุมอารมณ์ให้มีความสงบได้มากขึ้น เจอจุดเปลี่ยนของชีวิตทำให้ลดการดื่มสุราลงเพราะเข้าใจและเห็นผลเสียของมัน มันคงและใจเย็นขึ้น ซึ่งสิ่งนี้ได้ส่งผลต่อคนรอบข้างในทางที่ดีขึ้นด้วย มีทักษะในการจับประเด็น สื่อสารโดยเรียบเรียงคำพูดได้ดี มีการพูดจาที่มีเนื้อหาสาระ จากพื้นฐานที่เป็นคนมีความคิดอ่านดี เข้าใจสิ่งต่าง ๆ ได้ไว มีประสบการณ์ในชีวิตสูง (เคยไปใช้ชีวิตอยู่ที่กรุงเทพฯ) ลักษณะนิสัยอื่น ๆ คือเป็นคนที่มองโลกในแง่ดี เห็นความสำคัญของการมีเพื่อนมากเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การรวมกลุ่มกันอย่างพร้อมหน้า ในด้านการ

ทำงานชอบความมีอิสระ ไม่ผูกมัดตนเอง พร้อมให้การสนับสนุนโดยตนเองไม่ต้องออกหน้า ชอบอยู่กับเพื่อนฝูง และสามารถเสนอความคิดที่ดี ๆ

หะบ็อย มีปัญหาเรื่องการสื่อสารภาษาไทย สนใจด้านข้าวปลาอาหาร และการดูแลครอบครัวของตนเอง มิได้แสดงท่าทีในการออกมาทำงานอย่างมีส่วนร่วมกับคนอื่นเท่าใดนัก และเหมือนว่าการเรียนรู้แนวนี้ยังไม่ใช่เส้นทางที่ใช้สำหรับตนเอง

หาดยา มีความมั่นใจในตนเอง กล่าวพูดในที่สาธารณะมากขึ้น จากแต่ก่อนที่กลัวผู้คน ได้รับประโยชน์จากความรู้ด้านยาสมุนไพรจากบ้านสบลาน คือได้ลองนำไปใช้กับตัวเองแล้วได้ผลดี เห็นความสำคัญและคุณค่าของการอบรมเรียนรู้แบบนี้ ถึงขนาดเข้าใจว่าการเรียนรู้แบบนี้คือการกำลังสร้างหน่ออ่อนให้ค่อย ๆ เติบโตขึ้น อีกทั้งได้รับตัวอย่างที่ดีทางด้านความเปิดกว้างและความสุภาพอ่อนโยน อยากเข้าอบรมแบบนี้ไปเรื่อย ๆ ส่วนตัวดูเป็นคนที่รักการเรียน และมีความรับผิดชอบ ดูแลตัวเองได้ดี (เช่น ระหว่างการอบรมที่แม่ฮ่องสอน ไม่ได้เข้าไปเที่ยวในเมือง ขณะที่เพื่อนคนอื่น ๆ ไปกันหมด) คาดหวังอยากเห็นความร่วมมือไม่ร่วมมือกัน และการที่คนรอบข้างปฏิบัติต่อกันอย่างสุภาพ

ลอส่า เห็นพัฒนาการในด้านการนำการทำบัญชีครัวเรือนมาใช้จริงในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ยังเกิดทักษะของการเจริญสติได้บ่อย ๆ ในด้านลักษณะนิสัย ที่ผ่านมาลอส่าเป็นคนหนึ่งที่ใส่ใจและตั้งใจมากที่สุดต่อการอบรมเรียนรู้ จำรายละเอียดต่าง ๆ ในบทเรียนและกิจกรรมได้ดี มีพื้นฐานที่ดี เช่น ความมุ่งมั่นตั้งใจ มีความรับผิดชอบสูง ไม่ว่าในด้านการทำมาหาเลี้ยงชีพ การทำไร่ การดูแลครอบครัว ลูก ๆ และพ่อแม่ มีศรัทธาและวิธีที่จะใช้ชีวิตได้อย่างพอเพียง ไม่ตกเป็นเหยื่อของวัตถุนิยม อย่างไรก็ตาม เป็นคนที่ระมัดระวัง ไม่ค่อยแสดงออกด้านความรู้สึกลับ

จำแฮ เมื่อเปรียบเทียบกับตอนก่อนเริ่มโครงการ ตอนนี้มี ความกล้าแสดงออก กล่าวพูด กล้าแสดงความคิดเห็น และมั่นใจในตัวเองมากขึ้น สนใจและใส่ใจในการเรียนรู้และมักมาเข้าร่วมกิจกรรมเป็นคนแรก รวมถึงกระตือรือร้นที่จะเสนอตัวเองเพื่อช่วยทำสิ่งต่าง ๆ ในกิจกรรมการอบรม มีความมุ่งมั่นสังเกตได้จากการที่เขาได้สละเวลาไปเรียนตีเหล็กเพื่อสะสมภูมิปัญญาด้านนี้ ลักษณะนิสัยด้านอื่น ๆ ดูเป็นคน que เข้าถึงกลุ่มเพื่อน ๆ และชาวบ้านได้ดี เป็นตัวประสาน มีลักษณะการสื่อสารที่นุ่มนวล ประนีประนอม

จะลอ เป็นคนที่มีปัญหาด้านการใช้ภาษาไทยอยู่บ้าง แต่มีความกล้าและพูดได้ฉะฉานเวลาที่พูดภาษาลาหู่ ที่ผ่านมา แทบไม่เคยสะท้อนบอกเรื่องราวเกี่ยวกับความรู้สึกภายใน สติ หรือสมาธิ ของตนเอง ประโยชน์ที่ได้จากโครงการคือการเกิดแรงบันดาลใจและการได้รับการยืนยันถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและการรักษาธรรมชาติ มีความประทับใจตอนที่ไปบ้านสบลานและสามารถจำรายละเอียดช่วงนั้นได้ดี ให้ความสำคัญมากที่สุดต่อการดำเนินวิถีชีวิต การทำการเกษตร ใส่ใจเครื่องมือเครื่องมือ ตลอดจนปัจจัยต่าง ๆ ของการทำมาหากิน มีความรับผิดชอบ และมีความคาดหวังมาก (ตั้งแต่ก่อนเริ่มโครงการและตลอดมา) ว่าอยากได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชน

พหิดา สังเกตพบประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับครอบครัว สามี ลูก มักใช้เวลาไปกับการดูแลหรือกังวลใจกับเรื่องเหล่านี้ ยังไม่เห็นพัฒนาการที่เด่นชัด แต่อาจได้ตัวอย่างดี ๆ บางอย่างในด้านการดูแลจิตใจตนเอง พื้นฐานดูเป็นคนที่ไม่ฉลาด พูดได้ดี แต่ยังไม่เห็นการกระทำขยายผลเท่าใดนัก

บทที่ 5

การสัมภาษณ์เชิงลึก

ในบทนี้ จะเป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการพูดคุยและสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้เข้าร่วมการวิจัยแต่ละคน อันเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการประเมินพัฒนาการศักยภาพภายในของผู้ประกอบการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา

ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์พูดคุยกับผู้เข้าร่วมวิจัยเป็นรายบุคคล ใน 2 ช่วงเวลา คือ ในการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 1 (วันที่ 22 – 25 มกราคม 2558) และ ในการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 2 (วันที่ 27 – 30 เมษายน 2558) โดยประเด็นหลักที่ใช้ในการสัมภาษณ์ ได้แก่ การมองเห็นสภาวะภายในของตนเอง สัมพันธภาพกับคนรอบข้าง ความรู้สึกนึกคิดต่อชุมชนและแนวทางการแก้ปัญหา การขับเคลื่อนงานที่ตนเองอยากทำในชุมชน รวมถึงประเด็นเฉพาะของแต่ละบุคคล และผู้วิจัยนำเสนอผลของการสัมภาษณ์เป็นลักษณะของการเล่าเรื่องในภาพรวม (มีได้เป็นการถอดคำพูดแบบคำต่อคำ) ซึ่งรวมถึงเนื้อหาที่พูดคุยกัน บรรยากาศ และเหตุการณ์ประกอบต่าง ๆ ที่สังเกตเห็นในขณะนั้น อนึ่งผู้วิจัยมิได้ทำการสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมการวิจัยครบทั้ง 10 คนในทั้งสองโอกาส เนื่องจากมีผู้เข้าร่วมบางคนที่มีติดอยู่กับกระบวนการเรียนรู้อย่างจริงจังตลอดต่อเนื่องทุกครั้ง รวมถึงมีที่บางประการที่บ่งบอกว่าต้องการถอนตัวจากการเข้าร่วม (ตามเกณฑ์การคัดเลือกผู้เข้าร่วมวิจัย ที่ระบุไว้ใน ขั้นตอนการวิจัย ในบทที่ 3) หรือในช่วงวันเวลาที่ผู้วิจัยลงพื้นที่นั้น มีผู้เข้าร่วมบางคนที่มีข้อติดขัดบางอย่างที่ทำให้ไม่สะดวกหรือพร้อมที่จะมารับการสัมภาษณ์ได้ ด้วยสาเหตุต่าง ๆ ข้างต้น ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องตัดผู้เข้าร่วมบางคนออกจากการเป็นผู้ให้ข้อมูลในส่วนนี้

5.1 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกในการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 1

ประวัติ

ช่วงเช้าของวันที่ 25 มกราคม 2558 เวลาประมาณ 8 โมงกว่า คณะผู้วิจัยได้ไปหาประวัติที่บ้าน (ป๊อก 3) เพื่อสัมภาษณ์พูดคุยด้วย บรรยากาศอยู่ในช่วงการทำอาหารเข้ารับประทานกันใน

ครอบครัว ดูอบอุ่นและเห็นความเป็นพอบ้านของประวิทย์ที่คอยหยิบจับทำสิ่งต่าง ๆ ช่วยเหลือภรรยา รวมถึงช่วยเหลือลูก

ประวิทย์ เป็นประธานสหกรณ์โรงไฟฟ้าของชุมชน ที่ผ่านมาได้ช่วยจำโปในการบันทึกค่าไฟฟ้าของแต่ละบ้าน กำลังจะริเริ่มการให้เงินกู้แก่ชาวบ้าน โดยตนเองจะต้องพิจารณาอนุมัติ จะเริ่มเดือนพฤษภาคมนี้ ที่จริงไม่ค่อยอยากเป็นเพราะไม่มีความรู้ และตัวเองต้องรับการเลี้ยงดูครอบครัวค่อนข้างมาก (มีลูก 3 คน หนึ่งในนั้นพิการ ตามองไม่เห็นและพูดไม่ได้) แต่ชาวบ้านก็ยกมือให้เป็น

ระยะนี้ต้องไปทางไร่ เพื่อเตรียมไว้เพาะปลูกในฤดูกาลต่อไป ในแง่ของการช่วยเหลือชุมชนตนเองสนใจเรื่องความสะอาด อยากให้มีการเลี้ยงสัตว์ วัว ควาย ที่อื่นที่อยู่นอกชุมชนให้เป็นสัดส่วน จะได้ไม่เกิดความสะดวก ตัวเองก็เลี้ยงไว้ข้างนอกชุมชน ที่ผ่านมากคนที่เลี้ยงสัตว์ที่มีเงินมักจะว่ายาก แก้มไม่ตก เคยพูดแต่ไม่มีคนรับฟัง ก็เลยหยุดพูด นอกจากนี้ ก็ชอบไปอบรมต่าง ๆ อยากไปอบรม อสม. อยากได้รับความรู้เรื่องการปฐมพยาบาล ประวิทย์กล่าวว่า รู้สึกว่าป๊อก 3 นี้จะสะอาดกว่าป๊อกอื่น ๆ มีขยะอยู่ข้างตรงถนนทางเข้าโรงเรียน ตนเองเคยพูดหลายครั้งแล้วให้ชาวบ้านรักษาความสะอาด

สัมพันธภาพโดยทั่ว ๆ ไปกับชาวบ้านอยู่ในขั้นดี ชาวบ้านช่วยเหลือกันดี งานกินวอสมัยนี้เปลี่ยนไป วัลรุ่นหันไปดื่มเหล้ามาก จนไม่มีแรงจะเดินจะคิดนอกกลางคืน ประเพณีเลยไม่เหมือนเดิม

ตัวเองปลูกผักไว้รับประทานเอง หนานี่มีน้ำพอ ปลูกได้ ไม่ต้องลงไปซื้อกินข้างล่าง ล้อมรั้วไว้สามารถกันสัตว์ได้ และเลี้ยงไก่ไว้กินเนื้อ ที่ไม่เลี้ยงไก่ไข่เพราะไก่ไข่ต้องให้อาหารเฉพาะที่ต้องซื้อหาที่ผ่านมา ชาวบ้านมักปลูกข้าวไว้กินกันเอง เพียงพอแทบทุกบ้าน ส่วนคนที่ไม่พอกินก็มักเป็นเพราะติดหนี้ ต้องเอาข้าวสารที่ได้ไปใช้แทนหนี้ ทุกบ้านต้องทำไร่ (ข้าว) ยกเว้นคุณอนุพงศ์ที่ทำงานแบบราชการเต็มตัว นอกจากนี้ ประวิทย์ยังเล่าให้ฟังด้วยความภาคภูมิใจว่า เขาคิดค้นการใช้เตาอั้งโล่แทนเตาไฟแบบโบราณที่สิ้นเปลืองไม้ฟืนมากกว่า พอหันมาใช้เตาอั้งโล่แล้วทำให้ประหยัดฟืนซึ่งทุกวันนี้ก็หาได้ยากขึ้น ๆ

จำนุ

ช่วงสาย ๆ ของวันที่ 25 มกราคม 2558 คณะผู้วิจัยได้เดินลงมายังป๊อก 2 เห็นจำนุและพ่อซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้าน กำลังง่วนอยู่กับการสร้างบ้านหลังใหม่ และเรือนต้อนรับญาติพี่น้องที่จะใช้เป็นครัว ได้ขอเวลาพูดคุยกับจำนุโดยมีพ่อร่วมวงสนทนาอยู่เป็นระยะด้วย

จำนุ กล่าวว่า หลังจากที่ดินเองได้เข้าร่วมโครงการบ่มเพาะผู้นำรุ่นใหม่ฯ นี้ รู้สึกว่าตนเองเข้าใจเรื่องความสามัคคีมากขึ้น จากตอนแรก ๆ ที่เหมือนว่าไม่จำเป็นต้องรับฟังใคร ไม่ค่อยพูดคุย อยู่คนเดียวก็ได้ มาเป็นว่าตอนนี้ต้องหันมาฟังกัน คุยกับคนอื่น ๆ มากขึ้น และถามกันว่าจะมีอะไรให้ช่วยไหม “มันเริ่มตั้งแต่ตอนที่เล่นเกม มันทำให้ต้องรวมความคิดกัน ต้องฟังพาคคนอื่น...” จำนุพูดต่อไป

ว่า พ่อเป็นแบบนี้ มันทำให้ชีวิตเริ่มง่ายขึ้น เพราะได้ช่วยเหลือกัน การช่วยเหลือคนอื่น กลายมาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิต ได้ไปร่วมงานพัฒนาและจิตอาสามากขึ้น เช่น ทำถนน หรือไปวัดในวันแม่ ได้พูดคุยกับพ่อแต่ก็ยังไม่มากนัก คุยกันเฉพาะเรื่องสำคัญ ตอนที่ลงไปเจอท่านั้น ก็ได้ทำหน้าที่นำธุระสำคัญมาบอกพ่อ เหมือนกับช่วยประสานงานให้ แม้ยังไม่สนิทกับพ่อมากนัก เขาตอบทำยว่า “คนเราจะต้องหาโอกาสคุยกัน”

ระยะนี้ ส่วนตัวก็ทำอะไรบ้าง แต่ไม่มาก และเห็นว่า อาชีพการทำไร่ทำให้ตนเองมีอิสระมากกว่า การไปรับจ้างข้างนอก จำนวนเป็นคนไม่ค่อยชอบกินเหล้า กินบ้างเพื่อเข้าสังคมแต่ไม่ตั้งวงกินประจำ เพราะเห็นว่ากินแล้วไม่มีประโยชน์ และยังเห็นตัวอย่างจากปู่ที่ไม่กินเหล้า ตอนนี้อายุ 85 แล้วแต่ยังสุขภาพแข็งแรง

ครูเตี้ย

ช่วงกลางคืนของวันที่ 24 มกราคม 2558 ผู้วิจัยมีโอกาสพบกับครูเตี้ยในช่วงสั้น ๆ เลยถือโอกาสสนทนาด้วย พอสรุปเป็นเนื้อหาได้ดังนี้

ครูเตี้ย ได้พูดอย่างมั่นใจ บวกกับความรู้สึกของการมองโลกแง่ดี โดยได้ตั้งปณิธานให้ตัวเอง หลังวันเกิดวันที่ 1 มกราคมเป็นต้นมาว่า จะเปลี่ยนแปลงนิสัยตัวเอง จากที่เป็นคนชอบเที่ยวชอบไปสนใจผู้หญิงอื่นจนทำให้ภรรยาต้องเสียใจ มาเป็นคนที่จะมุ่งมั่นทุ่มเทให้กับครอบครัวและวางแผนต่าง ๆ เพื่อทำงานหาเงิน ที่ผ่านมาช่วงที่มีปัญหาเกี่ยวกับภรรยาก็ได้กลับไปขอคืนดี ขอให้เธอกลับมาอยู่ด้วย (ใช้เหตุผลว่าลูกกำลังไม่สบาย) ตอนนี้ได้เปิดร้านขายไก่ย่างหน้าบ้าน โดยให้ภรรยาเป็นผู้ขายทุก ๆ วันตอนบ่าย ตนเองทำงานทุกอย่างเพื่อหารายได้เสริม เช่น ขนทราย โดยละวางการถือศักดิ์ศรี (เช่น เป็นครูทำแบบนี้แบบนั้นไม่ได้) ต่าง ๆ ลง วางแผนอยากค้าขาย เช่น จะเปิดร้านซ่อมยางรถมอเตอร์ไซด์ ทำฟาร์มหมู ขายอุปกรณ์การเกษตร อยากเก็บเงินให้ได้เยอะ ๆ ไม่ให้ใครมาดูถูก ส่วนตัวชื่นชมในพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพฯ ที่ว่า “การพัฒนาคนเป็นงานที่ยากและต้องใช้เวลา”

ผู้วิจัยรับรู้ถึงความมุ่งมั่นตั้งใจในคำพูดรวมถึงเหตุผลต่าง ๆ ที่ครูเตี้ยได้เอ่ยออกมา แต่คงต้องรอดูว่า แผนการต่าง ๆ ที่ครูเตี้ยมุ่งหมายไว้นั้น จะถูกลงมือดำเนินการอย่างไรต่อไป

จำโพ

ตอนค่ำของวันที่ 22 มกราคม 2558 คณะผู้วิจัยได้พบกับจำโพซึ่งมาดูแลต้อนรับที่โรงไฟฟ้าของหมู่บ้าน จึงได้ทำการสัมภาษณ์และสรุปเป็นเนื้อหาได้ดังนี้

จำโพ เป็นคนมองโลกในทางบวก ชอบเปิดหูเปิดตา ไปเรียนรู้และเดินทางไปยังสถานที่ใหม่ ๆ เช่น ที่เกี่ยวข้องกับงานทางไฟฟ้าที่ตัวเองดูแลอยู่ รู้จักคนและเครือข่ายค่อนข้างมาก นอกจากนี้ ยัง

สนใจเรียนรู้การเลี้ยงสัตว์ โดยจ้างคนมาช่วยงานแบบไม่ต้องจ้างประจำ แต่ให้ค่าอาหารให้ค่าแรงตามวาระ เพราะทำแบบนี้ทำให้ตัวเองมีอิสระ เดินทางไปไหนก็ได้ อยากรู้ชีวิตที่แอโก (อิมตัวจากการใช้ชีวิตที่กรุงเทพฯ มาเป็นสิบปีแล้ว) และแม้ว่าตัวเองจะเป็นญาติกับผู้ใหญ่บ้านแต่ส่วนตัวไม่ชอบเล่นการเมืองด้วยตนเอง ไม่อยากเป็นผู้ใหญ่บ้าน แต่อยากเป็นผู้ช่วยสนับสนุนดีกว่า สนับสนุนรุ่นน้อง ๆ

จำโพพูดถึงความรู้สึกต่อชุมชนว่า สภาพในหมู่บ้านปัจจุบันนี้ดีขึ้น คนรุ่นใหม่รู้จักหาเงินและเก็บออมเป็น ไม่เหมือนคนรุ่นก่อนที่ไม่มีเงินเหลือเก็บ คนรุ่นใหม่สามารถทำงานหาเงินมาส่งให้ที่บ้านพัฒนาบ้านได้มากขึ้นกว่าเดิม ทั้งหมดนี้ ส่งผลให้คนคุยกันได้ดีขึ้น มีความสามัคคีกัน

“ในหมู่บ้านมักมีคนมาแจกของ เช่น ช่วงวันเด็กที่ผ่านมามีคนบริจาคตุ๊กตา แتبเล็ตให้โรงเรียน มีการผ่านงบประมาณเพื่อสร้างบ้านให้ครู ซึ่งเป็นเรื่องที่ดี การแจกของเป็นเรื่องดีที่สามารถแจกได้ทั่วถึงชาวบ้านจะได้ไม่ทะเลาะกัน เป็นเรื่องที่ดีต่อหมู่บ้าน”

เมื่อถูกถามถึงการอบรม เขาบอกว่าการอบรมทำให้เขาได้รับสิ่งดี ๆ หลายอย่าง เช่น ได้เทคนิคการทำสมาธิ เดินสมาธิ การได้ใช้เวลาสงบ ๆ คนเดียว หนึ่ง ๆ อยู่กับธรรมชาติ ทำให้ตัวเองจิตใจสบายขึ้น เกรียดจากความคิดน้อยลง นอกจากนี้ การอบรมยังทำให้คนจากบ้านบนและบ้านล่างได้คุยกันมากขึ้น สร้างความใกล้ชิดต่อกัน ก่อนหน้านี้ได้มีการระดมชาวบ้านมาช่วยพัฒนาโรงไฟฟ้าร่วมกัน ตัดหญ้าทำความสะอาด เกิดการสานสัมพันธ์กันในลักษณะนี้ได้มากขึ้น อีกประการหนึ่ง มักมีชาวบ้านมาถามว่าพวกเราไปทำอะไรกันบ้างตอนไปอบรม ซึ่งเขาก็ได้ถือโอกาสบอกเล่าไป

เท่าที่สังเกต จำโพเป็นคนที่มีความเป็นปัจเจกค่อนข้างมาก ชอบชีวิตอิสระ ในด้านการทำงานสามารถใช้ปัจจัยว่าจ้างให้มีคนมาช่วยงานได้ เช่น ในการเลี้ยงสัตว์ ทำไร่ เป็นคนมองโลกแง่ดี (สังเกตจากคำพูดที่มักไม่ค่อยเอ่ยถึงด้านที่เป็นปัญหา) คิดเก่ง และยอมรับในสิ่งที่ตนเองคิด ไม่ได้มองว่าสิ่งนี้เป็นปัญหาแต่อย่างใด

หัตยา

คณะผู้วิจัยได้มีโอกาสไปเยี่ยมหัตยาที่บ้านในช่วงใกล้เที่ยงของวันที่ 25 มกราคม 2558 และพูดคุยโดยมีสามีชื่อโจ ร่วมวงสนทนาด้วย หัตยาดูยุ่งอยู่กับการทำก๋วยเตี๋ยวขาย จึงไม่ได้อยู่ในวงตลอด โจกลายมาเป็นผู้ให้ข้อมูลอีกคนหนึ่งในช่วงนี้

หัตยา ให้ความเห็นภายหลังร่วมงานวัน “พบปะกับชาวบ้าน” (เมื่อวันที่ 23 มกราคม 2558) ว่า รู้สึกดีครั้งไม่ดีกว่า คิดว่าบางคนที่มาฟังก็ไม่ได้เชื่อเราเสียทีเดียว ต่อหน้าผู้ใหญ่เช่นคุณหมอก็ดีอยู่ และพอลับหลังแล้วก็อาจจะไม่ร่วมมือก็ได้ จากประสบการณ์เดิมตอนที่ทำงาน อสม. ทำให้เห็นว่าชาวบ้านคนอื่นไม่ค่อยอยากร่วมมือกับเราเพราะกลัวว่าตัวเอง อสม. จะได้ค่าชมคนเดียว เช่น การรณรงค์ให้กวาดหน้าบ้านให้สะอาด เมื่อวานต้องช่วยแฟนขายข้าวเลยไม่ได้เข้าร่วมการถอดบทเรียน

(น้ำเสียงเสียดาย) เหมือนกับนะป๋อยที่มักพูดว่า เข้าร่วมเรียนรู้ไปก็เท่านั้น ไม่ได้อะไร ชาวบ้านก็ไม่ได้ให้ความร่วมมือกับเราอยู่ดี

เมื่อถูกถามเข้ามาถึงตัวเอง นาดยา กล่าวต่อว่า “... ก็ไม่เป็นไร ช่างเขา ทำให้ตัวเรา ครอบครัวยุติกันก็พอ ไม่เป็นไร ปล่อยให้ไป ต้องใช้เวลา สักวันหนึ่งเขาคงเชื่อเราเอง ตอนนี้ทำอะไรไม่ได้มาก แต่ทำตัวอย่างให้เขาเห็น” ส่วนตัวก็อยากอบรมได้รับความรู้เพิ่ม สนใจตอนที่ได้ไปเที่ยวที่สบลาน ได้เห็นสิ่งดี ๆ ได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็น ได้เที่ยว ได้กินหมูกระทะ (ที่เชียงใหม่) ด้วย แต่ถ้าต้องไปเองก็ต้องเสียเงินมากอยู่ ถ้าตนเองว่างก็อยากไปอบรม

นอกจากนี้ รู้สึกดีกับโครงการฯ มาก ๆ เพราะเห็นหลายคนเกิดการเปลี่ยนแปลง หันมาเป็นคนที่กล้าพูดกล้าแสดงออกมากขึ้น เช่น จะล่อ จำแยะ จำนู กล้าพูดได้มากขึ้น ตรงนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ อีกทั้งโครงการฯ ได้ทำให้ชาวบ้านเห็นว่าคนที่ไปอบรมนั้นเก่งขึ้น ทำจริง เริ่มเห็นด้วยว่ามันเกิดประโยชน์ เกิดความภูมิใจ และหันมาอวยพรให้กำลังใจกัน

ความสัมพันธ์ใกล้ตัวก็ดี เราทำตัวเองให้ดี ไม่ให้ใครมาว่าได้ ไม่มีเรื่องหนักใจ สิ่งที่ยากเห็นในหมู่บ้านของเราคือความสะอาด และตอนนี้ปลูกพืชไม่ได้เพราะสัตว์เลี้ยงเข้ามาทำลายพืชผักที่ปลูก เรื่องนี้คิดว่าสำคัญมาก ส่วนตัวอยากปลูกพืชไว้กินเอง ตอนนี้ไม่ได้ปลูกใกล้บ้าน ปลูกไว้ไกล ๆ เพราะที่นี้ น้ำไม่พอและมีสัตว์ เช่น วัว ควายเยอะ

ถึงตรงนี้ นาดยาได้ขอตัวออกไปขายก๋วยเตี๋ยว โจ ชาวอาข่า มาจากแม่ฟ้าหลวง ซึ่งเป็นสามีของนาดยาจึงเข้ามาคุยต่อ โดยกล่าวถึงผลที่ได้รับจากโครงการฯ ว่า หลังจากที่ภรรยา (นาดยา) ไปอบรมกลับมา รู้สึกว่าหงุดหงิดน้อยลง และได้เล่าประสบการณ์ตอนที่ไปสบลานให้ฟัง ส่วนตัวรู้สึกชอบและสนับสนุนให้ไป ตอนนี้ครอบครัวมีอาชีพขายก๋วยเตี๋ยว ส้มตำ เป็นอาชีพเสริมตอนที่ไม่ได้ทำอะไร (ช่วงธันวาคมถึงมิถุนายน) ข้อดีของครอบครัวในตอนนี้ก็คือมีอาหาร มีข้าวกินเพียงพอตลอด แต่ไม่มีเงินเก็บ โจเสริมว่า ส่วนใหญ่คนที่นี้จะคิดแบบเดียวกัน คือไม่ไปรับจ้างทำงานข้างนอก อยู่บ้านดีกว่า มีข้าวกิน และมีอิสระกว่า แม้จะไม่มีเงินเก็บ

ลอส่า

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ลอส่าในช่วงบ่ายของวันที่ 24 มกราคม 2558 ลอส่า บอกว่าตนเองมีความมุ่งมั่นที่อยากพัฒนาหมู่บ้าน และรู้สึกดีใจมาก ที่การอบรมที่ผ่านมาได้เป็นการเปิดโอกาสให้ตนเองสามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับคณะกรรมการของหมู่บ้านได้ (ตั้งที่ผู้ใหญ่บ้านได้ให้คำมั่นสัญญาไว้) ในแง่ส่วนตัว พบว่าเริ่มมีสติกับตัวเองได้มากขึ้น เช่นตอนขี่รถ และก่อนนอน ยังได้นั่งสมาธิเป็นประจำทุกวัน วันละ 3 – 5 นาที ช่วยให้คลายจากอาการคิดมากจนหนักหัวได้ พอได้นั่งแล้วจะรู้สึกผ่อนคลาย ตัวเบา ไม่หนัก ไม่คิดสะสม ทำให้ทำสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายขึ้น ส่วนพ่ออยากให้ตัวเขาได้มีโอกาสพูดคุยและ

ถ่ายทอดสิ่งต่าง ๆ ให้ชาวบ้านด้วย ในแง่สัมพันธภาพกับที่บ้าน ส่วนตัวรู้สึกสบาย ๆ เพราะที่บ้านมีคนไม่เยอะ

ส่วนตัวอยากเป็นกรรมการหมู่บ้าน เพราะอยากช่วยพัฒนา อยากใช้ชีวิตอยู่ที่หมู่บ้านมากกว่าออกไปทำงานข้างนอก คนที่ออกไปสุดท้ายก็ไปไม่รอดต้องกลับมาอยู่ดี อยู่ที่นี่มีความสุขมากกว่า อยากช่วยชาวบ้านด้วยการให้ความคิด หรือการเป็น อสม. ก็ได้ช่วยคนป่วย ได้ให้ยา ทำให้ชาวบ้านหายป่วย รู้สึกดี อยากไปฝึกอบรมกับหมอภิรมย์ ก่อนหน้านี้ตนเองเคยไปแต่ยังไม่มีโอกาสได้ฝึก รู้สึกเสียดาย

เมื่อถูกถามว่า ส่วนตัวแล้วมีความสนใจทำอะไรมากที่สุด ลอสาตอบว่าเขาชอบทำงานเกษตรมากที่สุด ทำแล้วมีความสุขมากที่สุด อยากเป็นต้นแบบให้คนได้มาเรียนรู้ดูงานที่ตนเองทำ เช่น เกษตรทฤษฎีใหม่ ทั้งนี้เพราะการมีอาหารเป็นเรื่องสำคัญมากที่สุด ตัวเองพยายามทำเป็นแบบอย่างให้ดู และอธิบายให้ชาวบ้านได้ทำตาม ทุกวันนี้ชาวบ้านมีแต่ซื้อกินอย่างเดียว ในตอนแรก ๆ ชาวบ้านทุกหลังก็ปลูกพืชผักกินกันเองแทบทุกหลังคาเรือน แต่ระยะต่อมา มักมีปัญหาเรื่องสัตว์เลื้อยงูทำลายพืชผักที่ปลูก ชาวบ้านเลยพากันเลิกทำ เกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้ปรึกษาพ่อหลวง หาทางตั้งกฎกติกาของหมู่บ้านให้มีความเข้มแข็ง เอาจริงเอาจัง แต่พวกเรายังไม่ค่อยปฏิบัติตาม จึงอยากขอให้พ่อหลวงช่วย เช่น การจัดแบ่งโซนเลี้ยงหมูเลี้ยงวัวให้ชัดเจน “ถ้ามีกติกาที่เข้มแข็ง ก็น่าจะแก้ปัญหาได้” ลอสากล่าวถึงความสำคัญของสิ่งนี้ และบอกว่า กติกาของหมู่บ้านก็จะเหมือนกับกฎหมาย หากคนปฏิบัติตามสัก 70 – 80 % ก็น่าจะดี รวมถึงฝากความหวังไว้กับคณะกรรมการของหมู่บ้านที่ร่วมด้วยช่วยกันในเรื่องนี้

สิ่งสำคัญอีกอย่างของหมู่บ้านเรา ก็คือการมีพิธีกรรม บางคนไม่สบายก็เพราะไม่บูชา บางคนผิผีเจ้าที่ ป่วยก็ไม่หาย อยากให้เห็นความสำคัญของพิธีกรรมชนเผ่า เช่น ผู้เฒ่าผู้แก่หรือปู่จ้อง ที่สามารถช่วยให้เราหายจากป่วยไข้ได้

จำแฮ

สาย ๆ ประมาณเก้าโมงกว่าของวันที่ 23 มกราคม 2558 ผู้วิจัยได้พูดคุยสัมภาษณ์จำแฮ เนื้อหาที่พูดคุยพอสรุปได้ดังนี้

จำแฮ บอกว่าช่วงนี้เป็นช่วงที่ผู้ชายในหมู่บ้านต้องเตรียมฟันไว้สำหรับงานกินวอ ส่วนตัวเองกำลังสร้างบ้านของตัวเอง ก่อนหน้านี้ได้ไปอบรมด้านปศุสัตว์ เรื่องการทำหลุมเลี้ยงหมูกับลอสา มาเขาสอนให้ขุดหลุมลึก 60 ซม. และก่ออิฐบล็อกที่ขอบหลุม เพื่อใช้เลี้ยงหมู ในหลุมใส่ปุ๋ยชีวภาพเพื่อดับกลิ่น ให้กลายเป็นอาหารหมู ปศุสัตว์บอกด้วยว่าจะให้ลูกหมูคนละ 2 ตัว (ตอนนี้ยังไม่ได้รับ) ต้องรอให้เขามาตรวจสถานที่ก่อน และจะสอนฉีดวัคซีนด้วย ส่วนตัวรู้สึกชอบและให้ความสนใจ เพราะเป็นการเลี้ยงแบบไม่ปล่อย น่าจะเป็นวิธีที่ดี

เมื่อถามเกี่ยวกับการอบรมของโครงการฯ เขาบอกว่า การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ เขาเป็นคนที่กล้าคุยกล้าแสดงออกมากขึ้น ได้บอกเล่าสิ่งที่ไปอบรมมาให้ญาติพี่น้องฟัง (แต่ไม่ได้บอกว่าเล่าเรื่องอะไรบ้าง)

รู้สึกว่าคุณบ้านส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยมีความสามัคคี ก่อนหน้านี้ ลอสาักกับตนได้ชักชวนให้ชาวบ้านมาซ่อมรั้วที่สุขศาลา (บ้านบน) (จะลอบเป็นคนเริ่มให้ความคิด) แต่ก็ไม่เห็นมีใครมา วันสีลน่าจะมา ก็ยังไม่เห็นมีใครมา ตนเองอุตสาหะทำเป็นตัวอย่างแล้ว รู้สึกไม่ค่อยดีที่ชาวบ้านไม่สามัคคี อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้านี้ตอนที่มาช่วยทำความสะอาดใบไม้ในแหล่งน้ำที่โรงไฟฟ้า ปรากฏว่ามีชาวบ้านมาร่วมอาจเป็นเพราะเกี่ยวกับผลประโยชน์โดยตรง

เมื่อถามว่าอยากทำอะไรเพื่อชุมชนบ้าง เขาตอบว่า ก็ไม่รู้จะทำอย่างไร ขอแค่ตัวเองทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดี ทำบ้านของตัวเองให้เป็นบ้านตัวอย่าง เช่น ล้อมคอกหมู เพื่อให้คนอื่นได้เห็น ส่วนตอนไปที่สบลาน รู้สึกชอบธรรมชาติที่นั่น มีต้นไม้ใหญ่ ๆ มีการอนุรักษ์ต้นไม้ แต่สิ่งที่ไม่ชอบคือเรื่องสุขอนามัย มีมูลสัตว์สกปรกตามทางในหมู่บ้าน

จำแอ ดูเป็นคนที่มีความตั้งใจดีมาก เวลาเมื่อกิจกรรมมักมาถึงสถานที่ทำกิจกรรมช้าก่อนคนอื่นทุกครั้ง อาจพูด (ภาษาไทย) ไม่คล่องเท่าคนอื่น แต่มีความคิดที่น่าสนใจหลายอย่าง ภายหลังคณะผู้วิจัยได้มีโอกาสไปเยี่ยมที่บ้าน (ที่บ้านบน) พบกับภรรยา ซึ่งแต่งงานด้วยกันตั้งแต่อายุไม่มาก ปัจจุบันมีลูก 2 คนแล้ว ภรรยากล่าวแสดงความเป็นห่วงจำแอตอนที่ไปนอกหมู่บ้าน

จะลอบ

ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พูดคุยกับจะลอบในช่วงบ่ายของวันที่ 24 มกราคม 2558 จะลอบได้เล่าว่าเขาเป็นกรรมการดูแลกลุ่มผู้ใช้น้ำของหมู่บ้าน อยากแก้ปัญหาการไม่มีน้ำใช้ในการเกษตร เคยรณรงค์ให้ชาวบ้านขึ้นมาใช้พื้นที่บ้านบนที่มีน้ำเพียงพอที่บ้านล่าง เพื่อปลูกพืชสวนพืชไร่ จะได้ไม่ต้องไปซื้อกินข้างนอก อยากช่วยให้เขาลดรายจ่ายเพิ่มรายได้ แต่ก็ยังไม่เห็นชาวบ้านมาสักคน ส่วนตัวคิดว่าก็ไม่มีอะไร ตัวเราเองก็ทำไปคนเดียวก็ได้ ดีใจที่ได้ทำ แม้จะท้อใจบ้างที่ไม่เห็นชาวบ้านมาช่วยกัน

“ปีที่แล้วมีมาปลูกอยู่บ้าง แต่ปีนี้ไม่มา มันไกล เราอยากช่วยเขาเพิ่มรายได้...”

จะลอบมักบอกว่า อยากให้คนมาประชุม ปรึกษาหารือกัน เพื่อสร้างความเข้าใจและร่วมมือกันให้มากขึ้น ในความเป็นจริง ชาวบ้านมักมีพรรคมีพวก ทะเลาะกัน ไม่ช่วยเหลือกัน จะลอบดูมีท่าทีที่ยังไม่ได้เชื่อใจ 100 % ว่าคณะกรรมการของหมู่บ้านจะสามารถขับเคลื่อนให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมทำงานกันได้จริง ๆ อีกทั้งเพิ่มเติมว่า ตัวเราเองอุตสาหะไม่ปล่อยสัตว์ให้ดูเป็นตัวอย่าง แต่คนอื่นก็ไม่ได้ทำตาม เลยเกิดปัญหา นอกจากเรื่องทะเลาะกัน คนในหมู่บ้านยังมีปัญหาอื่น ๆ อีก เช่น เรื่องยาเสพติด การดื่มเหล้าในวันพระ รวมถึงปัญหาเรื่องการพัฒนาตัวเยาวชน *“ถ้าดื่มเหล้า จะไม่ให้*

เข้าร่วมพิธีกรรม อยากให้ทุกคนรักษาประเพณีให้ดี เพราะมีแค่เดือนละหนสองหนเท่านั้น จะได้เป็นการรักษาสุขภาพกายสุขภาพใจให้ดีขึ้นด้วย ... เราต้องทำพิธี นับถือป่า บูชาเจ้าป่า เคารพธรรมชาติ ไม่ทำสิ่งที่ผิด เราจะได้หายป่วย ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังเชื่อและยอมรับเรื่องเหล่านี้อยู่ โดยเฉพาะที่บ้านยาปะแหน” จะลอกกล่าวในที่สุด พร้อมทั้งเสริมว่า อยากทำหน้าที่ชักชวนให้คนมาในวันทำพิธีกรรม ช่วยกันรักษาไว้ไม่ให้ลูกหลานลืม เพราะคนเดี๋ยวนี้เอาแต่ดูทีวีกัน การที่เรามีพิธีกรรมจะช่วยดึงให้คนกลับมายังหมู่บ้าน เกิดความรู้สึกที่ดีที่เห็นพี่ ๆ น้อง ๆ กลับมา ได้เจอกัน ได้คุยกัน

ในส่วนของการครอบครัวยุคใหม่ที่บ้านจะลอยอยู่ด้วยกันทั้งหมด 6 คน บางครั้งเด็ก ๆ ก็ทะเลาะกันบ้าง ตัวเราก็ต้องคอยสอน ซึ่งก็ทำได้อยู่ ไม่ได้มีความลำบากใจ

พินิตา

ในการลงพื้นที่ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยมีช่วงเวลาที่สามารถพูดคุยกับพินิตาได้ไม่มาก สรุปเป็นเนื้อหา มาพอสังเขปได้ดังนี้ ช่วงนี้พินิตามีความเครียดในหลาย ๆ เรื่อง ส่วนใหญ่คือเรื่องครอบครัว สามีและลูก ลูกไปเรียนหนังสือที่แม่ฮ่องสอน ส่วนสามีทำงานต่างจังหวัด ความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสามีไม่ค่อยดี ไม่ค่อยมีความไว้วางใจกัน คนอื่นมักมองว่าตนเองเป็นคนมีเงิน แต่จริง ๆ ไม่ใช่อย่างนั้น ส่วนเรื่องงาน สอนเด็กอย่างเดียวแต่ไม่เต็มร้อย เพราะความรู้น้อย บางครั้งก็รู้สึกท้อ อยากเรียนต่อแต่ไม่มีเงิน บอกปลัดว่าถ้ามีอบรมที่ไหนขอให้ช่วยส่งไป พอเครียด ๆ ทางออกของตนเองก็คือ “..... บางครั้งก็ตั้งวางานหลักกับเพื่อน มีเพื่อนให้ระบายและพูดคุยด้วย” นอกจากนี้ ยังบอกว่าสนใจการนั่งสมาธิด้วย

5.2 ผลการสัมภาษณ์เชิงลึกในการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 2

ประวิทย์

คณะผู้วิจัยได้ไปหาประวิทย์ที่บ้านในช่วงสาย ๆ ของวันที่ 29 เมษายน 2558 เพื่อเยี่ยมพูดคุยด้วย ประวิทย์ได้เล่าว่า หลังจากทีกลับจากการอบรมที่แม่ฮ่องสอน มีเพื่อนบ้านหลายคนถามว่าไปทำอะไรมา จึงได้มีโอกาสบอกเล่าประสบการณ์ เขาบอกว่าเสียดายมากที่ไม่ได้ไปสบลาน ส่วนเรื่องการขับเคลื่อนงานต่อเนื่อง มีเพียงแค่เรื่องโครงการการทำทางระบายน้ำ ซึ่งแค่ฝากให้จำโพเป็นคนยื่นเรื่องส่วนตัวไม่ได้ไปด้วยเลยไม่รู้รายละเอียด ส่วนการทำงานที่มากไปกว่านี้ตนเองไม่มีความรู้เลย คงต้องให้คนที่รู้ (เช่น พ่อหลวง, คุณอนุพงศ์) ช่วยแนะนำต่อ หรือให้ช่างที่มีความรู้ (ผู้รับเหมาก่อสร้าง) เป็นผู้ประเมินการทำงานในรายละเอียดต่อไป

ระหว่างที่พูดคุย พบว่าประวิทย์ยังมีความกังวลอยู่มากเกี่ยวกับการที่เขาถูกเฟิงเล็งจากผู้ไม่หวังดี ทำให้ก่อนหน้านี้ก็เคยถูกตรวจค้นบ้าน โชคดีที่วันที่มีการตรวจค้นกันนั้นเขาไม่อยู่บ้าน มิฉะนั้นอาจถูกหาเรื่องหรือจับกุมตัว ดูเขาร้อนใจมากจนต้องลงไปที่สถานีตำรวจด้วยตัวเองเพื่อไปถามให้รู้เรื่องแต่ก็ไม่ได้รับความชัดเจน

เมื่อถามเกี่ยวกับสิ่งที่ได้รับจากการเรียนรู้ทั้งหมด ประวิทย์ได้ขยายความถึงความสงบและสมาธิที่มีมากขึ้นในตัวเขา เดี่ยวนี้อารมณ์ร้อนน้อยลง คิดได้ ไม่กลัว เพราะไม่ได้ทำอะไรผิด เวลาทำอะไรต้องกลับมาตั้งสติ (แม้จะเสียความรู้สึกที่ถูกกระทำ) เขาเห็นว่า การรักษาสติสำคัญที่สุด สามารถไปหาพื้นที่ภาวนาเงียบ ๆ กับตัวเองได้ เช่น การอยู่หนึ่ง ๆ คนเดียวในไร่ กับภรรยาที่มีสัมพันธ์ภาพที่ดีขึ้น ทะเลาะกันน้อยลง แต่ก่อนเคยโกรธถึงขนาดไล่ฟันกัน ตอนนี้ตนเองเวลาที่ไม่สบายใจก็จะไปนั่งระบายกับเพื่อน เช่น จำโป หรือครูเตี้ย

นอกจากนี้ ตนเองยังลดการดื่มเหล้าลง แต่ก่อนเคยมีปัญหาเกี่ยวกับวัยรุ่นเพราะเรื่องเมาเหล้า ได้เห็นและเข้าใจปัญหาของการติดเหล้า ได้รับบทเรียนว่าการดื่มเหล้าไม่มีประโยชน์ มีแต่เสียเงิน เสียเพื่อน ระยะเวลาหลังพอลดเหล้าได้ก็มีเงินเหลือให้ลูก

ประวิทย์แม้จะเป็นคนที่มาจากพื้นที่อื่น (มีญาติอยู่ที่วนาหลวง) แต่ก็รักที่จะอยู่ที่แอกโก รู้สึกว่าตัวเองอยากอยู่ที่นี้

“รักหมู่บ้านแอกโก แม่เคยบอกให้ไปอยู่ที่วนาหลวง

อยากอยู่ที่นี้ ที่นี่มีบ้าน มีไร่ ต้องสู้เพื่อให้มันผ่านพ้นไปได้”

เขายอมรับว่า งานหลายอย่างยังเริ่มไม่ได้ กองทุนสหกรณ์โรงไฟฟ้ายังไม่ได้เริ่ม ทำไม่ไหวกลัวมีปัญหา เรื่องหนี้สิน บางครั้งก็ท้อถอย มีคนชี้ให้ตนเองขึ้นมารับตำแหน่งหน้าที่หลายอย่างแต่ตนเองไม่อยากเป็น เพราะคิดว่าทำได้ไม่เต็มที่ อนาคตก็อยากจะเป็นผู้นำที่ดี มีคนรู้จักเยอะขึ้น

.....

“อยากพาเด็กไปเล่นกีฬาต่างหมู่บ้าน เย็น ๆ ชอบเล่นฟุตบอลกับเด็ก ๆ”

ประวิทย์กล่าวเสมอ ๆ ในหลายโอกาสว่า เขาประทับใจและชอบบทเรียนต่าง ๆ ที่ได้รับจากการไปอบรมทุกครั้งเพราะมันตรงกับชีวิตและได้ประโยชน์มาก และว่า การมาของทีมาจารย์ยังช่วยเสริมกำลังใจให้แก่เขา เกี่ยวกับผู้นำชาวลานูที่อยู่ที่บ้านห้วยปาย ประวิทย์บอกว่าเขารู้จักดีเพราะเป็นญาติแฟน เทียวหน้าจะอาสาพาอาจารย์ไปเที่ยวที่นั่น ประวิทย์เสนอตอนท้ายให้ทีมาจารย์มาเยี่ยมที่แอกโก – แสนคำลือเป็นระยะ ๆ เพื่อเป็นแรงช่วยกันพัฒนาเยาวชนที่นี่

จำโพ

ช่วงเช้าของวันที่ 29 เมษายน 2558 คณะผู้วิจัยได้ไปที่บ้านจำโพ เนื่องจากนัดหมายกันไว้ ก่อนที่จำโพจะออกไปทำงานกับทีมโรงไฟฟ้า จำโพดูหน้าตาแจ่มใสและยิ้มง่ายเสมอ ๆ เวลาที่พูดหลายสิ่งดูเหมือนจะเป็นเรื่องสบาย ๆ ไม่น่าหนักใจ

จำโพ เล่าว่าเขาอยู่ที่หมู่บ้านคนเดียว ส่วนพี่น้องคนอื่นอยู่ต่างถิ่นกันหมด ส่วนตัวไม่ยอมไปไหนแล้ว จะปักหลักกับครอบครัวอยู่ที่นี้ อยู่กับพ่อแม่ รู้สึกดี ได้ดูแลท่าน เมื่อคุยถึงเรื่องปัญหาสัตว์เลี้ยง ก็ยอมรับว่ามันเป็นปัญหาแต่ดูจะไม่หนักใจเท่าจะล่อ และไม่รู้เรื่องที่จะล่อตั้งใจจะนัดหมายทุกคนทั้งหมู่บ้านเพื่อพูดคุยกันในเรื่องนี้

“ก็ต้องไปเลี้ยงไกล ๆ นอกหมู่บ้าน แถวปางคาว หรือแถวโรงไฟฟ้า

หรือไม่ก็เอาเมล็ดหญ้าลูซี่ไปหว่านไว้ให้มันงอก มันจะขึ้นดี ไม่ตาย

ให้วัวควายไปอยู่ไปกิน หว่านไว้ในป่าไกล ๆ

จำโพเชื่อว่า วิธีการปลูกหญ้าแบบนี้จะแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน เขามักมีความคิดเห็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้และได้แนะทางออกไว้หลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็น การต้องพูดคุยกัน การสร้างระบบจัดการตั้งกฎกติกา การพาสัตว์ไปเลี้ยงไว้ไกล ๆ หรือการแยกโซนกันให้ชัดเจน เขาให้สถิติว่า ชาวบ้าน 40 จาก 120 หลังคาเรือนต่างมีสัตว์เลี้ยง

เมื่อเล่าถึงการเปลี่ยนแปลงในตัวเอง จำโพเน้นถึงท่าทีของตนเองที่มั่นคงขึ้น ยับยั้งชั่งใจในเรื่องการดื่มได้ดีขึ้น อีกทั้งยังเป็นการประหยัดเงินของตนเอง

“เคยเห็นข้อเสียของการดื่มเหล้า คนที่เมาจะกลายเป็นเด็ก ทำสิ่งที่ไม่เหมาะสมไม่ควร

ไปตบหัวคนที่เป็นผู้ใหญ่บ้าง ทำกิริยาไม่ดั่งามบ้าง

ไม่ตีแบบนี้ คนก็จะไม่นับถือ ตัวเราเองไม่ยอมเป็นแบบนี้”

จำโพเล่าถึงข้อคิดที่ตนเองได้รับ อีกทั้งประสบการณ์อันนี้ยังมีผลต่อคนรอบข้างเช่นครอบครัวมาช่วยพากันลดละการดื่มลงไปได้มาก จากแต่ก่อนที่พอว่างก็จะตั้งวงดื่มเหล้า มาตอนนี้ถึงมาเจอกันก็ไม่ชวนกันดื่มแล้ว แต่ชวนกันทำประโยชน์ เช่นมุงหลังคาวัด จำโพยังอธิบายถึงสภาวะภายในที่มีความสงบและนิ่งได้มากขึ้น

“เดี๋ยวนี้พอเหงาหรือไม่สบายใจ ก็จะปลีกตัวเองไปนั่งสงบใจที่โรงไฟฟ้า”

เขาเล่าถึงวิธีที่ช่วยประคองสติให้กลับคืนมาเวลาที่เจอความทุกข์ นอกเหนือไปจากการสวดมนต์ทุกคืนและฟังธรรมะบ่อย ๆ สิ่งนี้มีผลต่อคนรอบข้างให้ได้สงบนิ่งตามไปด้วย แม้ก็ปนกับตัวเขาน้อยลง ซึ่งนี่คืออีกเสียงหนึ่งที่ช่วยยืนยันถึงความสงบในใจของจำโพที่มีมากขึ้น

จำโพมีนิสัยชอบอยู่กับกลุ่มเพื่อนฝูง เขาเล่าด้วยความรู้สึกที่ดีว่า การไปมาหาสู่กับหมู่เพื่อนช่วยให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน รู้สึกดีที่ได้ช่วย ใจกว้าง บางทีก็ให้เงินชาวบ้านที่มาขอ แม่เพื่อนจะ

ไม่คืนเงินที่ยืมไป แต่ก็รู้สึกโอเคเพราะคิดว่าสักวันหนึ่งข้างหน้าเขาคงจะช่วยเราบ้าง จ่าโพบแสดงความคิดเห็นในเชิงบวก เวลาใครมาขอความช่วยเหลือก็จะไปให้เสมอแม้จะตึกลง (ประเด็นนี้ได้รับการยืนยันจากคุณอนุพงศ์ด้วย) แต่ก็ไม่มี ความขัดแย้งกับคนในบ้าน เขามีพลังที่จะช่วยเหลือผู้คน ไม่ท้อเพราะเวลาที่ติดขัดก็จะมีพรรคพวกคอยให้คำปรึกษา เช่น หมู่เจ้าหน้าที่ของกรมพลังงานที่จ่าโพบมีความกว้างขวาง และ เขามักพูดเสมอว่าไม่ชอบเล่นการเมือง อยากรู้อยู่ข้างหลังคอยสนับสนุน อีกนัยหนึ่งสิ่งนี้สื่อถึงความรู้สึกที่ไม่อยากผูกมัด รักอิสระ และให้โอกาสตนเองที่จะไปไหนก็ได้

นาตยา

เช้าวันที่ 30 เมษายน 2558 คณะผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์นาตยาที่บ้าน สังเกตเห็นว่าบ้านของนาตยา มีความแตกต่างจากบ้านของคนอื่น ๆ ตรงที่สะอาดสะอ้านและมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยมาก และตัวบ้านก็ตั้งอยู่ในที่ที่สูงกว่าระดับถนนมาก

นาตยา บอกว่าได้รับความรู้ต่าง ๆ มากมายจากการที่ได้ไปอบรม ได้เห็นสิ่งที่ไม่เคยเห็น ได้เห็นวิถีชีวิต นาตยาเน้นประสบการณ์ที่ได้รับจากบ้านสบลาน โดยบอกว่า ประเพณีของแต่ละชนเผ่าแตกต่างกัน ต่างคนต่างก็มีสิ่งดีเป็นของตัวเอง ส่วนตัวได้ความรู้ใหม่เกี่ยวกับสมุนไพรแก้ปวดท้อง ท้องอืด และปวดเอว เวลาไปไร่เห็นต้นแล้วรู้ เอาต้นสดหรือนำไปย่างไฟแล้วใช้ประคบ ได้ลองใช้กับตัวเองแล้วดีมาก รู้สึกดีที่ได้รับประโยชน์

นาตยาให้ความคิดเห็นจากประสบการณ์ที่ได้รับ เธอมองว่าเด็ก ๆ ที่สบลานกล้าพูดและพูดเก่ง ส่วนเด็กบ้านเรานั้นต้องส่งไปเรียนข้างล่าง (บ้านวนาหลวง) เธอมักตัดพ้อกับความคับข้องที่มีอยู่ โดยบอกว่า หากทำอะไรไม่ได้ก็อยู่เฉย ๆ ดีกว่า แม้สามีจะเคยถามตนว่าทำไมไปอบรมมาก็หลายครั้งยังไม่เห็นมีผลงานอะไร ตนก็ตอบไปว่า แค่ทำให้ครอบครัวตัวเองดีขึ้นก็พอแล้ว คนอื่นไม่ร่วมมือก็ช่างเขา

“ตอนนี้ต่างคนต่างอยู่ไม่ร่วมมือกัน พอคนเริ่มรวยเลยต่างคนต่างอยู่ได้

แต่ก่อนยังยากจน คนต้องพึ่งพาสามีคึกคักกัน ตอนนี้พ่อหลวงพูดยังไม่เชื่อฟัง

..... เราต้องทำงาน ไม่ทำก็ไม่มีความ ไม่เหมือนนะบ่อยที่มีเงินเดือน

เรื่องความสะอาดของหมู่บ้าน มีคนบอกว่า ไม่ต้องทำ เดียวมีคนชมแต่ อสม.

..... เราก็ทำแต่หน้าบ้านของเราเองก็พอ.....”

สังเกตว่า เรื่องความสะอาดที่นาตยามักพูดถึงหลายครั้งนั้น เป็นประเด็นเด่นที่พบได้ในตัวเธอ เธอยอมรับว่ามีคนชมเธอเรื่องความสะอาดเสมอ ๆ

“มันเป็นนิสัยที่เป็นมาแต่เด็ก ได้รับรางวัลก็รู้สึกภูมิใจ มีกำลังใจ”

ผู้วิจัยถามถึงสภาวะของจิตใจหลังจากที่ผ่านการอบรมมา นาตยาบอกว่า ระยะเวลาหลังพอดต้องฉีด ยาคุมกำเนิด ทำให้เธอมีอาการแรงแยบ่อย ๆ หงุดหงิดง่าย แต่ก่อนเป็นคนกลัวคน เวลาเห็นใคร

ทะเลาะกันจะไม่ชอบ ตอนนี้อพาสามีตะโกนใส่ก็หงุดหงิดทันที บางครั้งตั้งใจจะไม่พูดคำพูดที่ไม่ดีก็ยังไม่ทำไม่ได้

“อยากอยู่กับบ้าน เพราะทำให้ใจสงบมากกว่า ชายของอยู่บ้านมีความสุข”

ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งที่พบคือ นาทยาเป็นคนที่รักการแสวงหาความรู้ เธอบอกว่าเธอเป็นกำพร้ามาตั้งแต่เด็ก ชีวิตวัยเยาว์นั้นลำบากมาก โชคดีที่ได้ครูที่เก่ง สอนเธอให้อ่านหนังสือได้ (จบประถม 3) ตอนนี้อเธอเรียน กศน. โกลัสมัธยม 6 แล้ว คิดว่าอยากเรียนต่อ ปวช. อยากเรียน อยากได้ความรู้มาก อยากให้ลูกและสามีได้เรียนเยอะ ๆ ตอนนี้อผลัดกันเรียนกับสามี เสียตายแทนลูกสาวมากที่ได้รับทุนการศึกษาแล้วแต่ไม่ได้เรียนต่อเพราะแต่งงานมีลูกเสียก่อน

เกี่ยวกับโครงการการอบรมครั้งนี้ นาทยานั้นว่า เธออยากเรียน (สังเกตจากสีหน้าที่จริงจังของเธอตอนพูดปิดวงในการอบรมครั้งที่แล้ว) เธอยังอยากให้จัดการอบรมเหมือนเดิมต่อไปอีก แม้ตอนนี้คนจะยังไม่เห็นความสำคัญ แต่สักวันหนึ่งพวกเขาจะเห็นเอง ด้วยความรักเรียนของเธอ นาทยาได้เปรียบเทียบความมั่งคั่งของกลุ่มเยาวชนว่า ทั้ง 10 คนเป็นเสมือนตั้งหน่ออ่อนของต้นไม้ที่กำลังเติบโต ซึ่งในวันหนึ่งข้างหน้าจะกลายเป็นต้นไม้ใหญ่ได้ ขอให้ทีมอาจารย์นี้คอยมารดน้ำให้ (สอนความรู้ให้) บ่อย ๆ คอยให้กำลังใจ คอยสนับสนุนให้เยาวชนเกิดความกล้า ความมั่นใจที่จะขับเคลื่อนต่อไปได้ด้วยตัวเอง

ในด้านชีวิตส่วนตัว นาทยาคิดว่าตัวเองทำดีที่สุดแล้ว เธอเป็นกำลังหลักในการหารายได้ของครอบครัว เธอรู้สึกพอใจ และชื่นชมตัวเองได้ ส่วนทางแก้ปัญหาในหมู่บ้าน เธอมองว่าเป็นเรื่องความร่วมมือร่วมใจกัน การรักษาความสะอาด เรื่องสัตว์เลี้ยง และเรื่องระบบจัดการน้ำ เธออยากให้ชุมชนกลับมามีความสุขเหมือนแต่ก่อน ตอนที่คนยังไม่รวย

“ยิ่งรวยยิ่งไม่ดี ชอบรับแต่ของแจก

“ไม่อยากให้คนด่ากัน ไม่อยากโดนว่า ถ้าทำได้ช่วยได้ก็ทำให้ไป”

ลอส่า

คณะผู้วิจัยได้สัมภาษณ์พูดคุยกับลอส่าครั้งนี้เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2558 โดยลอส่าเริ่มเล่าว่าได้คุยกับจำโปและกับพ่อของจำโป เรื่องการทำทางระบายน้ำ (ตามโครงการที่กลุ่มเขียนขึ้น) แต่คุยอยู่เพียงแบบเดียว ท่าทีของทางนั้นก็คือ เป็นเรื่องที่รับรู้อยู่แล้ว อยู่ในนโยบายของหมู่บ้านอยู่แล้ว ก็เลยไม่ได้คุยรายละเอียดอื่น ๆ ต่อ แต่โดยรวม ดูเหมือนว่าทางผู้ใหญ่ก็ไม่ค่อยให้ความสนใจทางกลุ่มเยาวชนเท่าที่ควร แม้แต่กลุ่มเยาวชน (กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่) เองทั้ง 10 คนก็ไม่ได้รวมตัวกัน

ลอส่าตั้งความหวังสูงไว้กับการแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยงในหมู่บ้าน อยากให้แก้ให้ได้ เพราะดูเหมือนเป็นปัญหาเร่งด่วนปัญหาเดียวที่มีอยู่ในตอนนี้ ทั้งลอส่าและจะลอส่าดูเหมือนจะอดอดและเป็นผู้ได้รับ

ผลกระทบจากปัญหาสัตว์เลี้ยวค่อนข้างมาก เพราะอะไรที่ปลูกพืชผล โดยเฉพาะที่ปลูกนอกฤดู มักถูกวัวทำลายไปไม่น้อย ลอสาได้พาไปดูพื้นที่ที่เคยเป็นสวนกล้วยบัดนี้ไม่เหลือสักต้นเดียวเพราะถูกวัวกัดกิน รวมถึงร่องรอยที่ถูกทำลายของรั้วไม้ที่วัวบุกเข้าไป

“พืชที่ปลูกช่วงนี้จะถูกสัตว์เลี้ยวในหมู่บ้านทำลาย เพราะชาวบ้านคนอื่น ๆ ส่วนใหญ่ไม่ได้ปลูกด้วย เลยไม่ค่อยสนใจช่วยป้องกันสัตว์เลี้ยวของตัวเอง”

ลอสา ชี้ให้ดูพื้นที่ใหม่ที่มีขนาดเล็กกว่าที่เขาจะไปบุกเบิกหากปัญหาสัตว์เลี้ยวยังแก้ไม่ได้ โดยเขาจะย้ายไปปลูกพืชในที่ใหม่นั้นพร้อมกับล้อมรั้วของเขาเอง โดยจะเป็นรั้วคอนกรีตที่มีความแข็งแรงและกันวัวควายได้ ส่วนพื้นที่เดิมก็ขอปลูกเฉพาะข้าวไร่ตามฤดูกาล รับรู้ได้ว่า การทำเกษตรเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมากต่อชีวิตของลอสา แม้จะเจอปัญหาเท่าใด ๆ เขาก็ยังคงมุ่งมั่นที่จะทำต่อไป แม้ชุมชนจะไม่ช่วยเขาแก้ปัญหา เขาก็จะยอมเผชิญหน้ากับปัญหาเหล่านั้นและแก้มันด้วยตัวของเขาเอง ลอสาไม่ไปทำงานนอกพื้นที่ หากช่วงเวลาที่ว่างจากงานในไร่ ลอสาจะอยู่บ้านดูแลพ่อแม่ของเขา

“ทำ (งานเกษตร) กันเองในครอบครัว พี่น้อง กลมเกลียวกันดี ช่วยเหลือกัน ไม่เหนียว จะเหนียวก็แค่กับปัญหาสัตว์เลี้ยวนี้แหละ ตอนนี้มีแต่เรื่องทำมาหากินนี้แหละ ที่สำคัญต่อชีวิต”

จะล่อ

ครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้คุยกับจะล่อเมื่อสาย ๆ ของวันที่ 28 เมษายน 2558 จะล่อ มักให้ความสำคัญกับการรวมตัวของชาวบ้านเพื่อแก้ปัญหา โดยตั้งข้อสังเกตว่า ที่ผ่านมาการพูดคุยที่ได้ผลนั้นมักเกิดจากการที่ผู้มีอำนาจจากภายนอก เช่น ทหาร นักการเมือง ฯลฯ เข้ามาดำเนินการจัดให้มีการพูดคุยกันขึ้น ความหวังสูงสุดในตอนนี้ก็คือ การจัดให้มีการพูดคุยร่วมกันของทุกฝ่ายทั้งหมู่บ้าน รวมไปถึงจากทางปศุสัตว์ ป่าไม้ อ่าเภอ อบต. ฯลฯ เพื่อแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยวให้สำเร็จให้ได้ ต้องให้มีกฎที่ศักดิ์สิทธิ์ไม่ให้มีการเลี้ยงสัตว์ (วัว ควาย) ในหมู่บ้านเด็ดขาด จะล่อเน้นหนักแน่น “ทุกคนก็อยากคุยเรื่องนี้กันอยู่แล้ว ต้องคุยให้เสร็จก่อนฤดูเพาะปลูก (พฤษภาคม)”

จะล่อยังเล่าถึงปัญหาความขัดแย้งกันระหว่างชาวบ้าน (ที่ชอบหาของป่าล่าสัตว์) กับเจ้าหน้าที่ของป่าไม้ คือปีที่แล้วมีการไปเผาบ้านของเจ้าหน้าที่ป่าไม้คนหนึ่งที่มาปลูกบ้านอยู่ในไร่ กระท่อมของจะล่อและญาติ ๆ ก็โดนไฟไหม้ไปด้วย 4-5 หลัง เลยเริ่มไม่แน่ใจในความร่วมมือกันระหว่างชาวบ้านกับทางราชการ จะล่ออยากถามเกี่ยวกับงบประมาณของทางปศุสัตว์ที่จะช่วยล้อมรั้วสัตว์เลี้ยวบริเวณนอกหมู่บ้าน

“สำรวจวัดพื้นที่กันมาแล้ว ป่าไม้ก็ให้พื้นที่แล้ว นายอำเภอก็เคยเข้ามาคุยเรื่องนี้ เทียวนี้ต้องให้พ่อหลวงนัดคุย คาดหวังสูง อยากให้สำเร็จ”

“บางครั้งท้อ เพราะวุ่นวายมาทำลายพืชไร่มาก
 อยากเลิกไปรับจ้างดีกว่า เคยคุยกับลอส่าบ่อย ๆ เราอุตส่าห์ทำเป็นตัวอย่าง
 ถ้าคุยไม่สำเร็จทีวี่นี้จะผิดหวังมาก จะไม่ปลูกพืชเยอะ ๆ แล้ว
 ไปรับจ้าง หรือไม่ก็อยู่บ้านเฉย ๆ ดูแลพ่อแม่ดีกว่า

ข้อสังเกตอย่างหนึ่งคือ วันนี้เป็นวันอังคาร หลายคนไปติดต่อการงานนอกหมู่บ้านโดยเฉพาะ
 ผู้หญิง มีการไปซื้อของกันที่ตลาดนัด ไปติดต่อราชการ หาหมอ ฯลฯ ส่งผลให้ผู้ชายในหมู่บ้านต้องทำ
 หน้าที่ดูแลลูก ๆ การที่ผู้ชายอุ้มลูก ดูแลลูก ป้อนข้าวป้อนน้ำ กลายเป็นภาพที่เห็นกันเป็นธรรมดา
 หลายคนทำงานไปเลี้ยงลูกไป ลอส่าและจะลอส่าเองก็ไม่ต่างกัน ขณะที่สัมภาษณ์พูดคุยกัน ก็มีช่วง
 จังหวะที่ต้องปลีกตัวไปดูแล พาลูกไปส่งบ้าน หรือจัดการเรื่องส่วนตัวอยู่บ่อย ๆ

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การประเมินเฉพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแออัด – แสนคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา” มีวัตถุประสงค์ 3 ข้อ ได้แก่

1. เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านในอันเป็นศักยภาพภายในของผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแออัด – แสนคำลือ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา
2. เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินโครงการเพื่อการขับเคลื่อนชุมชน รวมถึงโครงการหรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่ถูกริเริ่มและนำมาขับเคลื่อนให้เกิดขึ้น อันเป็นศักยภาพภายนอกของผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแออัด – แสนคำลือ
3. เพื่อผลักดันให้เกิดการสื่อสารและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านแออัด – แสนคำลือเป็นระยะเกี่ยวกับการพัฒนาศักยภาพภายในและภายนอกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแออัด – แสนคำลือที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ รวมถึงเกี่ยวกับผลงานต่าง ๆ ที่จะถูกขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้นำดังกล่าวด้วย

การวิจัยเริ่มจากการจัดกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา ให้กับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ทั้ง 10 คน ที่ผ่านการคัดเลือกเข้ามาสู่โครงการในฐานะผู้เข้าร่วมการวิจัย เพื่อศึกษาการเปลี่ยนแปลงด้านในที่เกิดขึ้นอันเป็นผลมาจากการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว รวมถึงศึกษาศักยภาพภายนอกของผู้เข้าร่วมในแง่ของผลสัมฤทธิ์ของการขับเคลื่อนโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อชุมชนสุดท้าย การวิจัยนี้จบลงที่การผลักดันให้เกิดกิจกรรมการสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้านของชุมชนกับกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่รวมถึงคณะผู้วิจัย ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับผลของการวิจัยตามโครงการนี้

6.1 การเปลี่ยนแปลงด้านในของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ

ผู้วิจัยอาศัยผลของการสัมภาษณ์เชิงลึก การสังเกต รวมถึงการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อสืบค้นปรากฏการณ์ด้านใน เมื่อได้เข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้ในแต่ละครั้ง ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ นำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงด้านในของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ ดังต่อไปนี้

สภาวะภายในของปัจเจกบุคคล

ผู้นำรุ่นใหม่ที่มาเป็นผู้เข้าร่วมกระบวนการอบรม แม้จะมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการอยากเรียนรู้และพัฒนาตนเอง (มากน้อยแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล) แต่ก็ยังมีความไม่คุ้นเคยกับแนวปฏิบัติแบบจิตตปัญญาศึกษาที่เน้นการใคร่ครวญมิติภายใน แรก ๆ เมื่อให้พูดถึงความรู้สึกนึกคิดภายใน ส่วนใหญ่ก็มักมีความเคยชินที่จะพูดคำตอบสำเร็จรูปต่าง ๆ เช่น รู้สึกดี ดีใจ อยากนำความรู้กลับไปใช้ อยากพัฒนา ฯลฯ ซึ่งก็อาจเป็นไปได้ที่คำตอบเหล่านั้นจะสะท้อนความรู้สึกจริง ๆ ในใจอยู่ส่วนหนึ่ง มีเพียงประวิทย์เท่านั้นที่ได้เล่าถึงความกังวล ความไม่สบายใจของตนเองเกี่ยวกับภาระในครอบครัวออกมาอย่างชัดเจน อีกสิ่งหนึ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนในการอบรมแทบทุกครั้ง คือความกังวลใจที่เกี่ยวข้องเนื่องมาจากภาระหน้าที่ในวิถีชีวิตประจำวันของแต่ละคน และหลายอย่างคือความเป็นความตายในการดำรงชีวิตของพวกเขาเลยทีเดียว (เช่น การทำเกษตร ปลูกข้าว) จนหลายครั้งส่งผลออกมาเป็นการร้องขอให้ทีมกระบวนการต้องลดเวลาการอบรมลงเพื่อสนองความต้องการเหล่านั้นของกลุ่ม อาจกล่าวได้ว่า มุมมองของผู้เข้าร่วมกับของที่มีกระบวนการที่มีต่อการอบรมนั้นแตกต่างกัน ทีมกระบวนการมองว่าการอบรมคือพันธกิจความรับผิดชอบที่ทุกฝ่ายต้องสละเวลาและละวางภาระอื่น ๆ เพื่อมาเข้าร่วมสร้างการเรียนรู้ด้วยกัน ขณะที่ผู้เข้าร่วมอาจมีได้มองถึงขนาดนี้ หากแต่ให้ความสำคัญต่อการทำงานในวิถีชีวิต ภาระกิจเฉพาะหน้า รวมถึงการชู้้นาจากสังคมรอบตัว ที่อาจต้องมาก่อนการอบรมเรียนรู้ซึ่งเป็นสิ่งที่มาจากภายนอกและอยู่นอกเหนือจากวิถีชีวิตตามปกติ ซึ่งความแตกต่างในมุมมองเช่นนี้ถือเป็นบทเรียนที่สำคัญมากสำหรับคณะผู้วิจัย ที่จำเป็นต้องตระหนักรู้และปรับตัวเวลาที่ทำงานกับชุมชน

ความปลอดภัยและไว้วางใจกันของกลุ่มนับเป็นปัจจัยที่สำคัญมากที่สุดประการหนึ่ง ที่จะเอื้อให้เกิดการบอกเล่าถึงสภาวะภายในของแต่ละคนออกมาได้ เบื้องต้น สังเกตเห็นความเกรงอกเกรงใจกันของกลุ่มในลักษณะที่มีแรงกดดันและความคาดหวังกดดันลงมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากในวงนั้นมีผู้เข้าร่วมที่มีสถานะทางอำนาจสูงกว่ามาเข้าร่วมหรือสังเกตการณ์อยู่ด้วย ความผ่อนคลายเกิดขึ้นมากกว่าหากในวงมีแต่ผู้นำรุ่นใหม่ล้วน ๆ โดยพวกเขาจะสามารถพูดและเล่าความในใจอย่างเป็นตัวของตัวเองได้มากขึ้น

และเมื่อการอบรมผ่านไปหลายครั้ง กลุ่มเริ่มมีความใกล้ชิดสนิทสนมกันและแสดงน้ำใจต่อกันและกันมากขึ้น ส่งผลให้แต่ละคนกล้าบอกเล่าความในใจและความคาดหวังต่าง ๆ ของตนเองได้ดีขึ้น ในช่วงระยะท้ายของการอบรม ผู้นำรุ่นใหม่หลายคนกล้าพูดถึงสิ่งที่พวกเขาารู้สึกตรง ๆ อยู่แม้สิ่งเหล่านั้นจะไม่ได้เป็นเรื่องในเชิงบวกหรือต้องทำให้คนฟังรู้สึกดีเสมอไป ตัวอย่างเช่น หลายคนยอมรับว่าการรวมกลุ่มกันเพื่อริเริ่มสร้างการทำงานร่วมกันให้เป็นรูปธรรมนั้นยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ดังหวัง บางคนบอกว่าไปอบรมมา 4 – 5 ครั้งแล้วก็ยังไม่เกิดอะไรขึ้นในกลุ่มเลย หรือว่า “.....อย่าเอางานส่วนตัวมาอ้าง ... เวลาประชุมกันหรือทำกิจกรรม อยากให้ทุกคนมากันให้พร้อมหน้ากว่านี้” เป็นต้น

อนึ่ง สิ่งที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการบอกเล่าความในใจของวง เกิดขึ้นเมื่อตอนที่นายยาพูดในวงตลกกิจกรรมสรุปการอบรมในการอบรมครั้งที่ 4 โดยเธอเปิดใจว่า เธอรู้สึกผิดในใจที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ไม่ค่อยกระตือรือร้นในการเรียนรู้และมักผัดผ่อนเสมอ ๆ แต่ที่มกระบวนกรก็ไม่เคยกล่าวตำหนิหรือแสดงอาการไม่พอใจใด ๆ ให้เห็นเลย เธอกล่าวคำแสดงความเสียใจและชื่นชมต่อที่มกระบวนกรและบอกว่าตัวเองอยากจะทำให้ได้แบบนี้บ้าง (ความสุภาพ ใจเย็น) การเปิดประเด็นแบบนี้ของนายยา แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการถอยออกมาวิเคราะห์พฤติกรรมของตัวเองและของกลุ่มอย่างนักสังเกตการณ์ รวมถึง ความกล้าหาญจริงใจในการสื่อสารสิ่งสำคัญที่ตนรู้สึกออกมา อีกทั้งเป็นการทำให้กลุ่มได้หันมาตระหนักและเห็นตัวอย่างจริงของการบอกเล่าความห่วงใยในใจ นับเป็นความงดงามครั้งหนึ่งที่ได้พบในการอบรม

โดยรวม การบอกเล่าและรับฟังสภาวะด้านในโดยเฉพาะเรื่องความรู้สึก ยังนับว่าเป็นเรื่องยากของผู้นำรุ่นใหม่แทบทุกคน สังเกตจากตอนทำกิจกรรมสุนทรียสนทนา ที่หลายคนมักพูดไม่ค่อยออกและขูขัดเขินสาเหตุส่วนหนึ่งนอกเหนือจากเรื่องของภาษาแล้ว วิธีชีวิตภายนอกที่อยู่กับการทำงานและการมุ่งแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้ลุล่วงก็มีส่วนสกัดกั้นมิให้แต่ละคนมีเวลาค่อย ๆ ใคร่ครวญเรื่องราวต่าง ๆ ภายในของตนเองนัก หากแต่ต้องรีบหาคำตอบ / ทางออกและอยู่กับการลงมือปฏิบัติมากกว่า ที่มกระบวนกรเห็นจุดอ่อนในส่วนนี้จึงได้เสริมกิจกรรมเกี่ยวกับการบอกเล่าความรู้สึกไว้ในระยะท้ายของการอบรม (การอบรมครั้งที่ 4) และมีการช่วยให้ง่ายขึ้นด้วยการเชื่อมโยงคำที่แสดงความรู้สึกเหล่านั้นให้เป็นภาษาลาหู่ด้วย แม้กระนั้น การพูดในลักษณะเอาใจเขามาใส่ใจเรา (Empathy) ก็ยังไม่อาจทำได้ง่าย ๆ หลายคนมักพูดไปในทางให้กำลังใจ แนะนำ สั่งสอนมากกว่า อย่างไรก็ตาม ลอซ่า หนึ่งในผู้เข้าร่วมได้ยอมรับว่า การเรียนรู้เรื่องความรู้สึกได้ทำให้ตัวเขาเห็นความเปลี่ยนแปลงบางอย่าง จากเดิมที่มองคนอื่นแล้วนึกตำหนิเขาว่าเขาไม่ดีเพราะความคิดเรา แต่ไม่เห็นว่าย่างในเขารู้สึกอะไร แต่ตอนนี้ได้เห็นและเข้าใจ

แล้วว่าคนเรามีอะไรที่ลึกกว่านั้น ส่วนหน้าตาในระยะหลังสามารถพูดถึงสภาวะภายในตัวเองได้ชัดขึ้น ด้วยการบอกว่า เห็นตัวเองมีอารมณ์หงุดหงิดง่ายหลังจากที่ได้รับยาคุมกำเนิด แต่ก็พยายามที่จะยับยั้งตัวเองไม่ให้ไปพูดว่าใคร อึ้ง การเห็นและสื่อสารความรู้สึกและความต้องการภายในให้ได้ นั้นนับเป็นพื้นฐานที่สำคัญมาก หากยังทำสิ่งนี้ไม่ได้ ก็จะไม่สามารถลงลึกไปสู่การตระหนักรู้ ยอมรับ และเข้าใจความเป็นตัวเองและผู้อื่นได้อย่างแท้จริง

สภาวะภายในประการหนึ่งที่พบว่ามีความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ก็คือ **ความกล้าหาญในการพูดต่อหน้าสาธารณะ** ระยะแรกของการอบรม ผู้นำรุ่นใหม่หลายคน เช่น จำเ ส จ่าหนู ลอซ่า ดูเป็นคนเงียบ ๆ ไม่ค่อยแสดงความคิดเห็น แต่เมื่อผ่านการอบรมมาระยะหนึ่ง ประกอบกับระหว่างนั้น แต่ละคนได้มีโอกาสฝึกฝนนำเสนอความคิดเห็นและพูดต่อหน้าผู้คนในหลายวาระ ไม่ว่าจะ เป็นในกิจกรรมประกาศเจตนารมณ์ หรือการทำกิจกรรม “วันพบปะกับชาวบ้าน” แทบทุกคนพูดตรงกันว่า เดี่ยวนี้พวกเขา “กล้าจับไมค์” กล้าพูดกล้าคุยในที่สาธารณะมากขึ้น บางคนพูดติดตลกว่า “เที่ยวหน้าคองแย่งไมค์กันพูด!” ส่วนบางคนก็ได้ใช้ความสามารถนี้ไปประกาศชักชวนให้ชาวบ้านมาร่วมกันทำสาธารณประโยชน์ ลักษณะของการกล้าพูดคุยในที่สาธารณะนี้มีความแตกต่างกันไปในรายละเอียดของแต่ละบุคคล บางคนพูดในลักษณะเล่าเรื่องเหตุการณ์ บางคนพูดให้แนวคิดต่าง ๆ ที่มีสีสันน่าสนใจ บางคนพูดเชิงชักชวนและร้องขอความร่วมมือ ส่วนบางคนก็พูดน้อยแต่เน้นสาระและหลักการ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทุกคนจะมีความมั่นใจเมื่อได้พูดด้วยภาษาลาหู่มากกว่าด้วยภาษาไทย

หลังจากที่ผ่านการอบรมไปในครั้งแรก สิ่งที่ผู้นำรุ่นใหม่หลายคนพูดถึงตัวเองตอนที่ได้กลับมาเจอกันในการอบรมครั้งที่ 2 รวมถึงในครั้งหลัง ๆ ต่อมาอีกแทบทุกครั้ง ก็คือ **การมีสติและความใจเย็น**ลง หลายคนสะท้อนว่า การอบรมได้ให้เครื่องมือบางอย่างแก่เขาในการทำสมาธิ การกลับมาดูแลอารมณ์ภายใน การอยู่กับความสงบนิ่ง และการระงับอารมณ์ความโกรธของตนเองได้ดีขึ้น เช่น บางคนบอกว่า เขาสามารถใช้เวลานิ่ง ๆ เงียบ ๆ เวลาเดินอยู่ในไร่หรือสถานที่ธรรมชาติคนเดียว ทำให้ตัวเองมีจิตใจสบายขึ้นมีความเครียดน้อยลง ส่วนบางคนบอกว่าเขาเริ่มทำสมาธิทุกวัน วันละ 3 – 5 นาที ช่วยให้ผ่อนคลายตัวเองจากการคิดมากลงได้ คำพูดของหลาย ๆ คนได้บ่งบอกว่า พวกเขาเริ่มเข้าใจว่าการภาวนาหมายถึงอะไร อีกทั้งได้รับผลดีจากการปฏิบัติสิ่งเหล่านั้นด้วยตนเองแล้ว

“..... เดี่ยวนี้อารมณ์ร้อนน้อยลง ... เวลาทำอะไรต้องกลับมาตั้งสติ ... การรักษาสติสำคัญที่สุด ... หาเวลาอยู่หนึ่ง ๆ คนเดียวตอนไปไร่ ...”

“..... เดี่ยวนี้พอเหงาหรือไม่สบายใจ ก็จะปลีกตัวเองไปนั่งสงบใจที่โรงไฟฟ้า”

“อยากอยู่กับบ้าน เพราะทำให้ใจสงบมากกว่า ชายของอยู่บ้านมีความสุข”

แน่นอนว่า คุณภาพต่าง ๆ ภายในตัวผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนนั้น ส่วนหนึ่งอาจดำรงอยู่ก่อนแล้วก่อนการเข้าร่วมอบรม ไม่ว่าจะเป็น ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเกื้อกูลกัน ความมุ่งมั่นต่อส่วนรวม ความรับผิดชอบเอาจริงเอาจัง หรือการคบหาเพื่อนฝูง โดยธรรมชาติของการใช้ชีวิตในชุมชน แต่ในอีกส่วนหนึ่ง ประสบการณ์จากการอบรมก็มีส่วนช่วยบ่มเพาะและกระตุ้นปลุกให้คุณภาพเหล่านั้นหลายด้านได้ก่อเกิด ฟั่นคั้น หรือกลับมามีพลังมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการเจริญสติ การควบคุมอารมณ์ ความเชื่อมั่นในตนเอง การเห็นความรู้สึกในใจตนเองและผู้อื่น รวมไปถึงการเห็นความสำคัญของความร่วมมือไม่ร่วมมือกันจนเกิดเป็นพลังกลุ่มได้อย่างเป็นรูปธรรม หนึ่ง กลุ่มมักสะท้อนว่าพวกเขาได้รับ แรงบันดาลใจในเรื่องความเป็นผู้นำที่ดี จากพระตีตาเยะและครูนิตแห่งบ้านสบลาน และได้เห็นตัวอย่างของความเสียสละ ความสงบนิ่ง ตั้งมั่น และใจเย็นจากทีมกระบวนกร

ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้ก็คือ ผู้นำรุ่นใหม่ส่วนใหญ่มักไม่ถนัดในการคิดวางแผนเชิงนามธรรมไว้ล่วงหน้า (หรือบางกรณีก็คิดได้แต่สื่อสารยังไม่เป็น) แต่จะถนัดทำสิ่งที่ป็นรูปธรรมมากกว่า เช่น การจัดเตรียมอุปกรณ์ ข้าวของเครื่องใช้ ของกิน การตัดภาพ แปะภาพ การเขียนและพูดจากประสบการณ์ ฯลฯ อีกนัยหนึ่ง แทบทุกคนสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีเมื่ออยู่ในสถานการณ์ สามารถคิดสดและทำไปพร้อม ๆ กันในเวลานั้น โดยมีความยืดหยุ่นและเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุการณ์ตรงหน้า ซึ่งอาจจะไม่เหมือนกับสิ่งที่เคยคิดเคยวางแผนกันมาก่อนเลยก็ได้

สัมพันธภาพระหว่างบุคคล

กระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านมา ได้ส่งผลต่อสัมพันธภาพระหว่างบุคคลในครอบครัวของผู้นำรุ่นใหม่ หลายคนเปิดเผยว่า พวกเขามี **สัมพันธภาพที่ดีขึ้นกับคนใกล้ชิด** เช่น ภรรยา สามี พ่อ แม่ เพราะตนเองสามารถควบคุมอารมณ์ได้ดีขึ้น ใจเย็นขึ้น และยามเมื่อว่าวุ่นใจก็แสวงหาความสงบให้กับตัวเองเป็น

“..... กับภรรยาที่ทะเลาะกันน้อยลง แต่ก่อนเคยโกรธถึงขนาดไล่ฟันกัน”

“ มีสติเวลาที่เจอความทุกข์ สวดมนต์ทุกคืนและฟังธรรมะบ่อย ๆ ...

สิ่งเหล่านี้มีผลต่อครอบครัวให้ได้สงบนิ่งตามไปด้วย แมื่กับน้อยลง ...”

“หลังจากที่ภรรยาไปอบรมกลับมา รู้สึกว่าหงุดหงิดน้อยลง”

“แม้จะยังไม่สนิทกับพ่อมากนัก ... แต่คนเราต้องหาโอกาสคุยกัน”

นอกเหนือจากคนในครอบครัว การเปลี่ยนแปลงนิสัยและพฤติกรรมบางอย่างของผู้นำรุ่นใหม่บางคนยังส่งผลถึงคนอื่น ๆ ในชุมชนด้วย ตัวอย่างเช่น เรื่องการดื่มสุรา มีหลายคนที่ยกว่าเขาดื่มสุราน้อยลง

โดยหนึ่งในนั้น จำโปได้อธิบายถึงตัวเองว่า เขาเห็นข้อเสียของการตีแม่เหล็กและเมามาจนเดี๋ยวนี้ นอกจากตัวเองแล้วยังได้ชวนครูบุญมาให้ลดละการตีแม่เหล็กไปด้วย “ตอนนี้ถึงมาเจอกันก็ไม่ชวนกันตีแม่แล้ว แต่ชวนกันทำประโยชน์.....” ส่วนประวัติก็บอกถึงประโยชน์จากการลดละสุราว่า “ระยะหลังพอลดเหล้าได้ก็มีเงินเหลือให้ลูก”

กับความสัมพันธ์ภายในกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ด้วยตนเอง บรรยากาศโดยรวมยังไม่ถึงกับแน่นแฟ้น หรือร่วมมือร่วมใจกันขับเคลื่อนสิ่งใดได้มากนัก หลายคนยอมรับว่ายังรวมตัวกันไม่ติด แม้จะมีบางคนที่คาดหวังว่า ทุกคนน่าจะได้ออกมาเจอกันและร่วมหารือกันเป็นกลุ่มบ้าง แต่ในความเป็นจริงสิ่งนี้ยังไม่สามารถเกิดขึ้น และแต่ละคนยังต้องมุ่งอยู่กับภารกิจส่วนตัวหรือปัญหาของครอบครัวเป็นหลัก

“.... ชีวิตประจำวันไม่เหมือนกัน บางคนมีใช้มีกิน บางคนไม่มีต้องไปรับจ้าง ต้องดิ้นรน มีฐานะหลายอย่าง”

“ บางคนมีภาระส่วนตัวต้องออกไปทำงานข้างนอก ทำให้มีความเกรงใจ และ ความกล้าแสดงออกยังไม่มากพอ ยังไม่สนิทกันมากพอ”

“..... ลูกเมียมาก่อนเป็นอันดับ 1”

ส่วนความสัมพันธ์กับทีมกระบวนกร อาจกล่าวได้ว่าทุกคนอยู่ในโหมดของความสุภาพเกรงใจ ด้วยการมองว่า ทีมกระบวนกรคือ “อาจารย์” ที่มีความรู้ความสามารถจะมาแนะนำสั่งสอน ผู้เข้าร่วมอย่างเช่น กลุ่มผู้นำจึงรู้สึกเหมือนอยู่ในฐานะผู้รอรับคำสั่งและคำสอน ด้วยเหตุนี้ เวลาที่ผู้เข้าร่วมแต่ละคนเผชิญกับปัญหา ความติดขัด หรือความต้องการส่วนตัวเฉพาะหน้าใด ๆ จึงมักมีความยากลำบากที่จะสื่อสารสิ่งเหล่านั้นออกมาตรง ๆ และทันที่ที่เป็นผลให้แต่ละคนไม่สามารถเป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง อีกทั้งส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ในกระบวนการแบบจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งจำเป็นที่ผู้เรียนจะต้องเรียนรู้ผ่านการตระหนักเห็นสภาวะภายในของตนเองที่แท้จริง หลายครั้งปรากฏการณ์นี้ได้ทำให้การเรียนรู้ต้องถูกปรับเปลี่ยน ลดทอน หรือยกเลิกไปจนประสิทธิผลที่มุ่งหวังไว้แต่แรกต้องถูกประนีประนอมอย่างไรก็ดี ทีมกระบวนกรได้พยายามถ่ายทอดมุมมองเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้แก่ผู้เข้าร่วมอยู่เป็นระยะ ๆ โดยหวังว่าแต่ละคนจะมีความกล้าหาญเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น หนึ่งในโจทย์สำคัญที่กระบวนกรได้มอบให้แก่กลุ่มผู้นำทุกคน คือการริเริ่มรับผิดชอบการเรียนรู้และการขับเคลื่อนงานต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยเริ่มจากให้แต่ละคนทำการติดต่อและบอกความพร้อมของตัวเองในการจะลงมือขับเคลื่อนงานหรือการเรียนรู้ต่อจากนี้ผ่านทางเครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ แก่ทีมกระบวนกร ซึ่งก็มีไม่กี่คนนักที่กระตือรือร้นในส่วนนี้ (เช่น จะลอโทรศัพท์มาหาผู้วิจัยแทบทุกครั้งก่อนการอบรม แสดงความประสงค์ที่อยากมาเข้าร่วม รวมถึงอีกบางคนที่ทำหน้าที่ช่วยประสานงาน หรือแจ้งข่าวในกรณีที่มีข้อติดขัด) แต่

ส่วนใหญ่อาจมองว่า นี่เป็นบทบาทของ “อาจารย์” ที่จะต้องจัดการและส่งมอบให้ โดยผู้เรียนมีหน้าที่หลักเพียงแค่รอรับ การรื้อถอนความเชื่อที่คุ้นเคยมานานเช่นนี้ (ซึ่งไม่เพียงแค่นั้นในชุมชนแห่งนี้เท่านั้น แต่คงหมายรวมถึงสังคมไทยโดยรวมด้วย) คงต้องอาศัยเวลาก่อนที่การเรียนรู้บนมิติด้านนี้จะสามารถลงหลักปักฐานในใจของผู้เรียนได้จริง ๆ

อาจกล่าวได้ว่า ความซื่อตรงที่จะเปิดเผยความรู้สึกและความต้องการที่แท้ภายในใจของแต่ละคน โดยก้าวพ้นความรู้สึกเกรงใจหรือการถูกกดทับจากอำนาจเหนือ เป็นพื้นฐานที่สำคัญที่จะนำไปสู่การสร้างสัมพันธภาพของกลุ่มที่ยืดโยงกันได้อย่างแท้จริง อีกทั้งช่วยให้การร่วมกันเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาสามารถก่อเกิดผลสัมฤทธิ์และสร้างการเปลี่ยนแปลงภายในให้แก่ตัวผู้เรียนได้ต่อไป

มุมมองต่อชุมชนและการแก้ปัญหา

ในระหว่างกระบวนการเรียนรู้หลาย ๆ ครั้งที่ผ่านมา เมื่อกระบวนการชวนสนทนาเกี่ยวกับความรู้สึกที่มีต่อชุมชน ส่วนใหญ่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่มักจะพูดถึงความอึดอัดกับปัญหาต่าง ๆ ที่ประสบอยู่ และหนึ่งในปัญหาที่กวนใจทุกคนมากที่สุด (มากบ้างน้อยบ้าง) ก็หนีไม่พ้นปัญหาของการที่สัตว์เลี้ยง เช่น หมู วัว บุกกัดกินพืชไร่ที่ปลูกไว้ แม้กระบวนการเรียนรู้จะไม่ได้ช่วยให้แต่ละคนได้รับคำตอบใหม่ในอันที่จะแก้ปัญหานี้ให้ลุล่วงลงได้ ด้วยก็พอรู้อยู่แล้วว่าแต่ละฝ่ายต้องทำอะไร เช่น การล้อมคอกสัตว์เลี้ยง การจัดโซนนิ่งสัตว์เลี้ยง การทำรั้วรอบพื้นที่ทำเกษตร หรือการตั้งกฎกติการวมถึงค่าปรับให้มีความเคร่งครัด ฯลฯ แต่มีสิ่งหนึ่งที่กระบวนการเรียนรู้ได้ให้แนวทางเพื่อการจุกคิดไว้ก็คือ การที่แต่ละคนจะมองเข้าไปเห็นความรู้สึกลึก ๆ ในใจของอีกฝ่ายได้อย่างไม่ตัดสิน การสร้างหลักการที่เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่ายอย่างแท้จริงและยั่งยืน รวมถึงการเริ่มเห็นความสำคัญของการร่วมมือร่วมใจกันจริง ๆ ดังเช่นที่จำนุพูดไว้ว่า “หลายอย่างทำคนเดียวไม่ได้ ต้องช่วย ๆ กัน” นอกจากนี้ การดูภาพยนตร์สั้นบางเรื่อง รวมถึงการได้ไปเยี่ยมชมและพบปะกับผู้นำชุมชนตัวจริงที่บ้านสบลาน ได้มีส่วนสร้างแรงบันดาลใจและความหวังในใจของหลายคน ในการลุกขึ้นมามีจิตอาสา และสร้างสิ่งดี ๆ เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง

อย่างไรก็ดี มุมมองในการอยากทำสิ่งดี ๆ เพื่อชุมชนนั้นมักปรากฏอยู่ในใจของผู้รุ่นใหม่แต่ละคนอยู่แล้วตั้งแต่ก่อนที่จะมาเข้าร่วมโครงการ ตัวอย่างเช่น ความมุ่งมั่นในวิถีเกษตรแบบพอเพียงที่ลือล่ำและจะลอมมืออยู่เสมอมาและปรารถนาจะทำสิ่งนี้ให้เป็นต้นแบบแก่ชาวบ้านในชุมชน ความอยากเสียสละและเป็นคนดีของสังคมที่จำนุพูดไว้ตั้งแต่การอบรมครั้งแรก ความมีน้ำใจของจำโปที่อยากช่วยเหลือและให้ข้อเสนอแนะแก่ชาวบ้านที่มาร้องขอ หรือความตั้งใจในการเป็นผู้ประสานและเชื่อมโยงชาวบ้านให้มาพูดคุยแก้ปัญหาด้วยกันของจะล่อ เหล่านี้คือต้นทุนทางแนวคิดที่ผู้นำรุ่นใหม่มีต่อชุมชนของเขาอยู่แล้ว

ประสบการณ์การเรียนรู้ที่ได้จากการอบรมนั้นเพียงแค่มาช่วยให้มุมมองเหล่านี้มีความคมชัดและมีพลังมากขึ้น ได้เปิดมุมมองด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ได้จากการไปบ้านสบลาน รวมถึงได้มีพื้นที่และเวลาที่แต่ละคนจะได้ร่วมกันค่อย ๆ คิดใคร่ครวญเกี่ยวกับชุมชนของตัวเอง พร้อมกับเสริมเครื่องมือจำเป็นบางอย่าง เช่น การทำบัญชีครัวเรือน การเขียนโครงการ การพูดการจับประเด็น ฯลฯ เพื่อให้แต่ละคนเกิดทักษะมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสัมพันธภาพของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ยังไม่ได้เข้มแข็งพอที่จะทำการขับเคลื่อนสิ่งต่าง ๆ ร่วมกันได้อย่างเป็นรูปธรรมนักดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น มุมมองที่ผู้นำแต่ละคนมีต่อชุมชนจึงมักถูกขับเคลื่อนไปตามลำพังหรือตามกำลังของแต่ละคนที่เป็นเจ้าของมุมมองนั้นจะทำไหว ลอสา กล่าวกับผู้วิจัยระหว่างการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 2 ว่า เขาต้องแก้ปัญหาส่วนตัวเลี้ยงบูกักกันกินพืชไร่ด้วยตัวเองโดยการย้ายพื้นที่ทำเกษตรให้ห่างไกลออกไปอีกพร้อมกับลงทุนล่อมรั้วคอนกรีตด้วยตัวเอง ขณะที่ล่อตั้งความหวังไว้อย่างสูงว่าจะต้องชักชวนชาวบ้านทุกฝ่ายมาพูดคุยเพื่อแก้ปัญหาส่วนตัวเลี้ยงนี้ให้ได้ในเร็ววัน แต่เมื่อไปถามเรื่องนี้กับชาวบ้านส่วนอื่น ๆ ก็ได้รับคำตอบว่าไม่ทราบ ส่วนจำโพให้แนวคิดในการแก้ปัญหาด้วยการปลูกหญ้าและทำโซนนึง แต่ก็ยังไม่ได้มีการนำไปใช้ปฏิบัติจริง ขณะที่นาตยาได้กล่าวกับผู้วิจัยทำนองว่า “ยังไม่หวังอะไรกับชุมชน แค่ทำตัวเองให้ดีก็พอ”

อาจกล่าวได้ว่า ท่าทีของผู้นำรุ่นใหม่ที่มีต่อชุมชนของเขานั้นส่วนใหญ่เป็นไปในเชิงตั้งรับหรือให้ความเห็น มากกว่าเชิงรุกที่ตนเองจะลุกขึ้นมาเริ่มและทำอะไรบางอย่างด้วยตนเอง มีเพียงจำนวนน้อยที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจที่ชัดเจน ที่แม้ว่าจะไม่ได้รับความเกื้อหนุนใด ๆ ก็จะไม่ฝืนอุปสรรคและลงมือดำเนินการตามปณิธานของตนเองอย่างแน่วแน่ ดังเช่นกรณีของลอสาและจะล่อข้างต้น อีกนัยหนึ่งปัญหาที่ชาวบ้านประสบอยู่ (โดยเฉพาะปัญหาส่วนตัวเลี้ยงนี้) มักถูกมองแบบตัวใครตัวมันมากกว่าจะมองแบบเป็นปัญหาร่วมของทั้งชุมชน แต่หากปัญหานั้นถูกมองว่าเป็นปัญหาร่วมของทุกคน ทุกคนมีส่วนได้ส่วนเสียต่อปัญหานั้น ๆ ก็มีแนวโน้มว่าน่าจะได้รับความร่วมมือร่วมใจเพื่อขับเคลื่อนได้ดีกว่า ดังกรณีก่อนหน้าที่จำโพและลอสาที่เคยระดมกำลังชาวบ้านมาพัฒนาโรงไฟฟ้าของหมู่บ้าน

ส่วนมุมมองที่มีต่อการพัฒนาชุมชนนั้น ส่วนใหญ่ให้หันหน้าไปที่ การแก้ปัญหาเชิงรูปธรรมและการพัฒนาแบบเห็นไปที่ประโยชน์นิยม เช่น การสร้างสาธารณูปโภค ความสะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน เป็นต้น และเมื่อเปรียบเทียบชุมชนตนเองกับชุมชนบ้านสบลาน นอกเหนือจากความชื่นชมที่มีต่อความเข้มแข็งของผู้นำและความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้และพืชสมุนไพรแล้ว ผู้นำรุ่นใหม่ส่วนใหญ่มองว่าที่สบลานยังมีความเจริญทางด้านวัตถุและมีความทันสมัยน้อย

กว่าแอกโก – แสนคำลือ ขณะที่มีมุมมองเชิงจิตวิญญาณและรากเหง้าทางวิถีชีวิตของสบลานั้นก็ได้ถูกกล่าวถึงหรือพูดให้มีความสำคัญมากขึ้น (อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยคาดหวังว่า ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้นำรุ่นใหม่ได้รับมาจากการไปเยือนบ้านสบลานั้น จะยังคงฝังอยู่ในความทรงจำของแต่ละคน และรอวันที่จะตกผลึก กลายเป็นความเข้าใจและตระหนักรู้ในคุณค่าทางจิตวิญญาณและมีติความเป็นมนุษย์ได้ในวันหนึ่งข้างหน้า)

ในระยะท้ายของกระบวนการอบรม พบว่ามีผู้นำรุ่นใหม่หลายคน เช่น ลอสา ประวิทย์ นาดยา ที่เอ่ยออกมาว่า ตัวเขาอยากได้รับโอกาสให้เป็นกรรมการหมู่บ้าน หรือแม้แต่อยากเป็นผู้นำชุมชนในอนาคต ด้วยการมีแรงบันดาลใจและความตั้งใจที่อยากช่วยพัฒนาหมู่บ้านของตนเอง (แม้ตอนนี้ความสามารถอาจจะยังไม่ถึงก็ตาม) ส่วนที่เหลือก็พูดว่าตนเองอยากให้การสนับสนุนช่วยเหลือ ให้คำแนะนำ ให้ความคิด ให้การดูแลเรื่องสุขภาพอนามัย หรือแม้แต่การพยายามประพุดิตินให้เป็นแบบอย่าง เป็นคนดี และเสียสละเพื่อชุมชน

6.2 ศักยภาพภายนอกของกลุ่มผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอกโก – แสนคำลือ

งานวิจัยเรื่อง การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอกโก – แสนคำลือฯ นี้ กำเนิดขึ้นด้วยการมีเป้าหมายส่วนหนึ่งคือ การริเริ่มและขับเคลื่อนโครงการ / กิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนให้เห็นเป็นรูปธรรม และหนึ่งในนั้นคือโครงการ “การออกกำลังกายเพื่อการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ของชาวบ้านแอกโก – แสนคำลือ” ที่ชาวบ้านกลุ่มหนึ่ง (ซึ่งส่วนใหญ่ก็ได้กลายมาเป็นผู้เข้าร่วมการวิจัยที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้เพื่อจะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชน) ได้ระดมความคิดกันไว้ตั้งแต่ช่วงก่อนเริ่มงานวิจัย และคาดหวังว่าโครงการนี้จะได้รับการสานต่อในระหว่างที่กระบวนการเรียนรู้ดำเนินไป อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไปประกอบกับสถานการณ์จริงมีการเปลี่ยนแปลง โครงการนี้จึงมิได้ถูกหยิบยกมาดำเนินการต่อ หากแต่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่เลือกที่จะขับเคลื่อนเรื่องอื่นในโครงการของพวกเขาแทน

กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่แจ้งแก่ผู้วิจัยในวันหนึ่งของการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งแรกว่า ตัวสนามฟุตบอลของหมู่บ้านที่คาดว่าจะเป็นที่เป้าหมายของโครงการเดิม ได้รับการบูรณะและปรับปรุงให้สามารถใช้งานได้ดีแล้ว โดยได้มีการของบประมาณเพื่อมาทำถนนให้เข้าถึงตัวสนามได้ ทำให้ในตอนนั้นชาวบ้านสามารถเข้ามาทำกิจกรรมและเล่นกีฬาที่นั่นได้เป็นประจำ ดังนั้น ความจำเป็นที่จะต้องทำโครงการเรื่อง

การออกกำลังกายของชาวบ้านจึงมีได้มีอีกต่อไป และเมื่อคณะผู้วิจัยได้ลงไปสำรวจพื้นที่ดังกล่าว ตอนเย็นวันหนึ่ง ก็พบข้อเท็จจริงเหมือนกับที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้แจ้งไว้ กล่าวคือตัวสนามฟุตบอลสามารถใช้การได้ดีพอสมควร พื้นสนามปรับเรียบ มีพื้นที่ว่างโดยรอบพอประมาณ และที่สำคัญมีถนนเข้าถึงตัวสนามได้

จากการเก็บข้อมูลตลอดกระบวนการเรียนรู้ ผู้วิจัยพบว่าผู้เข้าร่วมแต่ละคนได้รับโอกาสและฝึกฝนทักษะต่าง ๆ เพื่อมุ่งเพาะคุณลักษณะและความสามารถในการขับเคลื่อนงานต่าง ๆ ในฐานะผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชน อย่างไรก็ตาม แต่ละคนที่เป็นผู้เข้าร่วมเหล่านี้ย่อมมีศักยภาพบางอย่างที่ติดตัวมาอยู่ก่อนแล้ว ดังเช่น ความมั่นใจที่จะพูดต่อหน้าผู้คน (จำโพ ครูเตี้ย) ความถนัดในการสวมบทบาทการขึ้นากลุ่ม (ประวิทย์ จำโพ ครูเตี้ย) ความเป็นนักคิดวิเคราะห์ (ลอส่า) ความนิ่งและตรงไปตรงมา (จะล่อ) ความสามารถในการออกความคิดเห็น (จำโพ พนิดา) ความสามารถในการเขียน (ครูเตี้ย จำโพ) เป็นต้น ขณะที่ส่วนใหญ่ (ยกเว้นจำโพ) ไม่ค่อยถนัดในการใช้ภาษาไทยในลักษณะการจับประเด็น การพูดยาว ๆ หรือแบบเป็นทางการนัก และเมื่อทุกคนได้ผ่านการเรียนรู้ตามกระบวนการ ศักยภาพที่มีอยู่เหล่านี้ได้ถูกนำออกมาใช้งาน รวมถึงถูกถ่ายทอดต่อให้เพื่อน ๆ ในกลุ่มได้เรียนรู้พัฒนาตนเองไปด้วยสิ่งที่โดดเด่นที่สุดและดูเหมือนว่าเป็นศักยภาพที่ถูกพัฒนาขึ้นมากที่สุดของกลุ่มก็คือ **ความมั่นใจและการกล้าพูดกล้าแสดงออกต่อหน้าสาธารณะ** ดังจะเห็นได้จากผลงานการนำเสนอประสบการณ์การเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ให้แก่ชาวบ้านในชุมชนในงานวัน “พบปะกับชาวบ้าน” ที่แต่ละคนสามารถร้อยเรียงเรื่องราวและนำเสนอ (เป็นภาษาลาหู่) ออกมาได้เป็นอย่างดีเป็นธรรมชาติ ใ้รายละเอียดของเนื้อหาได้ดี สามารถดึงความสนใจจากผู้ฟังได้โดยตลอดทั้งด้วยลีลาการนำเสนอและการตั้งคำถาม แทบทุกคนสามารถพูดด้วยความมั่นใจและไหลลื่น ยกเว้นลอส่าและจำนูที่พูดน้อยกว่าคนอื่น ๆ อยู่บ้าง โดยมีเพื่อน ๆ คอยช่วยเสริม

นอกเหนือจากศักยภาพข้างต้น กระบวนการเรียนรู้ยังได้ช่วยเสริมทักษะจำเป็นต่าง ๆ ให้แก่ผู้เข้าร่วมด้วย ที่หลาย ๆ คนได้ให้ความสำคัญและใช้ประโยชน์ในชีวิตจริงอย่างต่อเนื่องเพื่อการบริหารการใช้เงินก็คือ **การทำบัญชีครัวเรือน** ผู้นำรุ่นใหม่หลายคนได้นำไปทำให้กับครอบครัว ทั้งที่ทำเป็นประจำอย่างต่อเนื่อง และทำอย่างใส่ใจในรายละเอียด เช่น การแยกประเภท การจดทุกรายการ การทำสรุปยอด ฯลฯ ขณะที่ **การเขียนโครงการ** ก็เป็นอีกหนึ่งทักษะสำคัญที่แต่ละคนมีโอกาสดังกล่าวลงมือทำอย่างจริงจังโดยหวังว่าจะถูกนำไปขับเคลื่อนให้บังเกิดผลงานอย่างเป็นรูปธรรมได้ต่อไป หลายคนได้แสดงฝีมือในหลากหลายด้าน ทั้งช่วยกันระดมความคิดเห็น ช่วยกันเขียน และช่วยกันวิเคราะห์คำนวณ (โดยมีทีมกระบวนการเป็นพี่เลี้ยง) จนกระทั่งสามารถเขียนขึ้นมาได้สำเร็จ หัวข้อโครงการที่กลุ่มเลือกทำก็คือ

“การสร้างทางระบายน้ำทิ้งของหมู่บ้านแอกโก-แสนคำลือ” โดยมองว่านี่คือสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่หมู่บ้านของพวกเขาได้อย่างชัดเจน (ดูรายละเอียดในภาคผนวก)

อาจกล่าวได้ว่า แม้ในภาพรวมของกระบวนการอบรมจะนำพาให้ผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนไปใส่ใจในเรื่องการทำสิ่งดี ๆ ให้ชุมชนอยู่เสมอ ๆ จนหลายคนเกิดฉันทะทางนี้อย่างชัดเจน เช่น ลอสามุ่งหวังที่จะมีหลักการในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืน ทั้งลอสาและจำนุต่างเห็นพ้องว่าชาวบ้านต้องมีความเคร่งครัดในกฎระเบียบของหมู่บ้าน หรือจะลอกก็มีความหวังอย่างแรงกล้าที่จะนำพาชาวบ้านทุกฝ่ายมาพูดคุยกันเพื่อแก้ปัญหาสัตว์เลื้อยในชุมชน เป็นต้น แต่การขับเคลื่อนตนเองในหมู่ผู้นำรุ่นใหม่ไปสู่ การรวมกลุ่มกันเพื่อริเริ่มงานเชิงระบบต่าง ๆ ก็ยังไม่สามารถเกิดขึ้นได้ จะมีก็แต่การสานสัมพันธ์ภาพที่ดีขึ้นกับบุคคลใกล้ชิดที่เริ่มเป็นไปในทางที่ดีขึ้น (เช่น การควบคุมอารมณ์ ท่าทีที่ใจเย็นลง การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การเป็นแบบอย่างที่ดีงาม) เกี่ยวกับเรื่องนี้ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้วิเคราะห์ว่ามาจากหลายสาเหตุ ที่สำคัญได้แก่ ความสนิทสนมใกล้ชิดกันที่ยังมีไม่มากพอ แต่ละคนยังไม่สามารถสื่อสารแบบเปิดใจกันได้จริง ๆ อีกทั้งแต่ละคนก็มีภารกิจของตัวเองที่ต้องจัดการดูแล และให้ความสำคัญแก่ครอบครัวก่อนชุมชนส่วนรวม ด้วยเหตุนี้จึงส่งผลให้โครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่กลุ่มได้วางแผนไว้ มักไม่ได้ถูกดำเนินการให้เกิดขึ้นจริง ตัวโครงการที่กลุ่มเขียนขึ้น (เรื่องการสร้างทางระบายน้ำทิ้งของหมู่บ้านแอกโก-แสนคำลือ) ก็เพียงแต่ถูกฝากไปให้จำโปยยื่นต่อสมาชิก อบต. (ซึ่งเป็นญาติจำโปย) ส่วนการดำเนินการหลังจากนี้คือการรอผลอนุมัติและต้องศึกษาในรายละเอียดว่าจะต้องดำเนินการต่าง ๆ อย่างไม่รู้ต่อไป (ซึ่งยังไม่มีความรู้ในตอนนั้น) ส่วนกิจกรรมอื่น ๆ ที่กลุ่มวางแผนว่าจะขับเคลื่อน (เช่น งาน “พบปะกับชาวบ้าน” ครั้งที่ 2) ก็มีได้เกิดขึ้น ด้วยกลุ่มไม่ได้มาเจอกันเพื่อสานต่อสิ่งใด ๆ ร่วมกัน (แม้จะตกลงกับทีมกระบวนการไว้แล้วก่อนหน้านี้ ว่าจะเป็นผู้หลักในการขับเคลื่อนงาน) จะเห็นได้ว่า บทบาทของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนแอกโก – แสนคำลือกลุ่มนี้ที่หวังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่และเข้าไปมีส่วนร่วมอย่างจริงจังในคณะกรรมการของหมู่บ้านอาจจะยังเป็นเรื่องที่ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในเร็ววัน หากแต่รอให้เหตุปัจจัยทั้งศักยภาพด้านต่าง ๆ พลังร่วมของกลุ่ม รวมถึงวิถีชีวิตที่เอื้ออำนวยให้ถึงพร้อมกว่านี้ ณ ตอนนี้นักกลุ่มมักมองตนเองว่า “ยังไม่เชื่อมั่นว่าชาวบ้านจะให้การยอมรับ”

ทุกวันนี้ บทบาทของผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนที่ขับเคลื่อนงานของชุมชน มักเป็นไปในลักษณะของงานเฉพาะตัว (ที่ได้รับมอบหมายหรือคัดเลือกมา) หรือต่างคนต่างทำ ตัวอย่างเช่น ประวิทย์เป็นประธานสหกรณ์โรงไฟฟ้าของหมู่บ้าน จำโปยเป็นเจ้าหน้าที่ดูแลระบบไฟฟ้าของหมู่บ้านและเข้าถึงเครือข่ายของคนทำงานทางด้านพลังงาน ลอสาเป็นต้นแบบของเกษตรกรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง จะลอรณรงค์ให้ชาวบ้านหันมาร่วมมือกันแก้ปัญหามาของหมู่บ้าน จำนุช่วยประสานงานให้พ่อที่เป็นผู้ใหญ่บ้าน

นอกจากนี้ อีกหลายคนก็ยังมีหน้าที่เป็น อสม. เป็นครูดูแลเด็ก ๆ ในหมู่บ้าน หรือเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านอื่น ๆ เป็นต้น แม้ว่าแทบทุกคนจะพูดตรงกันว่า อยากให้ชาวบ้านทุกคนสามัคคี ร่วมมือร่วมใจกัน เชื่อฟังผู้นำ อีกทั้งมองในแง่ดีว่า ตัวเขาเองบางคนเมื่อมีความรู้ความสามารถที่พร้อม ก็อาจขึ้นมาเป็นผู้นำของชุมชนซึ่งชาวบ้านจะให้การยอมรับได้ในวันหนึ่งข้างหน้า

6.3 การสื่อสารและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านแอโก – แสนคำลือ

นอกเหนือจากการศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงด้านในและศักยภาพด้านนอกของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนแอโก – แสนคำลือแล้ว วัตถุประสงค์อีกข้อหนึ่งของงานวิจัยนี้ก็คือ การผลักดันให้เกิดการสื่อสารและเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ คณะผู้วิจัย และชาวบ้านแอโก – แสนคำลือ เกี่ยวกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ในงานวิจัย รวมถึงผลงานต่าง ๆ ที่ขับเคลื่อนโดยกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ด้วย ในส่วนนี้ ผลที่เกิดขึ้นหลัก ๆ ได้แก่

- การจัดงาน “วันพบปะกับชาวบ้าน” โดยกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2558 (ระหว่างการลงปฏิบัติการในพื้นที่ชุมชนครั้งที่ 1)
- การจัดกิจกรรมพบปะกับชาวบ้านเพื่อนำเสนอผลการวิจัย โดยคณะผู้วิจัย กำหนดจัดขึ้นภายหลังจากที่เสร็จสิ้นโครงการวิจัยนี้ ราวเดือนกรกฎาคม 2558

นอกจากนี้ คณะผู้วิจัยยังได้มีโอกาสสื่อสารเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับชาวบ้านในวาระอื่น ๆ อีก เช่น การตั้งวงสนทนาระหว่างกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่กับผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) หรือการออกเยี่ยมชาวบ้านในชุมชนเพื่อพูดคุยทักทาย

งาน “วันพบปะกับชาวบ้าน” เมื่อวันที่ 24 มกราคม 2558 ได้ถูกจัดขึ้นและดำเนินการนำเสนอโดยกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ เนื้อหาของงานบอกเล่าเกี่ยวกับประสบการณ์และสิ่งที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้เรียนรู้และได้รับจากการเข้าร่วมการอบรมของโครงการ ดังรายละเอียดที่ได้นำเสนอไว้แล้วในหัวข้อ 4.3.4 (กระบวนการในวันที่ 3) งานมีชาวบ้านเข้าร่วมประมาณ 30 คน โดยรวม ถือว่างานประสบความสำเร็จลงด้วยดี สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ นั่นคือ การสร้างความเข้าใจว่ากลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ได้ไปเรียนรู้อะไรมา และการสร้างความร่วมมือร่วมใจกันในหมู่ชาวบ้าน กลุ่มผู้นำทุกคนนำเสนอในงานได้เป็นอย่างดี เป็นธรรมชาติ ไหลลื่น และดึงความสนใจจากชาวบ้านได้โดยตลอด ซึ่งส่งผลให้เกิดความหวังว่าจะนำไปสู่การร่วมมือกันระหว่างผู้นำรุ่นใหม่กลุ่มนี้กับกลุ่มทำงานต่าง ๆ ของชุมชนได้ต่อไป

ส่วนกิจกรรมพบปะกับชาวบ้านเพื่อนำเสนอผลการวิจัย ดำเนินการโดยคณะผู้วิจัยนั้น จะเป็นการนำเสนอผลสัมฤทธิ์หลัก ๆ ที่ได้ ไม่ว่าจะเป็นศักยภาพและผลงานของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ รวมถึงแนวคิดในการขับเคลื่อนงานเพื่อชุมชนของตัวผู้นำแต่ละคน โดยจะนำเสนอผ่านการพูดคุยสนทนา หนังสือพ็อกเก็ตบุ๊ก และภาพยนตร์สั้น กำหนดจะจัดขึ้นหลังจากที่โครงการวิจัยนี้เสร็จสมบูรณ์ซึ่งคาดว่าจะอยู่ในราวเดือนกรกฎาคม 2558

กล่าวโดยสรุป การจัดให้มีกิจกรรมเพื่อสื่อสารและสร้างการเรียนรู้ร่วมกับชาวบ้านในชุมชนดังที่กล่าวข้างต้น ได้ยังประโยชน์ในแง่ที่ช่วยเชื่อมโยงกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่และคณะผู้วิจัยให้มีความใกล้ชิดกับชาวบ้านในชุมชนมากยิ่งขึ้น เป็นโอกาสให้เกิดการร่วมมือร่วมใจกัน และ **ปรับทัศนคติต่อกันให้ดียิ่งขึ้น** ชาวบ้านหลายคนโดยเฉพาะผู้ที่เป็นญาติใกล้ชิดของผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนได้รับการบอกเล่าเพื่อคลี่คลายความสงสัยที่เคยมีในใจ เป็นความสงสัยวาระหว่างที่ไปร่วมการอบรมตั้งหลาย ๆ วันนอกหมู่บ้านนั้น ลูกหลานของพวกเขาได้ทำอะไรกันบ้าง และเมื่อได้รับการชี้แจงบอกเล่ารวมถึงได้เห็นภาพถ่ายเกี่ยวกับการทำกิจกรรมแล้ว ชาวบ้านเหล่านั้นก็รู้สึกยินดีและเห็นชอบที่จะให้ลูกหลานของพวกเขาได้ไปเรียนรู้ในลักษณะนี้อีก เพราะเข้าใจแล้วว่ามันมีประโยชน์อย่างไร

“มีความภูมิใจที่ลูกหลานได้ออกไปเรียนรู้แล้วกลับมาเล่าให้ฟัง ก่อนหน้านี้เคยมีความสงสัยว่าไปทำอะไรกัน ซึ่งหากเป็นไปได้แบบนี้ หมู่บ้านของเราก็จะมีการพัฒนาต่อไปได้”

ขณะที่ผู้นำชุมชนเช่นผู้ใหญ่บ้าน เมื่อได้รับฟังและเห็นแนวคิดของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้ ก็เกิดความไว้วางใจและเอ่ยปากยอมรับให้ผู้นำรุ่นใหม่กลุ่มนี้สามารถเข้ามาร่วมการประชุมต่าง ๆ ของคณะกรรมการหมู่บ้านด้วยในแต่ละครั้งเพื่อหารือเรื่องการแก้ปัญหาในหมู่บ้านร่วมกันต่อไป

6.4 บทสรุปรวม

โครงการวิจัยเรื่อง “การบ่มเพาะผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแออัด – แส่นคำลือ ด้วยกระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวคิดตปัญญาศึกษา” ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านในที่สำคัญในกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ ดังต่อไปนี้

1. การเริ่มที่จะสื่อสารความรู้สึกนึกคิดของตนเองออกมาอย่างชัดเจน
2. ความกล้าและความมั่นใจในตนเองในการพูดการแสดงออกต่อหน้าสาธารณะ
3. การเริ่มระครองสติและควบคุมกาย / ใจของตนเองให้สามารถมีความสงบเย็นได้

4. การเริ่มเห็นความสำคัญและมีความสามารถในการตระหนักเห็นความรู้สึกในใจผู้อื่น นำไปสู่การยกระดับขึ้นของจิตสำนึกด้วยการแผ่ขยายมุมมองออกจากตัวเองไปสู่ผู้อื่น หรือการแสดงออกในบางลักษณะถึงการเอาใจเขามาใส่ใจเราและการพึ่งพาอาศัยกัน
5. การได้รับแรงบันดาลใจในด้านการเป็นผู้นำที่ดี
6. การมีสัมพันธภาพที่มั่นคงและตั้งงามขึ้นกับบุคคลใกล้เคียง

อย่างไรก็ตาม ความรู้สึกเชื่อมโยงกันระหว่างผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนอันเป็นพลังร่วมของกลุ่มนั้น ยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างแท้จริง จึงส่งผลให้มุมมองต่อชุมชนที่ผู้นำรุ่นใหม่แต่ละคนมีอยู่ ไม่ถูกประสานให้กลายเป็นมุมมองร่วมที่พร้อมจะขับเคลื่อนเชิงระบบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ในภาพรวม อนึ่ง มุมมองต่อชุมชนที่แต่ละคนมีอยู่มักมีลักษณะของการเน้นแก้ปัญหาเชิงรูปธรรมและการพัฒนาเชิงประโยชน์นิยม

ในอีกด้านหนึ่ง โครงการฯ ได้ทำการประเมินผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินการต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนชุมชนอันเกี่ยวโยงกับศักยภาพภายนอกของผู้นำการเปลี่ยนแปลงรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือ โดยพบว่า ศักยภาพที่ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างโดดเด่นที่สุดก็คือ การพูดและการแสดงออกต่อหน้าสาธารณะ ส่วนทักษะสำคัญที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ให้ความสำคัญและได้ฝึกทำอย่างจริงจัง ได้แก่ การทำบัญชีครัวเรือน และการเขียนโครงการ อย่างไรก็ตาม ทำนองเดียวกับข้อสรุปข้างต้น การขับเคลื่อนงานร่วมกันเพื่อชุมชนของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ั้นยังไม่สามารถเกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควรแม้หลายคนจะมีฉันทะทางด้านนี้อยู่ไม่น้อยก็ตาม ทั้งนี้เนื่องมาจากการไม่สามารถรวมกลุ่มเพื่อริเริ่มงานเชิงระบบต่าง ๆ ร่วมกันได้ ที่ผ่านมามักเป็นลักษณะของการทำงานแบบเฉพาะตัวที่ต่างคนต่างทำ

ท้ายที่สุด โครงการฯ ได้มีโอกาสทำการสื่อสารกับชาวบ้านเกี่ยวกับประสบการณ์การเรียนรู้ของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ รวมถึงตั้งใจจะนำเสนอผลของงานวิจัยในภาพรวมกลับไปสู่ชุมชนด้วย ในการนี้พบว่า การสื่อสารดังกล่าวมีลักษณะของการสานสัมพันธ์ และช่วยปรับทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อโครงการฯ ให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ชัดเจน คลายความสงสัย และเกิดการยอมรับต่อกันและกันได้มากยิ่งขึ้น

ในภาพรวม เมื่อนำผลของการเปลี่ยนแปลงอันเป็นทั้งศักยภาพภายในและศักยภาพภายนอกของกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือซึ่งเป็นผู้เรียนรู้ในกระบวนการ มาวิเคราะห์ด้วยกรอบเป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้ของโครงการฯ พบว่า ผลที่ได้รับมีความสอดคล้องกับเป้าหมายในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ผู้เรียนได้เกิดการทำงานกับธรรมชาติด้านในของตนเอง ในด้านการเจริญสติ การสำรวจตระหนักรู้ และสื่อสารถึงอารมณ์ ความรู้สึก ความต้องการ ความคิด ความคาดหวัง และมุมมอง

ความเชื่อที่มีอยู่ภายในจิตใจ แม้จะอยู่ในระดับเบื้องต้นและหลายคนก็พบว่ายังเป็นเรื่องที่ยากอยู่ก็ตาม

2. ผู้เรียนบางคนได้เกิดการเปลี่ยนแปลงของระดับจิตสำนึก เกิดการขยายมุมมองของตนเองไปสู่การเอาใจเขามาใส่ใจเราและเห็นความหมายของการมีสัมพันธภาพที่งดงามในชุมชนได้มากขึ้น โดยผ่านการกระทำบางอย่าง เช่น การลงมือช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความเห็นอกเห็นใจ การเสียสละเพื่อผู้อื่น การเห็นความสำคัญและคุณค่าความหมายของการพึ่งพาอาศัยกัน การพยายามมองเห็นความรู้สึกในใจของผู้อื่นโดยไม่ด่วนตัดสิน เป็นต้น ขณะที่ผู้เรียนบางคนก็มีต้นทุนทางมุมมองเชิงสังคม ที่เห็นคุณค่าของการมีกฎกติการ่วมของชุมชนอยู่แล้ว เช่นการให้ความสำคัญของการมีกฎเกณฑ์รวมไปถึงหน้าที่ในการให้ความร่วมมือกันในหมู่บ้านอย่างเคร่งครัดเป็นธรรมเนียม อย่างไรก็ตาม ผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงของระดับจิตสำนึกดังกล่าวนี้ มักเกิดแก่ *ระดับบุคคลใกล้ชิด* มากกว่า เช่น คนในครอบครัว หรือเพื่อนสนิท (เช่น การเป็นคนดี เคารพเชื่อฟัง ควบคุมตนเอง ใส่ใจช่วยเหลือกัน) แต่ยังไม่ถึง *ระดับของชุมชนหรือระบบสังคมโดยรวม* ดังจะเห็นได้จากการที่กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ั้นยังไม่สามารถมีระบบทางความคิดร่วมกันที่เข้มแข็งพอที่จะทำให้เกิดมุมมองร่วมอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแก่ชุมชนได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง จากพฤติกรรมและคำพูดโดยรวม เห็นแนวโน้มว่ากลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือมีระดับของจิตสำนึกหลักอยู่ในระดับที่ 3 คือ *ระดับของความคาดหวังร่วม สัมพันธภาพ และการทำตามกันและกัน* (ตามแนวคิดของลอร์เรนซ์ โคลเบิร์ก) นั่นคือเน้นไปที่การเป็นคนดีและทำสิ่งที่ถูกต้องตามความคาดหวังของบุคคลใกล้ชิด
3. ผู้เรียนได้เกิดศักยภาพภายนอกในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง ที่สำคัญคือ การพูดการแสดงออกต่อหน้าสาธารณะ รวมถึงได้รับประโยชน์จากทักษะการทำบัญชีครัวเรือน และการเขียนโครงการ ทว่า ศักยภาพเหล่านี้ยังไม่สามารถไปยังประโยชน์ให้เกิดแก่คนรอบข้างหรือชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม อันเนื่องมาจากที่ผู้เรียนยังไม่สามารถรวมกลุ่มกันทำงานในเชิงระบบได้

และเมื่อวิเคราะห์ด้วยกรอบทฤษฎีของภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง พบว่ากลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนแอ่ง – แสนคำลือที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ของโครงการฯ มีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลง ดังต่อไปนี้

- เริ่มมีการเรียนรู้และทำงานกับธรรมชาติด้านในของบุคคล เช่น การใคร่ครวญความรู้สึกนึกคิด การเจริญสติ

- เริ่มมีสัญญาณของการยกระดับจิตสำนึกและแผ่ขยายมุมมองออกจากตัวเองไปสู่ผู้อื่น เกิดการเอาใจเขามาใส่ใจเราและพึ่งพาอาศัยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในระดับของบุคคลใกล้ชิด
- มีฉันทะและสามารถที่จะเป็นต้นแบบในด้านการดำรงวิถีชีวิตที่ดั่งงามในบางด้าน เช่น การรักษากฎกติกาและดูแลชุมชนให้มีระเบียบเรียบร้อย การดำรงชีพแบบพอเพียง การรักษาประเพณีของชุมชน เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เพื่อที่จะกลายเป็นผู้ที่มีภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่สมบูรณ์ กลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนแออัด – แส่นคำลือยังคงต้องพัฒนาในคุณลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

- ฝึกฝนการเจริญสติอย่างต่อเนื่อง รวมถึงฝึกการรับฟังอย่างลึกซึ้งโดยไม่ด่วนตัดสิน
- ลงลึกสู่การใคร่ครวญและทำงานกับสภาวะด้านในของตนเอง เพื่อนำไปสู่การตระหนักรู้และการเข้าใจตนเอง รวมไปถึงการเข้าใจ เห็นอกเห็นใจ และยอมรับผู้อื่นซึ่งมีความหลากหลาย
- ดำเนินชีวิตด้วยการเป็นต้นแบบที่ดั่งงามอย่างชัดเจน ทั้งในด้านการประกอบอาชีพ และด้านค่านิยม จารีตประเพณี อันเป็นรากเหง้าของความเป็นชุมชน จนสามารถกลายเป็นแรงบันดาลใจที่สำคัญแก่ผู้อื่นได้
- ฝึกฝนทักษะให้สามารถเอื้ออำนวยให้เกิดการทำงานและการแก้ปัญหาอย่างมีส่วนร่วม โดยส่งเสริมให้เกิดอำนาจหรือพลังจากภายในของแต่ละคน รวมถึงเอื้อให้แต่ละคนได้เกิดการตระหนักรู้และเติบโตจากภายใน
- มีเป้าหมายเพื่อยกระดับจิตสำนึก แผ่ขยายมุมมองการรับรู้และการให้ความหมายต่อโลกไปสู่ระดับเชิงสังคมหรือสูงกว่านั้นในระดับองค์รวม

ผู้วิจัยเชื่อว่า ด้วยหนทางการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษา ผู้นำรุ่นใหม่ของชุมชนแออัด – แส่นคำลือแต่ละคน จะกำลังเติบโตไปสู่การเป็นผู้ที่จะตื่นรู้และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงพื้นฐาน (Transformation) ทั้งในตนเอง คนรอบข้าง ชุมชน และสังคมได้ในที่สุด แม้ในวันนี้จะยังไม่เห็นผลดังกล่าวปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนก็ตาม ด้วยทราบเท่าที่หนทางที่แต่ละคนกำลังดำเนินอยู่นั้นเป็นการกลับเข้าไปทำงานกับธรรมชาติด้านในและเป็นไปเพื่อยกระดับจิตสำนึกตั้งแนวทางที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น

6.5 ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

การบ่มเพาะภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษานั้น เป็นงานระยะยาวและต้องอาศัยความต่อเนื่องในการดำเนินงาน ที่ผ่านมา การบ่มเพาะภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงในชาวบ้าน แอโก้ – แสนคำลือต้องเผชิญกับอุปสรรคบางประการ เช่น เรื่องของการใช้ภาษา (ทำให้การใคร่ครวญไม่ค่อยได้ลงลึกสู่ภายใน) การอบรมที่ยังไม่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตประจำวัน รวมถึงโลกทัศน์และกรอบการอ้างอิงส่วนบุคคลที่มองโลกในเชิงตั้งรับ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ที่เกิดขึ้นในระดับหนึ่ง อีกนัยหนึ่งผู้นำรุ่นใหม่ของแอโก้ – แสนคำลือกลุ่มนี้ ยังมีศักยภาพที่จะพัฒนาและเติบโตได้อีกมากเพื่อจะก้าวขึ้นมามีพลังแห่งภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง แนวทางสู่ความสำเร็จดังกล่าว ผู้วิจัยมองไว้ว่า ผู้นำรุ่นใหม่กลุ่มนี้สามารถจะฝึกฝนและเรียนรู้ในเชิงลึกได้ต่อไป โดยทำการคัดเลือกขึ้นมาเฉพาะผู้ที่มีฉันทะและสามารถให้เวลามาเรียนรู้ได้อย่างเข้มข้นจริงจัง ส่วนกรอบของกระบวนการเรียนรู้ที่ประกอบไปด้วย

1. การพัฒนาศักยภาพทางมิติด้านในขั้นสูง ได้แก่
 - การฝึกฝนการเจริญสติภาวนาอย่างต่อเนื่อง สามารถทำเป็นประจำและนุ่มเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันได้ เพื่อบ่มเพาะกำลังของสติที่จะสามารถอยู่และรับรู้สภาวะตรงหน้าได้อย่างเท่าทันและถูกต้อง
 - การฝึกฝนทักษะการสื่อสารแนวสุนทรียสนทนา (Dialogue) เพื่อการรับฟังอย่างลึกซึ้ง การห้อยแขวนเสียงตัดสินภายใน และการได้ยินเสียงภายในตนเองที่แท้จริงถึงสามารถเปิดเผยเสียงเหล่านั้นได้อย่างชัดเจน
 - การฝึกฝนการตระหนักรู้ในตนเอง การเข้าใจตนเองและผู้อื่นในเชิงลึกที่มากกว่าระดับพฤติกรรม การมองกลับเข้ามาภายในตนเองและสามารถเท่าทันสภาวะที่เป็นจริงต่าง ๆ ได้ และสามารถเชื่อมโยงไปสู่ผู้อื่นจนเกิดการเคารพและยอมรับในความแตกต่างหลากหลายได้
2. การเชื่อมโยงกับรากเหง้าและวิถีชีวิตจริงอย่างมั่นคง เพื่อเข้าถึงคุณค่าภายในทั้งของปัจเจกและชุมชน อีกทั้งเป็นแบบอย่างที่ดีงามแก่บุคคลอื่นได้อย่างชัดเจน ได้แก่
 - การเรียนรู้ผ่านการดำรงชีวิตจริงของตนเองด้วยความรัก ความอุทิศสาหัสในสิ่งที่ทำ รวมถึงความใส่ใจและใคร่ครวญกับสิ่งนั้นอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้เห็นถึงคุณค่าและความหมายที่แท้จริง
 - การเรียนรู้เพื่อเท่าทันแนวคิดวัตถุนิยมและความเป็นสมัยใหม่ การจัดระเบียบ กติกา ตลอดจนระบบทางสังคม

- การเรียนรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิม อันเป็นจิตวิญญาณของชุมชน ด้วยการเข้าถึงความหมายของสาระที่แท้ และการประยุกต์ปรับเปลี่ยนรูปแบบของจารีตประเพณีไปตามยุคสมัย เพื่อดำรงไว้ซึ่งรากเหง้าที่เข้มแข็งของชุมชน
3. การฝึกฝนทักษะการเป็นกระบวนกร / ผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ (Facilitator) ได้แก่ ทักษะต่าง ๆ ในการเปิดพื้นที่ให้แต่ละคนได้เกิดการตระหนักรู้และเติบโตภายใน รวมถึงได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานและการแก้ปัญหาของชุมชน

ทั้งนี้ เป้าหมายของกระบวนการเรียนรู้ในภาพรวมจะเป็นไปเพื่อการยกระดับจิตสำนึกของผู้เรียนให้สูงขึ้น ด้วยการแผ่ขยายมุมมองการรับรู้และการให้ความหมายต่อโลกไปสู่ระดับเชิงสังคมหรือสูงกว่านั้นในระดับองค์กรวม

นอกเหนือจากข้อเสนอแนะเพื่อการบ่มเพาะภาวะผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางจิตตปัญญาศึกษาแล้วนั้น ผู้วิจัยยังเห็นแนวทางอื่น ๆ ที่อาจเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย รวมถึงการขับเคลื่อนงานเพื่อสร้างความสุขและความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนแออัด – แสนคำลือ ดังนี้

- การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความเข้มแข็งเชิงลึกของชุมชนแออัด – แสนคำลือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติด้านสังคมวัฒนธรรม เช่น ภูมิปัญญาและประเพณีดั้งเดิม (เช่น พิธีกรรม ความเชื่อเชิงจักรวาลวิทยา การสะเดาะเคราะห์ พิธีกินวอ กินศาลา กินข้าวใหม่ ฯลฯ) การดำรงชีวิตกับป่าและธรรมชาติ รวมถึง การผลิตอาหาร (การทำไร่ข้าว) ว่าสิ่งเหล่านี้ให้มุมมองพื้นฐานต่อการใช้ชีวิตอย่างไร มีรูปแบบ / ธรรมเนียมการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติอย่างไร ส่งผลถึงจารีต / กฎเกณฑ์เชิงพฤติกรรมอย่างไร และทั้งหมดนี้จะสามารถหลอมรวมเข้าสู่วิถีชีวิตจริงและการทำให้ออกมาเป็นองค์ความรู้เชิงประจักษ์ได้อย่างไร
- การเรียนรู้ด้วยการขับเคลื่อนโครงการเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าที่สำคัญ ๆ บางอย่างในชุมชน เช่น การแก้ปัญหาสัตว์เลี้ยงในชุมชน การบริหารจัดการทรัพยากรน้ำของชุมชนเพื่อความเป็นธรรมและคุ้มค่า เป็นต้น ด้วยเหตุว่า ปัญหาเฉพาะหน้าเหล่านี้หลายครั้งกลายมาเป็นอุปสรรคสำคัญที่ขวางกั้นการเรียนรู้และเติบโตของคนในชุมชน บางทีการอาศัยตัวช่วยหรือปัจจัยเกื้อหนุนจากภายนอกเพื่อขจัดสิ่งที่ขวางกั้นอยู่นี้ให้หมดไปอาจช่วยให้คนในชุมชนเองกลับมามีพลังที่จะก้าวเดินด้วยตนเองต่อไปได้

บรรณานุกรม

- ธนา นิลชัยโกวิทย์ และ อติศร จันทรสข. (2552). ศิลปะการจัดกระบวนการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง : คู่มือกระบวนการจิตตปัญญา. นครปฐม: ศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2549). ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: จามจุรีโปรดักท์.
- รัตติกรณ์ จงวิศาล. (2556). ภาวะผู้นำ: ทฤษฎี การวิจัย และแนวทางสู่การพัฒนา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมสิทธิ์ อัสตรนินี. (2554). ญาณวิทยาของจิตตปัญญาศึกษาในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาจิตตปัญญาศึกษาและการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สมสิทธิ์ อัสตรนินี, และ กาญจนา ภูครองนาค. (2555). การศึกษาวิเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงตามแนวจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการบ่มเพาะความซื่อตรง. คณะกรรมการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะ และวัฒนธรรม วุฒิสภา และศูนย์จิตตปัญญาศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. (เอกสารไม่ตีพิมพ์).
- สมสิทธิ์ อัสตรนินี และคณะ. (2556). กระบวนการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงแนวจิตตปัญญาศึกษาเพื่อนำไปสู่ความสามัคคีกลมเกลียวของส่วนรวม: กรณีศึกษาหมู่บ้านแอโก้ – แสนคำลือ อำเภอบางมะพร้าว จังหวัดแม่ฮ่องสอน. คณะกรรมการการศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ศิลปะ และวัฒนธรรม วุฒิสภา. (เอกสารไม่ตีพิมพ์).
- Kitchenham, A. (2008). The evolution of John Mezirow's transformative learning theory. Journal of transformative education, 6 (2), 104 – 123.
- Reimer, J., Paolitto, D.P., & Hersh, R.H. (1990). Promoting moral growth : From Piaget to Kohlberg. (2nd ed.). Long Grove, IL: Waveland Press.

ภาคผนวก

ชื่อโครงการ

การสร้างทางระบายน้ำทิ้งของหมู่บ้านแอกโก-แสนคำลือ

ที่มา

เนื่องจากหมู่บ้านมีประชากรอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงเกิดปัญหาเรื่องระบบจัดการน้ำเช่น น้ำซักผ้า ล้างจาน น้ำอาบ น้ำใช้ แต่เดิมชาวบ้านมักปล่อยน้ำทิ้งตามถนน บริเวณกลางหมู่บ้าน ทำให้ถนนหนทางเปรอะเปื้อน สกปรก ถนนลื่น และเสียหายเป็นหลุมเป็นบ่อ เสี่ยงต่อการเกิดอุบัติเหตุและโรคภัยไข้เจ็บ อาทิเช่น โรคน้ำกัดเท้า โรคเท้าเปื่อย โรคมาลาเรีย แล้วยังเป็นการทำให้เสียหน้าดินจากการถูกชะล้างด้วย

ความสำคัญและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ถนนสะอาด ลดความเดือดร้อนให้กับชาวบ้าน
๒. ทำให้สุขภาพของชาวบ้านดีขึ้น
๓. ทำให้ภูมิทัศน์ของหมู่บ้านดีขึ้น
๔. ช่วยลดการกัดเซาะของถนน
๕. ทำให้น้ำที่ไหลเข้าสู่แม่น้ำสะอาดมากขึ้น
๖. สร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยสำหรับบ้านและชุมชน

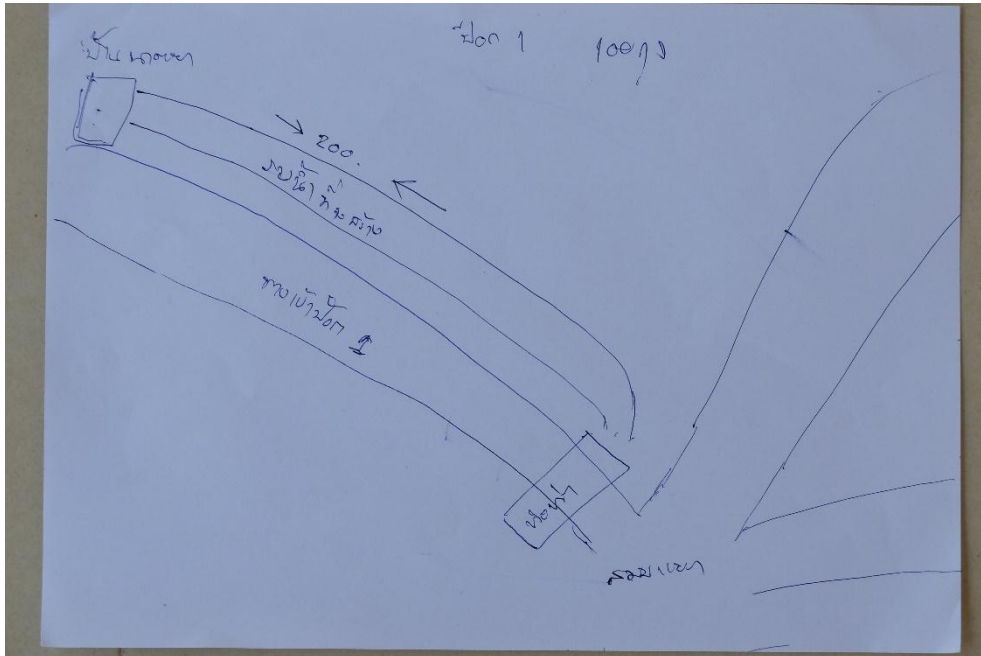
วัตถุประสงค์ของโครงการ

เพื่อสร้างรางระบายน้ำริมถนนในบ็อก ๑ บ็อก ๒ และบ็อก ๓ เพื่อถ่ายเทน้ำให้ไหลลงสู่แม่น้ำกลาง ซึ่งเป็นแม่น้ำตามธรรมชาติ

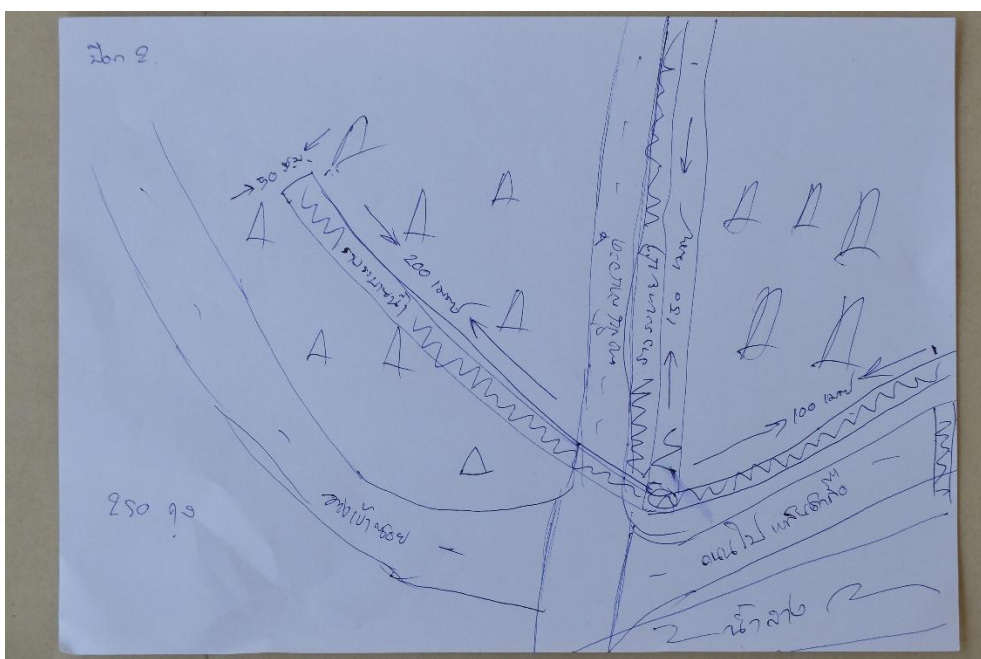
กลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ดำเนินการ

บริเวณที่มีปัญหาน้ำขัง/น้ำท่วมซึ่งมีดังต่อไปนี้

บ่อก ๑ จากบ้านของนายตาไปจนถึงท่อน้ำเก่าบริเวณสามแยก



บ่อก ๒ จากกลางบ่อก ๒ ไปจนถึงแยกบริเวณหน้าบ้านพ่อหลวง และจากลานจะคี่มาที่แยกบริเวณหน้าบ้านพ่อหลวง และเลียบบถนนที่ไปหมู่บ้านแสนคำลือ



บ่อก ๓ บริเวณกลางบ่อกลงสู่แม่น้ำกลาง และจากเส้นริมถนนลงสู่แม่น้ำกลาง



ขั้นตอนดำเนินการ

๑. สำรวจพื้นที่ที่มีน้ำขัง ตำแหน่งที่จะสร้าง ขนาดและความยาววางระบายน้ำแต่ละจุด ในบ่อกที่ ๑ บ่อกที่ ๒ และบ่อกที่ ๓
๒. ชี้แจงรายละเอียดของโครงการแก่ชาวบ้าน และขออนุญาตกับ อบต.
๓. ขอรับแบบการก่อสร้างจาก อบต. เพื่อนำมาให้ผู้รับเหมาใช้ในการก่อสร้าง
๔. จัดหาผู้รับเหมามาดำเนินการก่อสร้างวางระบายน้ำ
๕. ผู้รับเหมาดำเนินการก่อสร้างวางระบายน้ำตามแบบ
๖. ตรวจสอบและรับมอบงานที่เสร็จสมบูรณ์ โดยคณะกรรมการของโครงการ

ระยะเวลาดำเนินการ

ตั้งแต่เดือนเมษายน ถึงเดือนสิงหาคม ๒๕๕๘ รวมระยะเวลา ๕ เดือน (รายละเอียดตามตารางแผนการดำเนินงาน)

ตารางแผนการดำเนินงาน

ขั้นตอน	การดำเนินการ	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ผู้รับผิดชอบ / หมายเหตุ
๑	สำรวจพื้นที่ ตำแหน่ง ขนาด และความยาวของรางระบายน้ำ						ทีมงานผู้เสนอโครงการ
๒	ชี้แจงโครงการแก่ชาวบ้าน และขออนุญาตกับ อบต.						ทีมงานผู้เสนอโครงการ
๓	ขอรับแบบการก่อสร้างจาก อบต.						ทีมงานผู้เสนอโครงการ / อบต.
๔	จัดหาผู้รับเหมา						ทีมงานผู้เสนอโครงการ
๕	ดำเนินการก่อสร้าง						ผู้รับเหมา
๖	ตรวจและรับมอบงาน						คณะกรรมการโครงการ

ผลผลิตและตัวชี้วัดความสำเร็จ

รางระบายน้ำบริเวณพื้นที่ดำเนินการ โดยมีความลึก ๕๐ ซม. ความกว้าง ๕๐ ซม. และความยาวทั้งหมด ๙๕๐ เมตร โดยแยกเป็น ปีกที่ ๑ ๒๐๐ เมตร ปีกที่ ๒ ๔๕๐ เมตร ปีกที่ ๓ ๓๐๐ เมตร

งบประมาณ

งบประมาณต่อการก่อสร้างรางระบายน้ำความยาว ๒๐๐ เมตร เป็นเงินทั้งหมด ๙๔,๑๐๐ บาท โดยแยกเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆดังต่อไปนี้

รายการ	ราคาต่อหน่วย (บาท)	จำนวนเงิน (บาท)
ค่าวัสดุดิบ		
ปูนซีเมนต์ ๑๐๐ ถุง	๑๕๐	๑๕,๐๐๐
เหล็กกล้า ๑๐๐ เส้น	๕๐	๕,๐๐๐
หิน ๑๐ คิว	๕๐๐	๕,๐๐๐
ทราย ๕ คิว	๔๐๐	๒,๐๐๐
	รวม (ค่าวัสดุดิบ)	๒๗,๐๐๐
ค่าแรงงาน		
ชนหิน ๕ เที้ยว	๕๐๐	๒,๕๐๐
ชนทราย ๔ เที้ยว	๔๐๐	๑,๖๐๐
ค่าแรง (๓๐ คน) เป็นเวลา ๗ วัน	๙,๐๐๐	๖๓,๐๐๐
	รวม (ค่าแรงงาน)	๖๗,๑๐๐
	รวมทั้งหมด	๙๔,๑๐๐

งบประมาณค่าใช้จ่ายทั้งโครงการ (ระยะความยาวในการก่อสร้างทั้งสิ้น ๙๕๐ เมตร) เป็นงบประมาณทั้งหมด ๔๔๖,๙๗๕ บาท โดยแยกเป็นงบประมาณต่อป๊อกดังนี้

รายการ	งบประมาณ (บาท)
ป๊อกที่ ๑ ระยะ ๒๐๐ เมตร	
ค่าวัสดุดิบ	๒๗,๐๐๐
ค่าแรงงาน	๖๗,๑๐๐
รวม	๙๔,๑๐๐
ป๊อกที่ ๒ ระยะ ๔๕๐ เมตร	
ค่าวัสดุดิบ	๖๐,๗๕๐
ค่าแรงงาน	๑๕๐,๙๗๕
รวม	๒๑๑,๗๒๕
ป๊อกที่ ๓ ระยะ ๓๐๐ เมตร	
ค่าวัสดุดิบ	๔๐,๕๐๐
ค่าแรงงาน	๑๐๐,๖๕๐
รวม	๑๔๑,๑๕๐
รวมทั้งหมด	๔๔๖,๙๗๕

ผู้รับผิดชอบโครงการ

๑. นายวิชัย มนตรีสถิตกุล
๒. นายสุรเชษฐ มนตรีสถิตกุล
๓. นายจะล่อ ไพรยุทธนานนท์
๔. นายลอส่า โชคแสงคำลือ
๕. นายสมบูรณ์ ธรรมธรสกุล
๖. น.ส.นาตยา พิเศษเสถียร
๗. นางพนิดา สีแดง
๘. นายประวิทย์ ศรีธรรมวัฒน์
๙. น.ส.นบ้อย ไพรพยอมเดช
๑๐. นายรัตติชัย ไพรประดิษฐ์ผล